Fratris Hieronymi Sa-
uonarole Ferrariensis Ordinis Predicatoꝝ.
Triumphus crucis de fidei veritate. Post
nouissimam impressionem alias Ve-
netijs excussam. Denuo nunc
primum a bene docto Theo
logo adamussim reco
gnitus: cūctisq;
mēdis ex-
purga
tus.

¶ Tabula capitulorum que in hoc volumine continent.

Libri primi capitula.

Capi. tertij libri.

¶ Libri quarti capi. Prohemium.

¶ Fratris Hieronymi Sauonarole Ferrariēsis Ordinis Predicatorum: de veritate fidei: in dominice Crucis triumphum.

Prohemium.

Gloriosum Crucis triumphum ꝯtra huius seculi sapientes: garrulosq́ʒ sophistas: arduum ꝑfecto: ac supra vires: tꝑibus tñ nostris vtile opus: ac necessariuʒ: diuina ope fret⁹ aggredior. Quā uis enim ex innumeris dñi nostri Jesu xp̄i opibus: ac celebratis toto orbe miraculis: sacrisq́ʒ theologoꝝ monumētis: fides oī exparte adeo fundata: ꝛ stabilita sit: vt de illa amplius indagari: nedū ambigere: supfluū: curiosumq́ʒ videaẜ: pleriq́ʒ tñ hac tēpestate mortales ita peccatoꝝ sordibus volutanẜ: vt ad veritatis lucē caligantes: celestia ꝓ ridiculo habeāt: ac diuina miracula quasi delirамēta ꝯtemnant. Nos itaq́ʒ: quos nimirum ʒelus domus dei comedit: preteterita: ac pene abolita in memoriā reuocantes: quasi somniculosos excitare conabimur. Licet autem fides ex causis: principijsq́ʒ naturalibus demōstrari non possit: ex manifestis tamen effectibus validissimas rationes adducemus: quas nemo sane mentis inficiari poterit. Non ꝙ fides his tantummodo initatur: (cum teste Apostolo): donum illa sit dei: non ex operibus: ne quis glorietur: sed vt eorum subsidio nutantes: basibus solidatis: consistant increduli: ad recipiendum supernaturale fidei lumen disponanẜ: fideles autem his instructi armis: contra ipsos oppugnatores procedant: passimq́ʒ illorū insipi/

entiam detegentes: simplices ab eorum faucibus: incautosq; eripiãt. Neq; vero est: cur hac de re fidei merito derogari quis putet: propterea ꝙ tritum illud sit fidem non habere meritum: cui humana ratio prebet experimentum. Ad eos enim hoc tantũ refertur: qui non nisi rationibus coacti credere volunt. Qui autē primum diuino munere constantissime fidem amplexi: se insuper: atq; alios in ea rationibus confirmare contendunt: hi sunt precipue commendandi: principe Apostolorum Petro ita nos exhortante. (Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea: que in vobis est: fide: ⁊ spe.) Quia ergo rationibus dumtaxat disputare cõtendimus: nullius auctoritati innitemur. Atq; ita in toto opere progrediemur: ac si nulli hominum quamlibet sapienti: sed soli rationi ex his: que videmus: ⁊ experimur: credendum sit: rationi enim naturali omnes assentire cogun tur. Quoniam vero cum sapientibus huius seculi nobis modo agendum est: quos domestici: ⁊ nudi sermonis lectio plerũq; fastidit consuete simplicitatis nostre metam paululum in huius operis stilo: pro illoꝝ satisfactione transgrediemur. Amen.

¶ De modo procedendi. Capi. I.

Portet autem nos ad cogni/tionem inuisibiliū p visibilia deuenire: ois enim nr̄a cogni tio incipit a sensu: sensus p̄o ea solū: que extrinsecus sunt: accidentia cognoscit. Intelle/ctus autē subtilitate sua rer̄ substātiā penetrat: quar̄ ɔside ratione ad cognitionē imate/rialiū: & inuisibiliū rer̄ eleuat. Dū enim substātiā: & ꝓprietates: ordinē: causas: & mo/tum rer̄ visibiliū speculat: p hec in substātiar̄ separa/tar̄: & dei notionē quodāmō manu ducit: & sublimat: queādmodū etiā p accidētia & motus opatione sua ho minis extrinseca: adlatētis aie: interiorisq̄ hois: ac in uisibiliū suimet partiū intelligētiā puenit. Colligētes igit Philosophi pre oculis vniuersuz: celos. s. & orna/tum eor̄: atq̄ influxum: necnō elemētor̄ ꝓprietates: actiones mixtionesq̄ eor̄ multimodas: cōpositar̄ re/rum varietates: motus: & ꝓprias passiones: mirabilē deniq̄ ordinē: & mūdi huius visibilis magnitudinez: & pulchritudinem: ad inuisibilia suspiciēda mētis aciē erexerūt. Quibus inuētis: eor̄ naturas: & ꝓprietates qualitercūq̄ potuerūt: inuestigare conati sunt. Sicut ergo ipsi Philosophi: res naturales eē opa dei cogno uerūt: p que in eius virtutis: & glorie cognitionē pue/niri pōt. Ita que fiunt in ecclesia Xp̄i sensibus: & ratio ne pceptibilia: ostēdere volumus esse eiusdē opa dei: p que ad notitiā maiestatis: & glorie Jesu Christi: qui nobis inuisibilis est: peruenire possumus. Quemad/modū igitur omnia: que deus fecit in vniuerso: Phi/

losophi aggregauerunt: oportet quoqꝫ nos colligere quecunqꝫ Christus in mundo operatus est. Et sicut ex miris nature operibus Philosophi coacti sunt cõfiteri: deum esse primam omniũ causam: ⁊ opus nature esse opus intelligentie non errantis: hoc est dei: ita ex admirãdis Christi operibus ostendere volumus: eundem Christum crucifixum esse primam omnium causam: ⁊ ipsius operationes esse dei operationes: qui errare non potest: nec tñ propterea asserere volumus: nos ob has rationes credere. Neqꝫ eniꝫ hax argumẽtationum virtute: Christiana mẽs ad credendum impellitur. Alioquin de huiusmodi rebus fides: sed opinio haberetur: virtute autem hec credimus luminis ex deo nobis supnaturaliter infusi. Deinde his rationibus fidelium animos alacriores reddimus: ⁊ confirmamus. Incredulis aduersarijs demõstrantes: fidem a nobis non leuiter: ⁊ inaniter: sed grauiter: sapiẽtissimeqꝫ teneri. Ut autem melius vniuersa diuersoꝝ temporum ecclesie opera: tam presentes q̃ꝫ preterite in vnum collecta: ante oculos statuamus: ad similitudinem: ⁊ comparationem vniuersi: sub effigie currus triumphalis: singula inferius describemus.

¶ De triumpho Christi: vnde fidei argumenta eliciuntur. Cap. 2.

Deus enim cũ sit infinite potentie: sapiẽtie: ⁊ bonitatis: non potest per vnam tm̃ creaturam nisi imperfecte cognosci. Philosophi siquidem in tante maiestatis notitiam ex ordine vniuersi potissimũ deuenerunt: qui ordo non ex vna dumtaxat re: sed ex innumeris fere constat: quas non multa cum difficultate pre oculis simul statuere potuerunt: cum sint omnes naturali quodam vinculo ita connexe: vt alia ex

alia pendeat. Uirtus quoqꝫ: ꝛ sapientia Christi non ex vno eius opere statiꝫ poterit apprehendi. Uex si omnia illius gesta: ꝛ effectus: qui inde emanarunt: cõspectui nostro pariter offeramus: non vnam tantũ rationem: sed multas ex ipsis colligentes: compelletur nimiruꝫ cuiuslibet hominis intellectus fateri: xp̄m crucifixum esse veꝝ deum. Quia si vnica operatio: ꝛ argumentatio minus sufficiat: omnes tamen simul collecte eam vim habebunt: vt quispiam nisi ꝓterue mẽtis dissentire non possit. Uerum qꝛ preterita: ꝛ presentia Christi opera non facile conspectui sese offerunt: sicut naturalia: cum quibus quottidie versamur: ꝛ que miro sub celo ordine cõnectuntur: opportunũ duxi ea ad sensibilem imaginem sub specie currus triumphalis redacta: cuilibet etiam rudi ingenio quasi palpanda proponere: vt non tm̃ singula seorsum: sed cuncta pariter contẽplemur. ¶ Primum itaqꝫ ante ora constituamus currũ quattuor vectũ rotis: ꝛ sup eo: more triũphãtis: xp̄m spinis coronatũ: innumeris ꝓbris: ꝛ ꝯtumelijs: atqꝫ atrocissimo: ꝛ turpissimo supplicij: ac mortis genere supatis: plagaꝝ liuorẽ: totiusqꝫ cruenti corporis cicatrices: ꝛ vulnera ostendentem: quibus non alijs armis cuncta subegit: ꝛ captiuam in altum duxit captiuitatem. Eiusqꝫ vertici: micantibus radijs lucidissimis: immineat globus trina facie trinitatem effingẽs: q totũ ipsum xp̄m: eiusqꝫ ecclesiã inenarrabili circũfuso splendore: prorsus illustret: Christus vero leua crucem teneat: cũ ceteris passionis sue aculeis: ꝛ instrumentis: vtriusqꝫ testamenti volumen dextra cõplectens. Juxta pedes cum superposita hostia stet calix: ꝛ circa ipsum distincta vasa aque: vini: olei: ꝛ balsami: cum reliquis sacramentoꝝ ecclesie signis. Mox

n fra gradum Christi sedeat pijssima eius mater Uir/
go Maria. Ad hec infra ipsius Uirginis gradum
circumquaqꝫ disposita sint aurea: argentea: ꝛ crystal
lina vasa: celaturis ꝛ gemmis ornata preciosis: non
nisi ossibus: ꝛ cineribus referta mortuorum. Ante
currum statim Apostoli: ꝛ Predicatores omnes: qua
si vehiculum trahentes assistant. Preeuntibus Pa/
triarchis: ꝛ Prophetis veteris testamenti: cum in/
numera Uirorum: ꝛ Mulierum caterua. Currum
circunstent amplissima vtriusqꝫ sexus: ꝛ cuiuslibet
conditionis agmina Martyrum: circa quos sint vni/
uersi Doctores sacri: libros apertos utraqꝫ manu ge/
stantes. Currum dehinc sequatur infinita multitu/
do vtriusqꝫ sexus: ꝛ omnis generis: ꝛ sortis Homi/
num: Judeorum: scilicet: Grecorum: Latinorum:
ac Barbarorum: tam diuitum q̄ꝫ pauperum: sapien
tum: eruditorum: idiotarum: ꝛ cuiuslibet etatis plau
dentium. In circuitu autem horum omnium tam
precedentium q̄ꝫ sequentium triumphalis pompam
currus ponamus: innumeras hostium turmas eccle
siam totis viribus oppugnantes. Imperatores scili/
cet: Reges: Principes: ꝛ Potentes huius seculi:
Sapientes quoqꝫ Philosophos: ꝛ Hereticos: ac ex
omnium gentium: ꝛ linguarum populis: seruis: ꝛ li
beris: maribus ac feminis: infinitam sortis cuiuscun
qꝫ frequentiam. Juxta hos prophana Deorum simu
lachra: ꝛ idola constrata: diruta: ꝛ comminuta descri/
bantur: necnon libri hereticorum combusti: confuta
taqꝫ ceterarum sectarum dogmata: cultus deniqꝫ om
nis aliarum religionuꝫ deiectus: ꝛ euersus. ¶ Huius
modi ergo currus ante oculos nostros descriptus: ꝛ
constitutos: erit quasi quoddam vniuersum: vnde

nouam philosophiam elicere valeamus. Pro prima siquidem causa: & pro inuisibilibus: ad quorum cognitionem per visibilia nituntur Philosophi peruenire: in vertice Christi radiantem globum lucidissimum statuimus: vice sanctissime & indiuidue trinitatis. Quem summum Deum esse confitemur: atque ipsum Christum: qui nobis inuisibilis est: ceteris vndique supereminentem: cui innumeros angelorum: & animarum beatarum choros assistere credimus: Ad quorum cognitionem: & scientiam ex his: que supra: & circa currum visibilia collocauimus: peruenire conabimur. Sicut autem Philosophi post inuisibilia celum dicunt esse principalem omnium: que infra ipsum generantur: causam: ita & nos crucem & passionem christi: post diuinitatem: ponimus principalem causam gratiarum ecclesie: & nostre salutis. Et sicut post celum succedunt elementa: ita post passionem Christi sequuntur ecclesiastica sacramenta. Et quemadmodum elementa virtutem omnem habent a Celo: ita sacramenta virtutem a Passione Christi consequuntur. Post elementa vero semina in mundo: & agentia particularia ponimus. Pro seminibus ergo in triumpho nostro doctrinam accipimus euangelicam: Sanctorumque opera: & exempla: quorum ossa: ac cineres nos memores reddunt. Eorum namque monumentis: meritis: & exemplis: ecclesia quottidie claris: ac fructuosis operibus fecundatur. Insuper pro particularibus agentibus descripsimus Apostolos: Patriarchas: prophetas: Martyres: ac Doctores: qui dum viuerent: vniuersum terrarum orbem suis predicationibus in Christo regenerarunt. Sancti enim dum Christo coopantur particularia agentia recte vocari possunt. Eorum vero scripta: bona

opera: et exempla: que sepissime in ecclesia recoluntur: nobis semina beneuiuēdi proculdubio existūt. Postremo in hoc mundo corporeo sequūtur effectus: per quibus amplissimam hoīum multitudinē cuiuslibet cōditionis descripsimus: ad Christū exemplis: et adhortationibus sanctorum conuersam: que cum pie: tum etiam sanctissime vixit. Sed quia in rebus naturalibus omnis motus est de contrario in cōtrarium: et generatio vnius est corruptio alterius: in omni generatione pugnantia inuicem contraria requiruntur: vbi semper maior preualet virtus. Propterea hostes Christi: et ecclesie: eorumque errores vndique: Christo duce: fugatos: et euulsos: in hoc mundo descripsimus. Porro ex quattuor rotis quattuor mundi partes intelliguntur: per fidem: et veritatem Christi mirifice illustrate. Sicut ergo Philosophi pre oculis habentes ordinem vniuersi: et eius effectus considerantes: admiratione: et ardore discendi ipsas naturalium effectuum causas perquirendo: paulatimque ab inferioribus ad superiora ascendendo: ad cognitionē diuine maiestatis: et inuisibilium peruenerunt. Ita et nos si triumphi: et descriptionis huius imaginē: preteritosque: et quottidianos effectus hinc elicitos diligentius perscrutati fuerimus: incipiemus admirari: et eorum causas inquirere: et per hoc: ad diuinitatem Christi: et inuisibilia maiestatis eius cognoscenda: gradatim transferemur.

¶ Positiones omnibus concedende. Cap. 3.

Ut autem in hac nostra disputatione congrue procedamus. Sciendum est: oportere disputantes in aliquo semper: vel in quibusdam conuenire: alioquin si in omnibus dissiderent: non haberet disputatio locum. Ea vero: in quibus semper conueniunt

disputantes: sunt omnibus eque notissima: que vel sensu: vel inductione cognoscuntur: vel eis virtute lu minis intellectus agentis: cum proponuntur: statim assentimur. Licet in multis etiam possint conuenire disputantes: non eque omnibus: sed ipsis tantummo do notis. Oportet ergo nos notissima quedam quasi fundamenta proponere: que si negarentur: omnis no stra disputatio solueretur: quia contra negantes prin/cipia non est disputandum. Si quis enim negaret ali/quid moueri: velut zeno: cum eo physicus disputare non posset: cum physicus omnia: vel quedam moue/ri presupponat. Conueniamus ergo in hoc primum: scilicet Jesum Christum a iudeis fuisse crucifixum: et ab omnibus fere gentibus pro deo habitum: et adora/tum: hoc enim cunctis tam fidelibus quam infidelibus plane constat. Quod heretici: iudei: mahumetani: et omnes gentilium et barbarorum lingue fatentur: et ab initio perpetua successione Christiani eum ad hec vsque tempora ita coluerunt. Libri quoque de ipso Christo: eiusque ecclesia quocunque idiomate editi: tam fidelium quam aduersariorum vbique terrarum vulgati: abunde no bis perhibent testimonium. Nulla denique mundi re/gio: aut angelus vix relictus est nullus: vbi Christia/narum ecclesiarum monumenta non extent. Nec ali/quis fere inuenitur in orbe locus: in quo vel Jesus Christus crucifixus tanquam verus deus non adoretur: aut retroactis temporibus ibidem non fuerit adora/tus: vel saltem vbi nesciant: a Christianis enndem: vt verum deum: hactenus cultum: et in presentia colli: vnde infideles eum vocant deum Christianorum. Quamobrem delirum: et stultum foret id negare: quod omnium ora: scripta: vestigia: et antiqua monumenta

testantur. De aliis consequenter in triumpho designa
tis idem asserimus: videlicet de confessione: et adora/
tione sanctissime trinitatis: crucis: eucharistie: virgi/
nis Marie: atque sanctorum: quorum cineres: et ossa lo
culis recondita preciosis: in toto terrarum orbe notis/
simum est a Christianis summma in numeratione ha/
beri: vt et hactenus habita sunt. Atque etiam notum est:
Apostolos crucis christi precones extitisse: et ante eos
Hebrei populi: Prophetas: et Patriarchas: hinc
Martyres: et Sacros ecclesie Doctores: infinitam
quoque Monachorum: clericorum: religiosorum: et se/
cularium multitudinem Christum inuiolabiliter con/
fitentium in hunc vsque diem precessisse. Tyrannos
quoque: et philosophos: oratores: aliosque innumeros
constat contra ecclesiam: et fidem Christi accerrime pu
gnasset. Ex predicatione item crucis Christi prostra/
ta deorum simulachra: et mundi sublatos errores. Regem
denique Romanorum piscatori colla subiecisse: et innume
ras hereticorum turbas cum libris: et iniquis suis dog/
matibus ad nihilum redactas esse: luce clarius est. Hec
ergo: et his similia: que in tractatu nobis occurrent:
probare non oportet. Sed ea tanquam omnino vera sup/
ponimus: veluti etiam que oculis cernimus: natura/
lia: vel prima scientiarum principia: que ab omnibus
affirmantur: non probamus: quia lumine intellectus ea statim
apprehendimus: constantissimeque tenemus. Neminem enim
sane mentis putamus talia negaturum: que publico conspe/
ctui manifeste se offerunt. Perspicuum namque est: non solum
a populo rite christiano: qui non paruam orbis possidet partem:
verum et a plerisque latissimarum regionum populis licet variis
implicentur erroribus: in India: et in aliis mundi partibus:
pene omnia hec indubitata fide summaque veneratione coli

z quottidie renouari. Quinimo: maumethani: (gẽs i/numerabilis:) apud quos certa extãt fidei nostre argumanta: pculdubio xp̃m apud se regnasse: mirabiliaq3 multa fecisse testant: neq3 eũ mõ: aut impune blasphemãt: sed etiã venerant. Si ergo demẽtis est ea negare: que cunctis pspicua sunt: z manibus quodãmodo attrectant: pfecto q̃ diximus: negare nemo poterit: nisi omnem prorsus effugiat veritatem: eiq3 impudenter: ac insipienter obsistat.

¶ Solũo obiector ɔtra dictas positiones. Capi. 4.

SEd obijciat forte quispiã: mirabile esse: neminẽ Historiographor gẽtilium hec suis scriptis mãdasse: que pfecto si vera essent: nõ fuissent ab eis silentio pretermissa. Quis enim non admiretur: eos diligẽtissime bella Regum: z magnor virorum gesta descripsisse: hoc aũt christi opus: quo nullũ maius: nullũq3 mirabilius: ac magis in toto terrar orbe predicatũ celebratũq3 inueniri põt prsus omisisse. Tã z si a multis ɔtradicẽtib' testimoniũ facti ɔfirmatũ sit deũ: ea que scriptis suis carpũt: ostẽderint potiusq̃3 confutarint.

¶ Respondemus tamen falsum esse: q nemo gentilium Christi: z ecclesie opera commendauerit: quinimmo ex his plurimi doctissimi: z grauissimi viri eleganter: copioseq3 scripserũt: qui auditis: z perspectis Christi operibus: eiusq3 Sanctorum: ad fidem conuersi sunt: ac libros innumerabiles de eoru3 laudibus ediderunt: vbiq3 terrarum postea vulgatos: sicut in ecclesia legi quottidie cernimus. ¶ Quod si rursus obijciatur: non hec dum in gentilitatem permanserunt: sed post Christianitatis votũ eos tractasse: atq3 iccirco haberi ꝺ veritate suspectos. ¶ Respõdemus hinc magis fidei nostre veritatem declarari: cum non

solum perpetuis chartis laudes: et opera Christi: et ecclesie extulerint: sed re ipsa imitari non dubitauerint dum relictis erroribus: et idolis suis: plurimi eorum pro hac ipsa fide: proprium inde sanguinem effuderūt. Non enim Christi: et ecclesie preconia Christiani solū ab infantia fide hac instituti celebrarunt: ac talia passi sunt: verum etiam innumeri diuersarum nationum: et linguarum eruditissimi: ac prestantissimi viri: non nisi post maturos annos: fide suscepta: eadem peregerunt. Quid autem mirum: si increduli: contumaces: atque superbi: qui etiam inspectis miraculis donum fidei ex proprio demerito nō receperūt: in arcū prauum conuersi sunt: nihil omnino de tam magnifico ope scribere curantes: sed eius doctrinā depravare conātes: summo studio elaborauerūt: vt xpi memoriā: et ecclesie funditus delerēt. Maius autē robur ipsius fidei veritati: et xpi doctrine prestiterūt: qui ex infidelitate ad sacrū baptisma conuersi: eā nō solū efficaci predicatione: scriptisque ac bonis operibus commendarunt: sed etiam immania tormenta pro ea defendenda: atque seruanda constantissime pertulerunt: quam si in errore infidelitatis perseruantes magnifica super his volumina edidissent. ¶ Preterea: huius rei duplex causa reddi potest: videlicet dei prouidentia: et hominū cecitas. Credimus enim deum oia tam spiritualia quam corporalia mouere: omniumque habere prouidētiā: (vt paulopost ostēdemus.) Neminēque iccirco ad scribēdum moueri posse: nisi a deo prius moueatur: cū nihil agere possit causa scḋa: nisi a superiore sit prius mota. Quōnem ergo ad primam causam resoluentes: querentibus: quare deus gentiles historiographos ad Christi: et descipulorum eius opa describenda minime cōmouerit. Rñdemus: quod cū deus omnia

omnia recto ordine agat: vtitur medijs conuenientibus ad operum suorum productionem. Cum ergo opera Christi et ecclesie sint mundissima: et diuina (vt inferius probabimus) gentiles vero essent immundi: et peccatorum sordibus pleni: non erat conueniens: vt talibus medijs opus ad opera sua exaranda vteretur. ¶ Ad hec: cum Christus sit veritas: et ad hoc venit in mundum: vt testimonium perhibeat veritati: non decebat: vt viri nugaces: et pleni mendacijs: cuiusmodi extiterunt Poete: Oratoresque gentilium: immaculatam hanc veritatem contrectarent: qui suos principes carminibus: et orationibus mendacissime sepe exornant: et homines scelestissimos nonnunquam ad sydera extollunt: ideo libros suos mendacijs implessent: et impidum veritatis fontem ceno confudissent. ¶ Oratores quoque gentilium vtebantur eloquentia ratione naturali inuenta: magisque linguam suam magnificare: quam veritati insistere cupiebant. Cum ergo Christi opera sint supra rationem humanam: vt deinceps probabimus: non congruebat tales viros: qui solo lumine naturali ducebantur: eis se immiscere: que lumen naturale transgrediuntur. ¶ Tanta quoque fuit eorum cecitas: peccata fiqde excecant homines. Cumque hij essent peccatis obruti: et preser tim vero superbie tumidi: atque inanis glorie cupidi: obscuratum est insipiens cor eorum: et magnalia dei cognoscere nequerunt. Ita vt nec illuminationes cecorum: nec suscitationem mortuorum: nec alia Christi miracula: et discipulorum eius aduerterent: aut alicuius existimationis putarent: ideoque de huiusmodi rebus nihil scripserunt: sed tanquam contemptibilia: aut superstitiosa neglexerunt. ¶ Preterea cum christiani idolorum euersionem principibus et populis suadere conarentur: illorum cultum detestantes: a Poetis et oratoribus: qui ab incunabulis in prophanorum deorum

laudibus: et fabulis enutriti erāt: et in ijs ingeniū attribuerāt: summo odio habebant. Tū qr illi studiū: et operā se pdidisse ɔspiciebant. Tū vt tyrānis: q sepe xpianis valde infensi erāt; magis placeret: ideo de admirādis xpi opibus: aut nihil ɔsus: aut in ɔtēptū potius: ɔtumeliāqꝫ scripsere. ¶ Postremo: cū videamus oratores: ac poetas oēs: et huius seculi sapiētes ardentissimo studio apud principes: atqꝫ magnates: laudē: grāꝫ: beuolētiāqꝫ captare: pp qd eos extollētes: eorūqꝫ aduersarios depmētes: multa mēdacia ɔfingūt: his artibus nil fauoris: aut premij apud xpianos: qui veritatis sunt amatores: et paupertatis cultores: sperare poterant: itaqꝫ nemo mirarioꝫ: si Christi opa tacuerunt. Uerum postq̄ terrenū impiū cepit ecclesia possidere: nō defuere varij scriptores: qui principiū: ac presuluꝫ laudes: vel maxime falsas carminibus: et hystorijs celebrarunt: talibus auteꝫ veritas non eget. Satius ergo fuit: vt intactam illam indigni actores: ac vani testes omnino reliquerint.

¶ De ordine procedendi. Capi. 5.

Cūꝫ itaqꝫ inuisibilia dei p visibilia cognoscant: sciēdum est quedam inuisibilia Dei esse: que p eius visibilia opa: naturali virtute luminis: intellectus agentis cognosci possunt: ad que etiam Philosophi peruenerūt: vt deū esse: et ipsum esse vnū actū puꝝ: et et similia. Quedaꝫ autem inuisibilia dei nulla rōne humana inuestigari possunt. Nemini enim dubiū esse dꝫ infinita esse intelligibiliuꝫ diuinoꝝ secreta: que humane rōnis capacitatē penitus excedūt. Cum videamus in specie humana in qua hoīes: quo ad naturam sunt equales: a magnis philosophis subtilia quedā intelligi ad que nullo modo pueroꝝ: vel rudiū hoīuꝫ intel-

lectus ascendit. Cū ergo deus hoīes excedat infinite: in eo pariter infinita necessario sunt: que nullus creatus intellectus penetrare: aut scrutari queat: presertim cū in rebus sensibilibus cognoscēdis: quas assidue tractamus: defectū sciētie nostre exprimamur: ꝓprietates eoꝝ plurimas ignorātes. Quāto ergo magis in deo id existimādū est: cū reꝝ sensibiliū effectus: per quos in eius cognitionē deuenimus: nō modo p̄mā causam nō adequēt: veꝝ etiā ab ea remotissime distēt. quapropter ex ijs de eo p q̄ꝫpauca intelligere valemus. Que igit̄ sola fide tenemus: supra humani ingenij vires eē dicimus: vt deū esse trinū: et ipsum esse hominem: et cetera huiusmodi: que p rōnes: seu p effectus naturales inuenire non possumus: ex effectibus tñ supnaturalibus possumus aliquo modo de eis fieri certiores. Nā sicut effectus naturales nos in cognitionē dei perducūt: et has ꝓpositiōes esse veras indicāt: vz ꝙ deus est: ideqꝫ vnus et infinitus: neqꝫ tñ per ipsos cognoscimus deū: sicuti est: nec eius substantiā: videmus ita etiā p supernaturales effectus possum⁹ fieri certiores de veritate haꝝ ꝓpositionuꝫ. s. ꝙ deus est trinus: et ꝙ dei filius: deus est et hō. Attamen p ipsos cōprehēdere non valemus: deum trinum: et deum hominē ꝓut est. Qr ergo gratia presupponit naturam: primo agemus de ijs dei inuisibilibus: que per effectus naturales inuestigari possunt: deinde de ijs: que per supnaturales effectus aliquo modo pcipiunt̄. Veꝝ qr plures et philosophi: et catholici doctores de primis inuisibilibus sufficientissime tractarūt: pauca super his afferemus: cum ab illis adeo sint efficaciter probata: vt nullus pateat dubitationi locus.

¶ Deum esse. Capi. 6.

PRimum itaq; necessarium est probare Deum esse. Sed q2 multitudinis vsus in nominãdis rebus tenẽdus est: ⁊ de subiecto oportet prius scire quid nominis: necesse est primum intelligere: qd per nomen dei accipiãt hoĩes. Certũ est aũt: q̄ oẽs dei nũcupationẽ intelligũt quoddã summũ: qd qdã pri/mũ motorẽ: alij primã causã: ⁊ primũ principiũ rerũ: alij vo summũ bonũ: vel primã veritatẽ nũcupauere. Siue ergo p deũ intelligamus primũ motorẽ: siue primam causam: vel primũ principiũ: vel summũ bonũ: vel primã veritatẽ: vel aliqd hmõi: manifestũ est per Philosophoꝝ demõstrationes: nos oportere cõfiteri deũ esse: quas p ordine libri breuissime pstringemus.

¶ Sensu enim pcipimus: aliqua in hoc mũdo moueri: omne aũt qd mouet: necesse est ab alio moueri: cum nihil possit esse simul in actu: ⁊ in potentia fm idem. Sed in mouentibus ⁊ motis non est procedere in infinitum: q2 non esset aliqd primum mouens: ⁊ per pse quens nec aliquid aliud: q2 mouentia secunda nõ mouẽt nisi per hoc: q̄ sunt a primo mota. Necesse est igit deuenire ad vnum primum motorẽ: quem deũ vocãt.

¶ Simile argumẽtum adducunt rõne cause efficientis. Inuenimus enim in his sensibilibus esse causaruz efficiẽtiũ ordinẽ: nec tñ in eis inuenit: nec est possibile: aliqd esse causã efficiẽtẽ sui ipsius: q2 sic esset prius seipso: qd est impossibile. Cum ergo nec in huiusmodi causis sit pcedere in infinitum: ex eo q̄ secũde cause nõ agunt nisi in virtute prime: necesse est dare aliq̄ primã causam efficiẽtem: quam omnes cõi psensu deũ noiant.

¶ Preterea: cũ in rebus aliqd inueniat magis: aut minus bonũ: veꝝ ⁊ ens: nõ põt hoc esse in diuersis: nisi p vt magis vel minus appropinquãt ali/

cui summo bono :vel summo vero : vel summo enti: Oportet ergo esse aliqd in rebus optimū:verissimū: ꝛ nobilissimum ens:qđ deum simili modo appellant.

¶ Uidemus insup ea:que cognitione carent:opari ꝑpter finem:qꝛ semp:aut frequētius eodē modo operātur:ac fines suos per debita media ꝯsequuntur. Unde pꝫ ꝙ non a casu:sed ab intētione alicuius intellectus ea dirigentis sic ꝓcedunt:quē intellectum deū vocāt.

¶ Quibus etiaꝫ hoc signū addere possumus:ꝙ nulla inclinatio naturalis frustra esse potest:vt liquet per oīa naturalia tam aīata q̄ꝫ inaīata discurrēti. Naturaliter autē oēs hoīes inclinanť ad credēdum aliquē esse huius vniuersi gubernatorē:queꝫ deū vocant. Cuius signū est : ꝙ nemo vnq̄ꝫ nisi mētecaptus consistere in hoc potuit:vt firmiter sentiret deū nō esse. Nulla deniqꝫ gēs tā fera:tam barbara est:que non deum aliquo modo fateať:qđ per omnium etatum curricula in hec vsqꝫ tpa vbiqꝫ terraꝝ obseruatum est:qđ auteꝫ omnibus:ꝛ omni tpe ꝯuenit:naturale esse videtur. Ceterū qꝛ in repentinis cuiusqꝫ habitus:ꝛ inclinatio naturalis maxime dignoscitur ex hoc : naturaliter nobis insertam Dei cognitionem comprehendere possumus. Uidemus enim in repentinis periculis omnes homines:vbi se humano auxilio destitutos ꝯspiciunt:naturali quodam instinctu : non ratione eos mouente : ad superiora conuerti : quia naturaliter ad suam causam conuertitur effectus. Quamobrem manifeste patet: naturaliter nobis insertum esse:ꝙ sit aliquod primuꝫ rerum principium:ꝛ gubernator vniuersi:quem deuꝫ appellant.

¶ Deum non esse corpus:nec corporis formam : nec aliquid compositum. Capi. 7.

DEum vero non esse corpus: neqz corporis formã: nec aliquid compositum: sed actum purum: nemo Philosophorum ambigit. Corpus enim: (vt ipsi Philosophi probant) non mouet nisi ab alio motum: si ergo deus esset corpus: non esset primum mouens immobile. ❡ Preterea: non esset etiam in entibus nobilissimum: manifestum est enim spiritum esse corpore nobiliorem. ❡ Item: cum actus simpliciter ex natura sit prior potentia: qr nihil potest reduci in actum: nisi per ens actu: si deus esset corpus: esset ens in potentia: & sic non esset primum ens. ❡ Non est etiã alicuius corporis forma: id enim: quod per se hz esse: nobilius est eo quod esse habet in alio: omnis autem forma corporis existit in alio. cum igitur deus sit ens nobilissimũ: ceu prima essendi causa: non potest esse alicuius corporis forma. ❡ Preterea: ipsa corporis forma nõ est ipsa res: que ex ea & materia cõponitur: sed est essendi principium totum ergo cõpositum aliquid: quod nec forma tantum: nec materia sola: & est perfectius q̃z materia & forma: cum totũ sit perfectius suis partibus. Si ergo deus esset corporis forma: non esset ens perfectissimum: qr aliqd esset eo perfectius. ❡ Preterea: quod venit in alicuius cõpositione: non est primo: & per se agens: non enim manus agit: sed homo per manum: si ergo deus esset corporis forma: non esset primum: & per se agens: & per 9ñs nõ esset prima causa. Sicut autem deus nõ venit in alicuius rei cõpositionẽ: ita nec ipse cõpositus est: sed actus purus. Nõ enim esse dei: & sua essentia differũt: alioqn esset ens per participationẽ: & nõ per essentiã: & sic aliqd eo prius esset: qr oẽ: qd est p participationẽ: depẽdet ab eo: qd est p essentiam. Cũ igit deus sit primũ ens: a quo depẽdet oẽ ens: op3

q̄ quicquid est in deo:sit essentialr in eo.i. q̄ nō differat a sua essentia:⁊ sic sequit deū esse actū pur̄. ¶ Ité:cum omne cōpositum sit posterius suis cōponētibus ⁊ ab eis pendeat:⁊ ex necessitate causam habeat: q̄ ea que sunt ſm se diuersa:non ꝯueniunt in vnum : nisi p aliquā causam ipsa vniētem:sequeret deū nō esse primū ens:a quo oīa alia entia deriuanf:nec primam causam efficientem:quod iam improbatum est.

¶ Deum esse pfectum: ⁊ summum bonum : infinite potentie:vbiq̄ʒ immutabilē:⁊ eternū. Capi.8.

Si ergo ꝯfiteamur:sicut opʒ deū esse actū puruʒ: ipsum quo esse pfectū:⁊ summū bonū:⁊ infinite potētie:⁊ vbiq̄ʒ immutabilē:⁊ eternum ꝯfiteri validissimis rōnibus cōpellemur. Deū nāq̄ʒ esse pfectū: ⁊ summū bonum:si ipse est actus purus:manifestissima rōne ꝓbaf. Esse enim p se subsistēs ꝯtinet totā pfectionem essendi:quēadmoduʒ si qs p se calor esset:totam ꝯtineret essentialiter caloris pfectionē. Cuʒ ergo deus sit actus purus:⁊ esse per se subsistens:nihil de pfectione essendi ei deesse potest:omnium autem perfectiones pertinent ad essendi perfectionem : quia res dicuntur perfecte per hoc aliquo modo habent esse: vnde sequitur nihil bonitatis perfectionis Deo deesse. ¶ Sicut autem ex hoc : q̄ Deus est actus purus: sequitur ipsum esse summum bonum:ita ex eodem sequitur:ipsum esse infinitum:⁊ infinitate potentie:infinitum enim dicitur aliquid ex eo:quod non est finitum. Unaqueq̄ʒ autem forma in se considerata ad multa communis est:⁊ per hoc dicitur infinita:cum vero recipitur in materia : fit forma huius rei determinata : ⁊ sic dicitur finiri . ¶ Cum igitur Deus sit actus purus : ⁊ esse suum non sit in aliquo receptum : sed

fit p se subsistens: manifestuz est: q deus nō est finitus: sed maxime formalis: z infinitus. ¶ Id autem: qd est maxime oium formale: est ipsum esse: z cū vnūqdq ea rōne: q est in actu: z pfectū sit principiū alicuius actiuuz (patit aūt vnūqdq: put est deficiēs: z impfectū.) Cū deus sit pfectissimus z actus purus: manifestum est: q ei maxie cōpetit pncipiū actiuū: z hre potētiā infinitā: ipse eni se toto agit: z nihil hz potētie passiue. ¶ Ex hoc etiā sequit: deuz vbiq esse indiuisibiliter: opz enim oē agēs ei ɔiungi: in qd immediate agit: qz mouēs z motū simul esse opz. Cum ergo deus sit prima z vniuersalis oium causa: z sit actus purus: z suū ipsius esse: oportet q omne aliud esse productum sit proprius eius effectus: sicut igniri est proprius ignis effectus. Et cū deus sit oium cā: non solum in fieri: sed etiā in esse: ipsum deum adesse rebus oportet: nō solum prima inchoatione: sed qdiu in esse ɔseruātur. Et cū esse sit vnicuiq rei maxime intimum: (est enim formale respectu omnium: que sunt in re:) affirmare oportet: deum omnibus in rebus valde intimuz esse. ¶ Cuz insup deus sit oiuz indiuisibilis: vtpote qz est actus purus: necesse est fateri: ipsuz esse in qualibet re: z in qualibet cuiuslibet rei parte totū: z indiuisuz. Ex his quoq que dicta sunt, ɔcludit: ipsum esse oino immutabilē: z eternū: qz actus purus nullā potest recipe mutationē: oportet enim id quod mutatur esse aliquo modo in potentia: qz motus est actus entis in potentia inquātuz huiusmodi: vt philosophi probant: hinc itaq arguitur: ipsum esse eternuz: qz nisi esset eternus esset mutabilis: z per ɔñs in eo esset potentia passiua: z sic non esset actus purus: quod superius redargutū est. ¶ Preterea: si deus non esset eternus: vel princi-

piū vel finē:vel vtrūq̄ simul haberet: sed hoc est im/possibile:q2 si hrēt principiū:iam nō esset ipse deus:s3 eius principiū:q2 nō esset actus purus: s3 haberet esse ab alio receptū. Si fine clauderet:ꝑnr esset mortalis: v3 in nihilum resolubilis:atq3 ita non haberet potentiam infinitam:sed aliqua preesset illi potentia:que in nihilum vertere illum posset.

¶ Deum esse vnum. Capi. 9.

DEum quoq3 esse vnū ex eisdē principijs ꝯstat:il/lud enī:vnde singulare est hoc aliqd:nullo modo est multis cōicabile:cū ergo deus sit ipsu3 suū esse: suaq3 natura:z actus purus:aliūde q̄3 a natura sua habere non potest:vt sit deus:z vt sit hic deus: ergo il/lud:vnde deus est hoc aliquid:est ipsa sua natura:quare eius natura non est pluribus cōmunicabilis:impossibile est igitur plures esse deos. ¶ Preterea:cum de/us totam in se contineat essendi perfectionem:(vt di/ctum est:) si essent plures Dij: oporteret eos inter se differre:aliquid igitur conueniret vni:quod non alteri:z si hoc esset priuatio: nō esset simpliciter pfectus. Si ꝟo perfectio alteri eoꝝ deess3:impossibile est ergo plura esse:que comprehēdāt totā in se essendi pfectio/nē:plures ergo dei esse non possunt. ¶ Quin z entia cūcta videmus esse inuicē bene ordinata:dū alia alijs deseruiūt. Que aūt diuisa sunt:in vnū ordinē nō ꝯue/nirent:nisi ab vno aliquo ordinarent:melius enim in vnū ordinē multa p vnum:q̄3 p plures redigunt. op3 igit primū:oia in vnū ordinē redigēs:vnū tm̄ esse:qđ est deus. ¶ Cuius etiā argumētum est:q2 in naturali/bus:vbi manifeste apparet aliqđ regimē:vt in apib9: p vnū multitudinē ordinari videmus. Et cū ars imi/tet naturā:ꝯspicuū est: oē hoium regimen cuiuscūq3

conditionis aliquo modo reduci ad vnum. Nullūq3 regimen posse durare: nisi ad vnius regentis arbitriū quouis modo reducatur.

¶ In deo esse intellectū: pfectāq3 rez cognitionē: eū q3 nō necessitate nature agere: sed volūtate. Ca. 10.

Ex predictis ēt pspicuū est in deo esse intellectū: z cognitionē rez pfectā z nihil ipsuz ex necessitate agere: sed p intellectū z volūtatē. In rebus enim naturalibus videmus: q rez naturaliū cognoscētiu3 maiorē h3 amplitudinē: z extētionē natura nō cognoscētiū. Nō cognoscētia eni3 nō hūt nisi formā suā: sed cognoscētia apta sunt hēre ēt formā rei aliene: nā spēs cogniti est in cognoscēte. Cū ergo coarctatio forme fit p materia3: p3 q imaterialitas alicuius rei est rō: q sit cognitiua: z ideo fm imaterialitatis modū est modus cognitionis. Uñ plāte pp suā materialitate3 nihil cognoscūt: sensus vo cognitiuus est q2 receptiu9 est speciez sine materia: multoq3 magis intellectus: q2 magis recedit a materia. Cū ergo deus sit in sūmo imaterialitatis gradu: q2 est actus purus: seqt: q ipse sit in summo cognitionis: vnde op3 dicere: q Deus omnia perfecte cognoscit. ¶ Q2 vo (vt sepe dictum est) deus est actus purus: z summe simplex: non potest dici: q cognoscat recipiendo species rerum: quemadmodum sensus z intellectus noster: sed qd ipse sit suus intellectus: z sua sapiētia: z gcqd cognoscit p seipsu3 cognoscit. Cū ergo fm imaterialitatis modū sit cognitionis modus: z ipse sit in sūmo imaterialitatis: seqt qd ipse seipsum pfecte cognoscat: totāq3 suā vtutē cōprehēdat: imo q sit ipsa cognitio: z sapiētia. ¶ Cū autez alicuius rei virtus pfecte cognosci nō possit: nisi oia cognoscant: ad que se virtus extēdit: virtus vo diui-

sia se extēdat.ad oīa:q2 est prima cā oīuz effectiua:z infinite potētie:pz:ꝙ deus cognoscēdo seipsum:oīa alia cognoscit. In seipso enim oīa alia a se videt: inqꝫtum eius essentia cium alioꝝ ab ipso silitudinē ptinet. Qḋ ex hoc pz q2 ꝓpria vniuscuiusqꝫ nature ɔsistit: ꝓut aliquo modo diuine pfectionis est particeps. Cū ergo deus seipsum perfecte cognoscat:opz euz quoqꝫ modos oēs cognoscere:qbus ab aliјs sua pfectio est participabilis:atqꝫ ita singulos cognoscit rerū omnium essendi modos. ¶ Ideo stulta est positio quorūdam dicentium:a Deo supiora solū:nō inferiora:nisi vniuersaliter ɔfuseqꝫ cognosci. Ridiculū qppe est asserere ꝙ homo aliqua cognoscat:que nō cognoscit deus:neqꝫ minus stultum est dicere:hoīem aliqua pfectius qꝫ deuz cognoscere. Si ergo hec inferiora distincte:z particulariter hō nouit:qūo poterit quis affirmare a deo hec vlr tm̄:z cōfuse intelligi. ¶ Certe videmus in rebus naturalibus:ꝙ quāto aliqua virtus est eminentior:z pfectior:tāto etiam ad plura se extendit: z penetrabilior est. Cum itaqꝫ diuinus intellectus sit summe pfectus:z eminētissimus:negari non potest:quin oīa penetrās ꝓfundissime cognoscat. ¶ Cūqꝫ sit imutabilis z eternus:cogimur ɔfiteri:nō solū ei fuisse .oīa pn̄tia postqꝫ facta sunt:sed ēt anteqꝫ fierēt:nō enim ipse accipit sciētiā a reb⁹: sꝫ ipsius sciētia est cā reꝝ. ¶ Idō dicimus:ꝙ deus nō necessitate nature:sꝫ p intellectū z volūtatē oīa agit. Cum enim intellectus z natura agāt pp finē:natura ꝟo finē:z media nō cognoscat:necesse est:vt agēti p naturā prestituaꝛ finis:ad quē a suꝑiori aliquo intellectu media necessaria ordinentur. Quare opz agens per intellectum z voluntatē prius esse agente per naturam: z cum primum in ordine

agētiū sit deus:necessario seqꝛ:qꝫ ipse ꝑ intellectum ⁊ volūtatē agat. ¶ Preterea:oē agēs ꝑ naturam vno ⁊ eodē mō semp opaꝛ nisi ipediaꝛ:qꝛ agit ꝫm qđ est tale: ⁊ q̄diu tale est:nō nisi tale facit. si ergo deus ageret ꝑ naturā:cum in se oēm ꝯtineat essendi ꝑfectionē:opoꝛteret ab eo ꝓduci aliqđ indeterminatuꝫ:⁊ infinitum in essendo:quod fieri nō pōt. ¶ Preterea ꝫm hoc effect⁹a cā agēte ꝓcedunt ꝫ quod in ea p̄existunt:qꝛ oē agēs agit sibi sile:cuꝫ ergo de⁹ sit tot⁹ intellect⁹:ei⁹ effectus in ipso preexistunt ꝫm moduꝫ intelligibilē: ⁊ sic per moduꝫ intelligibilē ab eo ꝓcedunt:quod est ꝓcedere ab intellectu determinato per voluntatem.

¶ Deum habere reꝝ oium prouidentiam. Capi.ii.

Si igitur hec ita se habent:nemo poterit iam dubitare: Deum non solum habere rerum omnium naturalium prouidentiam: sed etiam rerum quarūcūqꝫ humanaꝝ vel minimaꝝ. Prouidētia enim est rō ordinis reꝝ ad finē:deus aūt est prima oiuꝫ cā in effectū plus influens q̄ scđa. Qꝛ ergo deus in oibus rebus opaꝛ nō necessitate nature:sed intellectu ⁊ voluntate:cū sit summa sapiētia:cui cōpetit cūcta bn̄ ordinare:recteqꝫ disponere:preter deū nihil agere:qn sit optime ordinatū: opꝫ ergo in deo esse rōnē ordinis oium reꝝ ad finē:oiumqꝫ gerere ꝓuidētiā. ¶ Uidētes itaqꝫ philosophi in cunctis naturalibus rebus miꝝ ordinē intellexerunt:stultuꝫ esse dicere:deuꝫ eaꝝ ꝓuidētiā nō hr̄e. Ueꝝ difficultas fuit rōnalis creature in rebus humanis:in qbus oia videnꝛ esse ꝯfusa. Sed si recte ꝯsidereꝛ:ꝑfecto cōperiemus nō esse minus stultū dicere:deum nō habere ꝓuidētiā hoiuꝫ q̄ naturaliū rerum:quaꝝ ipse homo est finis. Quanto eniꝫ aliqua sunt in vniuerso nobiliora: tanto plus participāt or/

dinis:in quo bonum vniuersi ꝯsistit. Si igitur res natu rales: ꝛ quo ad substantiã: ꝛ quo ad opationẽ cadunt sub ordinẽ diuine ꝓuidẽtie: multomagis hõ cũ opa tionibus suis. ❡ Insup: que sunt ꝓpinquiora fini: ma gis sub ordine ꝯtinent: q est ad finẽ q̃ remotiora: qꝛ il lis medijs alia ordinant ad finẽ. Hoies autem: eorũq̃ opationes ꝓpinquius ordinant ad deũ: sicut ad finẽ q̃ actiones aliaꝝ reꝝ naturaliũ: iõ magis subeunt or dinẽ diuine ꝓuidẽtie q̃ res naturales. ❡ Preterea: gubernatio diuine ꝓuidẽtie ex amore diuino ꝓuenit: quo deus tanq̃ prima cã res a se factas: ꝛ a se depẽdẽ tes amat: q̃to ergo deus aliqua maiori amore ꝓseqt: magis sub eius ꝓuidẽtiã cadunt. Certum est autẽ: ꝙ magis hoies amat q̃ res naturales: vt scit ab effectu: qꝛ potiora eis bona ꝯtulit. ❡ Itẽ ex cognitione effe ctuũ tẽdimus in cognitionẽ cãꝝ: cum ergo pẽdeat a deo tanq̃ a prima cã: scđe quoq̃ cãe sunt effectus pri me. Uidemus autẽ naturalissimũ esse oibus scđis cau sis suoꝝ effectuũ hr̃e ꝓuidẽtiã: qꝛ tota virtute conan tur eos p debita media ad finẽ pducere: qđ qdem nõ nisi ex magna eoꝝ ꝓuenit bonitate. Signũ ergo est: ꝙ prima cã multo amplius q̃ scđa suoꝝ habeat effectuũ ꝓuidẽtiã: a qua cũ hõ sit eius effect⁹ oẽs eius opatio nes depẽdẽt: ergo deus tã hoium q̃ humanaꝝ reruꝫ hꝫ ꝓuidentiã. ❡ Preterea: si deus reꝝ humanaꝝ pro uidẽtiã nõ haberet: cũ oia agat p intellectũ: ꝛ volun tatẽ: aut hoc eius ĩpotẽtie in ꝓuidendo tribueret: qđ est falsũ: cũ ipsius potẽtia sit infinita: ꝛ oia opetur in oibus. aut eius circa res humanas ignorãtie: qđ supe rius est ĩprobatũ: aut ipsius voluntati: qđ est ꝯtra ei⁹ bonitatẽ: nemo eniꝫ bon⁹ despicit opus suũ: nec aliq̃ cã suũ effectũ. Neq̃ ẏo recta: aut sapiẽs ẽ illa actio:

que ignobiliora procurat:ꝛ nobiliora prorsus omittit.
¶ Item:cū deus sit cā equoca:excellentissimo mō cuncta bonitate expupat:at vero in humanis aduertimus: ꝙ excellentis bonitatis:ꝛ sapientis viri:presertim si facultas detur:rebus humanis ꝓuidentiam adhibent: multo itaqȝ magis Deus.

¶ De fine hoīs:ad quē diuīa dirigit̄ ꝓuidētia. C.12.

Quia vō ad ꝓuidētiā ptinet:res ad fines suos ꝑ debita media mouere:ꝛ ordinare:cū nō diuȝ sit vnus ꝑrimus finis:necesse est diuersimode ad suos fines ꝑ eā diuersa moueri. Que igit̄ rōne carēt:ad suos fines deus naturali mouet inclinatione:que ꝓuenit ex forma:ita vt potius agant̄. Hō vō:q est liberi arbitrij aliqd de diuina ꝓuidētia participat.ꝛ ideo ad finē suū a deo moue̅t.vt etiā seipsum moueat ad illū.ꝛ in hoc deo coope̅t:opationes suas dirigens ad aliquē optatū ꝛ prestitutū sibi finē. Ad ipsum ergo hoiem attinet in studio ac diligētia ingrere vltimū finē: ad quē diuina ꝓuidetia rōnalē aiam ordinauit:ꝛ mouet necnō debita media:qbus certissime ad ipsum:deo disponēte:ꝑuenit̄:vt se:ꝛ sua oia recte instituere ꝛ ordinare possit.
¶ Philosophi itaqȝ magna diligētia hec inuestigare conati sunt. Et sicut natura ex ipfecto gradatiȝ tēdit ad pfectū:ita ꝛ ipsi in elucidāda veritate successiua inuestigatiōe magis ꝓfecerūt:antiqores eniȝ de hac materia ipfecte disseruerūt:posteriores vō noua ꝑoribus pferētes:veritatiqȝ ꝓpius accedētes aliqd meliꝰ enūciarūt. Quapp excellētissimi philosophoꝝ rōnibꝰ efficacissimis diffinierūt:humane vite finē esse diuinoꝝ ꝯtēplationē. Hec eniȝ sola ꝛ ꝓpria est hoīs opatio: ad nihil aliud ordinata tanqȝ ad finē:sȝ pp seipsaȝ desiderata:hoiemqȝ deo:ꝛ substātijs separatis ꝯiungēs. Ad

quā hō ipse est magis sufficiēs sibi q̄ȝ ad oēs alias opa/tiones: q₂ ad eā rex exterioꝝ adminiculo minus eget. ¶Hec insup est rex finis oīum ad hoiem ptinentiū: ad ꝯtēplationis enim pfectionē exigit͂ corporis inco/lumitas: ad quā oīs ars humane vite necessaria ordi/nat͂. Et cum ad eam pariter quies a pturbationibus: passionūqȝ sedatio p prudentiā: ꝛ virtutes morales: ꝛ ab exterioribus tranquillitas requirat͂: ad quā totius vite ciuilis regimen coordinat͂: manifestū est: si hec re/cte cōsiderent͂ oīa tam nature q̄ȝ artis officia ad veri/tatis ꝯtemplationem tanq̄ȝ ad finē ordinari. ¶Cum igit͂ hec ita sint: dicim⁹ diuinā ꝓuidētiā mouere hoīes ad ꝟtutes morales: vt p eas ad sui ꝯtēplationē ꝑueniāt ꝛ bn̄: beateqȝ viuāt. Uex q₂ vnūq̄dqȝ mouet de⁹ ſm i/dicte forme exigētiā: cū hoīeȝ libere volūtatis fecerit: ipsū quoqȝ nō nisi iuiolata libertate mouet. Si ergo ꝓ ꝓrio arbitrio mouētis dei īspiratiōi nō repugnauerit: certissime ad finem suū per debita media perducet͂.

¶Finem hoīs in pn̄ti vita non esse. Capi. 13.

SEd fortasse subtiliter considerantibus difficile: immo impossibile videtur: homines in presenti vita huiusmodi beatitudinem consequi. Non enim tenuissima queqȝ diuinorum contemplatio homineȝ beatum reddit: quia beatitudo est vltima hominis ꝑ/fectio. Unde perfectissimam eius operationem esse oportet: que in contemplatione Dei perfecta pro hu/mane ꝯditionis captu ꝯsistit. Ad quaȝ pauci: vel forte nulli hoīum poterunt ꝑuenire: cū talis ꝯtēplātio sum/mū postulet humane cognitionis gradū: quo paucissi/mi peruenīūt: vel ex mala corporis dispositione: quia cū anima nostra medijs fantasmatibus: ꝛ corporeis instrumentis cognitionē acqrat: pleriqȝ adeo obtusi

⁊ cōplexione naturali male affecti sunt: vt vix paruã cape possint. Uel pp rei familiaris necessitatē plīmos a sublimi ɔtēplatione celestiuʒ: vel retrahētē: vel ipe/ diētē: ne veris studijs inhereāt: que totuʒ hoiem sibi deposcunt. Cuʒ ergo opoꝛteat ad hāc ɔtēplationē ho minē esse natura bñ dispositū: ⁊ a mundanis curis: ⁊ iplicationibus penittus absolutuʒ: inter moꝛtales hu iusmodi paucos: vel raro cōpies. ¶ Qui etiā si repiā tur: ad purā hāc diuinoꝝ ɔtēplationē: nō nisi lōgissi/ mo tpe pp eius ꝓfunditatē poterunt pueníre. Cum enim spiritualia p sensibilia cognoscamus: multa pꝛe intelligere opʒ: anteq̄ʒ ad summuʒ intelligibile perue niamus. Uñ philosophi metaphysicā: que circa diui/ na versat: tradunt vltimo loco discēdā: pꝛesertim: qꝛ ad eius ɔtēplationē: (vt dictum est:) puritas coꝛdis: ⁊ oium passionum aie sensibilis necesseria sedatio est. Aia enim sedēdo: a passionibus ⁊ a motibus coꝛpoꝛis quiescēdo: fit pꝛudēs: quo magna assuetudine: ⁊ pui/ gili cura p paucis vix in seneetute puenire ɔtigit. Cuʒ itaqʒ multi adhuc iuuenes ex hac vita decedant: pau ci quoqʒ admoduʒ vel vere: virtutibus: ⁊ diuinoꝝ cō tēplationi incumbāt: supest: vt etiā pauci: ⁊ fere nulli hāc felicitatē assequant. ¶ Subtilius quoqʒ inuesti/ gādo paucioꝛes inuenias: q ad reꝝ diuinaꝝ cognitio/ nē: ɔtēplationēqʒ pueniāt. Multipliciter enim ob in firmitatē intellectus nostri ēt in rebus naturalibꝰ fal/ lunt hoies. Tū qꝛ sensus: a quo nostra oīs incipit co/ gnitio. nos plerunqʒ decipit: vñ multi solē parue quā titatis esse arbitrant: imaginatio quoqʒ obnubilat in tellectum: ita vt multis difficile fuerit credere: esse ali quas substātias incoꝛpoꝛeas. Discursus ēt ipsius intel lectus minime rectus nos frequētissime fallit: ex quo

p sepe

p sepe aliq̄z pbabilem: ꝛ interdū sophisticā rōnem p demōstratione recipimus: qd̄ excellētissimoꝝ viroꝝ inter se dissidētiū opiniones varie attestant. ¶ Item passiones aie ꝛ praue ꝯsuetudines. varieq̄z hoium affectiones eos ēt a cognitione veritatis eaꝝ reꝝ ipediūt: cū qbus assidue versant: q̄to igit magis ex hmōi impedimētis diuinoꝝ ꝯtēplatio impediet. Inueniemus itaq̄z paucissimos hoium fieri posse beatos: qd̄ valde absurdū est: cū beatitudo sit vltimus humane vite finis: qui ad oēs ptinet. Qd̄ si nulla alia beatitudo: nisi que in humanis haberi pōt: mortalibus ꝯcederet: pfecto pueri: ꝛ iuuenes: ꝛ ferme totū genus humanū qua si necessario illa priuarent. ¶ Sed diligētius adhuc aiaduertentes arguemus in hac vita verā hois beatitudinē inueniri nō posse. Nā cū beatitudo sit sūmum hois bonū: nō admittit secū aliqd mali. Cūq̄z sit p se sufficiens bonū: opꝫ illa acquisita nihil amplius homini deesse. Sed quis in hac vita inueniri potest: qui ita sibi sufficiat: vt re nulla indigeat: ꝛ ab oī infortunio: maloq̄z sit illesus: ac tutus. Cum humana natura sit multipliciter serua: multisq̄z casibus: ac detrimentis obnoxia. Unde sepius apparētem plurimorum felicitatem calamitas intercepit: vt de Priamo legitur: ꝛ quottidiana experimenta nobis ostendunt. ¶ Preterea: vel si quis hāc beatitudinē assequatur: non videt qua rōne possit vere dici beatus: nā beatitudo cū sit vltimis finis: est quies cordis humani. (Oēs autē hoies naturaliter scire desiderant:) ꝛ ideo hoc desiderium cum sit natura insitū: quiescere nō pōt: donec ad optatam perueniat cognitionem. Plurima vero sunt ꝛ pene infinita etiam in rebus naturalibus desiderata: quoꝝ cognitionem nunq̄z humanus assequit intelle/

ctus. Qđ ex hoc maxime argumēto colligi pōt: q2.s. cū innumeri excellēti ingenio philosophi ab exordio mūdi ad hec vsq3 tpa rimari oia nature secreta conati sint: multo tñ plura supsunt ignorata q̃3 scita sint ab eis: vel cognita. Jdē quoq3 ipsi fatent maximā horum partē: que scimus minimā eoꝝ esse: q̄ ignoramus. Uñ adhuc se vultimas reꝝ differētias nescire testant: qua rū loco in diffinitionibus noia accidētiū ponunt. Si itaq3 adeo intellectus noster calligat ad naturalia: quā to minus ad supnaturalia penetrāda poterit eleuari. Que igit ipsius dei cognitio naturaliter nobis in hac vita pcedit: pexigua est: ⁊ valde incerta: ideo naturale hois desideriū in tam hebeti: ⁊ modica reꝝ naturaliū diuinarūq3 cognitione quiescere nō poterit: qnimmo q̃to magis in hac cognitione pficiet: vehemētiori af fectu ad eā feretur: q2 ois motus naturalis in fine ve hementior q̃3 in principio existit. Et sic semp tāto ve hemētius cor humanū in deū mouebit: q̃to in eius cognitione magis profecerit: nunq̃3 ergo quiescere po terit: cū ad eius pfectā ptemplationem in hac vita ne queat peruenire. Q2: (vt inquit philosophus:) sicut se habet oculus noctue ad lucem solis: ita se habet in tellectus noster ad manifestissima nature. ¶ Ceterum si quis in hac cognitione: diuinorūq3 contemplatione post multos: diuturnosq3 labores hanc animi quietē3 adipiscatur: adhuc non constat: quō hic possit vere di ci beatus: cum ad ea3 instante iam morte peruenerit: quam oino vitare non potest. Uidemus enim cūctis hoibus a natura vel maximum inesse desiderium pen nitatis: cum vel per sobolis ppagatione3: vel per alia opa immortales effici vehementer desiderent. Nō pōt autem vir sapiēs morte non tristari: ⁊ si nulla extet alia

vita preter hãc: quam viuimus. Non enim põt vir sapiẽs malũ nõ odisse: qđ ꝑo malũ põt ei maius aduenire q̃ preciosissime: ac beate vite tãtopere cõcupite priuatio per mortem: cuius meditatio freques sapiẽtem decet. Nec potest de morte ipsa non qñq3 cogitare: cũ non brutorum vita: sed rõnali vtatur. Profecto eum qui ꝑ hmõi vita acquirẽda tãto studio: cura: z labore tempus oẽ ptriuerit: illãq3 postmodũ celerrime oino: incertoq3 termino: ac vario euẽtu: si sit amissurus beatum dixerit nemo. ¶ Ex predictis itaq3 colligit nisi aliam vitam posuerimus: nihil hoie infelicius esse: ac miserabilius. Cetera enim non difficiliter fines suos duce natura consequi videmus. Homo ꝑo infinitis animi: corporisq3 circũuallatus pturbatiõibus: ac molestijs: beatitudinẽ tãto desiderio poptatã inuenire nõ possit: aut si qs inuenerit: tãdẽ post diuturni tpis vigilias: z sudores maximos nequeat retinere. Hoc autez q̃ sit absurdum in nobilissima oium creatura vel rudissimus quisq̃3 poterit iudicare.

¶ Animam hois esse immortalem. Cap. 14.

SI quis ergo predicta recte consideret: non poterit dubitare: aliam esse vitam: z animam esse immortalem. Si enim Deus rerum humanarum prouidentiam habet: ad quem pertinet res ad suos fines per debita media perducere: cum finis hominis non sit in vita presenti oportet aliam concedere vitam: in qua homo beatitudinem assequatur. ¶ Preterea: hominis operatio: que est intelligere cum ad immaterialia: z vniuersalia se extendat: indicat aliquid in homine inmateriale: z incorruptibile esse: de quo diuersi diuersa sensere. Sed reuera nisi hoc incorruptibile esse ponamus animaz intellectiuam: eamq3 esse hominis

formā:infinitos inde prouenietes errores euitare non possumus:hō enim speciē sortit̃ p hoc : q̄ est rōnalis: ⁊ hūs intellectū. Si ergo substātia intellectualis non sit hois forma:nō apparet qualiter hō spēm suā sortiatur p hoc:qđ est intellectualis:vel rōnalis. Unūqđq; eni a forma speciē suscipit:⁊ ideo in hoie ponere oporteret aliā formā:a qua esse accipet. Si ergo hec nō eēt forma itellectualis: hō a brutis specie nō differret per hoc:q̄ hō rōnalis est:bruta vo irrōnabilia: qđ oēs negāt. ¶ Preterea opationes vite cōparant̃ ad aiam:sicut actus scđi ad primū:actus autē primus in eodem precedit tpe actū scđm:sicut sciētia est aň actū ↄsiderādi. In quodcūq; igit̃ aliqua vite opatio inuenit̃:in eo aiam ponere op3:que ad illā opationē comparatur:sicut actus primus ad scđm:aia enim est principium vite:eiusq; opationū. Sed hō ppriā h3:atq; excellētē:supra quā cetera aiantia opationem:que est intelligere:⁊ ratiocinari:hec itaq; sua ipsius est hois:qua hō est opatio. Op3 igit̃ in hoie ponere huius opationis principiū informās hoiem:q̄.s.se habeat ad intelligere:⁊ ratiocinari:sicut act⁹ primus ad scđm. Oē insup seipsu3 mouēs cōponit̃ ex mouēte ⁊ moto:mouet aūt seipsu3 hō:sicut cetera aialia. Cū ergo primū principiū motus in hoie sit intellectus ⁊ voluntas:hoiem componi necesse est ex substātia intellectuali tanq̄ ex forma:⁊ corpore tanq̄ ex materia. ¶ Item si substātia intellectualis:quam vocamus aiam:nō esset corporis forma:nulla appareret ratione: qūo puer : vel infans homo dici posset : cū adhuc opationes non habeat intellectus: nec etiā appareret:qūo dici posset:hoiem intelligere: si homo nō esset aliquid compositum ex anima ⁊ corpore:(actiones enim sunt suppositoꝝ).intelligere igit̃

⁊ ratiocinari non esset propria hominis operatio: sed alterius intelligentie: que ab hoie haberet esse distin/ctum. Nisi forte cum Platone dicat̄ hoiem ex anima ⁊ corpore non esse compositū: sed esse solā aiam corpori: sicut motorē mobili ꝯiunctam: quod si quis ꝯcesse/rit: infinitus implicabitur laqueis. ¶ Primo eniꝫ homo non erit animal sensibile. Deinde sequeretur post discessum anime a corpore: corpus eiusqꝫ partes eius/dem speciei remanere. Recedente enim motore a mo/bili: species mobilis non variatur. ¶ Preterea: hominis corpus non viueret per animam intellectiuā: nec per coniunctionem anime intellectiue homo genera/retur: mobile enim applicatione motoris ad ipsum minime generatur. Ubi ergo esset hois generatio: si nec ipsa anima generat̄: nec corpus: quod generat̄: est hō: vbi ergo patres? vbi filij? Hec ⁊ hmōi absurda vrgent eos: qui ponunt animam intellectiuam non esse cor/poris formam. Cum ergo cognitio veritatis sit obie/ctorum solutio: ⁊ qui dicunt animam intellectiuā esse formam corporis: omnes euadant difficultates: mani/festum est: hāc esse verissimam sententiam. Non enim absurdum est: animam intellectualē esse corporis for/mam: supremamqꝫ illius partem esse a corpore. i. ab or/gano corporeo separatā. Cū eniꝫ ipsa aia naturaliū sit formarum suprema: ⁊ immaterialium vltima: non est mirum: si vtriusqꝫ sapit naturam extremi: vt sit partiꝫ separata: partimqꝫ coniuncta. Unde a quibusdam ne/xus mundi appellat̄: qꝛ p eam suprema immis in natu/re ordine copulent̄. ¶ Cū ergo ita sit: necesse est dice/re: eam esse immortalē: ⁊ incorruptibilē: ois nāqꝫ sub/stantia intellectualis incorruptibilis est: perfectiones enim oportet cuꝫ suis perfectibilibus habere propor/

tionē. Propriū ꝟo hoīs pfectiuū: vt hō: aliqd est vīe ꝛ incorruptibile: qꝛ ppria eius pfectio est intelligere. Cū ergo intellectio ꝑprie loquēdo vīiū: incorruptibiliūqꝫ sit: asserere opꝫ: aīam intellectiuā incorruptibilē esse. ¶ Preterea: aīe humane pfectio in abstractione quadā a corpe ꝯsistit: ita ꝙ q̄to magis ad incorporea: ꝛ immaterialia attollit: tāto amplius pficit. Fatuū est ergo dicere: eā in separatione a corpore corrūpi: nihil enim ex eo corrūpit: in quo magis pficit: nec simul pōtest aliqd ad pfectionē: corruptionēqꝫ tēdere. ¶ Qꝺ si dicat: eius pfectionē in abstractione a corpore p operationē ꝯsistere: corruptionē ꝟo p eius separationē fieri esse: inanis est respōsio: qꝛ rei opatio ipsius esse: substātiāqꝫ demōstrat: vnūqꝺqꝫ enim ꝑut est opat: ꝛ ꝑpria rei opatio seqtur ꝑpriā ipsius naturā: non potest igit alicuius rei perfici operatio: nisi ꝑut eius substātia ꝑficit. Si ergo hoīs operatio: vt homo est: per abstractionē a corpore pficit: nulla rōne dici pōt: substantiā aīe intellectiue corrūpi: dū separat a corpore. Et etiam natura insitū hoībus cūctis: vt quodāmō credere cōpellant: aīaꝫ esse immortalē: vnde nemo potest esse titubatione in sentētia mortalitatis aīe pmanere: quod pꝫ ex sollicita oīum inqsitione. Oēs enim hoīes naturali inclinatione: ꝛ vehemēti quodā affectu hoc intelligere cupiunt. Tum maxime philosophi in hac perscrutatione versati: attritiqꝫ sunt. De qua materia poete pariter: ꝛ aliȷ̄ tam docti q̄ indocti varia conscripsere. Si ergo deus ꝛ natura nihil agunt frustra: hec hominum tam vehemens inclinatio: ꝛ naturale intelligendi desiderium vanuꝫ esse non potest. Qꝺ si anima sit mortalis: profecto contra euenit: qꝛ non solum inanis est hmōi naturalis inclinatio: ꝛ sollicitudo: sed tri-

ftitie:deceptionisq3 fomentum. Cũ ergo absurdũ oi/
no fit:hoc deo ꝛ nature afcribere:ꝛ palā fit ex tali defi
derio aiam esse immoꝛtalē:qd̄ ideo hoi a deo insertuʒ
est:vt fit de alia vita sollicitus: ad quā ꝑficiscēs vere
beatitudinis finē tm̄modo ꝯseq pōt: ꝛ sic ꝯcludit id
desideriũ non esse vanum: sed putile: ꝛ necessarium.
¶ Queādmodũ ergo (vt supius diximus) negantes
aiam esse coꝛpoꝛis foꝛmā:ita ꝛ q immoꝛtalitatē negāt:
insolubilibus laqueis detinetur. Nā preter ea que di/
cta sunt:difficile erit:imo impossibile intelligere:quõ
hō fit aial rōnale:liberoq3 arbitrio preditus:q̄3 iustis
legibus delinquens puniatur:qs fit eius finis:queue
diuina circa eum fit prouidentia. Cōpluraq3 alia:que
enumerare:ac disserere ꝑlixioꝛis operis esset. Hec au/
tem oia ex contraria:ꝛ vera sententia facillime soluun
tur. ¶ Sed q: alia:de qua nunc agitur:vita humane
facultatis me tam excedit:hic primum claudemus li/
brum: vt sublimius fidei tractande accingamur:quia
vbi desinit ratio:ibi incipit fides. Quam si veram pro
bauerimus:nulla de immoꝛtalitate anime supererit du
bitatio.

¶ Liber secundus.

¶ Pꝛohemium de oꝛdine procedendi.

Um supioꝛi libro de his tractauerimus:
que rō naturalis p se cape pōt: q̄tũ huic
intētioni nr̄e sufficere putauimus. Reli/
quũ est:vt ad ea ꝯuertamur: que rōnem
ipsaʒ naturalē excedũt:vt tā p hec natu/
lia:q̄3 per ea:que a Christo facta sunt:fidem Christia/
nam verissimā esse ostēdamus. Et q: presentia melius
q̄3 preterita cognoscunt faciliusq3 p̄teritis q̄3 presenti/

bus fides abrogari põt:primo rõnum fundamẽta po/ nemus in his:que cũ quottidie in ecclesia a xp̃ianis fie ri cernant:ꝛ ad sensum pateãt:negare nemo põt. L o/ quoꝛ aũt nõ de maloꝝ xp̃ianoꝝ opibus:q potius ab ec clesia seculsi sunt:sed de his:que a bonis fiũt:q nõ tm̃ noie:sꝫ opibꝰ sunt xp̃iani. Deinde rõnes adducemus sup his stabilitas:que gessit xp̃s:ꝛ que oibus exploꝛa/ tissima sunt:pꝛesentia siqdẽ pꝛeteritis fidem astruent manifestam. Qꝛ ꝟo pꝛincipalis effectus:ad quem ois ecclesie tendit institutio:est iustitia:ꝛ irrepꝛehensibilis vita:dicente saluatoꝛe nostro:(ego veni:vt vitam ha/ beant : ꝛ abundantius habeant:) pꝛimo pꝛobabimus Chꝛisti fidem esse verã ꝑ rationes in ipsa bona xp̃iano rũ vita. Scd̃o in hm̃ói vite cã. Tertio demũ in eius ef fectu vere fundatas. Et in his oia fere : que in ipsius Dei nostri ecclesia militante nunc fiunt:suo oꝛdine cõ plectemur.

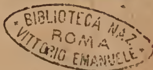
¶ Aliquam veram esse religionem. Capi.i.

Tigit pꝛecedẽtibus sequẽtia ꝯnectamus: ex his que dicta sunt:necesse est quẽlibet hois ꝯfiteri : aliq̃ꝫ in terris verã esse reli/ gionẽ:religionẽ aũt vocamus debitũ cul tũ deo exhibitũ tanq̃ꝫ vl̃i oiuꝫ pꝛincipiũ: ꝛ gubernatoꝛi. Ois enim effectus quẽdã exhibet sue cause cultũ:dũ ad eã sese ꝯuertens:ipsamq̃ꝫ quodãmõ inuocãs:ei se subijcere:ac similẽ efficere conat. Quod nihil:aut retributionẽ quãdã honoꝛis oñdit:vt ab ea magis magisq̃ꝫ ꝑficiat: Cũ ergo deus sit vl̃is oiuꝫ cau sa:a quo celum:ꝛ natura:atq̃ꝫ oẽ bonũ est:pꝫ in homi ne:naturalẽ instinctum esse opoꝛtere : vt se ad Deum conuertens ipsum inuocet:eiq̃ꝫ se subijciat : ꝛ quo ad possit ei silis fiat:ꝛ ab eo perficiat:qd̃ nihil aliud est q̃ꝫ

deū collere. Cū ergo naturalis inclinatio vana esse nō possit: necesse est ꝯcedere: aliq̄z inter hoīes verā inueniri religionē. ¶ Ad hec: cū ad ipsum deū collēdū sicut oīs effectus ad suā causam hō naturaliter inclinatus: rōnalis sit: suiq̄z arbitrij: nō agit quēadmodū cetera naturalia: sed seipsum agit. Et q2 in multis natura/lis rō deficit: si ꝑpterea tm̄ hoīes oberrent: vt nullus adhuc verus dei cultus inueniat: auferat opꝫ ab hoi/bus dei ꝓuidētia: cū in hoc: qḋ pnecessariū: z natura/le est eis: minime ꝓuideat: qn̄quidem per vex dei cul tū hij ad suum finē pducunt: hoc aūt supius plane re/dargutū est. ¶ Itē cū sciamus oē hoiuꝫ genus in quo libet euo tam exacto q̄z presenti fuisse diuino cultui di uersimode deditū: hoc esse natura inditū certū est: na turale enim est: vt alias diximus: qḋ oibus: z oi tēpo/re ꝯuenit. Si ergo nullus habeatur in mundo verus dei cultus: frustra sit opoztet hec naturalis hominis inclinatio: cum ad suum finem peruenire non possit. Ex quo sequeretur: ipsum deum tam irrationabilibus creaturis q̄z rationali homini ꝓuidisse. ¶ Preterea cum omnis causa: quoad fieri potest in suum effectū: bonitatem suam: perfectionemq̄z trāsfundat: intēdēs eum modis omnibus pro captu recipientis sibi similē reddere: z ad se trahere: deus cum sit summe bonus: z prima omnium causa: proculdubio perfectioni ho/minum: quorum gratia omnia naturalia instituit pror sus intendit. Cum igitur ipsius hominis vera perfe/ctio in subijciendo se Deo: z in eo venerando potissi me ꝯsistat: quo ad religionem maxime pertinet. Hinc sequitur aliquam in mundo veram religionem dari opoztere.

¶ Duplicem esse dei cultum. Capi. x.

CUm autem Deus possit dupliciter ab hominibus venerari: spiritu: vz et corpore: duplicem quoqz cultum ponere debemus: interiorem.s.et exteriorem. Interiorem dicimus eum:qui deo per operationem intellectus et voluntatis exhibetur. Exteriorem vero:qui per corporis officia:cerimoniasqz:et sacrificia impenditur: cum igitur materia sit propter formam:nemini dubium est:exteriorem cultum ad interiorē ordinari:eiqz seruire. ¶ Interiorez autē verz dei cultū dicimus esse rectitudinē:ac pfectionē vite hois interioris:qua deus maxime honoratur:quod sic probamus:omnis causa in sui perfectione effectus maxime honoratur:vnde artifices in operum suorum consumatione probantur:nullus autem effectus homine nobilior inuenitur:qui quanto perfectior fuerit:tanto magis suam causam.i.deum honorabit:eo autē perfectior erit:quo sanctius viuet. Sanctius vero est interioris hois perfectio:qua etiam totus homo perficit: ergo in bona:et pfecta hois vita:deo precipuus honor psoluit:et sic verus et integer dei cultus est ipsa optimi viri vita:et opatio in deū relata. ¶ Item deū nō soluz ppter se veneramur:et collimus:sed vt ab eo etiā felicitatē:et que ad hoiem spectant: bona ꝯsequamur:cultus ergo dei verus est medium:et dispositio ad hec bona ꝯsequēda:agētia siqdem dispositionem subiecti exigunt. Cum ergo manifestū sit:ad ipsam felicitatem: et hmōi bona a deo impetrāda:multo pfectius hoiem p bonam vitā q̄ per sacrificia:cerimoniasqz disponi:cōstat:verz dei cultū esse rectitudinē vite. ¶ Preterea: cū deus nō sit corpus:sed actus purus:hō p rectitudinē:cordisqz puritatē fit deo similior q̄ p actus exteriores:et ideo pfectius deus spiritu q̄ corpore colit. (Spi

ritus enim est deus: et eos q adorát eum: in spiritu: et veritate: opor tet adorare.)

¶ Nullá xpiana vita inueniri meliorem. Capi. 3.

Nulla auté vita melior: et sanctior q̃ Christiana inueniri: aut excogitari potest. Nam inter cuncta viuétium genera: ea que solam animam habent vegetatiuam (vt plante) infinitum vite gradum sortiũtur. Animaliũ autem vita multis distinguitur gradibus: quorum alius alio pfectior est. Ille enim vite sensibilis gradus pfectior in animalibus est: qui cognitionis sensibilis est magis particeps. Cum autem intellectiua cognitio sensibilé excedat: pfectioris vite gradũ hominibus q̃ brutis tribuimus: in qbus etiam diuersos vite gradus: quo ad pfectionem: non quo ad essentiá ponimus. Illos enim: qui ratione duce in oibus operantur: his preferimus: qui sensibus obsequentes róne postposita: tota via aberrát: qr quanto magis voluptatibus addicti ab ea recedunt: tanto minus participát hominis: et brutis efficiuntur similiores. Qui vero magis rationi inseruiunt: et concupiscibilem partem cohercent: plus hominis habent' q̃ bruti. Cum ergo vita hominis sit brutorum vita prestantior: aut dubium est: quin inter homines illi superemineant: qui rationem dominam amplectũtur: vbi etiam gradus inter se varij differunt. Cum enim amplius intellectus per cognitionem: et amorem veritatis spiritualium rerum q̃ corporearum: presertim veritatis de deo cognite perficiatur quáto quis magis: relictis corporalibus: contéplatione: et amore ad spiritualia: et diuina euenitur: tanto magis perficitur eius intellectus: et perfectiorem nanciscitur vitam. Sed vita christiana ad hoc potissimum tédit: vt posthabitis creaturis oibus tá spiritualib' q̃ cor-

poteis:p ɔtēplationē:⁊ amorē se totā in deum trāssun dat:⁊ fiat vnus spiritus cū deo. Cū ergo potior inueniri nequeat vita q̃ꝫ hec:que hoieꝫ suo principio:⁊ vltimo fini ɔiungit:pꝫ nullā vitā xp̄iana esse meliorem. ¶ Preterea recta hois vita:vt hō est:(vt supra iā diximus:) ꝑ ipso rōnis mō estimat̄:q̃to ergo rōnabilior vita fuerit:tāto dignior iudicabit̄. Quare cum veri Christiani nihil oino ɔtra rōnē agere velint:fateri necesse est:inter exteras gentes:ac nationes:nullā christiane vite esse preferēdam. ¶ Iteꝫ bona hois vita ad ɔtēplationē dei tēdit:⁊ ad eā ordinat̄:in qua purgatissima mētis serenitas exigit. Humanis nāqꝫ passionibus ⁊ affectibꝰ subiectus:minime aptus est ɔtēplatiōi reꝝ diuinaꝝ. At nulla vita inueniri pōt:que liberiorē: purgatiorēqꝫ reddat hoiem q̃ꝫ xp̄iana: cū relictis oībus soli deo sese ɔiungere laboret:ergo nulla huic dignitate:atqꝫ excellentia prestat.

¶ Ultimo christiane vite fine meliorem nullum excogitari posse. Capi. 4.

SEd vt melius ostēdamus:nullam christianaꝫ vita meliorem inueniri posse. Cum duo ad bonaꝫ vitam principaliter requirātur:vꝫ finis bonus:⁊ que ad finem sunt:cum ipso fine proportionem habentia: demonstremus primo:nullum finem humane vite:eo ad quem tendunt Christiani:dari meliorem:nec magis rationi consonum. Deinde ea quibus ad eum finem ab eis pergitur:perfectissima esse probabimus:⁊ cum ipso optimā habētia ꝓportionē. ¶ Quo igit̄ ad finē pꝫ. Nam duplex est hominis finis:vꝫ finis cuius ⁊ finis quo:hoc est ipsa res:ad quam tenditur: eiusqꝫ fruitio. Cum igitur nihil prestantius: ac melius deo possit excogitare: atqꝫ christiani humane vite finem

statuant deum:cuius gratia oia faciunt: perspicuũ est quo ad hoc:nullũ finẽ inueniri posse meliorez. Fides quoqz a visionẽ:ꝛ fruitionem dei nõ per creaturas: sz per essentiam aspirat:quo nullus pfectioꝛ actus reperitur. Cũ enim p aptam visionẽ:ꝛ fruitionem deo cõiungitur hõ:vltima cõsumatione pficitur:supꝛa quaz nil amplius optara lz:cum deus fit bonum:quo nihil maius excogitari potest. ❡ Felicitatem ꝟo humani generis esse aptam dei visionem validis arguit rationibus:iam enim supius ꝓbatum est:hoiem in pꝛesenti vita beari non posse. Dum ergo beatitudo hois fit veritatis contemplatio:hec expectanda est in alia vita. Si ꝟo in futura vita ponamus humane vite finez esse contemplationem pꝛime veritatis cognite non p speciem pꝛopꝛiam:sed per effectus:multis afficiemur difficultatibus. Pꝛimo enim non apparet:quõ in huiusmodi contemplatione:humanum possit desideriũ pꝛoꝛsus quiescere. Si eniz anima rationalis a coꝛpoꝛe se iuncta effectus non solũ naturaliũ:sed spiritualium quoqz immaterialiũqz substãtiaꝝ cognouerit:aut pfecte:aut impfecte hãc cognitionẽ habebit. Si imperfecte:inde quoqz impfectam de deo cognitionem:contemplationeqz assequet. Cũ ꝟo omne impfectũ suam appetat pfectionẽ:sicut materia foꝛmam:ꝛ turpe pulchꝛũ:in eiusmodi cognitione sibi non satisfaciens anima quietẽ repire non posset. Qd ex hominum pz studio:quoꝝ intellectus in coguitione confusa minime quiescens oi opera:ac laboꝛe ad perfectaz cognitionez puenire contendit. Sin autem perfectaz obtinuerit illoꝝ effectuum cognitionem:mox desiderabit eoꝝ cognoscere causaz:(qꝛ oẽs hoies natura scire desiderãt): philosopho teste (ꝛ scire est rei causaz cognoscere) qd

aũt naturale est:auferri nõ põt.At cũ oĩs motus natu ralis in fine q̃ in pricipio sit velocior:tãto vehemen tius cognitionẽ cause desiderabit:q̃to pfectius ipsius effectus cognouerit:nõ liquet ergo quõ naturale hoĩs desideriũ:nisi deũ videat : possit oĩno qescere. ¶ Qđ etiã hoc pbaẽ expimẽto:cernimus enim nulla re fini ta animi capacitatẽ impleri posse:posito eniз quocũqз finito:intellectus nr̃ aliqđ vltra semp apprehẽdit.Vñ presupposita q̃libet linea finita:numeroqз finito:nũ/ quã supaddẽdi facultas in aĩo terminaẽ:ꝛ hec est rõ in finiti apud mathematicos tã in numeris q̃ in lineis augmẽti:cũ igiẽ cuiuscũqз infra deũ substãtie amplitu do sit finita:intellectus noster donec diuinã substãtiã attigerit:satiari non potest. Quippe que sola cum sit actus purus:(vt diximus:) nullo circũscribitur fine. Rationabiliter itaqз poni nõ potest :alium humane vite finem deberi q̃ eum:quem fides nostra decernit: hoc est diuine essentie visionem:ipsum ꝙo deum esse vltimum : in quo anima conquiescit : luce clarius est. Omnis eniз motus naturalis ad aliquẽ tẽdit vltimũ terminũ:ad quẽ cũ puenerit mobile qescit. Cuз ergo infra deũ nulla humani cordis substãtia terminare de siderium possit:dicimus:ꝗ solũ qñ deũ de facie ad faciẽ intuebiẽ:tũ demũ vere quiescet.Qñquidẽ cum nihil deo sit maius:nihil prorsus ad satietatis cumulũ acce/ dere poterit.Neqз inferiori desiderio afficieẽ. Tuз qꝛ penitus ea nihil pendet (eo ꝗ finiti ad infinitũ nulla sit pportio).Tum qꝛ nihil est in vllo effectu:qn excel lẽtius in prima cã inueniatur:atqз ita nihil ei deside/ rabile deerit.Tum qꝛ intellectus noster exactissime p ficieẽ : ex quo enim ad supremũ intelligibile vehetur: pculdubio cetera intelligibilia:ad que naturaliter in/

clinaſ:facillime apprehẽdet. Quãuis enĩ ſenſuȝ excel lẽs ſenſibile corrũpat:ↄtra tñ excellẽs intelligibile pſi cit intellectũ. ¶ Sciẽdũ eſt aũt: ꝙ cũ deus ſit infini/ tus:⁊ extra cuiuſlibet ſubſtãtie ordinẽ:intellectus no ſter ꝓpria ipſius virtute ad diuine eſſentie viſionẽ:ele uari nõ põt:ſed aliq̃ noua reqrit diſpoſitio:quã noſtri theologi glorie lumẽ appellãt:qḋ purgate cuilibet aie deus infundit vt ſue habilẽ reddat viſioni: ſemp enĩ neceſſarijs deus occurrit. Neq; põt qſq; ſupra ſuas vi res attolli:niſi eius virtus ſupna ope adiuueſ. Ad ipſi us aũt dei viſionẽ vigor p ſolã luminis intellectus na turalis intẽſionẽ minime ſufficit: ꝓpterea ꝙ intenſio forme eã nõ trahit ad alterius ſpeciei opationẽ.: qua/ lis eſt dei viſio creato intellectui cõparata. Op; igiſ augeri virtutẽ intellectiuam per alicuius noue diſpo ſitionis adeptionẽ:quã lumẽ glorie nuncupamus. Ex quo liquet q̃ȝ vere q̃ȝq; rõnabiliter fides noſtra de hu mane vite fine ſentiat:⁊ q̃ȝ facile oẽs controuerſiaꝝ ex plicet nodos: qbus alij ſecus opinãtes multipliciter angunſ. Cõſtat igiſ ſiue de fine cuius:ſiue de fine quo: loq̃mur:nullũ meliorẽ rõnabilẽq; iueniri aut excogi tari poſſe eo quẽ religio xp̃iana predicat:⁊ obſeruat.

¶ Nullum ad beatitudinem medium chriſtiana vi/ ta melius inueniri. Capi.5.

DE medio quoq; ad cõmemoratum finẽ puenien/ di differentes:facile oſtendemus:nullum ei: qḋ chriſtiana fides aſſerit: conferri rationabiliter poſſe. Nam ꝙ aliquo vel aliquibus medijs ad finem.i.bea/ titudinem homo perueniat:cum deus ⁊ natura nihil agant fruſtra:nemini ambigendum. Fruſtra enim eſſe dicitur quod ad eum finem:ad quem ordinatũ eſt: pue/ nire nõ põt:quẽadmodũ fruſtra quis virtutẽ habeat

motiuā ad motū exercēdū:deficiētibus mēbris. Cum ergo natura hoīes beatitudinē appetāt: pfecto subtra ctis medijs:inani hoc flagrabūt desiderio ad ea qnqȝ pueniēdi. Itaqȝ aliqd mediū dari opȝ:quo ad dei vi/ sionē possit hō puenire:idqȝ xpiani esse dicūt purita/ tē cordis:gratiāqȝ diuinā supnaturalr infusam ipsam aiaȝ oi ꝟtute pficiētē. ¶ Cordis vero puritatē eē me/ diū trāseūdi ad veritatis prie ptēplationeȝ nemo pōt negare:opȝ eniȝ finē cum medijs hre pportionē. Ad ipsius aūt dei cognitionē magnā exigit extasis : cū sit intelligibiliū supremū:extraqȝ oia sensibilia. Jdqȝ ad id necessaria est exqsitissima animi purgatio.i.a sensibi liū amore:ꝛ iplicatiōe ad inuisibiliū cognitionē ꝛ amo rēqȝ eleuatio:pur eni dr qd inferiori nature nō admi scet. Cū ergo intelle nr ab organo corpeo sepatus : ꝛ aia nra sit substātia rōnalis:qȝto se magis a corpeis ab strahit rebꝰ:diuinisqȝ ɔiūgit:tāto purior efficit. Quic qd aūt philosophi de cordis puritate:de virtutibꝰ : ꝛ pbatis moribꝰsanxerūt:nō tāto exeqt:ac docet xpia/ na religio:sȝ multo pfectiora documēta ad cor sanctiꝰ purificādū inuenit. Nō eniȝ puritas cordis:q natura liter ab hoibꝰcognosci:ꝛ hri pōt:sufficiēs est mediuȝ ad fidē:quē pdiximus obtinēdū. Nā qcqd alicuiꝰ na ture limites excedit:ei nisi p alteriꝰ actionē aduenire nō pōt:sicut ꝛ aq nisi alio mouēte sursuȝ nō tēdit. Ui/ dere aūt dei substātiā:vt in pcedēti.c.discussimus:oēs nature create limites trāscēdūt. Jdqȝ cū vnūqdqȝ in telligat p sue substātie modū:vt qs diuinā essentiā vi deat:ppria virtꝰad purificādū nō sufficit : nisi actiōe supioris virtutis adiuuet. Rectitudo igit vite : de q philosophi disputarūt:ad hāc beatitudinē insufficiēs est. Hinc nō imerito xpiani grāȝ:ꝛ virtutes a deo su/ pnaturalr

pnaturalr infusas ponūt: qppe q nulli in necessariis vnq̄ȝ desit: vt p eas hō purgatissima acie ad finē dirigat optatuȝ. Q̄d plixiori sermone pbare huius opis breuitati: cui maxime studemus: minime ꝯuenit: cum presertim in libro de simplicitate vite xp̄iane a nobis edito: satis apte mōstrauerimus: vitā xp̄ianam nō ab amore naturali: nec ab imaginatiōe: nec a rōne tm̄ naturali: nec ab influxu celesti: neq̄ȝ ab aliq̄ spiritali creatura: sed a gr̄a dei.i.a dono eius supnaturalr infuso deriuare. Ne idē ergo sepius repetamus: legāt q volūt librū illū: ⁊ intelligēt vitā xp̄ianā esse pfectissimā mediā ad finē huius vite pueniēdi. Ex quo seqr̄ nullā inueniri: aut excogitari posse vita ipsa christiana meliorem: atq̄ȝ omni ex parte perfectiorem.

¶ Per religionem christianam homines certissime ad beatitudinem perduci. Capi.6.

SI ergo (vt pbauimus) opȝ aliq̄ȝ inter hoiem verā esse religionē: que in rectitudine vite ꝯsistit: cū in hoc christiana religio cūctas excellat: necesse est ꝯfiteri eā esse verissimā: p eāq̄ȝ deū nō minus exterius q̄ȝ interius rectissime coli: q: cultus exterior christiane religionis: aut efficit: aut significat interiorem. Q̄d si interior verus est: manifestū sit: exteriorē efficere: vel significare veritatē: cū ergo alter alteri respondeat: verus est cultus exterior: de quo inferius copiose magis tractabimus. Collētibus itaq̄ȝ nobis deū primo pp̄ter meritā eius honoris exhibitionē: deinde pp beatitudinē impetrādā: sequitur q̄ a Christianis vere deus honoretur: ⁊ ab his beatitudo expectat̄: q̄ȝdq̄ȝ ad eā tādē oino queāt puenire: iō q xp̄iane viuēdo vsq̄ȝ in fine pseuerauerint: beatitudinē sibi tuto polliceri possunt. Cū diuinā insup puidētiā in rebus humanis apte su-

pius monstrauerimus: cuius est p debita media res ad fines suos dirigere: nullũq; mediũ christiana vita pfectius possit inueniri ad beatitudinẽ obtinẽdã: dubitare nullo pacto oz quisquis christiane vixerit: (cũ christiane religionis cultus verissimus sit) qn a deo p illũ ad beatitudinẽ pducat. ¶ Preterea: si deũ negare esse iustũ fas non est: christiane religionis hoies qui dei mãdata seruauerint: pire non possunt. Deus enim oium causa omnia ad fines suos mouens: aut aliquos mortaliũ: aut nullos ad beatitudinẽ perducet. Profecto: nullos dicere non lz: frustra namq; esset homo: z hinc plura sequerent absurda: vt ex precedentibus manifestũ est. Sin aliquos iure xpiani: quos hoium esse optimos nouimus: nõ sunt posthabẽdi. ¶ Naz si xpiani pietate z religione ceteris sanctiores optato beatitudinis fine destituant: pfecto nulli hoiuz ad eũ puenient: q: si id qd magis esse vr: non est: neq; qd minus: christiani aũt magis vident fore beatitudinis cõpotes q̃ reliqui hoium: q: vt ex predictis pz: sunt ad eã capescẽdã ppinquiores: religio ergo: fidesq; christiana oibus est alijs preponẽda. Qd si christiani in hmõi religione spe sua fraudẽtur: dicere opz: nullã esse talẽ beatitudinem. Sed fabulosum ac cõmenticiũ quodã: qñ quidẽ in natura videmus oẽ agẽs nisi nimis impediatur: in materia bene disposita formã semp introducere. At bone vite finis: z vltima eius forma: est ipsa beatitudo: ad quã nulla vita melius q̃ christiana disponitur. Si ergo huic habiliori expetita nõ datur beatitudo: pfecto nulla hois erit: q: (vt iam pbatuz est) alia hois beatitudo vere esse non potest: atq; ita nullus oino huius vite vltimus dabit finis. Cum ergo finis sit regula oium: que ad ipsum ordinant: sequeret hoiem

esse aial oi prorsus ordine carens: oiumqз miserrimū: q casu viueret: oi puidētia destitutus: qđ putare maxime absurdum est. Uita ergo christiana: id qđ nobis erat pbare ppositū: per verā religionē ad beatitudinē certissime tendit.

¶ Uel ex eo fidem christianam esse veram: qp optime vite sit causa. Capi.7.

Quādo ergo ostēdimus verā esse christianā religionē ex rōnibus in bona christianoꝝ vita: pfectaqз ypothisis. Nūc accedemus ad huius vite causas idē ↄfirmaturi. Principalis aūt vite hmōi cā est Jesu Christi fides crucifixi a charitate formata. i. que p dilectionem operatur: dicente sacra doctrina. (Justitia dei est per fidē iesu christi in oēs ⁊ sup oēs qui credūt in eum). (Et sine fide impossibile est placere deo.) Dicimus aūt fidem christi formatam eam: qua credimus ipsum christum crucifixū esse veꝝ deum: ⁊ veꝝ hominem: filium dei: vnum in natura cum patre: ⁊ spiritu sancto: in psonisqз distinctū: quē super oia diligimus: fides ergo cū amore in Christum est cōmemorate vite causa. ¶ Qđ autez ita sit: quottidiano docemur experimento: qđ vo nobilissimum est: negari nequit. Manibus siquidem quoddāmodo attrectamus: ita se rez habere: qꝛ christianum videmus: ⁊ experimur tantuз in rectitudine vite quantum in fide christi: ⁊ econuerso pficere: cum hec inter se mutuo conuertantur: contra quoqз in vtroqз dificere pariter oportet. Ex defectu nāqз beneuiuendi fidē formatam depditum iri pspeximus: ⁊ econuerso. Si eiusmodi ergo perspicimus in humana vita effectum: quem post aduētum christi ad hec vsqз tpa pdurasse hois tam suo qзalieno picu lo dicere: idqз palam christiani oēs attestantur: ⁊ pre

dicāt:iure in eo philosophari debemus ex admiratio-
ne tāte rei causas ingrētes. Queadmodū phi ispectis
rex naturaliū effectibus tū eox causas ignorātes ad-
mirari primū:dehinc ex admiratione phari ceperunt.
¶ Primo itaq; effectus sua cā pfectior esse non pōt:
cū cuiuslibet effectus pfectio a cā depēdeat. Si ergo
rectitudo:ac veritas vite xpiane:que cūctis preferen-
da est:pēdet a fide xpi:impoſſe est ipsam fidē nō esse ve
rā. Si aūt est vera:seqr xpm vex esse deū:qd xpiani af
firmāt:eiusq; verā esse religionē. ¶ Impoſſe itē est bo
nū a malo:z vex a falso tanq̄ a cā p se depēdere:malū
enim put malū:filr z falsum put falsum:nihil est. Si
ergo fides xpi esset falsa:z illius amor malus:certe re-
ctitudo vite xpiane tā bone ab ea p se nō dependeret:
vti videmus. ¶ Item:si fides Christi esset falsa:nul-
lus error posset maior inueniri:nā dicere hoiem cruci
fixum esse deū:si non sit vex:extreme dementie est:cū
ergo vita christiana pfectissima sit:vt prediximus:quo
modo tāta vite perfectio:siue rectitudo poterit a ma-
ximo errore prouenire. Cum omnis recta vite institu-
tio deriuata rectitudine intellectus:z omnis error in
affectu:z operibus humanis ab errore illius:obliqui-
tateq; procedat. ¶ Quāto insuper aliqua natura me-
lius est disposita: tanto susceptibilior est forme perfe-
ctioris:forma aūt z perfectio nostri intellectus est ve-
ritas:eius autem dispositio ad veritatem suscipiēdam
puritas est:cordisq; sinceritas. Ideoq; quāto fuerit ho
mo a rerum humanax affectu purgatior:tanto magis
ad capescendem veritatem:reijciendāq; : quam facile
discreuerit:falsitatē preparatur:sed nullā dispositionē
ac purificationem christiane parem inueniri posse p-
bauimus. Si ergo esset mēdax hec fides:id sane chri-

stiani multo prōptius atq3 clarius q̄3 alij ↄ̄spicarent: cuius rei oppositū cernimus. Quāto enim sanctiores in dies efficiunt: tāto eā ↄ̄stātius affirmāt: ↄ̄tra q̄ vo ex pfectu fidei v te pfectio pariter auget: ex quo fides falsa esse nō pōt. ℂ Preterea: sicut deus tanq̄3 prim⁹ motor: ꝛ prima cā oia mouet: atq3 pducit in rebus naturalibus: ꝛ corporis: ita etiā in spiritualibus sese h3: ipse ergo est: q humanū mouet intellectū ad veritatē. Nemo aūt dubitare d3: qn deus veritatis lumē: presertiz circa necessaria ad salutē: ijs clarius impartiat: q p vite sanctimoniā magis sunt dispositi. Quēadmodum sinceri xp̄iani: q si in fide errarēt: nullā pre alijs peccatoribus gratie prerogatiuā haberēt: sed multis prestigijs: ꝛ erroribus capti relinquerent: qd a puidētia: ꝛ bonitate dei alienū est. ℂ Finis insup est rō eoꝝ: que ad ipsum finē ordinātur: ideo q peccāt in fine: in his que ad eū pducūt: eos peccare necesse est. Finis enim in rebus agēdis est sicut principiū in speculatiuis: cū ergo christiani nō errēt in his: que ad finē spectāt. i. in rectitudine vite: immo ceteris lōge antecellāt: sequit: q etiā in fine non errent: sed eorum finem esse Christū oēs certissime ↄ̄fitent. Nā ꝛ simi xp̄o fieri nitunt ꝛ ad eius fruitionē totis viribus ire ↄ̄tēdunt. Quēadmodū ergo ipsi verissime asserūt: xp̄m crucifixu3 esse deū: ↄ̄cludēdum est. ℂ Preterea: deus in oibus ordinate pcedit: ppterea q oia faciēs sapiēter inferiora p supiora gubernat: hinc nobilioribus effectibus nobiliores causas preposuit: cū semp oporteat causa3 suo effectu esse pfectiorem. Nullus aūt inter hoies effectus nobilior inuenit q̄3 vita xp̄iana: necesse est ergo talem effectū a nobilissima cā puenire. Cū aūt eū videamus totū a xp̄o emanare: ↄ̄fiteri necesse est xp̄m esse nobi/

lissimā causam. ¶ Cause insup scđe sunt instrumenta prime: cū ergo vita christiana a xpo tanq̄z a cā pficisca tur: fatēdum est xpm̄ hoīem crucifixū esse prime cau/se instrumētum ad pducēdum hūc eximiū christiane rectitudinis effectū. Qđ si xps deus non esset: quēad/modū seipsum predicauit: nullus vtiq̄z hō eo posset scelestior: aut execratior inueniri: atq̄z ita deūs ad effe/ctū optime vite pducēdum pessimo vteref instrumē/to: qđ esset vehemēter absurdū. ¶ Itē: q̄zto effectus sue sit cause silior: tanto amplius pficif: qr eius pfectio est p eqparationē ad causam. Uidemus aūt: q̄ quāto q̄s christi vestigia magis imitaf: z eius in vita silitudi nē exprimit: tāto fit sanctior z diuinior: hoc aūt mini/me fieri posset: nisi ipse christus verus deus: eiusq̄z fi/des verissima esset. ¶ Preterea: ex effectibus cognō/scimus causas: vt ex ipsis expimētis medicinas: cū aūt tē philosophi summo studio elaborauerint: vt nobis beneuiuendi regulas traderent: in paucis tñ eos vide mus: z longo vix tempore profecisse. Neq̄z id etiaz in maximo ipsoz appzim e philosophantium numero si ne fide christi effecisse: qđ in multoz congregatione fi delium: in oīb' hoium genere: z vtroq̄z sexu tam in pue ris q̄z in mulieribus celeriter z exacte xpiana pepit di/sciplina: cū nulla sit philosophice institutionis ad chri stianā cōparatio: siue de moribus: siue de religione tra ctef. Quid eni mirabilius est q̄z q̄ scelestissimus q̄sq̄z (sicut innumeris taz preteritis q̄z quottidianis doce/mur exēplis) mox vt ad xpm̄ crucifixū veraciter cō/uersus fuerit: nouū prorsus induit hoiem: fitq̄z ex sup bo z inuido: humilis ac benignus: ex auaro z raptore munificus z liberalis: ex incōtinēte z luxurioso: cōti/nēs z castus. Ac demū: quasi p singulis vitijs mox ari-

tidota virtutū saluberrima imbibat: multiplici bono/rū fenore preterita mala diluit: atqz cōpēsat: qđ eque nunqꝫ vlla philosophoꝝ secta impetrauit. Necessario itaqz seqtur christum esse causam principalem: seu instrumētalem: ac certam morum: ꝛ consumate vite medicinam.

¶ Doctrina christiana: cui fides innitur esse a proposito. Capi. 8.

SAcre insup scripture lectio: auditus: ꝛ meditatio est xpiane vite cā: nēqz religiōis substātia. Scripture siqdē veritas fidei est obiectū: ideoqz post argumēta sup xpi fide extructa: ponēda illa sunt: que ex vi sacre scripture decerpta sumunt. ¶ Primū scimus: qꝛ de futuris ɔtingētib⁹ nō est determinata veritas (pho teste) de qbus neqz ars: neqz sciētia esse pōt. Uñ a preclarissimis: ꝛ sapiētissimis phis determinatū est: futura ɔtingētia a nobis cognosci posse: sed hoc tm̄ ad ꝓprietatē diuinā ptinet. Deus enim cū sit eternus: oīa sua eternitate cōplectit: oīaqz sunt eius oculis nuda: ꝛ apta: hoies ꝟo nequaqꝫ prescire futura contingētia possunt: nisi eis ab ipso deo reuelentur. Cum itaqz sacra scriptura vbiqz: tum maxime in veteri testamēto futura coutingentia: ꝛ ad libeꝝ arbitrium spectantia non modo generaliter: sed particulariter etiā prenunciauerit: neqz solū vnius anni: aut decem: sed centuꝫ: vel mille: duoꝝ quoqz ac trium: ꝛ quattuor millium annoꝝ vaticinia ꝓdiderit eoꝝ: que non tantum Hebreis cōtigerūt: ꝛ a Christo eiusqz ecclesia gesta sunt: sed que oibus fere gentibus: ꝛ Regnis Assyriorum. s. Caldeoꝝ: Persaꝝ: Medoꝝ: Grecoꝝ: Romanoꝝ: aliaꝝ nationum: vel ꝓspera: vel aduersa acciderunt: ꝛ sicut multo tēpore anteqꝫ fierent predicta sunt: ita ad

vnguē postmodū euenerūt. Necesse est ɔfiteri has scri
pturas a solo deo: nō ab hoīuȝ sollertia: ⁊ ingenio ꝓ/
dijsse. Que ꝟo adhuc implēda expecant: ex argumen
to preteritoꝝ: in qbus inuiolata veritas emicuit: ꝑ cer
tis habēda sunt: atq̄ȝ inde colligere facile possumus:
deū optimū nō paruā hoībus curā: ac reb⁹ humanis
ꝓuidētiā adhibere. ¶ Preterea: cū deus (vt diximꝰ)
sit solus futuroꝝ ɔtingētiū prescius: non pōt alicuius
hoīs sagacitas: ⁊ industria magnoꝝ viroꝝ: ac regnuȝ
gesta: ⁊ bella: variosq̄ȝ hoīum casus ita disponere ⁊ se/
riatim ordinare: vt sint signa futuroꝝ: qm̄ hoīs arbi/
trio: ⁊ volūtati nō subijciunt: sȝ preter illius spē: alios:
⁊ alios plerūq̄ȝ sortiunt euētus. Solus ergo deus sta/
tuere pōt: vt aliq̄ ab hoībus fiāt: que futuroꝝ tēporuȝ
gesta prorsus significēt. Videmus aūt in sacra pagina:
q̄ quecūq̄ȝ in nouo testō hactenus tractata: vel tractā
da sunt: in prisco: seu veteri testō effigiatim prefignata
sunt: ⁊ expresse. ¶ Nec pōt rōnabiliter dici: has inter
pretationes a xp̄ianis exortas: ⁊ ad libitū coaptatas:
q̄ in tanta reꝝ: ⁊ tēpoꝝ varietate: multipliciq̄ȝ verbo
rū positione: atq̄ȝ auctoꝝ diuersitate: nō posset ea ve/
teris testamēti ad nouū vniformitas inueniri: nisi ali/
qs intellectus singulis tp̄ibus sīlia compegisset. Non
enim hoc casu factū dici pōt: cū nihil in his dissonuȝ:
nihil impertinens: nihil distractum inueniatur: sed
omnia pari tenore a supremo ad minimuȝ penitus cō
cordent: quodq̄ȝ obscure in aliquo loco tactum est: ap
te in alio declaratur: ita vt vniuersa sacra scriptura se
ipsam aperire plane videatur. Hoc si illius ignaris mī
nus innotescat: secus ipsius sacre scripture sedulis: ⁊
pijs perscrutatoribus euenit: qui de sincerissimo fon/
te veritatis irrigationem mellifluam hauserunt. Hic

figitur:humiliter:caste:z munde eam adeant:qui veri tatem nosse cupiunt:z si nobiscū ꝓculdubio sentiēt. ¶ Quamobrem huic soli scripture allegorica compe tit expositio:quia ea sola a deo:z a superceleſti lumine emanauit. Allegoriam autem dicimus non fabulosam interpretationem more poetarum. (nam z nos para/ bolas exponimus:nec inde allegoriam sumimus):sed sensum parabolicum:z litteralem vocamus : cum in fabula : z in parabola non fit intentionis nostre ea si / gnificare:que voces ipse per se sonant:sed dumtaxat: que per concepta sub ipsis vocibus intelliguntur. Al legoricum autem sensum eū appellamus:qui hec tria habet : vt.s. Primo iuxta vocum significationem hi/ storia mira tam dictoꝝ q̃ gestorum:z narratoꝝ absq̃ figmento demonstreť. Scḋo:ꝙ per ea:que gesta sunt: futurum alqḋ aliud significetur. Tertio:ꝙ eadem ge/ sta fuerint ad insinuandum optime coagmentata. Ex quibus pꝫ:ꝙ talem continentiam:z seriem nullam cō texere potest disciplina:sed solus deus:cuius infinita ꝓuidentia circa futura non fallitur. ¶ Item modus locutionis z ꝓgressionis sacre scripture est:adeo sin/ gularis:vt a nemine ex nostris:q̃uis excellentissimo: z in omni scientiarū genere peritissimo potuerit ob/ seruari:soli enim:qbus:spiritusancto dictante:ita cō/ cessum est:eundem modum expresserunt. Nam licet diuersa tempoꝝ interualla inter ipsos scriptores efflu/ xerint:z alius alio elegantior extiterit : consuetum tñ dicendi genus diuini sermonis nequaq̃ variatū est: quod non esse humanum : sed diuinum manifestum inditium esse. ¶ Hoc aũt maxime ꝓbat effectus. Uir tus enī causę ex effectu colligiť : nullius aũt inueniť in terris nobilior effectus q̃ vita xpiana:que nō pōt.

(vt supius: z alias in libro de simplicitate xpiane vite ostēdimus) ab aliqua naturali cā: sed tm̄ a dei gratuito munere puenire. Cum ergo talis doctrina sit potissimū huius vite istrumētū: in quo tota substātia xpiana religiōis ꝯsistit: manifestū est eā: eiusq3 loquēdi modū ab ipsis hoībus esse nō posse. Expiētia siqdē didicimus: doctrinā hoium ad bñ: beateq3 viuēdū generi humano paꝝ pfuisse. Nā añ huius in mūdo luminis effusionem: in pfunda noctis caligine mortale genus hoium versabat. At post incalescētibus aplice doctrine radijs: z coruscātib⁹ eorūq3 predicatiōe tonitruis oēs p id lumē nubes fuggata est: hoiu3 mētes miro serenitatis fulgore illustrate sunt. ℂ S3 ne qs preterita neget: ad exēpla domestica ꝯuertamur. Nos.n. ex hac doctrina: eiusq3 mō magis q3 ex vlla alia illumiari: delectari: ac demū flecti expti sumus. Quapp ex quo nři tpis pdicatores ea relicta ad phisticas ppōnes: ac rhetoꝝ artes ꝯuersi sunt: oīno paꝝ: aut nihil in auditoꝝ3 frequētia: z in pplis pfecerūt. Cū antea simplici ad popolū smone vtētes solius sacre scripture instructione z familiaritate ꝯtēti mirifice illstrādo pplos inflāmārēt. Qui adeo inicē delectabant: vt hymnis z cāticis tā in aduersis q3 in pspis iubilarēt hic ad bñ: beateq3 viuēdū apli vehemēter excitabant. ℂ Testis est deus q3 sepe pdicāti mihi ad pplm: dū ego p argutā phoꝝ doctrinā: pq3 humane sapiētie vba euagarer: vt sciolis huius seculi: ac iflatis igenijs sacri eloquij pfunditatē ostēderē: pspexisse ꝯtigerit ex qdā auditoꝝ ipatiētia: ac lēta auersione: nō tm̄ rudiū: s3 ēt pitoꝝ aures minus attētas. Quotiēs aūt ad sacre pagine maiestatē ꝯuerterer: siue in interpretādis varijs sensib⁹: siue in ei⁹ hystorijs enarrādis: mirā singuloꝝ attētione: oiumq3 in me

defixa ora marmoreis statuis filia intuebar. ¶ Sȝ enī expertus sum: postea q̄ȝ omissis qōnibus cepi sacrā scri/ pturā exponere: hoies ea summope delectatos: illustra tosqȝ: atqȝ agnita veritate efficacib⁹ aculeis diuini ser monis cōpūctos vitā in meli⁹ reformasse. Itaqȝ cū iaȝ nulla alia lcōne: vel auditiōe delectari queāt a terrenis cupiditatib⁹ abdicati: seseqȝ i die ad meliora ꝓuocātes diuini ꝓpe efficiunt. Idē ɔtigit p̄scis tpib⁹: cū xp̄iana religio vberrime pullularet: qḋ ⁊ nos mō re ipsa com probam⁹. ¶ Hec est. n. illa doctria penetrabilior oī gla dio ancipiti: q̄ totū orbē ꝟtutib⁹ adornauit: cultusqȝ demonū: ⁊ ꝓphana idoloꝝ oracula subuertit: ac ifini/ tis pulsis errorib⁹ mirabilia ꝑpetrauit: cui⁹ rei mētionē īferi⁹ faciem⁹ ¶ Mr̄ īsup itellect⁹ q̄̃to est purgatior: tā to ꝟitatis magis est capax. Hinc excellētissima q̄qȝ: ⁊ purgatissima viroꝝ īgenia: nō mō scriptis hāc doctri nā extulerūt: sȝ p̄dicatione vita ac morib⁹ ɔtestari ꝓ ea defendēda vitā intrepide exposuerūt. Qḋ ꝑfecto mi/ nime fecissent: nisi ei⁹ veritatē ipsis pene oculis ɔspe/ xissent: ⁊ quodāmō manib⁹ ɔtrectassēt. ¶ Itē veꝝ ve ro ɔsonat: ⁊ falso oīa dissidēt: sȝ alie disciplīne huic no stre nō aduersant: imo deseruiūt: ex quo pitissimi viri: ⁊ ī sciētijs q̄buscūqȝ exercitatissimi nullā p̄hie ptē ei repugnare: sed aptissime ɔuenire ɔstātissime oñderūt. Ioqȝ ipsis xp̄ianis vnicuiqȝ disciplīne studere cōce/ dit: qḋ minime ꝑmitteret: si catholice fidei detrimen to esset. Quedā solūmō supstitiose: vt diuinatorie: nō minusqȝ pnitiose q̄̃ inutiles artes predicant: que ēt a precipuis philosophis explose: nec inter artes: nec inter scientias connumerate: penitus irridentur: at/ qȝ damnantur. Quod si qua interdum in Philoso/ phia nobis contraria videntur: ita aperte a nostris

soluunt:vt ligdo ↄstet phiam oēm tanq̄ȝ pedissequaȝ sacre doctrine famulari:veritatis eniȝ signū est facilis solutio obiectoꝝ. ¶ Ueritatis isup natura est:vt quā to magis impugnat (si defensorē habeat) magis elucescat:qꝛ cū intellectus obiectū sit veritas:ad eā natura liter tanq̄ȝ ad ꝓpriā pfectionē inclinat. Quanto ergo veritas magis elucescit:tāto maiori eā delectatiōe cōplectit:tūc aūt veritas maxime aperit:cū acerrime impugnat:qꝛ in ↄflictu ipsa per se emergit. Cuȝ ergo doctrina christiana a summis tā philosophis q̄ȝ tyrānis validissime oppugnata semp insuperabilis fuerit:qd infinita xp̄ianorum volumina cōprobant:ↄn̄s est: vt ab ipso deo tanq̄ȝ oino vera proderit. Alioquin inter tot ↄflictus aliquando succumbens aut tam diu perdurasset iuncta.

¶ Ab oratione ⁊ contemplatione christianorum fidē esse veram. Capi. 9.

Quēadmodū fides:ac diuini eloquij lectio auditus:⁊ meditatio est vite xp̄iane principiū:ita inter ea:que precipue vitam hanc alunt:augent:atqȝ pficiūt:potissima est oratio. Ex vsu nāqȝ longissimi tēporis in religione nr̄a cōpertū est:oēs sine intermissione orātes supremū sanctimonie gradū euasisse:omnes quoqȝ ꝓficiētes sepissime orare. Atqȝ in hmōi orone: ↄtēplationeqȝ diuina summā in deo ↄseq voluptateȝ: ob quā cūcta:que ab hoie appeti possunt: tanq̄ȝ vilia inaniaqȝ ↄtēnūt. Nec id putaris tm̄ sapiētibus viris: sed simplicibus quoqȝ: ac rudibus tā maribus q̄ȝ feminis cōe esse:ac oibus demū:q xp̄iane viuere didicerūt:ab hoc itaqȝ effectu ꝓbare possumus fidei nostre veritatē. ¶ Primo qdē:cum deus sit actus purus:⁊ prima veritas:atqȝ lux infinita:quāto qs deo ꝓpius

accedit:tãto amplius pticeps fit diuine puritatis:ver tatis:ac lucis:hõ aũt deo nõ appropinqt gressu corpi ris:vero puritate vite:mẽtis eleuatione:z ɔtẽplatione veritatis. Cũ ergo nulla cãdidior:ac sincerior vita q̃ xpiana esse possit:cũq; tũc demũ mẽs hois purgatissi ma efficiat:vbi p diuinã ɔtẽplationẽ in sublime rapit: seqt:q in ipso orõnis:z ɔtẽplationis actu hõ fiat ma xime cõpos diuine veritatis:ac lucis. Cũ aũt inuale scẽte:crebescẽteq; orõne videamus xpianos hoies ma gis:atq; magis fide: z amore xpi succensos ɔfirmari: atq; in virtute pficere:fateri op;:xpiane religionis fi dẽ diuinã esse veritatẽ:ac lucẽ. ¶ Itẽ:cũ intellectus ex sui natura veritatẽ tanq̃ suã pfectionẽ desideret:fal sum vo tanq̃ malũ euitet:nulla boni dispõ ppingõr fit ad veritatẽ suscipiẽdã:z ad eius ɔtrariũ fugiẽdum q̃ in ipso orõnis:z ɔtẽplationis actu:s; tũc precipue hãc:vt diximus:fidẽ ardẽter amplectit:ex quo seqt il lã neq̃quã esse fallacẽ. ¶ Oẽs insup xpiani p xpz cru cifixũ ipsum in fine orõnis deũ ob testãtes in suprema cẽa plerũq; addũt:p dñm nrm Iesum xpm:vel p xpz dñz nrm:z tñ ab ipso deo maxima queq;:z incredibi lia impetrãt. Qd si quis non crediderit:saltem conce dere oportet: ab illis id (teste experientia) impetrari: quod principaliter intendunt:vite. f.rectitudinem:z bonitatem:vtrũq; animi gaudium:ita vt pias lachri mar emanationes quibuscũq; seculi delitijs:ac volu ptatibus anteponãt. Certe si iesus xps nõ esset is:quẽ fides ostẽdit deũ:nõ possent in tanta seueritate:z ap propinquationẽ lucis quasi tenebris obrui: neq; eos pmitteret deus tã pperã decipi:aut saltẽ in sua obstina tos heresi minime exaudiret. ¶ Rursus:ois cã mate riam aliquam ad formaz suscipiẽdam disponens:post

vltimā dispositionē eā statim introducit:nec materiā ipsaꝫ disponeret:nisi vellet introducere formā:nec aliqs motor agit suū mobile:finē intēdēs irritū. At virtustus nisi ab ipso deo:q est prima oiuꝫ cā:allect⁹ primū tractusqꝫ fuerit:ad deū orādo attolli nō pōt. Cū ergo ꝓbate vite finis:oratiōisqꝫ sit ipsa beatitudo:deus hominē ad bn̄ viuēdū ꝛ orādū nō induceret nisi eū beatū efficere vellet Si ergo xp̄ianus in vita:ꝛ orone ꝓficiēs amplius in fide xp̄i:ꝛ ꝯtēplatione stabilit̄:nō pōt eadē fides esse nisi a deo:p quā hoies ad beatitudineꝫ ducit. ¶ Ois itē cā exaudit:vt ita dixeri:suū effectū: postulatio eniꝫ effect⁹ est ꝓprie ꝑfectiōis appetit⁹:quā exigit a cā:cū ad eā bn̄ disponit̄. Tūc h̄o cā nisi ipediatur:suā nō remorat̄ executionē ꝑ dispōne rei ꝑfectionē īfundēs:qḋ ex illius bonitate ꝛ facilitate prouenit:qꝛ bonū est sui ipsius diffusiuū. Cū ergo deus sit sūme bonus:proculdubio sup oēs alias cās suos exaudiet effectus eos.s.q ad grā suscipiēdas optime disponunt̄:sicut xp̄ianos sepe an̄ ea diximus:presertiꝫ in oronis:ꝛ ꝯtēplationis actu. Hi h̄o nihil magis a deo iplorāt q̄ꝫ veritatis agnitionē iuxta illud Dauidicū. (Illumina oculos meos:ne vnq̄ꝫ obdormiā in mortē) itaqꝫ voto suo a deo nō fraudarent̄. Hi aūt q̄to magis orāt:i proposito fidei solidant̄:rō ergo nostra validior procedit.

¶ Preterea si christus nō esset deus:credere ꝛ ꝯfiteri ipsum esse deū:summū esset blasphemie ac detestationis genus:si aūt christiani ꝑ christū obsecrant deū patrē:quē cū ipso:ꝛ spiritu sancto credūt vnius esse nature:quō deus tātū errorē ex ignorātia ꝛ simplicitate cōceptū indecēter substineat:ꝛ solita bonitate sua supplicātibus:ꝛ illū toto cordis affectu querētibus nō succurrat. Aut si eoꝝ ꝑtinatia in culpa est:cur impiū lese

maiestatis diuine crimē impunitū relinquat: vel saltē cur vt vidimus huic errori ⁊ impietati fauet: cū plurima ⁊ amplissima dona impartiēs: illos proculdubio clemēter exaudit. ¶ Itē aīa nr̄a (vt dictū est) veritate in primis gaudēs mēdacio pturbat: atq; ꝯfundit: nec i eo pōt vllo mō qescere. Si ergo posita fide christi vt falsa: absurdior: ac pestilētior nulla abusio iueniri pōt: q̄uo inueniri hoies: presertim iusti: ac sapiētes in ipsa christi crucifixi ꝯtēplatione vsq; adeo pp hoc nō solū oia humana despiciāt: sʒ inediā: labores: estus: inopia: minas: verbera: carceres: ac demū seuissima queq; tormēta: mortēq; nō solū libētissime pferāt: sed ēt: si desinit: ardēter exoptent. Certe digitus dei est hic.

¶ A cultu xp̄ianoꝝ exteriori fidē esse verā. Cap. 10.

Ex causis itaq; principalib⁹ vite christiane: vʒ ex fide: ⁊ sacraꝝ lr̄aꝝ exercitatione: ac orone: qb⁹ ipsa ꝯcipit: nutritur: augetur: atq; perficitur: religionem nostram veram esse: ac omni carere falsitate: ostendimus: que quidem cause sunt interne. Nunc externas causas tanq̄ȝ precedentiuȝ adminicula percurremus sacramenta: videlicet ac cerimonias ipsorum sacramētorum gratia institutas: que omnia ad exteriorē christiane religionis pertinent cultum. Et ne singulis immoremur: cuncta simul: velut corpus vnum pluribus constans membris: complecremur. Naȝ cum omnes cerimonie ad sacramenta: ipsaq; sacramenta ad vnuȝ principale: videlicet ad eucharistiam referantur: res vna merito dici potest. ¶ Ad hoc itaq; cultu rite obseruato videmus magnuȝ deuotionis ⁊ sanctitatis incremētū christianis prouenire. Nā ab exordio nr̄e religionis ad hec vsq; tempora ex archiuis attestationibus: ⁊ exemplis: tam priscoꝝ q̄ȝ recentium patrum:

z quottidiana expiētia nouimus:q̄ hūc cultū pie: ac fideliter exercētes:z q quottidie sacramēta: diuinaq̄ mysteria:aut tractāt:aut sumūt:q̄ꝫ prius nō habuerāt pfectionē acqrūt:z in die admirabili fiūt sanctitate diuiniores ; q ꝯo sine fide:ac religione his familiariter assuescūt:efficiuntur ceteris hoibus neqores. Qd:vt prisca omittamus exēpla:precipue in sacerdotibus: z clericis nr̄i tpis plane ꝯspicimus:qbus si boni fuerit: nemo melior:sin vero mali:nemo peior inuenitur. Illi enim ab oi tpaliū reꝝ affectu purgati soli deo inherēt:p cuius amore ac veritate mortē subire nō dubitāt. Hi vero supbia:inuidia:auaricia ac in flagitijs oibus obruti eo:ipi e viuēdo excedūt qd est oium pessimū:vt tanq̄ꝫ oino pditi nequeāt emēdari eū:presertiꝫ admonitione:reprehēsione:adhortatione:z bonis exēplis:qbus ceteri resipiscūt:magis atq̄ꝫ magis exacerbētur. Hec cū ita se habeāt. vt q̄si oculis pn̄tia negari nullo pacto possint:q̄rēdū est:quanā virtute:duo inuicē ꝯtrarij effectus ab hmōi sacramētiꝫ:cerimonijsq̄ꝫ emergāt. Duos enim ꝯtrarios effectus ab vna eadēq̄ꝫ cā ꝓuenire pp ꝯtrarias materie dispōnes philosophie nō repugnat. Terra eniꝫ solaribus radijs induratur: z glacies soluitur in liquorē:arbor vero fixis humi radicibus virtute celi flores pomaq̄ꝫ ꝓducit eadē rursus euulsa pari influxu penitus exarescit. Profecto cū hi duo effect⁹ ita sunt oppositi. vt alter eoꝝ sit optimus in his q recte. vt diximus. sacra mysteria venerātur. alter vero in his q sacris abutūtur pessimus sit non possunt ab inani z falsa cā ꝓuenire. Cū in alio hoiuꝫ gn̄e id minus appareat aliā eoꝝ causaꝫ dare nō possumus nisi diuersuꝫ ꝯtrariūq̄ꝫ in illis dei colēdi habitū. Si eniꝫ xp̄iane religionis cultus exterior ab ipso deo

non

non penderet: virtutéq3: ac veritaté diuinam in se eo
mó non cotineret: quo instruméta virtutem obtinét
pricipalis agétis: nequaq̄ excellétissimū xpiane sancti
tatis effectū pducere fauoré: z cōsumare posset. Hoc
siquidé p se nō efficit: qa cū vita christiana sit penit⁹
spūalis: z i parte intellectiua consistat: nō pōt a corpo-
reis istrumentis p se puenire. Quid.n. excollendum
sium baptisma: oleiue ac balsami de libutio: thuris su
migatio: bucelle: z calicis oblatio: z altaria: ceteraq3
huiusmodi extriseca pferrét: nisi supioris alicui⁹ cane
essét istruméta? Nā si hec humano cōméto: vel diabo
lica fraude ad supstitiosu3 ritū introducta essét: nūq̄3
a tā prauis: z vanis illusionib⁹ tā scta vita puenirer.
¶ At quispiam forte obiiciat: eiusmodi cultū nō esse
pfectionis causā: sed poti⁹ virtutū exercitationé: z ho
minū credulilaté: qua illū diuinū esse credunt: Hi eni
cū vitia fugare conent: bonis opib⁹ assidue icubétes
eiusmodi imaginatione: ac exercitatione indies mag3
magisq3 pficiunt. Nos aūt cōtra q̄rimus quare alii
pbitatis: z discipline moralis studiosi: q aūt hec sa-
cramenta nō colunt: aut ab eis per interualla tempo
ris abstinét: longe ab illa integritatis meta differunt.
Profecto: si huiusmodi cultus inutilis: ac falsus es-
set: quanto qs lógius ab eius celebratione recederet:
a seipso illū abiiciens: tanto in virtutu3 exercitatione
moralium magis pficeret. Sacerdotes quoq3 ex ei⁹
irrisione: atq3 contemptu nō deteriores: sed meliores
efficerentur: cuius rei cōtrariū quottidie experimur.
¶ Preterea: cum deus sit sūma veritas: quanto quis
eius luce magis pfunditur: tanto fit deo ppinquior:
quanto aūt mendaciis: z erroribus magis implicatur
tanto fit ab illo remotior. Scimus auté eos: qui hec

mysteria pie: ac relligiose frequentat: diuino cultu vehementer adeo delectari: vt sepe extra se positi psistēt attonitis mēbris imobiles: hoꝝ etiā imutata facies radijs sanctitatis elucens: ipso cunctis amabiles: ac venerabiles reddit. Quod ꝛ si priscis temporibꝰ multo crebrius q̄ȝ nostris (sicut legimꝰ) videbatᷣ: tñ hodie quoqȝ plerosqȝ scimus: ꝛ nouimus tali munere preditos: nec tantum simplices: sed etiā sapiētes. Unde igitur hec extasis? vnde sedula: ꝛ iucunda meditatio? vnde feruor ille igniti spiritus? ꝛ calida suspiria: dulcesqȝ lachrime cadētes: atqȝ in hymnis: ꝛ cāticis suaue sonātis ecclesie ineffabilis iubilatio? Profecto nisi hic cultus a deo esset: ac subinde verꝰ: nusq̄ȝ plura deliria: ac mēdacia reperirentur: quippe qui totꝰ figuraꝝ plenus est: ac significatiuus. Quicquid ergo in mysterijs: sacramentis: templis: aris: infulis: vestibus: oī cerimoniaꝝ apparatu: ꝛ psalmorū modulatione: ac reliquo ritu ꝯtinetur: ad vanitatem: ꝛ cassuȝ laborem ꝑtineret: que tñ oia christi collēdi gratia istituta sunt. Si ergo hic cultus tot fulciretur mendacijs: vir presertim sapiens: ꝛ pspicacis ingenij ex meditatione horum sacramentoꝝ tam mirabiliter ad reꝝ diuinarum cōtemplationē non tollereᷣ: neqȝ tot: ac tantis celestibus delitijs repleret. Ex mēdacijs eni (vt ꝓdiximus) incertior fit: ꝛ obtusior intellectus: ꝛ per ea semp amplius adeo recedit: ergo ex contrario effectu dicimus hunc cultū esse verū: ꝛ diuinis charismatibus plenū.

¶ Ordo etiam: ꝛ significatio eoꝝ: que in ecclesia geruntur: nō humanū inuentū: sed diuinā dispositionē esse ostēdūt. Nihil eni i hoc cultu irrationale: nihil inane ē: sed singula ordinē suū: ac ꝓpriū obtinent mysteriū: de qbus modo nō est sigillatim dicendū: quāq̄ȝ in

tertio libro nõnulla ꝑ necessitate loci breuissime sub texem⁹. Si qs aũt hec diligẽti⁹scire voluerit: doctoꝝ explanatiões reuoluat: ⁊ singula pẽsitãdo: finẽ pscru/tandi nõ inueniet: dũ in his nõ minorẽ ordinẽ: ⁊ har moniã q̃ȝ i vniuerso nature ope admirabit: eiusq̧ cor latissime diffũdet. Q̃d nisi puerse: ⁊ obstinate sit mentis: ac penit⁹ abcecate: fateri coget: hec oĩa esse ab ipo deo: nõ ab hoĩbus ordinata. ¶ Ab intrinsecis christiane vite effectibus fidẽ esse verã. Cap. xi.

Eram igit esse christi fidẽ rationibus ex causis xp̃iane vite deductis tã internis q̃ȝ externis ꝑ nr̃i igenij mediocritate ꝑ/bauim⁹. Nũc iã tps est: vt ad rões ex/tructas sup effect⁹ eiusdẽ vite trãseam⁹. Unus aũt ex potissimis effectib⁹ ꝯtinuo subsequens est pax mentis: ⁊ gaudiũ: animiq̧ libertas. Nam pre/ter ea: que nostrorum patrum leguntur: ⁊ audiuntur exempla: nostra etiã tempestate cernitur: veros xp̃ia/nos nullis quassationum: aut perturbationũ ꝓcellis moueri: sed magis in confessione: ⁊ fide christi stabi/les permanere: ⁊ in tribulationibus gloriari. Querẽ/dum est igitur: vnde hi effectus proueniant: vt quã/to quis christo recte viuendo magis inheserit: tanto maiorẽ libertatẽ: serenitatemq̧ animi consequatur. ¶ Christiani porro ipsi huius rei cãm hãc adducũt aiunt enim: quoniam ipsa hominis beatitudo in sola diuinoꝝ cognitione: ⁊ contemplatione consistit: ma/nifestũ est infra deũ in nullo tanq̃ȝ fine vltimo huma nũ posse desideriuȝ terminari. Quod itaq̧ christiani quietem animi: pacẽq̧ possideant: non aliunde pro/uenire põt: nisi q͛ illum vltimũ finem: qui verus est: sibi statuerũt: vnde si christianos oẽs de supremo fine

interroges: deū esse ꝓculdubio respōdebunt. Quia ergo mundana oīa in dei comparationem pro nihilo habent: sperantes post migrationē ab hac vita deum assequi: & eo frui: quicquid est in mundo contēnunt: & nihil faciunt: hinc amissis: ablatisq; temporalibus bonis minime cōtristantur: quinetiā posthabita vita mortem appetunt: vt deum vnicū: supremumq; eorꝫ bonum adipiscantur. Et quia per essentiā: presentiā: & potentiam vbiq; deus est: in eis est etiam per amorem: & contemplationem. sicut amatum est in amāte. Cum autē amatum presens est: animus delectatur: & gaudet: ideo christiani recte viuentes ex dei presentia: quam interne percipiunt: maximo gaudio afficiunt. Et quoniam deus est infinita potestas: vbi sentiunt deum sibi propitium: nihil prorsus timētes: cetera oīa vilipendunt: ideo magna libertate: fiduciaq; muniti nec blanditijs possunt nec terroribus a proposito dimoueri. Sed cum homo hanc animi serenitatem libertatemq; naturali virtute tantum propter rerum sensibilium impedimenta: ac debilitatem intellectus assequi nequeat: necesse est (inquiunt) confiteri: hanc animi tranquillitatem: & pacē aliquo supercelesti dono nobis esse concessam: cuius vigore deus: & ꝑmissa beatitudo assidue coram nobis assistit. ¶ Quod aūt ipsis fidelibus ea sit pacis: gaudij: libertatisq; causa: vel ex eo plane constat: quia cū anima nostra sit vna: & oēs eius potentie in eius essentia fundate: quotiens per alicuius potentie operationem ꝑsus occupatur in aliquo: alterius potentie obsequio vti non potest: vt siquis contemplationi valde intendat. aliarꝫ potentiarꝫ officia remittat oportet. Item siquis dolore magno afficiatur: non poterit contemplationi vacare.

Si ergo christiani vana credulitate: et fide hac deciperentur: nulla eos superioris cause virtus in confirmatione tanti erroris adiuuaret: atque ita in puris naturalibus remanerent. quinimo ex hac veri depravatione naturalia aliquo modo infirmarentur. Quomodo ergo possent in maximis calamitatibus: et pressuris: corporisque doloribus pacem: et gaudium mentis: libertatemque inuiolabiliter custodire? presertim quia non pauci: sed innumeri hoc obseruarunt. Philosophi enim nonnunquam vnum: vel duos ad summum nobis obijciunt: Nos autem infinitos vtriusque sexus in toto terrarum orbe eis opponere possumus: qui hanc animi tranquillitatem: et libertatem in tribulationibus: ac doloribus maximis possederunt: Christum crucifixum tantummodo inuocantes: et toto corde laudantes. ¶ Insuper tam maiorum experientia quam nostra probauimus ex incremento fidei: et sanctimonie vite christiane pacem : et gaudium : ac libertatem augeri. Quod certe euenire non posset : nisi fides : spes : eorumque professio vera esset: certumque inde bonum expectaretur. Quo enim magis proficit homo in rectitudine vite: eo amplius in cognitionem perducitur: veri ac boni possessionem: contrarijs euitatis. Ideoque si christianus verum bonum non coperisset in profectu huius vite : minime eius gaudium augeretur: sed eo magis decresceret: quanto plus cognosceret se esse deceptum. ¶ Hoc autem maxime confirmatur ex vita religiosorum. Nam vt preterita omittamus: que scriptis nostris comprehendi non possent: quotidie cernimus innumeros tam masculos quam feminas perfectioris vite studio ad acta claustralia se transferentes: parentibus: cognatis: amicis: cunctisque diuitijs: et voluptatibus vna cum propria libertate relictis:

ignotis:z alienigenis sociari:quib⁹ ita omnino subi/iciuntur:vt quo ad exteriora bona:idest facultates nil eis concedatur:preter.illa:sine quibus vita humana transigi non pōt:pro supioris tñ arbitrio in diē pmutanda:vel auferenda:vtpote singulis icerta:cūctisqz cōmunia. Quo autē ad bona corporis:incorruptā castitatē mentis:corporisqz custod iūt: vigiliis:ieiuniis:z abstinentiis carnem macerantes:omnemqz sensum petulantiam restrigentes. Quo insuper ad bona animi: quorum precipua est libertas:omne a se sponte voluntatis arbitrium abdicātes:ad idem velle:z nolle cum superiore suo perpetua obligatione tenentur. Cumqz omnia bona amiserit:quibus mortales oblectari:z gaudere consueuerunt:ita iocunde: z hilariter viuunt qcunqz huic perfectioni aspirant:vt i lautissimis delitiis eos degere putes: atqz indies magis proficiendo tranquilliores:z alacriores euadunt: in solius crucifixi hymnis:ac laudibus exultātes. Quos si interroges:cōfitebuntur vnanimes omne ipsorum oblectamentum:z gaudium in christo Jesu z in his: que ab eo pendent:esse collocatū. ¶ In primis itaqz dicimus:nō posse quempiam rationibus vllis arguere: hoc ex stultitia prouenire:qñquidē hoc ipsum nō humiles:ac simplices viri tantū:sed complures prudentia: atqz doctrina excellentissimi factitarunt:qui errorem hunc(si modo erroris esset)facile discernerent:cum propter ipsorum sapientiam:tum propter vite rectitudinez:quoniam cum sapientia z bonitate fraus z dolus conuenire:z perseuerare non' possent. ¶ Preterea:cum huiusmodi viri ad perfectionis apicem semper studeant peruenire:nec maior ulla perfectio qz ea:ad quam illi contendunt:inueniri possit:vi

ta scilicet relligiosa christiana i qua supremus perfe/
ctionis gradus habetur:sequitur:vt nulli hominum
sint eis aptiores ad supnas illuminationes suscipien/
das. Si ergo fides christi vera non esset:iam p tot tē/
pora in tā magno:varioq; cōditionū ꝯcursu:saltem
ab huiusmodi viris vanitas: ⁊ fraus hec fuisset de/
tecta. Nec possent tales:ac tanti viri in suprema ani/
mi seruitute libertatē:trāquillitatemq; seruare:⁊ singu
lis horis letari:ac exultare :cuiꝰ rei cōtrariū plane cō
stat. Hi nāq; sup omnes alios fidē tū verbis: tū expi/
mētis etiā ꝯfirmarūt:scriptisq; ꝯfirmāt tamq̄ liberi
sub dei gratia ꝯstituti magno gaudio ꝑfruuntur:pro/
cul igitur ois est a fide christi deceptio. ¶ Ois insup
causa ex bonitate:qua seipsā diffundere desiderat:ad fi
nem quo ad fieri potest suū dirigit effectū:presertim
quādo effectus ad eā ꝯuertit Cui q̄to magis approp
quat:tanto magis in eo qescit:⁊ delectat:sed deus est
sume bonꝰ:sueq; bonitatis libētissimus:ac largissimꝰ
impertito e:ergo oēs:qui ad ipsū ꝯuertunt effectus:
diriget ad ꝓprios:ac meritos fines:vt i eis deniq; ꝯ/
quiescant. Cū aūt nulla itēsior ad deum fit cōuersio
q̄ eiusmodi probatorū religiosorū:ipsos quoq; ad fi/
nē vite diriget operatū:in quē pacēfruitionemq; ꝯse/
qtur. Hi vero quottidie proficiendo i orthodoxa fide
vehementius cōfirmati:in quo ipso christo gaudētes
penitꝰ cōquiescūt:vt ipsū lucrifaciāt:reliqua omnia:
vt vilissima posthabētes. Ergo patet eā omni falsita/
te carere aliogn ex directiōe illa diuina ab hmōi falso
mētis gaudio magis magisq; recedētes:ad verā:opta
tāq; quietē pducerētur. ¶ Omnis itē letitia i aliquo
amore fūdat:amor eni est primꝰ actꝰ appetitus:⁊ vo/
lūtatis:a quo ceteri actꝰ prouenūt cū ergo letitia:mē

tisque iubilatio: que ex facie bonorum hominum non dissi/mulanter apparet: in nullo fluxu: fragiliqz vel naturali anime bono cõsistat: sed eã vno ore communiqz cõsen/su ab amore Jesu christi crucifixi dependere oẽs affir/ment: hec profecto letitia non potest in aliquo errore: aut vano amore fundari: quia tãto amplius deficeret: quanto tales viri rectius: ac sanctius viuerẽt. Ut enĩ dictum est: si nulla esset christi fides apertius in dies pciperent: se tamquam nihil amantes penitus esse de/ceptos: atque inde tristiores efficerent. At morum ho/nestas: vultus hilaritas: et refulgens in fronte sancti/tatis specimen: propter quod apud omnes potissimũ venerantur. longe aliter eẽ ostendit: dum illos semper felici successu alacriores intueri licem ac iocũdiores.

¶ Ab extrinsecis christiane vite effectibus fidem es/se veram. Capitulo .xii.

Alius inde effectus ex christianorum vita colligitur ex interiore homine maxime ap/parens tam in moribus quam in ipsa in/dole diuinum pariter redolẽs quiddam: propter quod multi eos revereri et quodãmodo cole/re impelluntur: vnde superbos: atque feroces aĩmos venerandus humilium aspectus compescens sepe deterruit. Quod de Attila Hunnorũ rege imanissimo: ac potemtissimo legit: quem nulla hominũ strage ex/pletum: hostilique acie imperterritum beati Leonis pontificis oratio iuxta Rauẽnam ab Italia sũmouit. Atqz is pter ipsi⁹ morẽ ñ sine magna suorũ admiratio/ne nõ solũ põtificẽ ipsũ venerari: sed etiã iperanti quo/dammodo obtemperare visus est. Sic et Totila Got/torum imperator seuissimus innumeris generi huma/no cladibus illatis: regionibusqz vastatis sancti Be/

Nedicti:pauperis:cui⁹ monachi ītuitū nō sustinens: mox infaciē procidit:uſq3 dei ſeruo iubente :ac ſub leuante ſeſe erexit. Theodoſium vero imperatorem mediolanum a cede theſſalonicenſi reuerſum Ambroſij epiſcopi obiurgantis auctoritas ab ingreſſu tēpli cohrcuit:iniunctaq3 penitentia ſalubriterexpiauit Deus me ante deficiat quam preclara cōplurium exēpla afferr̄ valeā:ſed qd̄ aſſidue ī promptu cernit̄ pbare nō expedit. Sepe eni vidim⁹ arrogātes:ſceleratoſq3 hoies corā ſāctis viris aios:⁊ verba mutaſſe:intimaq3 cordis cōpūctione vitā ī meli⁹ reformaſſe. Diuin⁹ eni ille ſp̄s tā mares q̄3 feminas:iuuenes qdē mira venuſtate:ſenes aūt veneranda canicie foris exornat: ac pro re ipſa modo amabiles:mō formidabiles reddit. ¶ Huius ergo effect⁹ cām eſſe dicim⁹ pulchritudinē ai ſupnaturalē:ideſt grām dei:itellectū:⁊ volūtatem:aliaſq3 anie ptes decorantem. Quod hic p3:aia ſi qdē nr̄a p īaginationē vehemēt alterās corp⁹:faciē: oculoſq3 cōmutat:vt ex cognitione venerea corp⁹ ad libidinē iclareſcit:ex pēſitatione aūt odij ad vindictā aius accēdit̄:vnde imaginatio:ſicut expientia patet: multū alterationis inferre corpi ſolet. Ex alteratione aūt ſenſibilis appetitus:⁊ cōmotione ſpirituū ſtatim facies imutat̄:ex timore ſiqdem paleſcūt hoies:ob iracūdia vero:ac verecūdiā rubore pfūdunt̄:leticiā quoq3:ac triſtitia facile vult⁹ oñdit. Quia ergo itellectus noſter corpeis vtit̄ iſtrumentis:⁊ organis:pcept⁹ ei⁹ pſertim:ſi fuerint vehemētes:redūdare in corpus cōſueuerūt:pcipue in facie:⁊ oculis apparentes:ſupbos eni arrogāti inſpectione:crudeles torua oculoꝝ acie leues mobilitate oris:⁊ corpis:impudicos laſciuo aſpectu cognoſcimus:quedā ēt malefice anus cōtagio/

so obtutu inficere:ac fascinare infantes perhibentur mentis deniq3 habitus boni vel mali psertiz penitus infixi: vix vlla sagacitate dissimulari queunt:quin foris innotescant. Cum itaq3 oē agēs agat sibi simile:z omnis effectus suā exprimat cām:nō pōt christianoz decor exterior:z honesta ac reuerenda morū spēs nisi a pulchritudine aie z ab integritate vite puenire.
¶ Que quidē tāte virtutis esse quottidie cernimus: vt ad peccatoz conuersionē nihil inueniat salubrius z efficacius:sicut experiētia plane cōstat. Experti enim sumus simpliciū christianoz recteq3 viuentiū exēpla multo plus hoibus psuisse:q3 phoz aut eloquentiū hoium voces vel audita seu visa miracula. Nam sepe vidimus disertissimos ac doctissimos viros sublimia predicantes:sūma cū attētione libētissime audiri:eoz tū vita verbis nō respōdēte:parū eos:vel nihil ecclesie psuisse: sed sue tm̄ eloquētie laudē ac sapie reportasse. Maiorū quoq3:nostrisq3 tpibus miracula plurima extiterūt:que parū nihilominus emēdationi vite pfuerūt:nā maximā hoiu3 frequētiā ad illa cōfluere vidimus:s3 cū diligētius sepe fuerim perscrutatus:nihilo vel paulo meliores euasisse eos accepi. Ex pfecta aūt xpianoz vita inumeros scimus z vidimus cōpūctos:ad deūq3 cōuersos:nec simplices tm̄ s3 prudētes z eruditos:quoz plurimi bone fame ac sctitatis odore correpti:mūdi illecebris ac voluptatib9 spretis ad sctē societatis cōtuberniū monasteria cōuolarūt:ibiq3 prioris vite multū pertesi:iocūdissime ac sincerissime viuūt. ¶ Ex his itaq3 manifestū ē:christianis aliquā inesse virtutē:qua tā admirabiles pducunt effectus. Corpus nāq3 p se nō agit in spiritū:cuius signū est q aliqua corpa maxie formalia: vt celestia: nulla virtute

corpea patiunt: nã celũ ab igne sibi ꝓpiquo nõ patit: multo minus ergo spiritus per se a corpore patietur. Cũ ergo que ex vita christiana vident exterius corporea sint: nõ põt hec corpea p se in alicuius agere aiam: vt eã ad tale bonũ cõmutẽt: nisi p illã ṽtus aliqua ad aiaꝫ traducat. Sed in catholico ꝓbatoqꝫ viro eminẽs ac precipua virtus: a qua recta viuẽdi institutio: exteriorqꝫ pulchritudo: sctãqꝫ cõuersatio ꝓuenit: est imaculata fides ⁊ amor xp̃i crucifixi. Ipsa eniꝫ fide simul: ⁊ amore crescẽtibus: exterior ẽt pulchritudo ac veneratio augeť: atqꝫ ad ꝯuertẽdos hoies maioris est efficacie. Nõ põt ergo hec fides q̃ p dilectionẽ opať esse deceptio: cũ virtute falsitas careat: q̃ cor hois penetrare nõ põt. ¶ Ueritas insup est falsitate potentior: sed nullũ vnq̃ꝫ remediũ ad bñ beateqꝫ viuẽdũ efficatius est inuentũ q̃ꝫ vita xp̃iana: sicut pħoꝝ ⁊ alioꝝ hoium collatione docemur: quoꝝ doctrina ⁊ exẽplis p quã pauci cõuersi sunt ad bene viuendũ: ex christianorũ aũt vita innumeri quottidie surgũt: ⁊ incõtaminataꝫ vitã ducũt. Huius igiť vite radix falsitas inanis ⁊ vacua esse nõ põt alioquin ex doctria potius ac morib⁹ philosophoꝝ q̃ꝫ christianoꝝ exẽplis hoies ad emẽdationẽ vite reuocarenť: qđ expimẽto falsũ eẽ ꝯp̃hẽdiť: ¶ Preterea cum deus sit primus motor sine quo nil moueri põt. ⁊ ipse oia sapiẽter agat: nobilioribus cãis nobiliores cõmẽdat effectus: nobilissim⁹ aũt effectus est christianoꝝ vita. Cũ igiť preter exhortatiões ⁊ spirationes internas maxie deus hoiẽs ad hãc excitet vitã p cõspicua fideliũ exẽpla: vt simile generet sibi sile: sicut sol ⁊ hõ generãt hominẽ: necesse est dicere ꝙ pfectus christianus sit causa nobilissima ⁊ optimũ istrumentũ ad huiusmodi effectũ producendũ: non ergo

virtus illius instrumēti deo cooperās est aliqua falsi/tas:sed sūma veritas. Hec aūt virtus est fides flagrāti charitate succensa: vt dictum est fides igitur vera est.

¶ Ab admirandis Christi operibus: et primum a potentia fidem esse verem. Cap. xiij.

Probauim⁹ iā fauēte deo ex manifestis effectibus et in orthodoxa ecclesia quottidie apparētibus xp̄iane fidei veritatē. Quāuis autē plura alia possent argumēta ad eius cōfirmationē supinduci: vt tamē per stricta breuitate placeam⁹: aggrediemur rationes ex eis effectibus ellicitas: q p̄teritis tēporibus apparuerūt: quos esse veros vniuersus orbis asseuerat. Quēadmodū igit̄ ph̄i ex ijs: que in rebus naturalibus cōspexere: causas rex inuestigarunt: nos quoq3 descriptū superi⁹ Christi triūphū e ragione p̄ponemus: et ipsoꝝ effectū causaꝝ: q̄ztū ad rē ptinebit: exactissime perscrutabimur. Et sicut ph̄i naturā rex inspicientes ex magnitudine: miroq3 ordine: et perfectione totius orbis eā causaꝝ esse deū intellexerūt: que ceteris potētior: sapiētior: perfectiorq3 existit: quā primā nuncupauerūt: primūq3 rex principem: ac motorē ita nos inspecto Christi crucifixi triūpho ipsuꝫ ostendemus oiuꝫ aliaꝝ religionū dijs fuisse: et esse supra q̄ꝫ cōparari possit: potentiorē: cunctisq3 alijs maiora: ac meliora opera effecisse: sapientia quoq3: ac bonitate inexcogitabili: et immēsa eos in infinitum superasse. Ex quo perspicuū erit: q̄ hic deus magnus dominus: et rex magnus super oēs deos. ¶ Exordiamur itaq3 ab ijs ēt q̄ ad potētiā ptinēt positūq3 añ oculos triūphū in memoriā reuocem⁹: atq3 ita arguam⁹. Aut hic iesus nazarenus crucifixus: quē adorāt christiani: est verus deus: et prima omniū causa: aut nō est. Si primū def:

soluit disputatio:q2 si est deus.oportet fidē christianā: et vniuersaz eius doctrinā:atq3 relligionē esse veraz. Sin autē secundū:sequitur:Jesuz nazarenū fuisse super omnē arrogantiā inexcogitata superbia nefandissimuz:qui purus homo mortalisq3 cū esset:se deū maximū existimari:et ab oib9 adorari voluerit:ex quo eū mēdacissimū:pessimūq3 dicere oporteret.Quin ēt pari argumēto stultissimū:q2 talē:tātāq3 puinciā fuerit aggressus.Quid eniz magis ratiōi ptrariū:quidue in sanū:ac ridiculū magis inueniri pōt:q3 q2 humilis:et mēdicus hō absq3 armis:atq3 opibus vllis inexpolite solū:ac nude lingue mucrōe imo poti9 horrēde mortis supplico ptra diuinā maiestatē ptendere ausus sit. Atq3 illi debiti honoris spolia detrahens:simul oēs hoīes tā potētes q3 sapiētes.ibecilles quoq3:ac rudes noua:et in audita religiōe iuoluere tētarit? Ac simul omnes aliorum deorum cultus:et ritus demoliri:mūdūq3 vniuersum tot antea seculis certis legibus:instar currentis fluuij assuetū:alio statuisse diuertere:ac penitus imutare:seq3 insup vt deū coli iusserit? Idq3 nō solū in vita:sed multo amplius post eius acerbe necis psumationē?ea lege:vt ipsū mortales n mō dilige rent:et adorarēt:sed repugnante natura difficillima: queq3:ac prsus intolerabila ob eius amorem paterentur? Ac deniq3 nulla penaz atrocitate deterriti:mortē ipsaz vltimū terribiliū p q3libēter subirēt Hic ego te sane iterrogē qsqs es:siqs mortaliū hec se facturuz policeat:aut aio reuoluat:et pectoris archanū sui tibi apiat.Quidnā queso:quid diceres? Nō aliū quēq3 insanire magis putares?Nōne eo maiore chachino sub sannādū:quo minus hec fieri posse iudicares?Si igitur Jesus nazarenus nō sit de9:qua ope fretus insipi

ens sacrilegusq; seductor ꝯtra patrias leges:ꝯtra ꝑn/
cipes:ꝯtra sapiētes ⁊ aduersus vniuersū terrarum or/
bē reluctantē:contraq; infernas:⁊ superas potestates
deniq; ꝯtra supremū oium ꝯditorē; adeo dimicādo ꝑ
ualuit:vt coequalis deo habitus sit:⁊ pari veneratio
ne receptus:ac ꝑdicta oia inter tot repugnantia tam
longo euo insupabilis obtinuerit? Cur o iudei de⁹ ve
ster:mūdi rector:⁊ custos tantū impietatis facinus ꝑ
misit inultū? Hic ego vos gētiles appello:cur hūc dii
vestri nō expulerūt? Quō hic adeo despectus hō:cru
ci affixus:⁊ mortuus:eā vim post se reliqt:vt tot:ac
tāta peperit? Quis vnq̃ eoꝝ:q ꝓ diis habiti sunt:ne
dicā hoium:huic fuit cōparandus:cū eoꝝ rixe:sacrile
gia:⁊ incestus ēt apud suos cultores nefaria existimē
tur. ¶ Uides neq; impudētur qdā apolloniū thyāe
um xp̄o nr̄o cōparare sint ausi? Quis vero pythago/
rā:Socratē:platonē:reliquosq; phoꝝ ꝑncipes:vel ēt
Alexandrū:Cesarē:Ceterosq; reges:ac impatores ex
cellentissimos:⁊ clarissimos viros ei ꝯferre possit? cū
eorū nemo deū se fecerit:nec simul omnes minimū
qppiam in comparatione christi:vel eius discipulorū
peregerit. Quid vero magn⁹ versutissimus ille dux
arabum machimetes effecit? Hic ꝑfecto nunq̃ se deū
asseruit:qui tamē verbis:⁊ gladio prepotens armis:
⁊ muneribus:⁊ lasciuienti voluptatum licentia:bar/
baram:imperitamq; multitudinē sibi adiunxit. Nō
ne ⁊ ipse christum honorifice confessus:nihil sup hu
manas vires:atq; versutias pre se tulit:talis nempe
non fuit iesus nazarenus. Nemo enim vnq̃ mortaliū
ad credendū:ac pagēdum difficiliora q̃ christus ipse
ꝓposuit. Mandauit enī:⁊ voluit vt esse deus trinus
crederet:videlicet pater:filius:⁊ spiritussanctus:vn⁹

deus in tribus personis:realiter distinctis:que tamen in substantia:z essentia sunt vnū:z simplicissimū esse. Uult etiā credi:se esse deū filium dei:vnū cum patre z spiritu sancto:z ipsum esse verum hominem virginis marie filiū:quam pariter vult adorari tanq̄ʒ veram dei matrem. Crucem quoqʒ olim reorum triste supplicium i sūmo⁹honore:z veneratione haberi:tāq̄ʒ signum nostre salutis potissimū. In suprema insuper cena perpetuo testamento mandauit.vt credatur:exiguam panis bucellam:z modicū vini post hauea cōsecrationis verba:substantialiter:non variatis tamen accidentibus:in ipsius corpus z sanguinem verissime transmutari:vtqʒ sic ea libamina adoremus:z in cibū potūqʒ sumamus:velut celeste viaticum:per qđ pollicitus est nobis vitā eternam.Neminē quoqʒ nisi renatum ex aqua z spiritu sancto regnum dei ingredi posse.Precepit etiā vt scripture sue absqʒ vlla dubietate:vel derogatione ad vnguē inuiolabilis fides habeaī:nō obstātibus multis humano itellectui difficillimis:z hec oia nisi qs crediderit:saluari non possit: Nec sufficit hoꝝ firma:z cōstās fides:ac veneratio:nisi inuisibilia diligētes visibilibus ꝯtemptis quaslibet pfectiōes patiēter sustineamus(In patiētia eni vestra possidebitis)inqt)aias vestras(Idē suis in hac mortali vita ꝓmisit non diuitias:non honores:nō dignitates:qnimo ꝓsus ꝯtraria oia:videlicet pauptatē:ignominia:depressionē:amplius quoqʒ:insultus: verbera exilia:carceres:agones : atqʒ supplicia:quibus ipsius gratia tolleratis:ineffabilē nobis beatitudineʒ pollicetur.Proponens humanū captū excedētia:vt puta gloriā in celo cū angelis:z corpoꝝ resurrectionem:q̄ nec oculus vidit:nec auris audiuit:nec i cor hominis

ascēdit. Ni nihilominus ita se habētib⁹ qcqd voluit cōsecutus est: pugnante ꝯtra eū toto orbe terraꝝ. Nā ex oi hoīuʒ genere: atqʒ ꝯditiōe inumeri hec hoīes ita susceperūt: ꝑsecutiqʒ sunt: vt vitā q̄ʒ fidē deserere maluerint. Reges quoqʒ: ⁊ principes (sicut etiā nūc videm⁹) eiusdē fidei iugo humiliter iclinati ifimis ei⁹ ministris ꝑuenerunt. ¶ Ponam⁹ itaqʒ añ oculos nr̄os xp̄m pauperē: creditūqʒ oli frabri lignarij filiū: ⁊ suo tp̄e despectū: ⁊ qd cogitet: eū iterrogemus. Respondeat aūt. Ego inq̄ʒ paup: ac mōdi veluti iquilinus statui vniuersū meis legibus orbē renouare: ea itētione: vt hoīes me tāq̄ʒ deū veꝝ: vnūq̄ʒ cū patr̄ ⁊ spirituſsā̄to ꝑrsus adorēt: Ut crucē: in q̄ iter latrones medius: opprobrioso miserādoqʒ supplicio ꝯfix⁹ moriar pariter colāt. Atqʒ post mortē hāc turpissimā oīa tormētoꝝ meoꝝ instrumēta: vestigiaqʒ: sūma cū reuerētia deosculentur: cūctis ṗlata thesauris clarissime: ac honorificentissime recōdant. Ac sup cetera sacrificiū panis ⁊ vini: hoc ipsū corporis: ⁊ sanguinis mei esse substātiā credētes deuotissime venerentur. Ac sacri baptismatis vnda aīas credāt oī pectōꝝ labe mundari: seqʒ olei: ⁊ balsami vnctione sanctificari. Postremo inullo fas sit mee doctrine derogare: sʒ vsqʒ ad minimum apicē integrā: inuiolatāqʒ accipiāt: ⁊ obseruēt. Insup matrē meam icorrupta: ⁊ ꝑpetua virginitate sanctissimā speciali prerogatiua sup oēs angeloꝝ choros euectam post deū: vt mūdi reginā: ⁊ dominā honorent: ac deprecenẗ. Discipulos quoqʒ meos ex piscatoribus electos supplicibus votis ꝑsequanẗ: eorūqʒ ossa: cineres: ac reliquias oēs adorent. Talia pauperem hūc cogitantē: atqʒ enarrantē: nōne vt stultū risu dignū censeres? ¶ Si te ṗterea irridēte ꝑseueraret dicens. Uolo: vt nō

lo:vt non solum q̄ dixi firmissime credāt:sed vt ij ob hāc causaȝ cōtinētissime:ac rectissime viuāt: ⁊ ꝓpter inuisibiliū sponsionē a me traditā terrena oīa: sensibi/liaqȝ posthabeāt. Atqȝ ipsoꝝ in me ardētissimi amoris gratia egestatē:siti:famē:labores:erūnas:cruciat⁹:mortē deniqȝ seuissimā q̄ȝ auidissime patiant. Hecqȝ potius eligāt omnia:q̄ȝ mee doctrine vel minimū iota negare:nōne huiuscemodi hominē mēte captuȝ: aut extra se positū putares? Sed si adijceret. Uolo hec oīa toto inuito mūdo ꝑficere:nā ꝯtra reges:⁊ principes ꝯtraqȝ oēs siue deoꝝ:siue hoīuȝ religiones:ac sectas: ꝯtra etiā tartareas potestates pugnare intēdo: ex his oīno palmā:ac triūphū reportaturus. Certe in effusio rē risuȝ ꝓrūperes. ¶ At si interrogat⁹:q̄ fiducia: qb⁹ armis hec efficere velit:idē respōdeat:nō alijs q̄ȝ lin/gue mee:meorūqȝ discipuloꝝ p̄dicatiōib⁹. Sed q꞉ elo/quētia plerūqȝ ad ꝑsuadēdū viȝ magnā hȝ(negd suis in opib⁹ facūdie lenocinio tribuat)illā dicat a se penitus alienā:⁊ se:suosqȝ ministros:nulla arte ꝟboꝝ: sed sobrio:⁊ simplici eloqo hoc effecturos. Maiori nēpe insanie id ascriberes. ¶ Si ꝟo idē subiūgat. Scio ꝓpter me infinitā hoīuȝ multitudinē periturā:sed quāto plures morientur:tāto maior subcrescet credētiū numerus:⁊ fides mea ꝓpagabit in vniuersis finibus terre. Meoꝝ eniȝ martyꝝ sanguis tan̄q̄ȝ semē in maximū ꝯuentū redūdabit. Uni p̄terea ex his piscatorib⁹: cuiusqȝ nūq̄ȝ successorib⁹ d futuris hereditate ꝯtinua: tradā sublimis regni ꝑpetuū sceptrū. Superbā quoqȝ vrbē mundi dominā:ipsumqȝ imperatorē ad deoscu/landos vicarij mei pedes incuruabo. Oh: si hec nar/rātem audisses:quibus nam furijs:ne dicam insania: cum hominē laborare? putares:quibus ve chachin/

nis obstreperes. ¶ Cogita pterea hec addentem. In/finiti de me libri ab excellentissimis: et doctissimis vi/ris cōscribētur: q me: doctrinamq3 meā predicabunt: eāq3 sup oēs alias extollentes totis viribus tuebūtur. Sacerdotes vero mei pcipua i populis reuerētia: solē ni deniq3 apparatu: pōpa: et cereis accēsis eandē doctri nā pronūciabūt: quē intēto ore: humiliq3: et nudato ca pite audiēt astātes. Nōne hec vanissima tibi somnia viderētur? Cōcludat hic demū. His tātū pculdubio q recēsui: armis istruct9 pdicta oia psequar: isupabili/q3 manu victor euadā. Mihiq3 tot9 terrar orbis ob/tēpabit: nec quisq3 ptra stabilimētū mee religiōis pua lebit i eternū. ¶ Talia nēpe illo asseuerāte nō hoc ho minib9 vniuersis: nō nature: nō toti celesti machine: sed soli deo diceres op9 eē possibile. Cū ergo hec oia iā expleta cernam9: manifestū est: id diuine maiestatis tātū op9 fuisse: hācq3 xpi fidē a solo deo esse pstitutā. Nunqd.n. magor: aut philosophor qspiā: aut ma/chumetes: aut ali9 regū potētissim9 talia gessit? aut ali qs de9 gētiū: et nationū huic eqparād9 est? Dm ōi qp/pe gesta a seculo nō sūt audita: erubescāt itaq3: et pfū/dant: q de christo infideliter sentiūt. ¶ Neq3 vero di ci pōt: casu hec euenisse: cu3 et pphete: et sibilla multo ante hec euētura pdixerint id: qd antiq: ac fidelia: et iudeor: et gentiū monumēta testant: i qb9 scribit: nō solū hec ab ipso deo: vt futura reuelata fuisse: sed illa se deū oino pmisisse factur. ¶ Preterea: sicut in natu ralib9 quedam cause sunt necessarie: qdā vt i plurib9: quedā idifferētes: ita et inratiocinationib9 p cōparatio nē ad intellectum: quedam sūt necessarie cogētes pe/nitus intellectu3 ad assētiēdū: q demōstratiōes vocāt: quedā āt dialectice pbationes dicunt: intellectū non

semp:sed plurimū iclinātes:qb⁹ tñ firmiter ille vinci/ri nō pōt:qdā vero sunt ita debiles:vt vix tenue assensum inducant. Quāuis ergo in rebus infinitis:vt in mathematicis inumere suppetāt demostratiōes:in naturalibus tñ pauce iueniūt:sed in reb⁹ eminētissimis: quin ēt in moralibus fere nulle demostrationes habē/tur:adeo eniʒ dbile est nr̄i lumē intellc̄s:vt ꝓprias rex dñias ignoret. Phi enim accidētibus ꝑ diijs vtunt:ideo ēt diffinitiones rex ꝓprias ignorāt. Cū ergo qd quid est:siue diffinitio demōstrationis sit mediū sequit aut nullas:aut paucissimas in naturalib⁹ inueniri demonstratiōes. Quare valde difficile est:hoīs intellc̄m in naturalib⁹:z moralibus sciētijs stabilire:multoqʒ magis in methaphysicis. Sed multo difficilius est intellc̄m simul ꝯuertere:z affectū ad se trahere:z a vitijs ad ꝟtutes imutare. Cū enim sensus spiritui:ac rōni maxime aduersef:operosuʒ est valde:vt intellc̄m sequat affectus. Omnium ꝟo difficillimū est vtrūqʒ cōcorditer adeo terminare:vt bonox opex fructus ide ꝓueniat: ad extremūqʒ ipsuʒ vsqʒ vite perseueret. in omni eniʒ phox dogmate:quot capita:totidē videmus opiniones:eorūqʒ paucissimos id amare qd docent: sed eox fere neminē bonis operibus incorruptū vacasse vsqʒ ad mortē:qd siquis apud eos talis inueniaf:pro miraculo habent. Si ergo phox precipui non valuerūt hominis intellectū nisi in paucis sistere ad ea credenda: q̄ ipsa ratio dictat:nobisqʒ sunt naturaliter inserta:vt deū esse:eūqʒ rex humanax habere ꝓuident etiā:z bonum virtutis esse retinendū:malū vero fugiēdum ac cetera generis eiusdē. Neqʒ etiā in paucis effectū: cuʒ intellectū in bene agēdo ita cōciliare potuerūt:vt ad extremū vsqʒ nō discreparint:q̄ʒto minus hoc impe/

trare possent in his:que penitus rõnez excedunt? At ipsius Xp̃i discipuli sola p̃dicatione intellectũ simul: ⁊ affectũ infinite hoium multitudinis coarctarunt:⁊ clauis quodãmodo ferreis figentes ad ea credenda:⁊ diligẽda cõpulere:ad que nõ modo ipsa demõstratio: sed nec aliqua humana rõ vllo modo peruenire põt: vt terrena oia tãq̃ vilissima ꝓpter regni celoꝝ ꝓmissionez reputauerint:nullis defessi in bene agẽdo laboribus:nõ blãditijs:aut minis:nõ tormentis a ꝓposito reuocati. Qua ergo virtute piscatores: ac litteraꝝ expertes hoc effecerunt:nõ humana quidẽ:sed diuina. Natura enim inter mortales vltimũ conatum in philosophis cõsumauit:nec tamẽ eaz in illis vi peperisse deprehẽditur. Certe si fides Christi esset plena mẽdacijs:nõ potuissent piscatores tam mirabile opus efficere:neq̃ ipsa tãdiu inter tot impugnãtes persistere: ac pollere. ¶ Itẽ:si xp̃s crucifixus:eiusq̃ piscatores eo mõ:quo dictũ est:ad amorẽ diuinũ vniuersum terraꝝ orbẽ taz efficaciter illexerunt:id simplici sermone facere nõ potuerũt:nõ eniz simplicibus v̈bis viri preserti graues:ac sapientissimi acquiescũt. Certũ est aũt ipsos verba sua miraculis cõfirmasse:que tã multa:stupendaq̃ fuerũt:vt naturalẽ virtutẽ penitus supgressa nõ nisi adeo fieri potuerint:qui solus miraculoꝝ est auctor. Deus aũt non mendacio:sed veritati testimoniũ phibet:christiana igit̃ fides:per quã ea facta sunt: mentiri non põt. Qd̃ siquis miracula negauerit:hoc certe est oium miraculoꝝ maximum ingentia scilicet ea:q̃ supra cõmemorauimus:absq̃ miraculis per xp̃m pauperez:⁊ per rudes:incultosq̃ piscatores eius discipulos fuisse confecta. Siue ergo miraculis xp̃s:eiusq̃ discipuli fulserint:siue nõ:vtiq̃ apparẽt in eius operi

bus infinita potentia oēm superans potētiam alioꝝ deoꝝ. Queadmodū aūt inter causas ea prima est: que potentior extat: ita inter deos eum dicimus vere deū: qui cunctis eminentissima prestat potestate: vt noster est triumphator inuictissimus Christus.

¶ A sapientia xp̄i fidem esse verā. Cap. xiiij.

Jus quoqꝫ sapientiā iāꝫ ostēdamus nulli cessisse. Primū siquidē sapiētie est ordinare: resqꝫ ipsas bñ disponere: in oib⁹ vero: q̄ ad finē sunt dirigēda sūmere guberna- tiōis regulā ex fine opꝫ. Tūc.n. vnūqđqꝫ recte disponit: qñ ad finē debitum ordinat: finis enim cuiusqꝫ rei est ipsius bonū. Unde in artibus: qui finē artis attendunt: ad illūqꝫ cetera coordinant: sapientes in ea arte nūcupant. Sicut in architectura nō ij sapiētes dicunt: qui cemēta: lapides: reliquāqꝫ materiā sub ministrāt sed ille: qui vltimā cōplectitur formā: sapiēs habet architectus. Jn artificialibus aūt cū particulares tantū fines: nō vltimus humane vite cōsiderētur: nō poterit quispiā absolute sapiens: sed ſm quid nominari. Qui ergo supremū ⁊ consumatū humane vite finem penitus obseruat: oiaqꝫ oportuna media: suasqꝫ ad illū operationes disponit: iure sapiens similiter dicēdus erit. Sꝫ iesus nazarenus suis cū discipulis: atqꝫ cultoribus solus veꝝ humane vite finē: veraqꝫ media ōstēdens efficaciter docuit: pfecteqꝫ adimpleuit: ita vt nullus finis melior: nec perfectior christiana vita inueniri: aut excogitari possit. Patet ergo: ꝙ nec inter deos: si tñ dij sunt alij: nec inter hoīes quisqꝫ sapientior vnq̄ inuētus sit: aut inueniri possit. ¶ Signū insup scientis est docere posse: cū enīꝫ quis ad pfectionē sciētie peruenerit: facile pōt alios erudire: queadmodum

cū qs ad pfectā etatē puenerit: pōt filios generare. Qz nullus alius deus: vel homo a seculo inuētus est: qui tam pspicuam sapientiam q̄ christiana est: mortalibus attulerit: qq3 simul eam tam facile docuerit. Philosophoꝝ nāq3 doctrina obscura est: ⁊ longo vix tpe perceptibilis: multis quoq3 erroribus: difficultatibusq3 perplexa: quibus vel ipsi pceptores incerti plerumq3 anxijq3 torquent̄: sicut de diuina puidentia: ⁊ de humane vite fine supius dictū est. At postq̄ sapiētissim⁹ magister: ⁊ saluator noster Xp̄s ipse cōparuit: nō multo tpis interuallo vniuersū mūdū de puidētia: ⁊ bonitate dei: de aīe immortalitate: de fine: ac beatitudine hoīs de medijs ad eā perueniēdi: de cōplurib⁹ deniq3 alijs documētis adeo fuit illustrat⁹: vt etiā i puerilli: ⁊ ibecilla vtriusq3 sexus etate christianā clari⁹ hec intelligāt: q̄ pclari philosophi idefesso studio cognouerint. In hacq3 doctrina ita imobiles fiūt: atq3 ↄstātes: vt mille ad mortē vsq3 supplicia perpeti malint q̄ minimū iota doctrine xp̄i impie denegare. ¶ Preterea: agētis virtus tāto maior apparet: quāto ad remotiora se extēdit: ⁊ citius operat̄: quo itaq3 potētior fuerit sapiētia: eo magis: ac velocius ad insipiētes imutādos: sanādosq3 valebit. Nō eni3 maxime est virtutis: aut industrie opus: sapiētes efficer̄ homines docili: acutoq3 ingenio preditos: atq3 ita a natura ipsa dispositos. At stultos paruulos: hebetes: gn ⁊ mulierculas: peccatoresq3 grauissimos: ac flagitiosissimos homines: meretricesq3 subito ad sapientiā: ⁊ ad vite rectitudinē ↄuertere: humanas vires excedit. At Jesus noster non minus ex predictis omnibus innumeros q̄ exprudentibus: ⁊ acutissimis viris repente: soloq3 ferre nutu: mira quadā cordis cōpunctione mutauit: ⁊ quottidie ab

huiusmodi nō cessat effectu:qd̄ nō alius deoꝝ vnq̄3:
hominumq̄3 effecit:Christi ergo sapiētia:ꝛ doctrina
cunctis est pferenda. ¶ Cū natura itē sit ad vnū de/
terminata:nō magne virtutis est in rebus naturali/
bus per ipsius nature media aliqd efficere:vt si spiri/
talis quepiā creatura semine ignis ad motu illius ad/
miniculo domū statī3 succedat:qd̄ in ipsa est hōis fa/
cultate:nō arduū reputaret. At si per ꝯtrarias causas:
vt puta ex glaciali aq̄ ignē eliciat:ex eaq̄3 incēdiū nu/
triat:id admirabile sane op⁹:magneq̄3 ꝟtutis existi/
maret̄?signū ergo sūme:ꝛ infinite ꝟtutis:est absq̄3 vl/
lo naturali instrumēto posse oia naturalia operari:ꝛ
itē ꝑ quolibet instrumēto posse quecūq̄3 libuerit vel
etiā illi ꝯtraria pariter educere. Docere itaq̄3 per de/
bita:ꝛ naturalia media sapiētiā:quēadmodū phi do/
cuerūt:iuxta solitū intellectus humani captū : haud
eximiū:admirādūq̄3 est:sed per stultitiā mūdi per ea:
que apud hoīes stultissima existimant̄: tradere sūmā
ꝛ ineffabilē sapientiā:ꝛ stultissima mundi cōuertere
in diuine sapientie instrumēta:maximamq̄3 in eis sa/
pientiā collocare:difficillimū sane opus : ꝛ diuinum
tamtūmodo iudicandum. Quod si Crucis horror:ꝛ
opprobrium vna cū subsannationibus : sputis:alapis
verberibus:ꝛ tormētis:q̄ moriēs passus est Christus
cōsiderentur: nihil hac cruce magis tetrū aut stultū
antēq̄3 Christus crucifigeret̄:poterat inueniri:per ipsā
ꝟo Christus orbi terraꝝ maximā ꝯtulit:ꝛ indidit sa
pientiam:vt ois xp̄iana professio docet:ꝛ experientia
quottidiana testat̄:ergo precipua:ꝛ diuina est in Chri
sto sapiētia:ī alio nūq̄3 reperta:nec audita fuit. ¶ Itē
cum sapientia sit diuinarum rerū:illa pfecto sapiētia
oibus prestat:que supra ceteras de diuinis rebus ho/

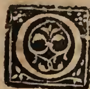
mines instruit: s; nulla id magis peragit: q̄ꝫ sapia chri ergo ipsa ceteris est p̄stantior. Q̄d autē ita sit: apparet ex scriptis ante chr̄m extra eius doctrinā editis que si xp̄ianoꝝ libris: monumētisq; cōparent: pauca a phis dices: ꝛ ab alijs auctoribus esse tradita. Quinimo ad augēdā: perficiēdāq; phiam plurimū cōtulit doctrina xp̄iana. Que reꝝ diuinaꝝ pitiā adeo circūquaq; diffu dit: vt fere nūc oēs xp̄m p̄fitentes ea sciant: ac doceāt: q̄ ante illius aduētum vix a phis percipiebant. Dein/ ceps aūt postq̄ꝫ ap̄loꝝ precōia suis detectis erroribus nō secus erubuerūt hoies: ac sese purgare ꝯtenderūt: q̄ꝫ si nocte in stercore: cenoq; versati: super infusa mox luce: imūditia illa ꝯspecta pudore: ac cōfusione corre/ pti: eā abstergere curassent. Nā ꝛ phi ꝛ poete qdā ido loꝝ suoꝝ cultū: ꝛ āniles fabulas ac turpia deliramēta erubescētes: superinducta luce xp̄i: ad quā tn̄ pre ni/ mio fulgore caligauerūt: conati sunt mendaciū fulcire mēdacio: allegoricos sensus cōminiscētes. Cū viderēt se aliter deoꝝ suoꝝ turpitudinē: ac pleraq; flagitiosissi ma: ipsis quoq; hoibus nefaria celare: ꝛ honestare nō posse. ¶ Ad sapiētē; p̄terita ptinet: nō modo facilia: s; difficilia quoq; cognoscere: eaq; dicere posse: ab ad/ uersarijsq; deffendere. De rebus ꝟo diuinis difficilio ra nemo ꝓposuit: faciliusq; vnquā q̄ꝫ xp̄s ipse pdocu/ it: nec paucos tm̄ discipulos: sed vniuersū terre orbē instruxit. Ab infinitis quoq; oppugnatoribus ita faci le eadē xp̄iani defendūt: vt qsq; eoꝝ rōnes: librosq; le gerit: hanc vnā perhenne; ꝛ incōparabile; sapientiā esse dubitare vllo modo nō possit. Neq; ꝟo cōtra ea; syllogisticis modo cōtētionibus: sed improperijs: mi nis: gladioq; ad necē vsq; acerbissime pugnatu; fuit: cu; ea tn̄ inuicta de his oibus triūpharit. Profecto si

aduersus philosophos:principes:ac tyrãni:quemad/ modũ cõtra christianos rõnibus : tormentisq; certas/ sent : illos existimo fuisse vel prima apud se principia negaturos. Christus autẽ vel ea & ipsa ꝓponens:que ratione naturali inuestigari non possunt:illa tñ : & ab ipso gladio:& ab omni deoꝝ:ac philosophoꝝ sapiẽtiaꝝ iniuriaq; defendens:solido in perpetuũ robore confir mauit. ¶ Itẽ:aut fides est vera:aut cõmentitia. Si vera:bene cõuenimus. Si cõmenticiam dixeris: non minus ꝓbo Christũ fuisse omniũ sagacissimũ:& sapien tissimũ:qui tã difficilia:& ardua exquisiuit:eaq; mor talibus ita persuasit:vt nulla vel diuina:vel humana ratiõe:aut potestate ĩfringi:destruiq; potuerint. Chri stiani namq; doctores ipsi etiã philosophie scientiam ꝓfitentur:& ea:que docuit Christus:q̃q̃ supra ratio/ nem sunt:philosophie tñ nõ repugnare:quin potius scientias oẽs seruire eis ostendunt. Nec queãdmodũ quidã rudes:ac superstitiosi philosophiã : aut aliquã verã scientiam eijciunt:vel cõtemnunt:sed oĩa que be nedicta sunt in ius suũ tãq̃ ab iniustis possessoribus sibi vendicant. At quis adeo vel sapiens : vel astutus inueniri posset:qui vlla figmenta:seu mẽdacia aduer/ sus oẽs tam multoꝝ sapientum rationes tueretur : & cuilibet philosophie cõsona esse mõstraret? Profecto veꝝ vero cõsonat:& falso omnia dissonant:si ergo phi losophi difficulter veꝝ ab aduersarijs illesum seruare: ac ꝓtegere potuerunt:quanto minus falsum viribus ꝓprijs infirmũ:a violenta:& callida impugnatiõe de/ fendent? Itaq; posito:fidem hanc esse cõmenticiã:ne/ cesse est cõcludere Christũ omniũ sagacissimũ:sapien/ tissimũq; fuisse:qui per inuestigabilia:atq; ardua do/ cumẽta homines ad se alliciens traxerit:& sacro quo/

dā ſpiramīe ipulerit ad bñ beateqʒ viuēdū·Sʒ cū pu/
gnātia inuicē ſimul ſtare neq̄ant:vt.ſ.falſa cū v̄a pħia
ↄcordēt:ac per ea hoīes ad rectā vite normā dirigant:
opʒ vtiqʒ ei⁹ fidē:atqʒ doctrinā verā aſſerere:ipſumqʒ
xp̄m cūctoꝝ eſſe deoꝝ:hoīumqʒ ſapiētiſſimū ↄfiteri.
Hinc viri ſciētiaꝝ oīuʒ peritia mirifice pollētes: vite
qʒ ſanctiōia ꝑbatiſſimi:doctrinā xp̄i:vt ſūmā ſapiētiā
amplexati:ſuis eā p̄cōijs:ſcriptis:ꝛ operib⁹ extulerūt:
amplificarūt:ac ſanguinis teſtimonio cōfirmarūt:qui
niſi illā hoībus a deo traditā certiſſime cognouiſſent:
tot ꝑfecto labores:eſtus:ꝛ agones ꝑ illa tuēda mini/
me toleraſſent. ¶ Maxime itē ſapiētis virtus appa/
ret:quādo ad finē:ꝛ vltimā perfectionē omniū ſcien/
tiaꝝ ſuos diſcipulos per q̄ʒ breui via perducit:ſed ſol⁹
hoc effecit Chriſtus. ¶ Oīs enī ſcientia:vel rationa
lis eſt:vel realis. Rationalis quidem eſt logica:rheto/
rica:poeſis:que circa ens rationis verſantur:earumqʒ
finis eſt per diuerſas rationes:ꝛ exhortationes homi/
nis intellectum ad eſſentiendum propoſitis aſtringe/
re:ad id vero ſuper omnes Chriſtus ipſe ſuos perdu/
xit ſine difficultate diſcipulos:quod ex hoc vel maxi/
me apparet. Piſcatores enī antea rudes:ꝛ imperiti:
aliiqʒ innumeri idiote:accepta illius doctrina:vniuer
ſum efficaci perſuaſione orbē immutarunt:quod nul/
la armorū vis:nec reliquus totius ſapientie conatus
(ſiquis recte conſideret)aſſequi potuiſſet. Realis autē
ſcientia in practicam : ſpeculatiuamqʒ diuiditur: pra/
ctica ipſa moralis eſt:quam tanta facilitate:ac celerita/
te diſciplina Chriſti exactiſſime docet : vt a philoſo/
phis:ſicut ante prediximus:nihil deſiderari oportet.
Si autem fuerit ſcientia ſpeculatiua:aut abſtrahit pr/
ſus a materia tam ſenſibili q̄ʒ intelligibili:eaqʒ eſt ſciē/

tia diuina: in q̃ Christus omnes tantopere superauit: vt ad eum nulla sit comparatio: nedum ille super oẽs nõ obtineãt principatũ. Aut a materia sensibili: si ab intelligibili abstrahit: & hec est mathematica: que solũ cõsiderat formã: neq3 bonũ: fineq3 respicit vt phi dicunt. Propterea doctrina xpi vsq3quaq3 bono atq3 fini intẽta huic nõ multũ studij impartitur: q2 ad salutẽ nõ pertinet. Si quid tñ vtilitatis ad bene: beateq3 viuẽdũ ex ea colligi põt: hoc totũ doctria xpi sibi vendicauit. In scriptura & enĩ3 sacra numeri: & figure ad bonos mores: & ad diuina aptissime ordinãtur: adeo: vt neq3 in minimis philosophorũ disciplinis aliquid vtile: aut desiderãdum relinquatur. Aut non abstrahit a materia intelligibili: nec sensibili: & hec est philosophia naturalis: ad cuius vltimũ finẽ cum summa voluptate diuersimode: ac facile doctrina nos xpiana perducit. Cognitio enĩ3 rex naturaliũ in se nõ est finis supremus: ad quẽ per ipas res naturales ire ptendimus: sed per hec corporea ad inuisibilium cognitionẽ peruenire desideramus: quod quidẽ copiose: atq3 iocũde subministrat doctrina christiana: que in omnibus fere naturalibus rebus tãquã in speculis inuisibilia dei pulcherrime: ac mirabiliter effingit. Jesus ergo fuit omnium sapientissimus: qui ad finem: consumationemq3 scientiarũ3 omnium totum terre orbem facillime perduxit. ¶ Delectationes deniq3 intellectus per se delectationes ipsas sensus excedunt. Que vero ad intellectum pertinent: potissimum consistunt in cognitione prime veritatis ex cuius perfectiori conceptu maior prouenit delectatio: vbi ergo maior est sapientia: maior prime veritatis inest cognitio: ac delectatio. Signum itaq3 maxime sa/

pientie Christi est summa: quam habent christiani in eius contemplatione: delectatio: qua nulla maior hactenus est inuenta. Innumeri enim fuerũt: quẽadmodum etiam nunc videmus: qui propter prime veritatis cõtemplationẽ in doctrina Christi existentẽ spretis oibus seculi voluptatibus: ac blandimentis: se se ad deserta loca ptulerũt. Quodq; maximũ est: in ea ptẽplatiõe adeo pfecerũt: vt semideos: ñ hoies: immo angelos in terra putares. Quia extra carnẽ positi nil terreni: nõ dicã appetunt: sed ne ei9 qdẽ inspectionem dignantur: sibiq; ipsis tanquã dij sint: angeli ve sufficiunt. Ex quibus cunctis apparet: doctrinã Christi esse maximam: ipsumq; Jesuz xpm esse verã eterni patris sapiam: que sola tot: ac tanta potuit efficere.
¶ A bonitate Christi fidem esse verã. Cap. xv.

Stendimus Jesuz nazarenũ potẽtia: z sapiẽtia cunctos hoies: oẽsq; gẽtium, deos adeo supasse: vt qs credat esse deus: pter ipsuz alius extimari nõ possit. Reliquũ est: vt ex eius bonitate hoc idẽ oñdam9: pbãtes ipsuz esse sũmũ bonũ: z vltimũ hũane vite finẽ. Ubi pmũ aduertere opz: oẽs actiones humanas esse propter aliquem finẽ: opationes eniz hõis pro vt humane: ab ipsa hõis voluntate: liberoq; arbitrio quo a brutis differt: sine dubio pficiscunt: obiectum aũt volũtatis est bonum: z finis. Cum igitur in finibus non sit processus in infinitum: alioquin cuiuslibet appetitus motio cessaret: oportet aliquem esse hominis vltimum finem: impossibile vero est duos per se alicuius rei esse vltimos fines: cum extra finẽ vltimuz nil appetatur. Ultimus siquidẽ finis dicitur esse aliquid adeo implens appetitum: vt nihil extra se: vel

quod ad ipsum non ordinetur: appetendum relin/
quat: omnium itaq̧ hominū est vnus vltimus finis.
Scire tñ op3: nō oēs hoies i vltimo fine materialiter
ꝯuenir̄: q̄zuis oēs i eo formaliter ꝯcordes ſp existāt: rō
q̄ppe vltimi finis hūane speciei ē felicitas: oēs.n.hoi
es cupiūt esse felices: nō oēs tñ felicitatē i eadē re esse
arbitrant̄. Cū āt iā superi⁹ ꝓbatū fuerit vltimū hūane
vite finē primā esse veritatē: primāq̧ cām.i.deū: si de/
mōstrauerim⁹ Jesuz esse hūc vltimū finē: liq̄do ꝯsta/
bit: ipsuz esse primā veritatē primāq̧ cā3: ac deū vex:
summūq̧ bonū: cui rō vltimi finis verissime cōpetit.
Qḋ vt clarius intelligat̄: cōsiderādū est: q̄ q̄n aliqua
natura aliq̄d tanq̄ ad vltimū finez ordinat̄: per ad/
mixtionē alterius nature distrahētis impediri potest:
ne ad id oino moueat̄: aut ne adeo vehemēter in illuḋ
tēdat. Ut puta: graue deorsuz naturaliter tēdit: ⁊ oia
grauia ꝑm sue grauitatis formā tēdunt ad cētrū: auis
tñ sursuz euolat: q2 nō solū grauitatis: vex ēt aīalis for
mā habet. Moto ergo aīali suspēdente vel impediēte
grauitatē: fert̄ in altū. Simil'r si insensibile mixtū ha/
beat multū aeris ⁊ ignis terre cōnexū: imo haud velo
citer petet. Si aūt aliq̄d graue purū inueniat̄: absq̧ re
pugnātia forme: semper: nisi violentia insit aget deor/
suz. Et quāto id fuerit in sua natura purius: tāto ve/
hemētius ibit ad cētrū: quia igitur homo duplici cō/
stat natura: videlicet spirituali atq̧ corporea: seu sensi/
bili: q̄zuis intellectus ⁊ volūtas naturali motu in de/
um tendant: tamē ex permixtione partis sensibilis ꝓ/
pter necessaria ad vsuz illius organa passionib⁹ pertur
bat̄: ⁊ frequentius ad aliuḋ trahit̄ q̄z quod natura de
poscit. Et q̄zuis violēter cogi nequeat: tñ errorē vl' ap
petētiā nimiā grauit̄ affectus: ⁊ male informat⁹ intel/

lectus volūtatē pertrahit ad ea:que inordinata sunt: appetenda. Si igiť voluerimus adinuenire in quo rō finis hoīs vere cōstituta est: ex motu ꝛ vehemētia ei⁹ amoris: flagrātisq₃ desiderij inuestigare necesse est. Cū aūt natura sensibili rōnaliq₃ cōstet: non eoꝝ desideria inspicere debem⁹: q more pecudū viuūt: s₃ eoꝝ dūtaxat: q rōne vtunť: ꝛ vere hoīes sunt. Nā si experimentū grauitat₃: quo videlicet tēdat graue: scire voluero: non vtiq₃ id cognoscere potero ex auiū volatu: sed ex eoꝝ motu: q̄ mere grauia sunt. At ꝑo superi⁹ ꝓbauimus: nullā in terris purgatiorē vitā dari xp̄iana: nullosq₃ hoīes magis ꝑm rōnem viuere q̄₃ xp̄ianos. Ex eoꝝ ergo amore ꝛ d̄siderio: q vere: ꝛ ꝓprie hoīes sunt: potius q̄₃ alioꝝ in cognitionē vltimi finis possumus ꝑuenire. S₃ oēs xp̄iani recte viuētes vehemētissimo amore: pariq₃ ꝯcordia tēdūt in xp̄m crucifixū tāq̄₃ in supremū finē. cuius grā cetera vt sordida purgamēta cōtemnunt: idcirco hic est finis ille: ꝛ verus deus: ac summū bonū. ¶ Preterea: vltimus finis est hoīs plena perfectio: ideoq₃ quāto quis fit illi ꝓpinquior: magis perficiť. quātoq₃ magis perficiť: fit eidē magis ꝓximus. Nā nil aliud est perfici: q̄₃ suo vltimo fini appropinquare: sed nulla res vnq̄₃ inuēta est: ꝓpter cui⁹ appropinquationē per intellectū: ꝛ affectū humana natura tm̄ in vita ꝑfecerit: tantāue assecuta sit perfectionem: vt in appropinquatione Jesu Xp̄i crucifixi per intellectum: ꝛ affectum. De hm̄oi nāq₃ appropinquatione: nō de illa: que corporalis est: loquimur: adeo q̄ quāto magis fit illi vicinior: tāto ipsum vehemētius diligit: vtq₃ superius demōstratū est: in moribus perficiť: plane igiť cōstat: ipsum xp̄m esse vltimū humane vite finem. ¶ Ad hec: ipsius finis desideriū est omniū

maxime naturale:ideoq3 imobiliter vnũquodq3 vlti/
mo fini adheret:sicut enim in speculatiuis prima prin
cipia se se habent:ita ꝛ in actiuis vltimis finis. Ut igi
tur prima principia sunt nobis naturalr̃ inserta:ita est
desideriũ vltimi finis:imobileq3 idcirco persistit. Si/
gnũ ergo est hominẽ tunc vere ad vltimũ finem per/
uenisse:qñ alicui rei ƀm rõnem a vitijs purgatã adeo
firmiter insistit:vt cetera illi vni posthabeat: eãq3 ne
deserat:malit vita priuari. Quãuis ergo alij sibi alios
cõstituerint fines:nũq̃3 tamen:aut perq̃3raro vidim⁹:
xp̃ianis exceptis:qui vita maluerit q̃3 suo quisq3 fine
destitui. Ceteri enim ꝑ vite cõseruatione extrema om
nia patiũtur:ꝛ cũcta que h3 hõ dabit pro anima sua.
christiani vero non solum equanimiter: sed libenter
quoq3 ꝓpter Christũ:ꝛ propria hilariter deserunt: vi
tamq3 pro nihilo habendã putant. Quod si Christus
non sit summũ bonum:sapiẽtissimi certe viri vita sal/
tem:que ꝑciosissima est:pro tanto errore: quo nullus
maior inueniri posset:non cõmutarent. ¶ Item:cu3
ea:que sub eadẽ specie continẽtur:ad vnum:eundẽq3
finem ordinẽtur:in eoq3 vniant̃:velut omnia grauia
tendunt ad centrum:manifestissimũ est argumentu3:
Jesu3 crucifixum esse vltimũ hoĩs finẽ:ꝙ nihil vnq̃3
repertũ est:in quo hoĩm cetus:vt in dño Jesu:tam fir
mo vinculo necteret̃. Nã qui in eum credũt: nõ secus
inuicem copulãtur:atq3 conueniunt:q̃3 singule terre
partes ad centrũ in vnũ globum:congeriemq3 reda/
cte. Eoq3 modo christiani oẽs ad xp̃m tendentes effi
ciunt̃ cor vnũ:ꝛ anima vna in eo: quin in fide magis
proficientes:maiori dilectionis:ꝛ charitatis ardore se
mutuo cõplectũtur. Quod si Christus purus hõ fuit
se:ac perinde fides clandestinũ:impiumq3 figmentũ:

nequaqꝫ in tot millib⁹ diuerse ꝯditiōis ac generis ho minū talē sortiret̃ effectū: qꝛ ex falsis aggregata facile disgregant̃. Nec possent innumeri hoies falso funda/ mēto amicitie copulā stabilire: eandēqꝫ augere: errore crescēte. ¶ Itē: spirituales oblectationes quāto vlti/ mo fini mētis nostre acies magis ꝓpinquat: tāto sunt maiores: ꝛ tūc sunt maxime perfecte: cū ipsuꝫ finē illa magis attingit: si homo itaqꝫ finē iperfecte attingens modo aliquo delectat̃: tāto amplius delectabit̃ cū finē perfectius obtinebit: sed delectatio: q̄ꝫ de Xp̄o fideles percipiūt: oia tā sensus q̄ꝫ intellectus oblectamēta su/ perat: qꝺ ex tribus potissimū apparet. Primo ex in/ cōparabili martyꝝ cōstantia: quoꝝ inumeros legim⁹ ad supplicia tāq̄ꝫ ad nuptias gaudētes: atqꝫ hilares cō uolasse: atqꝫ in medijs cruciatib⁹ exultātes velut in delitijs positos psalmos deo decantassē. Qꝺ fieri ꝑfe/ cto nō potuisset: nisi imēse delectatiōis excessus q̄si in ipso Xp̄o cōsopito oi corporis sensu: ab oi eos dolore: terroreqꝫ defendissent: qꝺ q̄dē in nulla alia delectatio ne ꝓcedit̃. Vehemēs.n. dolor (vt experiētia docet) ho/ minē perturbat: eūqꝫ oi subtracta voluptate extra se ponit. Scꝺo ex infinitis monachoꝝ exēplis: qui reli/ ctis mūdi blāditijs in solitudine: ꝛ cauernis errātes tāq̄ꝫ ferarū socij in abstinētia: ieiunio. ꝛ corporis mace ratiōe egeni: nudiqꝫ: in sūmo tñ gaudio ob maximā di uinoꝝ ꝯtēplationē: iocūditatēqꝫ vixere: eoꝝqꝫ adhuc vestigia supersūt. Modo.n. (vt iā dixim⁹) relligiosoꝝ plurimi gratuite seruituti: perpetuisqꝫ clausuris vl/ tro mācipati sub arctissima obediētia tanq̄ꝫ liberi sub grā cōstituti periucūde: ꝛ sincerissime viuūnt. Tertio ex sapiētissimis viris omniū sciētiaꝝ eruditiōe refer/ tis: qui degustato sacro scripturaꝝ fonte: ac delibata

Christi

Christi dulcedine oēs alias scientias reliquerunt: illius tm̄ doctrina delectati: cui tāq̄ inseparabiles firmiter adheserūt: q̄libet aliā: seu phoꝝ: seu rhetoꝝ nisi ipsaꝫ sapiam: ac eloquētiā deputātes: qđ ⁊ ego hac tēpestate sum exptus: multosq̄ꝫ id fecisse cognoui. Ex his itaqꝫ apparet: oblectatiōes: q̄ ex fide a ꝯtēplatiōe xp̄i crucifixi ꝓcedūt: oēs alias lōge p̄stare. Opꝫ ergo dicere eas ab vl'i sūmoqꝫ bono ꝓuenire: p̄sertim q: quāto fide: ⁊ amore ad xp̄m ꝓpius accedimus: tāto hmōi delectationes amplius augenf. ¶ Deniqꝫ: vt vna rōne oēs vltimi finis ꝓprietates ꝯiūgētes breuiter arguamus: oīa eiusdē spēi indiuidua ad eundē (vt dcm̄ est) finem vltimū ordinātur: oēsqꝫ hoīes in vltimi finis rōne cōueniūt: sed nō in eo: in quo talis rō inuenif: hoc enim est: qđ q̄ritur. Cū itaqꝫ hoīs beatitudo in intell'u actu cōsistat: pfectorē illā esse dicemus: cui rō vltimi finis vere cōpetit: in qua oēs cōueniūt rōne vtentes: ⁊ corde purgatiores: ad eamqꝫ vniformiter mouētur: ⁊ eidem imobiliter inherent: quāqꝫ supra seipsos diligentes: ipsi ꝓpterea in ea mirifice delectātur: viteqꝫ integritatem: ac superni claritatē luminis haurientes: in diuinūq̄ꝫ amoreꝫ transformati: idem penitus oēs efficiunf: ac quodāmodo extra mundū positi: terrena omnia: vt stercora arbitrantes: celesti munere congaudēt: ac pace demū maxima perfruūtur. Sed hec omnia: q̄ ipsius summi boni sunt cōditiones: nūq̄ꝫ nisi in Christo crucifixo eque vt in deo inuenta sunt: is ergo est summū bonum. ¶ Sed quid in his: q̄ per se manifesta sunt diutius imoramur cū enim bonū sit sui ipsius diffusiuū: summū bonū maxime seipm̄ diffundit. Maior aūt boni cōmunicatio: ⁊ amplificatio: q̄ꝫ que a iesu xp̄o ꝓuenit: nō inuenif. Quīquidē post xp̄i aduentuꝫ: peruulgatāq̄ꝫ eius fidē vniuersis terraꝝ orbis a ꝓfun

da error:pcõrũq; calligine purgatus est:omniq; vir tu te:viteq; sanctimonia refertus. Totq; inde fidelib⁹ bona ɔcessa sunt:vt felices:ac beati in terris viuere existimenť. Nã si q̃ beatitudo in terris hñi põt: solis cõpetit xp̃ianis id:qd̾ ⁊ incõpendio de simplicitate xp̃iane vite ꝓbauimus. ¶ Bonitatis insup dñi nr̃i Iesu Xp̃i exuberãtiã incõparabilis illius clemẽtia:⁊ misericordia declarat. Qȝ ob nullã pcõꝝ ⁊ scelerꝝ grauitatez veniã penitentibus subtrahit:aut differt:sed plerũq; ad se reuersis maiora adhuc dona impartiri non desinit. Atq; re ipsa cõpertũ nobis est:quotiẽscũq; quis ab eo recesserit:eũ statim dulcedine viteq; rectitudine priuatũ terrenis sordibus mergi:curisq; torqueri. Cum aũt resipuerit:mor ad pristinũ recreationis ⁊ qetis re uertiť statũ:q̃si inexplebili febrilis ardoris siti curat⁹.

¶ A christi potentia:sapiẽtia:⁊ bonitate simul fidem esse veram. Cap. xvj.

Ut aũt superius dicta de Xp̃i potẽtia:sapientia:⁊ bonitate quo facilius intelliganť:quasi quodaȝ epilogo pstringam⁹. Dicim⁹:si xp̃s nõ sit deus:vt sese fecit:eũ oĩuȝ hoĩuȝ supbissimũ pariter:stolidissimũq; fuisse:qd̾ nõ ipse hoc de se dixit:sȝ eius discipuloꝝ fallatia fuit:hoĩmq; cõmentũ vt delirãtes quidã fuerũt: quõ fallaci:pstigiosoq; mendacio tãta potẽtia:sapia:⁊ bonitas ꝓdire potuit:vt nulla maior excogitari q̃at? Nã si hic nõ sit de⁹:nescio qs alius videať. Qd̾ si deus hec inferiora per ɔgrua media regit:atq; ɔseruat:cum nullũ mediuȝ xp̃o pfectius ad bñ:beateq; viuẽdũ esse ꝓbauerimus. Nõ video quõ effugere valeamus quin aut fateamur xp̃m esse verꝝ beatitudinis nr̃e medium diuinitus generi hũano cõcessum:aut diuinã ꝓuidentiã vel iustitiã inficiamur:aut oĩa a casu:vel a fato esse credamus:deũq; oĩno repudiamus:q̃ oĩa pter primũ

necessario admittendū: stultissima sunt: ¶ Siqua preterea est in mūdo vera religio: vt iā pro ꝯcesso validis recepimus argumētis: quis neget tot ꝛ talibus inspectis hāc religionē esse xp̄ianā: nulla siqdē tot efficacissimis rōnibus fulcita est qđ si hec vera nō sit: oīs ꝑfecto religio auferat̄ opꝫ. ¶ Itē: scimus nullā religionē sicut xp̄ianā accerrime fuisse ꝑpetuis tēporibus impugnatā. Cetere enīꝫ religiōes vel fraudulēte potius supstitiones ea qua īducte fuerāt: vanitate: nulla quodāmodo vi: nulloqꝫ labore defecerunt. Hec aūt velut aurꝫ purissimū cōtinuis purgata flāmis fulgentior: ac maior euasit: qđ certe stare non posset: si qua alia vera: aut hec falsa eēt. ¶ Ad hec: manifestū est xp̄ianā religionē ab hoībus ꝓbis ac iustis nihil vnq̄ꝫ ꝑsecutiōis: aut molestie ꝑtulisse: qn ab illis potius sūma in venerātiōe: cultuqꝫ fuisse habitā. Cū flagitiosis aūt: impijs ꝛ sacrilegis: cūqꝫ eoꝝ pře diabolo ꝯtinuū: atqꝫ insatiabile semꝑ sibi fuisse: ac esse certamē. Et quotquot eam vel xp̄i ministros ꝑsecuti sunt: eiusmodi neqssime sortis (vti nūc ēt cernit̄) extiterūt qđ aliaꝝ nulli ꝯtigit religioni: cur itaqꝫ sceles̄tos potius q̄ꝫ ꝓbos hoīes imitemur? Nulla insup alia ē inuēta religio: ad q̄ꝫ tot hoīes hactenus sint hac ꝯditiōe ꝯuersi: ꝛ quottidie accedāt: sciētes. s. se nō ad diuitias: nō ad honores neqꝫ ad voluptates: qb⁹ in ipso sacri fontis lauacro renūciaturos se obligāt. Sꝫ ad tētiones: abstinētiā: parsimoniā: improperia: ꝛ si oporteat ad extrema oīa tollerāda vocari. Talibus igit̄ ꝓmissis: ꝛ obligationib⁹ oino qdē sane mētis aliceret̄: queādmodū infinita viroꝝ millia perspeximus: nisi euidētissime veritatis lumen mortaliuꝫ corda penetraret. ¶ His itaqꝫ: ꝛ hmōi rōnibus credere cogitur intellectus: admirabilem Xp̄i fidem veram esse. Si enim vnum argumentum: aut duo: ꝛ tria vel

pauca homines assentiri non cogunt: simul tñ omnia collecta: si recte: et sincere ꝯsiderēt: nō inualidiora erūt ꝙ̃ mathematice demōstrationes: vel ꝙ̃ id esset: si renouatio defūcti ad vitā ꝓ ꝯfirmatiōe adduceret. ¶ Preterea: si christiana religio vera est: omnes alias explodi opꝫ: ipsa vbiqꝫ attestante: nemīnē extra fidem hāc saluari posse: qd̄ quidē rōnabile est. Qꝛ cuꝫ salus nostra cōsistat in visione dei: ad quā sine supercelesti dono nemo valet peruenire (vt superius dcm̄ est) nō pōt aliqs eam consequi absqꝫ fide: dicente scriptura. (Sine fide impossibile est placere deo.) ¶ Nec superest iuste q̄rele: aut excusationis locus ijs: q in peregrinis: et ab hoc cultu alienis partibus nascūtur. Qm̄ siquis duce naturali lumine rōnis: qd̄ nulli deest: ad cōmunem oium parentē: et opificem sese in creaturaꝝ ordinem vbiqꝫ demōstrantem: et nulli rei in necessarijs defficientē: recta intētione: et puro corde ꝯuerterit: veritatisqꝫ ostensionē implorauerit: vt in pincipio huius operis iuxta catholicam assertionem tetigimus: suo nō fraudabitur voto. Sed aut per internā inspirationē: vt Job: siue per angelos: vt cornelius cēturio: aut per apostolicum virum: vt per ꝓphetam eunuchus: necessariū ad salutem lumen impetrabit.

Liber Tertius.

¶ Proemium de ordine procedendi.

Eritatē fidei: religionisqꝫ xp̄iane tā ex ꝑteritis ꝙ̃ ex p̄ntibus ecclīe orthodoxe effectibus apte demōstrauim⁹. Uerꝫ qꝛ non satis est nr̄a ꝯstruere: nisi ea quoqꝫ destruentibus defendamus: reliquū est: vt fidei aduersarijs occurram⁹. Ꝯndēres religionē nr̄aꝫ nihil impossē: nihil irrōnabile ꝯtinere: q̄ꝫuis eniꝫ supra rōnē multa credat: q̄ potentie dei nō discōueniunt nihil tñ

ↄtra rõnez ipſam ↄfitet:quinimo ⁊ ſi ingeniũ mortalis vires ea lõge excedũt:hñt tñ ⁊ rõnis plurimũ:⁊ ꝓbabilitatis. ¶ Ut aũt in nr̃i operis ꝓceſſu ordinẽ ſeruemus primũ de articulis fidei loquemur:hi enim ſunt nr̃e religionis fundamẽta. Deīde moraliũ ꝑceptoꝝ ſeriez:rõnẽq; reddemus. Tertio iudicialiũ.i.legũ:qbus in iudicãdo nr̃a vtit̃ religio:rõnẽ demõſtrabim⁹. Ultimo cerimoniaꝝ myſteria apte interꝑtabimur. Hec.n. ſũt:q̃ vniuerſã xp̄ianoꝝ doctrinã:totũq; regimẽ cõplectunt? ¶ Et q̃uis excellẽtiſſimi viri doctores nr̃i de his oib⁹ elegãter:copioſe:pleniſſimeq; tractauerint:nõ tñ cuipiã ſupflu⁹ videri terti⁹ hic liber nr̃ debebit? Tũ q: ꝑcedẽtibus iure copulãdus vr̃:vt pñtis opis ſit oĩ ex parte abſoluta doctrina:ne qd trũcatũ:aut intactũ ꝓ virib⁹ relinquamus. Tũ q: ea:ꝑceptores nr̃i paſſim lõgioribuſq; ſermonibus:⁊ mira ſubtilitate diſſeruerunt:nos ad breue cõpendium:facilioreq; intellectuz omnia redigentes:in hoc libello cõmode colligemus. Ut nõ ſolum omnino peritis chriſtianis:ſed vel mediocriter litteratis:⁊ ipſis infidelibus breuez lectionẽ nõ aſpernantibus hac facilitate obſequamur.

¶ In deo eſſe infinita:deũq; infinita facere poſſe:que humani intellectus captũ excedant. Cap.i.

In deo plurima eſſe:⁊ infinita:que intell's noſtri vim:captũq; prſus excedãt:facile ex ipſius intellectus ĩbecilitate cognoſcere poſſumus:quantũ enim ſe cuiuſq; virtus extẽdit:in vltimo ſuo conatu demõſtrat. Supremũ igit̃ intell's nr̃i virtutis experimentũ in excellentiſſimis pħis cognoſcere poſſumus:in his eniz fatent̃ hoies naturã vltimũ conatũ feciſſe. Certũ eſt aũt (vt ipſemet ingenue fatent̃) perexiguã: ⁊ valde incertam:laborioſamq; rex cognitionẽ eos habuiſſẽ. Si ergo tota (vt ita dixerim) nature humane vis vbi

plurimũ conata est:ad cognitionẽ haꝝ reꝝ domesticarũ perfecte puehi nõ potuit:q̃to min⁹ ad essentie celestis cognitionẽ perueniet? Multo ꝗ̄o ẽt minus ad angeloꝝ ꝓprietates. Minime aũt oiũ ad eius cognitionẽ perueniet:qui est infinita distãtia super oia eleuatus. ¶ Preterea:si in eadẽ hominũ specie multos videmus ita obtuso ingenio:vt nulla arte:studio:aut labore possint ad ea capessenda disponi:q̃ a sũmis phĩs cognoscunt:magis existimãdũ est angelic⁹ intellect⁹: q̃ in longe dissimili:⁊ nobiliori specie sũt plurima cognoscere:ad q̃ nullo modo vires ingenij nostri se extẽdere possunt. Quid aũt de intellectu diuino dicẽdũ: qui extra oẽm speciẽ:extraq; oẽ genus etiã supmas intelligentias inaccessibili luce superat in infinitum. ¶ Quãuis eniꝫ cause per effectus cognoscant:qñ tñ cause ipse suis effectibus eminẽtissime prestant:perfecta cause cognitio per illos haberi nõ potest. Cũ igit deus sit prima oiũ causa:suos effectus oẽs in imẽsuꝫ excedens:quos etiaꝫ imperfecte cognoscimus:manifestũ est de ipso deo valde modicã:⁊ ferre nullã virtute luminis naturalis nos habet sciẽtiã. ¶ Deũ quoq; plura posse hac maiora efficere q̃ʒ nos intelligere valeamus:nõ est demostratu difficile. Cognitio si qdem nostra incipit a sensu:q̃ tãtũ ꝓficit q̃ʒtum põt per hec sensibilia eleuari. Adeo .n. ordini naturaliũ reꝝ necessario est alligata:vt extra eũ ordinẽ speculari nil q̃at. Quicq̃d enim intellectus noster cogitat : fantasmata naturaliũ reꝝ imaginat (oportet nãq; intelligentẽ fantasmata speculari). Deus autẽ cum sit actus purus:⁊ esse infinitũ:extra omnẽ ordinẽ illũ esse dubitari non potest. Cũ vero vnũquodq; agat prout est in actu:dicere oportet in deo esse potẽtiã infinitã nulli ordini q̃uis excellẽtissimo alligatã. Stultũ igit esset assere

re:nil deũ posse:quod nos capere nequeamus ꝓsertiꝫ cũ ideꝫ in ordine vniuersi plurima:& pene:in infinita efficiat nobis inscrutabilia:vt saltẽ illa sunt:q̃ in reb⁹ nõ materialibus efficiunt. ¶ Cõuenienter tamẽ diuina bonitas multa diuinoꝝ archanoꝝ:ad que nõ attingit humana ratio:manifestauit hoĩbus:ac plura etiã fecit supra reꝝ naturaliũ ordinẽ:vt homo:q ad supercelestẽ finẽ erat ordinatus:ad ipsuꝫ scire:ac posset peruenire. Ex reuelatiõe.n.diuinoꝝ supernaturaliũ ipsũ finẽ & media ad eũ faciẽtia intellexit:& hisq̃ amplius suã infirmitatẽ:debilitatẽq̃ cognouit:diuine maiestatis abyssum considerans. In cuius reuelationis :aut enarrationis vel minimã partẽ:ne procul qd est interpositaq̃ calligine ꝯtẽplatiõis figat aciẽ:ne dũ cõprehẽdere eã possit. Quo fit:vt ꝓcliuiori hũilitate:ac reuerẽtia deũ collat:q̃ʒto magis eũ super oĩa eminẽtissimũ didicit admirari. In quo maiorẽ illius cognitiõe ampliorẽsq̃ delectatiões haufit ex his:q̃ multifariã:multisq̃ modis ipsi⁹ infinita bõitas hoĩb⁹ cõmunicare dignata est. ¶ Irridẽda idcirco aut reiciẽda nõ sunt:q̃ xp̃iana religio credẽda ꝓponit:q: videlꝫ intellect⁹ ea capere neq̃at:sed irridẽdi magis:explodẽdiq̃ sunt:q hac vnica cecitatis sue rõne a fide catholica insipiẽter recedũt. Legãt prius:& itelligẽdi nõ ipugnãdi studio nostra reuoluãt:tũc.n.cognoscẽt:nil ipossibile: nil sine rõne a nobis esse ꝑlatũ. Sed vt q̃ dixim⁹ manifest⁹ appareant:iam iam ad particularia descendamus.

¶ Que supra hominis intellectum christiana credit religio. Cap.ij.

Credibiliũ ergo quedã ad diuinitatẽ xp̃i pertinẽt:q̃dã ad ei⁹ hũanitatẽ. Eoꝝ q̃o:q̃ circa diuinitatem versantur:primum est de vnitate:confitemur namq̃ vnũ esse deum:nec plures admittimus deos:

& hoc est primũ nr̃e doctrine principiũ oĩbus ex p̃ce/
pto credendũ: a doctis ṽo nõ solũ creditũ: sʒ etiã rõne
cogẽte scitũ: vt in primo hui⁹ operis libro satis est di/
ctũ. Scd̃s aũt articulus est de vnitate trinitatis. Hicq;
duo articuli: seu duo principia ad diuinitatis pertinẽt
essentiã: alij ṽo spectãt ad ꝓpria diuinitatis opera so/
li deo cõpetẽtia. Quoꝝ primũ pertinet ad ipsũ esse na
ture q: asserimus deũ oĩa creasse. i. ex nihilo ea fecisse:
sʒ respicit esse supercelestis gr̃. Credim⁹. n. deũ per su
pernaturalia dona rõnalẽ creaturã sanctificar̃: vt eam
ad se trahat. Tertiũ attinet ad esse gl̃ie ipsius aĩe: ꝯfite
mur nãq; sanctificatos in hoc mũdo tãdẽ post obitũ
ad ipsi⁹ gl̃ie dei fruitionẽ peruenir̃: in q̃ supernaturali
mũere glorificanť. Quartũ nobis ꝓmittit oĩs carnis
resurrectionẽ: dũ postremo speram⁹ resurrecturos nos
oẽs: corporaq; nostra imortalia: & gloriosa ꝯsecuturos.
¶ At circa xp̃i humanitatẽ credim⁹ primo xp̃m esse
veꝝ deũ: & veꝝ hoīeʒ dei: & ṽginis Marie filiũ: in cu/
ius aluo est de spũsctõ cõceptus: integritate virginei
claustri permanẽte. Scd̃o ꝯfitemur: ipsuʒ ꝓ nobis pas
suʒ: mortuũ: & sepultũ. Tertio: q ad inferos descẽderit
ad scõꝝ patrũ aĩas ex antiquo carcer̃ liberãdas: origi/
nalis pcti vinculo iã per ipsuʒ soluto: quodq; eos in ꝑ
hẽnẽ gl'iam perduxerit. Quarto dicim⁹: eũ resurrexis/
se a mortuis gloriosuʒ. Quinto ipsuʒ ascẽdisse in celũ:
sedereq; ad dexterã patris. Sexto: & vltimo vẽtuꝝ iu/
dicar̃ viuos: & mortuos: totũq; orbẽ renouatuꝝ. Itaq;
vniuersaʒ fidẽ in duodeciʒ principijs: q̃ articulos vo/
cam⁹: cõplectimur. Ad sũmã. Quecũq; in canonicis:
sacrisq; scripturis ꝯtinenť: & q̃ sctã romana ecclesia cre
dẽdũ rite decreuit: vel in posteꝝ decretura: est inuiola
biliter credeŕ tenemur. Hoc itaq; ordie ꝓcedẽtes ostẽ/
dimus: nihil nos in hmõi principijs impossibile: vel

irrōnabile in mediū afferr̄. ¶ Neqꝫ vero articulus eu/
charistie: q difficultatis nō min⁹ alijs ad credēdū h̄z:
a nobis ꝑtermissus puter. Nā cū per tale sacramentū
rōnalis creatura sāctificet: ad illū articulū reduci pōt:
quo de sanctificatiōe tractat: q̄uis ꝛ humanitatē xp̄i
ꝯtineat. De quo in his: q̄ de cerimōialib⁹ sum⁹ dicturi
cū alijs sacramētis tractabim⁹: cū ipsa sacramēta obti
neāt iter cerimonialia p̄icipatū. Sꝫ qꝛ in primo libro
ꝯ primo articulo. i. de vnitate dei satis dixim⁹: in quo
pariter excellētissimi ph̄i: ꝛ oēs fere hoies nobiscum
sentiunt: non oportet in eo hic amplius elaborare.

¶ A christiana fide de trinitate nihil impossibile: ni/
hil irrationabile asseuerari. Cap. iij.

Omisso igit̄ p̄io p̄icipio veluti notissimo: ſꝫ: qd̄
oium difficillimū xp̄ianis credendū ꝑponit: est
vnitas trinitatis. Cōfitemur. n. tres psonas realiter di
stinctas. i. patrē: ꝛ filiū: ꝛ spūmsctm̄ esse vnū deū: qd̄
multi insulsi ꝯsiderātes putāt: nos tres deos vnū cha
ritatis tātū vinculo appellare: vt eo modo: quo multi
hoies realiter distincti: vnus populus nūcupat. Nos
aūt dicimus vnū esse deū simplicissimū: ꝛ ifinitū: nec
aliqd de deo reijcimus: qd̄ a vera ph̄ia cōprobat: q̄uis
hūc esse patrē: ꝛ filiū ꝛ spūmsctm̄ affirmemus. Nō vt
dixit sabellius: videlicet deū vnā esse personā: q̄ ex di/
uersis effectibus aliqn̄ patris: aliquādo filij: ꝛ aliquan
do spiritussancti nomē sortiatur. Nec sicut arrianus:
q tres personas posuit realiter differentes: dum filiuꝫ
minorem: posterioremqꝫ patre: spiritumsanctū quoqꝫ
inferiorem filio sibi confinxit. Sed patrem: ꝛ filiuꝫ: ꝛ
spiritumsanctum regia: ꝛ media via incedentes con/
tra sabelliū tres dicimus esse personas realiter distin/
ctas: eas tn̄ ꝯtra arrianū vnū esse in natura: ꝛ potesta
te: ꝛ gloria coequales. Ita q̄ qcquid habet pater: ha/

z hoc est primũ nr̃e doctrine principiũ oĩbus ex pce/pto credendũ:a doctis ꝟo nõ solũ creditũ:sz etiã rõne cogẽte scitũ:vt in primo hui⁹ operis libro satis est di/ctũ. Scd̃s aũt articulus est de vnitate trinitatis. Hicq₃ duo articuli:seu duo principia ad diuinitatis pertinẽt essentiã:alij ꝟo spectãt ad ꝓpria diuinitatis opera so/li deo cõpetẽtia. Quoꝝ primũ pertinet ad ipsũ esse na ture q₃ asserimus deũ oĩa creasse.i.ex nihilo ea fecisse: fz respicit esse supercelestis gr̃. Credim⁹.n. deũ per su pernaturalia dona rõnalẽ creaturã sanctificarẽ:vt eam ad se trahat. Tertiũ attinet ad esse gl̃ie ipsius aie: ↄfite mur nãq₃ sanctificatos in hoc mũdo tãdẽ post obitũ ad ipsi⁹ gl̃ie dei fruitionẽ peruenirẽ:in q̃ supernaturali mũere glorificanẽ. Quartũ nobis ꝓmittit oĩs carnis resurrectionẽ:dũ postremo speram⁹ resurrecturos nos oẽs:corporaq₃ nostra imortalia:z gloriosa ↄsecuturos.

¶ At circa xp̃i humanitatẽ credim⁹ primo xp̃m esse veꝝ deũ:z veꝝ hoiez dei:z ꝟginis Marie filiũ:in cu/ius aluo est de spũsctõ cõceptus: integritate virginei claustri permanẽte. Scd̃o ↄfitemur:ipsuz ꝑ nobis pas suz:mortuũ:z sepultũ. Tertio:q̃ ad inferos descẽderit ad scõꝝ patrũ aĩas ex antiquo carcerẽ liberãdas: origi/nalis pcti vinculo iã per ipsuz soluto:quodq₃ eas in ꝑ hẽnẽ gl'iam perduxerit. Quarto dicim⁹:eũ resurrexis/se a mortuis gloriosuz. Quinto ipsuz ascẽdisse in celũ: sedereq₃ ad dexterã patris. Sexto:z vltimo vẽtuꝝ iu/dicarẽ viuos:z mortuos:totũq₃ orbẽ renouaturũ. Itaq₃ vniuersaz fidẽ in duodeciz principijs:q̃ articulos vo/cam⁹:cõplectimur. Ad sũmã. Quecũq₃ in canonicis: sacrisq₃ scripturis ↄtinenẽ:z q̃ sctã romana ecclesia cre dẽdũ rite decreuit:vel in posteꝝ decretura:est inuiola biliter crederẽ tenemur. Hoc itaq₃ ordie ꝓcedẽtes ostẽ/dimus:nihil nos in hmõi principijs impossibile: vel

irrõnabile in mediũ afferr. ¶ Neq3 hoc articulus eu/charistie: q difficultatis nõ min⁹ alijs ad credẽdũ hz: a nobis ptermissus putet. Nã cũ per tale sacramentũ rõnalis creatura sãctificet: ad illũ articulũ reduci põt: quo de sanctificatiõe tractat: q̃uis ꝛ humanitatẽ xpi ptineat. De quo in his: q̃ de cerimõialib⁹ sum⁹ dicturi cũ alijs sacramẽtis tractabim⁹: cũ ipsa sacramẽta obtineãt iter cerimonialia pricipatũ. Sz q2 in primo libro ĩ primo articulo .i. de vnitate dei satis dixim⁹: in quo pariter excellẽtissimi phi: ꝛ oẽs fere hoies nobiscum sentiunt: non oportet in eo hic amplius elaborare.

¶ A christiana fide de trinitate nihil impossibile: nihil irrationabile asseuerari. Cap. iij.

Omisso igit primo pricipio veluti notissimo: h3: qd̃ oium difficillimũ xpianis credendũ pponit: est vnitas trinitatis. Cõfitemur .n. tres psonas realiter distinctas .i. patrẽ: ꝛ filiũ: ꝛ spũmsctm̃ esse vnũ deũ: qd̃ multi insulsi psiderãtes putãt: nos tres deos vnũ charitatis tãtũ vinculo appellare: vt eo modo: quo multi hoies realiter distincti: vnus populus nũcupat. Nos aũt dicimus vnũ esse deũ simplicissimũ: ꝛ ifinitũ: nec aliqd de deo reijcimus: qd̃ a vera phia cõprobat: q̃uis hũc esse patrẽ: ꝛ filiũ ꝛ spũmsctm̃ affirmemus. Nõ vt dixit sabellius: videlicet deũ vnã esse personã: q̃ ex diuersis effectibus aliqñ patris: aliquãdo filij: ꝛ aliquando spiritussancti nomẽ sortiatur. Nec sicut arrianus: q tres personas posuit realiter differentes: dum filiu3 minorem: posterioremq3 patre: spiritumsanctũ quoq3 inferiorem filio sibi confinxit. Sed patrem: ꝛ filiu3: ꝛ spiritumsanctum regia: ꝛ media via incedentes contra sabelliũ tres dicimus esse personas realiter distinctas: eas tñ ptra arrianũ vnũ esse in natura: ꝛ potestate: ꝛ gloria coequales. Ita q̄ qcquid habet pater: ha/

bet et filius et spūssctūs: et qcqd habet filius hȝ et pa/
ter: et spūssctūs: et qcquid habet spiritussanctus habet
et pater: et filius: Unū inter eos nō est sicut in creaturis
distinctio: vt aliqd habeat vna persona qd alia nō ha/
beat: sed solū inter has tres personas est distinctio rela
tiua per has duas enūtiatiões: vȝ a quo ali⁹: et qui ab
alio: qcqd enīȝ habet pater: habet et filius. Sed in hoc
distinguit: q pater hoc habet a se: idest a nulllo filius
autē illud idē habet a patre: nec ꝑpter hoc minor est
patre: cuȝ nihil minus habeat a patre. Silr spūssctūs
habet qcquid pater: et filius: sed in hoc ab eis distin/
guit q2 ab eis illud habet: ipsi ꝟo nō id accipiunt ab
eo. Nā persone ad essentiā diuinā cōparate sunt vnū:
nec ab essentia vllo modo realiter differūt: sed ratiōe
tātū: inuicē aūt relate personaliter distinguunt ꝑpter
relatiuā oppositionē: et ideo nec filiū patre posteriorē
dicimus: nec spūmsctm̄ patre: et filio. Relatiua enī sūt
simul et natura et intellectu: et vnū absq3 alio nec esse:
nec intelligi pōt. Nō enīȝ in diuinis sicut in hūmāis
paternitas ab eo differt: q pr̄ est: et filiatio ab eo: q est
filius sed paternitas et pater: et filiatio et filius sunt idē
realiter: sola rōne distincta. Neq3 ꝑpterea facimus vl/
lā in deo cōpositionē: cū dicimus patrē: filiū: et spiritū
sctm̄ esse idē qd essentia est diuina. Q2 (vt iā dictū est)
persone diuine sunt idē: qd essentia diuina: nec ab eo
essentialiter distinguntur. Hoc igit est: qd a nobis nul
lo mō intelligi pōt: videlȝ tres personas esse vnū deuȝ
et actū purū: simplcissimeq3 substantie: et nihilominus
tres illas personas taliter inuicē esse distinctas vt nec
pr̄ sit filius: nec fili⁹ pater nec spūssctūs aut pater aut
filius. Attamē pater est id: qd filius: et filius id: qd pa/
ter: et spiritussanctus est id: quod pater et filius: perso/
sonaliter. n. distingunt: tñ sunt vna res: vnaq3 substā/

tia. Et q: sicut cognoscimus: ita z noiamus: deus aut est cognoscimus per creaturas: ideo z a creaturis noia dei sumis. In creaturis autē pcessio vnius viuētis ab alio viuēte i similitudinē eiusdē nature: z spēi gñatio noiat: z generās dr pr generatū aūt filius. Idcirco p/cessio vni9 persone ab alia per modū intell's in diui/nis dicit generatio: z persona a q̄ pcedit alia pater: q̄ aūt pcedit ab ea: filius nūcupat. nō ergo intelligimus in diuinis: quemadmodū in aialibus vel in hoib9 esse generationē: sed est in diuinis gñatio tota spūalis: fi/liūqz pcedere per modū intellectus: z esse vbum dei patris: z eius ymaginē sapiētiāqz genitā dicim9. Pro cessio aūt spūsscti est a patre z filio per modū amoris: amor eniz est aliquoz nexus z vnio. Uez q: in natu/ralib9 nō inuenit aliqd: qd aque pcedat immediate a duobus eqliter perfectis: sicut pcedit spūsctūs a pa/tre z filio: idcirco pcessioni spūscti nō ita speciale vo cabulū: sicut pcessiōi filij: fuit inuētū: sed generaliter ex parte pcedētis pcessio noiat: q: tñ spūmsctm̄ pce/dere dicim9 per modū volūtatis: seu p modū amoris: ei9 pcessionē a patre pncipij ispirationē appellamus. Amor. n. quodā mō ipetū quēdā: z spiritū in rē amatā ptēdit: iō spāliter ipsa persona a patre z filio pcedēs: spūscti nomē sibi vēdicauit cū tñ z pr sit spūs z san/ctus: simil'r filius sit spūs z sanctus. Uñ z hec duo no mina: qū persone spūscti attribuunt: p vno: z hoc re latiuo accipiūtur: quāuis per se relationē sonare nō vi deant. Cum igitur due sint tantū pcessiones interio/res in natura intellectuali: vna videlicet ex parte in/tellectus: altera ex parte voluntatis: fides rationabili/ter tenet: in diuinis tantum duas esse processiones z tres personas. ¶ De hac ergo sanctissima trinitate plura possemus afferre: sed q: q̄ ad substātiā fidei per/

tinent: scripsimus: nõ opꝫ vlterius euagari. Qui aũt subtilius talia vestigarẽ desiderauerit: cũ oĩ sobrietate: cordisqꝫ puritate xp̃ianos codices legat: ⁊ thesaurũ inueniet infinitũ. Nobis enĩ ostẽdere modo satis est: religionẽ christianã nil de trinitate rude: nil impossibile: nil irrõnabile demũ sentire. ¶ Ad cognitionẽ igitur harũ personarũ per naturalẽ nequaq̃ rationẽ hõ poterit peruenire: q: cũ cognoscamus deũ per creaturas: nõ ducimur hoc modo in eius cognitionẽ: nisi q̃tenus is est earũ principiũ: ⁊ causa. Nõ est aũt earũ principiũ: ⁊ causa: nisi per ꝓprius virtutẽ personis tribus cõĩ: ⁊ ideo per creaturas cognitionẽ ꝯsequi nõ valem⁹: nisi eorũ: q̃ patri: ⁊ filio: ⁊ spũiscõ sunt cõĩa: quo circa per creaturarũ notionẽ personarũ distinctionẽ attingerẽ nequimus. Ad qḋ capiendũ licet imbecillitas humana nõ sufficiat: nõ debemus tñ reuelata sacro sctã mysteria nõ credere. Ridiculũ est enĩ existimare: nihil esse verũ: ꝓter qḋ itellectus nostri radio metiri possumus. Cũ infinita sint in deo (vti iã diximus) nobis prorsus abscõdita: ⁊ nequaq̃ inuestigabilia. Ratiões: tñ: ⁊ argumẽta: q̃bus in superiori libro fidẽ nostrã verã esse ꝓbauim⁹: huic articulo fidẽ astruũt: tam ⁊ si peculiares quedã ꝓbabiles ratiões nos q̃nqꝫ adiuuãt: quarũ aliq̃s adducere nõ pigebit: vt appareat nos ꝯtra rationẽ de deo nihil ꝓfiteri: sed q̃cq̃d tenem⁹ multũ ꝓbabilitatis: rõnis: ⁊ similitudinis cũ reb⁹ naturalib⁹ haberẽ. ¶ Cũ enĩ effectus suã cãꝫ imitari cõerẽ: ex ꝯsideratiõe earũ ꝓcessionũ: q̃ in creaturis inueniunẽ: ad eas: que in deo sunt: quodãmodo eleuamur. Multas ãt in creaturis inuenimus ꝓcessiões: que q̃to perfectioris sunt cõditiõis: tãto magis perfecte: atqꝫ intime sunt. In carentibus enĩ vita generatio q̃dã inueniẽ: vt cũ ignis ab igne ꝓcedit: hec aũt ꝓcessio suũ in agẽte principiũ hꝫ:

qđ in materiā exteriorē agit: vnde minus perfecta: minusq3 itima reliquū est: q̄s dehinc subiūgemus. In vegetabilibus.n. perfectiorē inuenies: & intrinsecā magis processionē: qr id: qđ generatur in plātis: ē in principio producēdi piunctū: verū in fine ab eo separatur. At in aialibus est q̄dam in sensibus processio: q̄ ad huc magis perfecta: spūaliq3: & intima est q̄3 plātarū inuicē processio: qa actus ipsius sensus remanet in sensu: nec exterius emanat: ab extrinseco tn̄ prouenit obiectio: vñ adhuc perfecte interna nō habet processio. In hoīs autē intellectu hec perfectior: magisq3 itima inuenitur: qa actus intellectus super seipsum reflectitur: vnde ex his: q̄ iā tenēt hō: ptēplari pōt: & verbum mētis intus recōditum pcipere. Hincq3 in amore cōcepte rei prumpēs: in seipso personarum quodāmodo effingeret trinitatē.i. intellectus verbi: & amoris. Verum hec processio intellectus nostri incipit a sensu: sicut oīs nostra cognitio: & ab initio pēdet exteriori. Si aūt puertamur ad angelicū itellectū: q nullā a sensibus sciētiā capit: & naturaliter eā possidet: tū excellētiorē: atq3 interiorē: in eo processionē verbi: & amoris cōperiemus. Verum qr totus angelus pēdet a deo: hinc & ipse quoq3 ab extrinseco est: neq3 eius intellectus: nec verbum: nec amor est ipsius substātia: vnde processiōes: q̄ in angelis iueniuntur: aliqd imperfectiōis hūt: & intime prsus nō sunt. Cū igitur videamus: q q̄3to nobiliores sunt creature: tāto processiōes in eis sunt magis itime: ac perfectiores: cūq3 effectus suā cām emuletur: qd irrationabile dicimus: qñ in deo q oēs in infinitū creaturas excedit: pfectissimas processiōes: maximeq3 intimas ponimus? q̄ nec ab extrinseco pueniūt: nec a dei substātia differunt: quasq3 oēs creature imitari conantur: licet longe ab illa perfectiōe deficiāt. Qr diuine persone a nulla causa depēdēt: sed sunt vnus deus: q est oium cau/

sa: et ideo tres persone extant vnũ in substãtia: et rela/
tiõe opposita distinguunt. Ex pcessione.n. vni⁹ ad aliũ
de necessitate relatiua sequit oppositio: et distinctio p/
cedẽtis ab eo: a quo pcedit inter quos: si realis illic est
pcessio: ibidẽ necesse ẽ oppõ sit: realisqꝫ distinctio. Re
latiões aũt in diuinis nullã ponũt imperfectionẽ: cũ re/
latio ex sua rõne ad aliqd: sꝫ nõ aliqd significet. ¶ In
hoie quoqꝫ: q inter oia naturalia ad dei silitudinez ma
gis accedit: inuenit qdã in parte spũali trinitas: vide/
licet intell'ẽs ỹbi: et amoris. Dũ enĩ actu deũ itelligit:
ɔcipit de deo ỹbũ: et hoc in ei⁹ amorẽ prũpit: qꝫqꝫ hec
trinitas a diuina plurimũ distat. Or cũ de⁹ sit imutabi
lis: et eternus et in eo nil def imperfecti: non sunt in ipso
sicut in nobis ỹbũ eius: et amor accidẽtia: neqꝫ modo
adueniũt: et mõ recedũt: sed semper et ab eterno ỹbũ:
et amor fuerũt in deo eiusdez cũ pre substãtie. Hinc tñ
apparet: qꝫ irrõnabile nihil deo: quin potius qꝺ rõni
cõsonũ est tribuimus. ¶ In oib⁹ insup creaturis mul
tiplex trinitatis vestigiũ inuenit: cũ oẽs ex principio:
medio: et fine cõpleãtur: et in cũctis sit substantia: vir/
tus: et operatio: et eiusdẽ generis alia: ex qbus qdaꝫ re/
sultat trinitatis impssio. Cui dicto pipatheticoꝝ prin
ceps Aristo. suffragari videt: qui rõne nõ fide ductus
in principio sui libri de celo et mũdo numeꝝ trinariuꝫ
cõmendans: oia inquit ex tribus ɔstare vident. Ubi
pythagoricos affert dicẽtes: oia tribus esse determina
ta: videlicet principio: medio: et consumatione: et hoc
quoqꝫ ait ad sanctificationes deoꝝ a natura trãsfertur
acceptũ. Et in nominationib⁹ duos nõ dicimus oẽs:
sed cũ ad tertiũ perueneris: statim oẽs dicere poteris:
omne aũt: et totum: et perfectũ idẽ esse vident. Unde
subinfert: corpora perfectas esse magnitudines: qꝛ tri/
bus cõstant: videlicet longitudine: latitudine: et pfun/

ditate. Ex quibus perspicuũ est: non improbabile esse qcq̃d de trinitate diuina credim⁹: qđ ꝛ si hũano itellectu capi nõ põt: hoc vnũ tñ cum reliquis rõnibus supradictis declarat: hmõi fidẽ non fuisse humana inuẽtione traditã. Quia cũ de deo inscrutabilia ꝓferat: nihil tñ philosophie: eiusq; principijs ꝯtrariũ adducit. qui potius omnia philosophie principia nobis deseruiũt: ꝛ ad facilez q̃onum oium solutionẽ astipulãtur: quod potissimũ est veritatis argumentum.

¶ Christianã fidez de creatione nihil impossibile: nihil irrõnabile affirmare. Cap. iiij.

Consideratis itaq; ijs: q̃ ad dei maiestatez ſm se pertinẽt: nunc ea aggrediamur: q̃ ipsi in ordine ad creaturas competũt: ꝛ primo quoad esse naturale. Credimus enim deũ ex tẽpore omnia creasse. i. tã visibilia q̃z inuisibilia ex nihilo in principio fecisse: qđ nõ alienũ a rõne: ac veritate putandũ: cum oẽs cõfiteanť: deũ esse primã oium cãm: a qua celũ naturaq; dependet. Quid aũt aliud agit cã efficiens q̃z q̄ ad esse suos cõducit effectus: cũ ergo alicuius actionis principiuz q̃to est perfectius: tãto pluribus: ꝛ remotioribus cõmuniceť: deusq; sit actus purus: fateri opȝ dei potẽtiã se adesse omniũ ſm se extẽdere: ab eo omnia entia dependere. ¶ Preterea: licet actus sit potẽtia posterior in re: que de potẽtia ad actum reducitur: tñ actus ſm per est absolute prior potentia. Nõ eniz potest potẽtia redigi in actũ: nisi per aliquid in actu existens. Cũ ergo solus deus sit esse suuz: ꝛ actus purus (vt in primo libro probatum est) omnia ipse antecedere oportet ab ipsoq; omnia fiãt. ¶ Ab eo vero omnia ex nihilo esse facta: idest nullo ꝓsupposito: vel nulla ꝓiacente materia: cõuenientissimũ est fateri. Particularia eniz agentia tam naturalia q̃z artificialia materiã ꝓsupponũt: ꝛ

ne:deq; eius gloria:& resurrectione:nihil impossibile: nihil irronabile attestari. Cap. v.

De sanctificatione aut creature per supceleste gre donu arbitror:no oportere nos:alia dicere: pter superius dicta de fine humane vite:medioq; ad ipsuz perueniedi. Ostesum est eniz hoiem ad fine supnaturale esse ordinatu:que no nisi per superceleste mediu: hoc est per diuina graz cosequ pot:qua deus:q necessaria oibus subministrat:nemini subtrahit rite se ppara ti. De nre quoq; aie gloria satis dctm videt:cu in visione solu diuine eentie per illustratione:eleuationeq; luminis glorie ea beati pbauerimus. Quapropter ex pdictis facile itelligere possum9: xpianos circa hmoi res nihil inaniter:aut temere:quinimo ronabiliter ac grauiter pfiteri. De resurrectione quoq; mortuoz nihil roni dissonu asserimus. Quauis eniz natura fieri no possit:vt ide numero corruptu resurgat: aut regeneret:eo q natura est ad vnu operadi modu determinata:& aliter se hre no pot:tn cu ia pbatu sit:diuina ptute esse infinita:& huic rez ordini:que cernim9:minime alligata:sed inumera alia facere posse: mortuoz suscitatio vt pfacilis:non vt ipossibilis ipsi deo est tribueda. Na si is ex nihilo cucta pduxit:qd agetia naturalia facere nequeut:multo magis ex aliquo aliqd facere:ac defunctis vita reddere poterit. Neq; eniz sic morit ho:vt in nihilu prsus hab'at:supstite adhuc aia:q (vt in pmo lib. ondim9)imortalis est. Tu et ipsa corporis materia pma icorruptibilis supest. Qd si vel inibi lnz ho vertat:summus ille opifex rez depditaz:& nullu oino hoiez ea facilitate restaurare posset:qua anq; essent cucta creauit. Itaq; qd de resurrectoe mortuo ru tenem9:nequaq; impole aut incoueniés:sed ronabile:& expediés:necessariuq; videbit recte cosideráti.

Si eniꝫ aia intellectiua est corporis forma:eadēq; imor talis extat:vt supra diximꝰ:erit cōtra aie naturā a corpore separar.:atq; sine eo pmanere:nihil aūt cōtra naturā pōt esse ppetuū:qꝛ diuine sapie nōn ꝯuenit:ergo iteꝝ redibit ad corpus. ¶ Anima insup nō hꝫ esse pfectū sine corpore:oē aūt impfectū suā desiderat pfectionē. Si ergo aia nr̄a a corpore separata:regressu ad illō careat:nūq̄ꝫ vere integre beatitudinis cōpos erit:hoc desiderio semper accēsa:qd̄ ab eo remoueri nō pōt:cū sit ei naturale. Hoc aūt incōueniēs est:qꝛ supma beatitudo oē explet vndiq; desideriū:rōnabile est ergo cōfiteri resurrectionē mortuoꝝ. ¶ Illi pterea beatitudo debeť:q recte viuit:in hac aūt vita nō aia recte viuit: sed hō. Idē est eniꝫ sicq̄s aiaꝫ dicat recte viuere:aut intelligere:ac si nere:vel texere:aut simile qppiam eā facere putet. Nihil āt illi tale tribuimus:sꝫ homini: actiões eniꝫ sunt suppositoꝝ:ꝛ forma est id:quo aliquid fit:nō id qd̄ facit illud:si ergo hōi debeť beatitudo : necessaria est corpoꝝ resurrectio. ¶ Ad diuinā itaq; puidentiā ptinet:q̄ bonis p̄mia:reisq; supplicia eq̄ lāce dispēsat:vt hoibꝰ ex corpe:aiaq; cōpositis:ꝯiūctimq; merentibꝰ:aut demerētibꝰ iusta simul reddanť:pſertiꝫ cū bōi in hac vita:quo ad corpꝰ attinet:plurimū macerenť ꝛ affliganť:mali āt ꝯtra delitijs:ꝛ voluptatibꝰ affluāt:p̄ualeāt:ꝛ extollātur. Cū itaq; apud deū:q exactissimā hꝫ oiuꝫ puidētiā:nullū malū ipunitū:nullūq; bonū sit irremuneratū:ꝯueniēs est ac necessariū resurrectionē corpoꝝ ꝯfiteri:vt vnusq̄sq; cū corpe recipiat:q̄lia cuꝫ eo sit admisit: ¶ Immortales isup resurrecturos homines credere equū ē:si.n.iteꝝ illis moriēdū eēt ppter rōnes p̄dictas:resurrectionē sepiꝰ repeti oportere. In q̄ si rursus corpa mortalia sumerēt:post mortē ob easdem rōnes oporteret aliā dare resurrectionē:aut ergo

cogemur fateri fine fine hoies mori:ac resurgere:qđ est absurdū:aut asserere aīas hoīuȝ ad īmortalia corpa in pria resurrectiōe redire:vt hōis beatitudini inuiolabilis corpoꝝ perēnitas tribuat:qđ est rōni maxime ɔsonū. ¶Qr vo materia forme ꝓportionalr rūdere dȝ: cū aīa btā glie lumine sit pfusa:ꝛ supnaturalib⁹ ornata q̄litatib⁹:pfectiōibusqȝ referta:indignū foret:vt hmōi aīa ignobili tegmine vteret. Jđ p dei ṽtutē aīe gloria redūdabit in corpus:fulgebit sicut sol in regno dei:ꝛ prius obediēs aīe factū mira agilitate feretur:nihilqȝ desit:quin hō sit omni ex parte pfectus. ¶Qm̄ insuper oīa corpora ꝑpter hoiem facta sunt:nos eniȝ sum⁹ oīum naturaliū finis: ɔueniētissime dī:q̄ toto homine glorificato mūdus hic pariter glorificabit: nouāqȝ pfectionis illustrationē accipiet:vt ea:q̄ sunt ad finē: ipsi ɔueniāt. ¶Et qr hō nullis tūc alimētis: nullisqȝ corporis necessitatib⁹ erit obnoxius:rōnabilr cōcedimus:motū celi tūc quietuꝝ:cetera ṽo aīalia vegetabilia ac mixta resoluētur in elementa:ꝛ per ignis incendiū:qui summe est actiuus:depuratas nouas inducēt q̄litates:gloriosaqȝ claritate:ac virtute irradiata perfistent:atqȝ ita beati cum dn̄o semper erimus.

¶Christianam religionem penas dānatoꝝ cōuenienter ponere. Cap. vj.

Quēadmodū ergo beatis loc⁹ celi ɔpetit glīosus: ita ꝛ dānatis lōge a deo semotis loc⁹ mūdi exigit infim⁹:vt subterraneo opacoqȝ carcere ꝑpetuas luant suoꝝ sceleꝝ penas. Nec iniustū videri dȝ ꝑpetuis illos cruciari tormētis:nā sicut hūana iustitia ad humanaȝ rēpublicā sese hȝ:diuina iustitia ad celestē:sȝ hūana iustitia aliquos delinq̄ntes vl exilio:vl necis aliquo gn̄e a ꝑpetuo reipublice cōmertio abscidit:ita ꝛ diuina iustitia a cōione celesti aliquos reijcit in ꝑpetuū:nō tam

per transitoriū pctm̄:q̄ȝ ob infinitā volūtatis impetitudinē:ꝛ in ipso crimine pulcaciā. ¶ Rōnabile enim est:vt q delectationis tēpore nec optionē eterne glorie fruitioni ptulerit:quiqȝ si mō ꝯcessuȝ eis fuisset:in voluptatū sordibus vsqȝquaqȝ persticissent: ppetuo puniant vt pena ipsi culpe rn̄deat:ꝑfertiȝ cū hō extra ꝑsentis vite statū quodāmodo sit in sui motus termio: nec amplius q̄ in vita ꝯcedit:adsit ei facultas finē vltimuȝ ꝯsequēdi. Q̄r igit hoīes in resurrectiōe ad statū termini:nō aūt vite trāsferent: iniusti ibūt in suppliciū eternū:ꝛ iusti in vitā eternā. ¶ Et q̄r(vt dcm̄ est) nō aīa solū:sed hō ipse operat: qȝ de beatis asserui m⁹ in remunerationē toti⁹ aggregati ꝯuenire:inde dānatis in retributionē pene resultabit:vt sociū habeāt dānationis:qȝ ꝑ incēdio habuerūt:erroꝛisqȝ fomēto:q̄ȝuis aūt apud inferos ꝑter ignē:alia quoqȝ penaꝝ genera ponamus:q̄r tñ inter oīa corpora ignis est maxime actiuus:ei⁹ pena sola tāq̄ȝ principalissima noiat. Sciēdum est aūt:ꝙ dānatoꝝ corpora q̄ȝuis glorioſa nō sint haud ita tñ ab igne corporeo afficient: vt corruptiōi: trāsmutationiqȝ subiaceāt. Diuina nāqȝ virtute ita firma illoꝝ corpora solidaqȝ reddent aīaꝝ nexibus: quo ad esse nature:vt minime dissolui:aut alterari queant. Sed q̄r perditoꝝ anime per obliquā volūtatē a suo cōditore auerse sunt corpus:nō oīno sibi substātiā possidebunt:ideoqȝ igni corporeo cruciabūtur. Quatenus ignis qualitas ꝑpter sui per excellētiā equalitati complexionis:ꝛ ꝯnaturali harmonie sensuū repugnauit:ꝛ si eā soluere nō valebit. ¶ Non tñ eo mō spūales creature:quas demonia nūcupamus:ab igne patient. Sed per alligationis modū:veluti superioꝝ demonū potestate inferiores spūs per incātationes:ꝛ maleficia sculpturis:aut imaginibus corporeis alligari dicūtur. Si

hanc eniȝ potestatem superiores demones in minores exercēt: q̄to magis de⁹ oēs igni corporeo poterit alligare? q̄ res penā infert maximā: vbi se reb⁹ infimis preter ipsor̄ naturā reuinctos cōspiciāt. Et forte ignis ille tāq̄ diuine iustitie instrm̄ aliquo modo eos torquebit: quem nos modo inuestigare nō possumus.

¶ Christianā religionē de Xp̄i incarnatione nihil impossibile: nihil idecēs: aut irrōnabile sentire. Ca. vij.

Credit etiā christiana religio: ꝛ inuiolabiliter tenet deū filiū dei esse hoiēȝ: eiusq̄ personā subsistere in duab⁹ naturis: diuina. s. ꝛ humana. Talis enim tātaq̄ vtriusq̄ nature in illius personā facta est vnio: vt idem sit deus ꝛ hō. huic aūt vnioni assimulari nihil pōt in rebus creatis. Nō eniȝ est sicut lapillor̄ aggregatio: atq̄ cōpactio: ita eniȝ de⁹ hō nō esset. Nec se hȝ sicut vnio partiū ad ipsuȝ totū: cū totū ex partibus pēdeat: xp̄s aūt de⁹ nō pendet ab aliquo. Nec sicut vnio accidētis ad substātiā: cū in deo accidēs eē nō possit. Nec sicut vnio elemētor̄ in mixto: q̄ hoc est a diuinitate alienū. Nec sicut vnio aīe ad corpus: q̄ diuinitas esse corporis forma non pōt. Nec sicut vnio aliqua in creaturis repta: q̄ diuina hec ac admirabilis vnio oēȝ excellit creature virtutē. Nā cū in q̄libet perfecta substātia natura inueniat̄ atq̄ suppositū: q̄ in rebus p̄sertim materialib⁹ idē p̄rsus nō sunt: sancta nihilominus tradit fides: humanā naturā p̄p̄riū in Xp̄o suppositū: siue personā p̄p̄iā nō hr̄e: q̄ȝ ex se. s. habuisset: si nō eēt v̄bo dei vnita: sed p̄ illo supposito diuinū suppositum in illa subsisteret dū persona filij dei naturā hāc in primo sue creationis instāti: vt in ea subsisteret sibi ipsaȝ vniens p̄occupauit. Suppositū aūt subsistēs in natura humana est hō: ꝛ in natura diuina est deus. Cū igr̄ p̄sona: seu suppositū filij dei in vtraq̄ natura subsistait

deū:cultu neglecto:relictisq3 diuitijs:ꝛ honoribus:ac huius seculi voluptatibus spretis:ad solū verꝫ deū co lendū sese mortales dedicarūt.¶Cū nr̄a itē beatitu/ do in dei visione ꝯsistat:q̄ nostri facultatē intellectus excedit nō poterat certa cognitio:aut spes beatitudi/ nis hui⁹ per solū rōnis lumē hr̄i queadmodū excellē/ tissimoꝝ phoꝝ:q in ea inuestigāda defecerunt: laboꝛ ōndit.Cōueniēter igiť deus:qui peculiarē hoīuȝ ꝓui dentiā habet:carnē assumpsit:vt nos eiusmodi tā ne/ cessarie cognitiōis:ac spei redderet certioꝛes:deo eniȝ oēs sine dubio credūt:ex quo videm⁹ post aduentū fi/ lij dei maioꝛē diuinoꝝ instructionē:ac claritatē q̄ȝ an/ tea ꝓcessisse.¶Preterea:hoīeȝ materiali: ac carnali cōpede victu ad illi⁹beatitudinis amoꝛē succēdi opoꝛ tebat:ad qđ hūanatio saluatoꝛis nr̄i potissimū fuit in/ citamētū:cū nihil nos eque sicut illius amoꝛ obstrin/ gat:vt amoꝛis vices repēdamus.Nullo aūt mō suā er ga nos charitatē q̄ȝ per hoc ineffabile sue incarnatio nis:ꝛ maxime pietatis sacramentū poterat efficatius apire:ꝓptereaq3 ingēs vtilitas hinc in mūdo appa/ ruit:dū hoīes vidim⁹ardētioꝛi dehinc diuinaꝝ reꝝ stu dio īflamatos :familiaritateȝ:amicitiāq3(vt ita dixeri) cū deo:ac ei⁹angelis ꝯtraxisse.¶Ad hec:cū ad beati/ tudinē tēdētib⁹medioꝝ certitudo ad eā ducētiū req/ rať:p ipsā filij dei īcarnationē tale bn̄ficiū cumulatissi me ē allatum.Qđ qdē h argumēto potissimū ꝯstat qꝛ s.dehinc mūd⁹multo magis q̄ȝ antea ꝟtutib⁹floꝛuit: incōparabilisq3 vite culmen adept⁹est. P o lo.n. de⁹ hō est factus:ꝟbo ꝛ exēplo nos coꝛā instruēs: dubita/ re potuit nemo:qn illius semita ea ipsa esset:q̄ nos re/ ctissime:ac certissime ad beatitudinē ducat.Ecce igiť ꝙ nihil impossibile: aut irrationabile de humanati verbi mysterio fides catholica asseuerat.

etiã: ꝓpter perfectiorē gñationē: agens: ac patiēs distin guunt: ꝛ ideo ad organa corporis informāda femina: vt agens nō exigit: sed masculus: i quo ꝟtus est actiua. Alioqn nō oportebat in aialiū generatiōe duo ↄcurre re: nisi vni ꝟtus actiua: ꝛ alteri passiua fuisset a natu/ ra distributa. Lz ergo aliq̄ ꝟtus actiua in ꝑparāda ad geniturā materia femine possit a scribi: in q̄ bona vē/ tris reqrit dispositio: q̄ fomētū ꝑbeat proli: in ea tñ nō est ꝟtus actiua: ac formatiua ↄceptus: sed in ipso tātū semine maris: qđ nō materia humani corporis: sed so/ lū principiū est actiuū. Nec tñ ad ↄcipiēdū fetū opor/ tet: vt quēadmodū semē viri est actiuū principiū ita ꝛ semē mulieris necessario adsit: vt principiū passiuū. Nā experiētia ↄpertū est: plures mulieres absq; sui se/ minis interuētu secūdari dicendū est itaq; mēstruū in eis sanguinē semis loco hri. Cū enim calor ꝟtuti gñati ue deseruiēs pre virili calore in feminis diminut⁹ est: nō in ipsis feminis sicut in marib⁹ alimēti superfluū ita digeri pōt: quapropter tāq̄ deficiēs a cōpleta semi nis digestiōe: remanet sub forma sanguinis: q talis ab/ solute nō est: q̄lis per actū virtutis nutritiue generat ex cibo: sed qđ residuū est: ab vltima digestione nutri/ mēti in feminis virtute generatiue potētie ministrat ꝛ ꝑparatur: vt debita sit materia corporis humani. Cū ergo deus infinita sua ꝟtute imediate per seipsū pro/ ducere pōt: qđ alias per agētia naturalia efficit: cū etiā possit creare: qd mirū: si eiusmodi ꝟtute ex purissimo virginis sanguine corpus Christi formauit virilis se/ minis ꝟtutē spūsctō supplēte? Atq; hoc pacto beatis sima virgo idonee iā etatis: ceterarū more mulierū pu/ rissimū sanguinē absq; vllo virili cōcubitu submini/ strarit? ¶ Sed forte nō min⁹ difficile videt: q̄ ex in/ uiolato virginis vtero Christi corpus iā formatū pro/

dierit:sic eniz rō dictat:duo simul corpora fuisse. Ad qđ respōdemus:qđ q̄uis duo simul corpora in eodez loco naturaliter esse nō possint:tñ nulla cōtradictio/nis obstat implicatio:qn a deo id fieri possit. Si enim per corpus intelligeremus spatiū:qđ antiq̄ phi locuz vocabāt:trina videlicet dimēsione cōtentū:hoc est lō/gitudine:latitudine ꝛ pfunditate:per se subsistentē:cu iusmodi est corpus in pdicamēto q̄ntitatis:impossibi/le forsan videri posset:duo simul oīno corpora esse: qꝛ si tales dimēsiones darenť a materia sepate:nō possent alio mō q̄z per sitū distingui. Si ergo due vel plures es/sent in eodē situ:seq̄reť ɔtradictio:vt scz plures ꝛ nō plures eedē essent. Sz cū q̄ntitas nō separeť a materia substātiali:q̄ est ppꝛiū eius subiectū:posito q̄ duo cor/pora in eodē sint loco:ꝛ eoꝝ q̄ntitates in eodē situ nō resultat aliq̄ ɔtradictio. Qꝛ licet illoꝝ corpoꝝ q̄ntita/tes ex situ ipso nō distinguanť: remanet tñ distinctio iter eas ex subiecto: qꝛ singule distinctis materiebus inherēt:nō est ergo impossibile virginalē aluū in ortu xp̄i clausuz perstituisse. ¶ Et qꝛ Christ⁹ venit in hūc mūdū:vt vite nobis pberet exēplū:beatitudinisq̄ viā oñderet fuit ɔueniēs eū cū hoībus ɔuersari:ne solita/riā vitā duceret:vt per ipsi⁹ pdicationē ac vitā ad deū haberem⁹ accessuz. ¶ Itē:qꝛ rōnabile est:vt q cū hoi/bus ɔuersať:se eis in ɔuersatiōe vite cōformet:ꝛequuz fuit:vt austeritate vite se posita mediocritatē cibi:po/tusq̄:ac indumēti:ꝛ domestice cōsuetudinis Christus obseruaret p rōne cōditionis:quā in mūdo:dū vitaz hāc mortalē degeret:assumpserat:iuxta scilicet patrie sue morē:populiq̄:vbi ꝛ nasci:ꝛ cōuersari dignat⁹ est. Nō eniz cibi:potusq̄ abstinētia ad vite perfectionem per se attinet:sed sinceritas mētis ardensq̄ charitas: immotusq̄:ꝛ infractus taz in secūdis rebus q̄z in ad/

uersis animus: vt nec illũ gloria extollat: aut copia: nec calamitas deprimat: ꝛ egestas. Fuit tñ cõgruũ: vt pauperẽ sibi vitã deligeret. Oportet eni diuine veritatis: virtutũqꝫ celestiũ pcones assertores: esse a curis secularib⁹ expeditos: ꝛ ab oi suspitiõe cupiditatis alienos: qd maxime Christo cõpetebat. Qui insuper: vt diuinitatẽ suã palã faceret: infirma ꝛ stulta elegit: vt huius mũdi potẽtes: sapiẽtesqꝫ cõfunderet: ꝛ vt totius orbis trãsformatio nõ potestati: vel sapiẽtie humane: sed diuinitatis eius maiestati ascriberet. Propterea miraculorũ necessaria demonstratio fuit ad ostẽdendũ diuinitatem in illo corporaliter (vt ait apostolus) inhabitantem. Deniqꝫ omnia illius dicta: ac gesta si religiose: sobrie: pieqꝫ considerentur: mirabili ordine: ꝛ inenarrabili ratione tradita comperientur.

¶ Que de originali peccato christiana religio asserit: nec impossibilia esse: nec ratione carentia. Cap. ix.

Ut autẽ melius: ꝛ que dicta a nobis sunt: ꝛ que dicturi sumus intelligant: oportet aliqua de originali pctõ tractare: cuius labe ẽ genus humanũ esse vitiatũ orthodoxa vbiqꝫ pdicat fides. Superi⁹ igr demõstratũ est: mundũ: ꝛ qcqd in eo cõtinet: nõ ab eterno: sꝫ in tẽpore beneplacito certa rõne a deo fuisse creatũ. In quo hominem veluti partem mũdi corporei principalem tum creauit. Et quia anima hominis intellectiua est imortalis: ꝛ nobilissima: corpus illi imortale ac subiectũ minimeqꝫ repugnãs ꝯuenire videbat. Dignum enim est formam: atqꝫ materiam mutuam habere proportionem: formeqꝫ materiam subijci: inferioriqꝫ nature dominari superiorem. Sed quia omnis anime intellectiue cognitio naturaliter pendet a sensibus: qui non nisi in corpore ex elementis com-

posito: carneoq; ac corruptibili esse possunt: necesse fuit huiusmodi corp⁹ aie processũ sicut corruptibile: ita & rõni esse repugnãs. Uerũ q: diuina prouidentia in necessarijs nemini deest: haud absq; ratiõe credimus: & confitemur: q̃ deus q spũalez: & corporeã naturã ea lege cõiunxit: vt superior inferiori dominaret: siquid impedimẽti ex defectu nature cõtingeret: id supernaturali beneficio tolleret. Q: ergo corporis dissolutio: & partis sensibilis repugnãtia vniuerse nature humane cõueniebat: cõpetens fuit vt originalis iustitia idest impossibilitas corporis: sensibilisq; partis subiectio ad rationẽ totiusq; corporis ad animã vniuerse nature humane supercelesti: gratuitoq; dono cõferret. Rõnabiliter ergo dicimus prothoparẽti: quẽ ab initio deus plasmauit: munus hoc fuisse collatũ: vt per ipsuz in omne futurũ genus inde propagaret. ¶ Uerũ q: hõ liberi arbitrij factus est: legibusq; diuinis subijci debet per etiã fuit: vt si auersa ratione a deo delinqueret: inferiores quoq; aie partes auerterent ab ea: illiq; repugnarẽt: eiusq; corp⁹ pristinũ in cinerẽ resolueret: nam per quẽ qs peccat: per eadẽ merita torquet. Hãc ergo iustitie originalis: supernaturalisq; doni priuationẽ vocamus originale pctm̃ in oẽm posteritatẽ a prothoparẽte illo deriuatũ. Oẽs eniz hoies ab illo generati iustitia carẽt originali: q̃ ad eos peruenisset: nisi hõ ille prothoplaustus pp̃ria eã culpa amisisset. ¶ Neq; hoc a rõne alienũ cuipiã videri debet: nã hui⁹ pctĩ signa q̃daz in humano genere apparẽt. Cũ eniz humanarũ actionem sic curã deus gerat: vt bonis operib⁹ premiũ: malis penã retribuat: ex illata pena p̃cessio culpe significat. Diuersis aũt afflictiõibus tã spũalibus q̃z corporeis humanũ genus afficit: videlz algore: estu: vigilia: fame: ac siti: varijsq; morborũ: & calamitatũ: pressuris: ac deniq;

neuitabili morte. Quo aūt ad spirituale partē: debili/
itatē patif rōnis: liberiq3 arbitrij: atq3 repugnātiā car/
nis maximā: ex qbus hō facile multis erroꝛib⁹ quotti/
die iretif. Et q̄uis hmōi deffectus ex ꝯsequētia necef
sitateq3 materie naturales videanf: dei tñ ꝓuidētia: ꝛ
bonitate rite (vt p̄diximus) cōsiderata ꝓbabiliter per/
suademur: deū illis defectib⁹ subsidiū fuisse latuꝝ: nisi
hō ipse offensiōe aliq̄ obstitisset. Uñ nō iniuria dū im/
mēsaȝ diuine maiestatis bonitatē: largitatēq3 pēsam⁹:
fatemur hos defectus in penā pctī ꝓthoparentis to/
tius humane nature vicē gerētis ꝓuenisse. ¶ Nō ab
re igitur dicimus hōis primi peccatuȝ: ꝛ personale: ꝛ
cōmune fuisse. Personale qdeȝ: q2 ipsuȝ suo bono pri/
uauit: cōmune v̄o: q2 illi: eiusq3 posteris bñficiū abstu
lit vniuerse hūane nature collatū. Huiusmodi v̄o de/
fectus ex priuatiōe: aut subtractiōe: iustitie originalis
in alijs hoibus ꝓcedētes: si ad eoꝝ volūtatē referanf:
rōneȝ culpe nō hñt. Sed ad volūtatē primiq3 hōis as
sensuȝ relati relatu nō carēt ꝓut oēs hoies participa/
tione humane nature: vt vnus hō cōputantur: cuius
caput ꝓthoparēs ille fuit: qui ceteros oēs ꝓpagauit:
atq3 in hoc peccatū quodāmodo introduxit. Quēad/
modū eniȝ man⁹ actio ab inordinata mouētis volūta
te rōneȝ suscipit culpe: sic ex volūtate primi parentis
pctm̄ hoc i ei⁹ posteritatis mēbris est volūtariū. Alio/
qn remota relatiōe ad volūtatē primi genitoris delin/
quentis: nullum foret originale peccatum: hominesq3
absq3 vlla iustitie originalis priuatione generarentur.
Sed cū i puris essent naturalib⁹ orti: cūq3 domesticis
ifirmitatibus ꝓcreati: nullū posset in eis inueniri ori/
ginale peccatū: quēadmodū in operationib⁹ manuū:
ac pedū: aliorūq3 corporis humani mēbroꝝ nulla pōt
inueniri ratio culpe: nisi p̄cesserit imperās malai ho/

ri:q2 non fuit in vētre sanctificatus:aut beatus initio creatus sit. Quia ꝟo superius dc̄m est:hoiem ad finē supnaturalē ordinari:ad quē nō pōt sine dono supce/lestis grē peruenire:dicimus etiā:ꝙ qſqs in pctō solo originali moritur:vita priuaē eterna: q2 talis vita:seu fruitio ex ꝓportione illi nō ꝯuenit:nulla tn̄ ob hoc pena sensus plectiē:nullaqȝ tristitia affligitur quēadmo/duȝ inumeri hoies merore nō afficiūtur:q2 nō sint im peratores. Quāuis eniȝ eo ꝙ sunt hoies cōtingere po tuisset:vt quilibet ipsoꝝ ad imperiū assumereē: tn̄ q2 in eo statu se vident ꝯstitutos:ex quo nūq̄ȝ vel rarissi/me ad id fastigiū ꝑuenit:eiusmodi priuatiōe nil peni/tus ꝯtristanē. Ita ⁊ infantiū ac pueroꝝ aīe in pctō ori/ginali decedētiū:q̄ȝuis sciant ꝓpterea ꝙ sunt rōnales potuisset per grāȝ ad diuine eēntie visionē eleuari:tn̄ cū sortis:⁊ ꝯditionis sue inhabilitatē ad id postea no/uerint:qꝺ iā eis est impoſe factu minime appetūt:nec supne beatitudinis defectu angunē:deo ꝑſertiȝ coope rante:cui ꝓ rectitudine volūtatis oino conformātur.
¶ Cū ergo nulla sensibilis pena illos afficiat:ꝯn̄s est: vt bona q̄ natura hoibus debenē:hūanitatis iure ipsi cōsequātur:vt naturaliuȝ puta reꝝ sciam: diuinorūqȝ cōtemplationē per ea:que facta sunt:⁊ qcquid huma ne felicitati naturaliter tribui pōt: alioquin naturali: ⁊ optato munere priuati tristitia carere non possent. Deus ēt liberalitate sua aliqua eis supnaturalia dona ꝯferret:vt corporis imortalitatē:motus siqdē celi ces/sabit:generatioqȝ ⁊ corruptio:ideo oēs resurgent im/mortales. Neqȝ amplius corporis alimētis alijs ve ne cessarijs egebunt:nulliqȝ infirmitati:aut molestie:vel repugnātie erūt obnoxij:sed potius letabunē:dn̄mqȝ laudabūt. ¶ Et q̄ȝuis credamus eoꝝ nūc morientium animas ad inferos transmeare:ad eā videlicet partem

subterraneā:quā paruuloꝝ insontiuꝫ limbū vocam⁹:
nulla tñ pena plectunt ex loci ꝯditiōe:aīa eniꝫ a corpo
re separata ꝑ se a locali situ nō patit. Post resurrectio/
nē tñ arbitror:salua semp determinatiōe scte romane
eccl'ie(nihil eni sup hoc iueni diffinitū)sup terrā tum
defecatā:glorificatāqꝫ eos habitaturos:deūqꝫ in perpe
tuū magnificaturos. Ad hoc aūt haud temere creden
dū adducimur. Primū q: locus dꝫ ꝯuenire locato:qḋ
si corpore imortali:īpassibiliqꝫ illi resurgēt:ꝛ beatitudi
ne:q̄ naturalr hūi p̄t potient:luce solis:ꝛ alijs delecta/
bilib⁹ bonis naturalr hōi cōpetētibus priuari nō dñt
q carerēt:siopaco ꝛ subterraneo carcere includerent.
Cū q: vt iā dcm̄ catholicoꝝ assensu ꝓbatū ē pena sen
sus originali pctō nō dꝫ sed ob allatas superius rōnes
ꝑuatio solū visiōis diuie. Si ergo tenebroso terre carcē
re clauderent:nō liq̄t:quō sensuū afflictiōe liberi:exē/
ptiqꝫ essent:vbi lucis inspectiōe:pulcherrimorūqꝫ cor
poꝝ celi ꝛ terre:multisqꝫ bonis:q̄ in serta natura defi/
derat oino priuarent. ¶ Patet igit nullā ex pctō ori/
ginali subsequi penā:ꝓpter quā iniustitie deus argui
possit. Quinimo in originali pereūtibus culpa:q: sine
gr̄a in puris naturalib⁹ decedūt:beatitudo cōcedit il/
lis ex ꝓportione ꝯueniēs:in quo diuine iustitie:sapien
tieqꝫ ordo mirifice cōmendat. Ex his ergo perspicuū
est eā:que doctrina christiana de iustitia asserit origina
liqꝫ peccato:eiusmodi esse:vt ex eis nec irrationabile:
nec impossibile quicqꝫ elici possit.

¶ Christi passionē:ac reliq̄ hūanitatis eius mysteria:
oiaqꝫ eccl'ie circa fidē decreta rōnabilr poni. Ca.x.

DEus aūt pater misericordie:ac diues in bonitate
sua huic defectui ꝑncipio mūdi oportunis sane
remedijs:sacrificijs.s.vel parentū fide deinde circūci/
sione demum sacro regenerationis lauacro succurrit.

Talibus

Talibus enim mysteriis sanctificati paruuli olim defuncti: quamquam modo decedunt ex habilitate per supernaturalem concessa gratiam vitam celestem acquirunt. Alii vero sanctificationis huius expertes limbum petunt: eamque quandoque facilitatem consecuturi: quam illis iure naturali conuenire diximus. Qui idcirco de deo queri non possunt: sed de parentum potius infidelitate vel omissione. ¶ Sed quia fides nostra tenet sanctos patres veteris testamenti vsque ad christi aduentum in limbo fuisse detentos: dubitari posset: cur illi: cum essent originis labe purgati: gratieque ac meritis decorati: ac propterea vite eterne: idonei: non ad celum statim euolarint. Cui obiectioni respondemus: quod cum peccatum originale nature sit non persone: et a primi hominis persona in naturam descenderit: ac deinde a natura in singulos homines effluxerit oportebat homines non solum deo pro eorum personis: sed etiam pro vniuersa natura satisfacere. Quilibet autem sanctorum patrum sufficienter pro persona propria satisfecerat: sed pro peccato totius nature in primo homine vitiate: in quo omnes implicite contenti peccarunt satisfacere nemo valuit: vix enim pro se quisque satisfacere potuit. Et peccatum nature aduersa primi hominis volunitate in totam naturam diffusum: cui non repugnat sub se infinita habere supposita quodammodo erat infinitum. Non enim nature: sue speciei repugnat infinita per successionem supposita habere posse: ideoque ex hoc quandam retinet infinitatem. Unde cum peccatum originale nature sit adductum: exigebat remedium infinitum: quod nulla creatura: cum quelibet sit finita: per se poterat exhibere. ¶ At forte videatur ad dei benignitatem pertinere: vt qualiscumque persolui queat: ab homine satisfactionem exigeret: reliqua impossibilia clementer ei condonata. Dicimus igitur a nobis vtique credi: deum: si aliter huic defectui succurrere nequiuisset: pro inestimabili eius bonitate: cuiuslibet hominis satisfactione pro seipso: proque natura humana fuisse misericorditer acceptum. Sed ille, cuius misera-

tionis nõ est finis: quiq3 ex iustitia pariter nil impune relinquit: alium adinuenit modũ: quo nõ solũ ꝑ tota hũana ꝓpagine amplissime satisfieret: sed ipsa ẽt perfectio: redderet. Quia ergo pctõ nature infinito nulla creaturaꝝ: sed solus deus: vt infinitus satissfacere poterat: nec tñ is debebat: qui nõ delinq̃rat: nec delinquere potest: hõ vero qui nõ poterat: debebat: voluit ipse deus pijssimus mortalẽ carnem induens hõ fieri: vt ꝯ qui poterat: ꝯ qui debebat pie satisfaceret: hõ igit̃ ille: ac deus filius dei xp̃s iesus debitũ omne psoluit. Unde sacri sanguinis p̃cio in cruce effusi reserata fuit parẽtibus ianua paradisi: ꝯ quã semp optauerãt felicitatez: post mortẽ ei9 illico sunt adepti. ¶ Ex qua rõne: ꝯ alijs superius memoratis apparet: hũanitatis per deũ assumpte ꝯueniẽtia. In hoc eniꝫ euidẽtius suã declarauit potẽtiã: qua tanto federe sibi copulare humanã naturã potuit: vt vere factus sit hõ. Neq3 sapientiam minus ostẽdit: qua admirabilez modũ ad perditũ hominẽ recuperãdũ in vitãq3 eternã perducendũ exquisiuit: vnde infinita bona mũdo exorta sunt. Bonitatis quoq3 sue thesauros largissimos patefecit dũ se totũ nature hũane infundit: vt eã sibi arctiori vinculo prorsus vniret. Suã deniq3 misericordiã: qua ꝑ nobis voluit crucifigi: iustitiãq3 simul adequauit qua sibi ad plenũ satisfactũ iri firmiter: ꝯstãterq3 decreuerat. Hic pctõribus qbuscũq3: si resipiscere velint: certa ꝯ facilis ꝓmittit̃ venia delictoꝝ: impenitẽtibus ꝟo: ꝯ obstinatis indelebilis penaꝝ exactio: ꝯ horror incutit̃. Quã ob cãm inumeri hoies post aduẽtũ xp̃i a vitijs ad virtutes cõuersi sunt ꝯ suoꝝ pniam erratoꝝ peregerunt. ¶ Itaq3 si hec: ꝯ isinita alia per xp̃m humane nature collata bñficia ꝯsiderem9: tãtã inueniem9 saple ꝓfunditatẽ: q̃ꝫ tam nullus capere queat hois intell's. Quoq3 in

xp̄o stultū esse videt̄:cunctis bonoꝝ artiū studijs sa/ pientius esse cōstabit:orthodoxeq̃ veritatis inquisito/ ribus magis:ac magis tanti mysterij rōnes mirabiles apparebūt ꝯueniēter ergo xp̄s ꝑ hūano gn̄e passus:ac mortu⁹ est. Et q: non solū ad peccata nr̄a diluēda:sed ad nr̄aꝫ pariter instituēdā venerat vitā nō tm̄ pati di/ gnū putauit:sed turpissimā sibi mortē : acerbissimāq̃ delegit:vt illi⁹ exēplo ꝓpter veritatis:iustitieq̃ ipsius delectionē:ac obseruātiā:duꝝ:ac terribile nihil formi_ demus. Admirabiles quoq̃ delectationes inumereq̃ pie ꝯtēplantibus vtilitates ex hui⁹ fontis dulcedine: ex morte vꝫ xp̄iq̃ cruce hauriunt̄. Qm̄ insup is obie/ rat ꝓpter pcōꝝ remissionē:⁊ ad aditū vite eterne refe/ rādū:oportunū sane fuit:illi⁹ defūcti aiaꝫ ad p̄res vsqꝫ descēdere:vt illoꝝ aias de sinu limbi educeret:easdēq̃ suo lumine illustraret:vbi ꝓpter originis labē manci/ pati(vt dcm̄ est)tenebant̄. Nequis ṽo illum nō vere mortuū duceret:merito tumulatus est:triūqꝫ dieꝝ in sepultura iacturā tulit. Ueꝝ si post hec nō resurrexis/ set nulla resurgēdi mortalib⁹ spes esset relicta: iure er/ go sui obitus ministerio absoluto:gloriosus a mortuis resurrexit. Et q: illi⁹ corp⁹ iā effectū fuerat imortale:ac gl'iosum(vt superi⁹ de corpoꝝ resurrectione memini/ mus)indignū erat:euꝫ apud hoies domesticū hr̄e cō/ mertiū. Sicut eniꝫ xp̄i corpus ex forme gl'ia:⁊ vnione ad ṽbū:corpoꝝ est oiuꝫ pfectissimū:ita decuit:vt sup oēs celos:⁊ sup oia corpora ascēderet:⁊ tāq̃ dei vnige nitus ad dexterā patris sederet.s.in eterne vite potio/ ribus bonis. Qd̄ si q̄rat̄ quō celos:si solidi sunt:pene/ trauit:iā respōsuꝫ est:diuina virtute fieri posse:vt duo simul corpora existant. ¶ Preterea:cū Christus dei fi lius ab hoibus fuerit:⁊ ꝑ hominibus iniuste impieq̃ dānatus:par fuit:vt ipse tanq̃ caput omniū hominū

a:q3 mensura cõstitueret viuoꝝ iudex ⁊ mortuoꝝ:sin/
gulis(vt ꝑfati sumus)iustã opeꝝ mercedẽ in fine secu
li redditurus.Hec itaq3 recte cõsiderantibus omni ex
parte xp̃iana religio nõ minus rõnabilis ⁊ equa:q̃3 ad
mirabilis diuinaq3 videbit᷑.¶De fide aũt sacris scri/
pturis adhibẽda:qb⁹ ipsa firmiter inheret:satis in p̃/
cedẽti libro dcm̃ putamus.Oñdimus eni3 cũ nõ nisi
a deo emanare possint illis inuiolabiliter esse creden/
dũ.Et qm̃ ta3 in reb⁹ materialibus q̃3 in doctrinis oẽ
mobile ad aliq̃d imobile reduci op3:dicim⁹ deu3 ꝑ sue
ecclesie cura:⁊ administratiõe aliquid in ea imobile sta
tuisse:ad qd velut ad solidissimũ principiũ:fundamẽ/
tumq3 oẽs cõcurrere debeant:queadmodũ etiã in di/
sciplinis prima sunt principia:in qbus oẽs resoluunt᷑
cõclusiones.Nõ ergo temere asserimus qcq̃d sctã ro/
mana eccl'ia determinauit:seu in posterũ determina/
bit:esse credẽdũ:⁊ qcq̃d illa aspernata est:aut asperna/
bitur esse reiciendũ.In dubijs enim ipsam cõsulimus
tãq̃3 primũ principium ita a deo gubernatũ:atq3 dire/
ctum:vt in his ꝑsertim:que ad humani generis:fidẽ:
salutemq3 pertinent:errare nõ permittatur.

¶Christianã religionẽ duo charitatis p̃cepta totius
vite moralis fundamẽta sapiẽtissime ponere. C.xj.

QUia ergo oñdimus:xp̃ianã religionẽ in ijs:q̃ ad
fidẽ pertinẽt:nil impossibile:aut irrõnabile cõti
nere:idẽ in illi⁹ morali institutiõe ꝑsequamur.Quãq̃3
ea sufficere possunt:q̃ in superiore libro de xp̃iana vita
disseruimus.Nã si nulla melior illa dari:aut excogita/
ri põt:certe cõsequit᷑:vt moralia religionis xp̃iane sint
optima:nec alia hic indigẽt ꝓbatõe:cũ ex affectib⁹ cau
se cognoscant᷑.Ueꝝ q2 res perfectius particulariter q̃3
vl'r percipiũtur:ad maiorẽ illoꝝ declaratiõnẽ particu
lares:⁊ potiores aliquas leges in mediũ afferem⁹.Nõ

tñ oēs. Tum q₃ nimis a ꝑposito digrederemur. Tum q₃ ex his: a quibus alie depēdent: cetera facile iura intelligemus. ¶ Primū ergo nr̄oꝝ moraliū principiuȝ est. Diliges dñm deum tuū ex toto corde tuo: ⁊ ex tota anima tua: ⁊ ex tota mente tua: ⁊ ex oībus viribus tuis. Scd̄m aūt est. Diliges ꝓximū sicut te ipsuȝ. Que nō ita intelligēda sunt: vt sufficiat xp̄iano dei: ⁊ proximi per sola naturalia dilectio: sed dilectio dei ⁊ ꝓximi per supnaturale donū grē ei p̄cipit̄: vt videlicet se disponat ad hmōi donū supnaturale gratie ⁊ charitatis a deo suscipiendū ⁊ exercēdū. Naturaliter enim vt in superioribus declarauimus: quelibet creatura supra se deū diligit: ⁊ ꝓximū tāq₃ alteꝝ se. Hoc aūt p̄cepto nobis iniungit̄: vt qd̄ naturale est per donū supnaturale perficiat̄. Jubemur itaq₃ deū ita super oia diligere: vt eius amore ꝓpriū p̄feramus: ⁊ vt nos: oiaq₃ nr̄a ad eū tāq₃ ad finē ordinem⁹: vnde nobis ab apostolo in hūc modū p̄cipit̄. (Siue mādūcatis: siue bibitis: siue aliud qd facitis:) oia in gloriā dei facite. ¶ Q₃ aūt maxime nos ab hoc amore carnis petulātia retrahit: dcm̄ est. Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo. Jn corde eniȝ est fons vite: sensuū: appetitusq₃ principium: a quo ad amorē sensibilium tracti ab amore diuino seperamur: ideoq₃ dicit: ex toto corde. Ac si diceret: subijcias ꝓrsus partē sensibilē volūtati: vt ⁊ illa pari ordine ad deum tendens: nulla in re ab ipsa rōne: deiq₃ lege dissentiat. Et q₃ absq₃ duce rōne solet aberrare volūtas: sequitur ex tota aīa tua idest ex tota volūtate ad hūc finē directa. Anima siquidē est vite principiū vnde ꝓfluit motus: ex quo animata ab inanimatis discernūtur: aīata enim mouēt seipsa: qd̄ nequāq₃ inanimata facere possunt. Cuȝ ergo volūtas oēs moueat rōnales anime potentias: recte per aīam intelligim⁹ volūtatē. Precipit̄

ergo: vt integra: volũtas cũ oib⁹ ipsius motibus: ac tribusq̧ in deũ ordinet: vt videlicet illũ amet: illũ desideret: in eo delectet. Huic aũt cõtraria odio habeat: fugiatq̧: ꝛ si admissa fuerint: tristet: ac doleat: deũ ipsuȝ timeat: in eo speret: nõ diffidat de illi⁹ misericordia: de ꝓpria iustitia nõ p̄sumat: sibimet: suisq̧ vitijs succenseat: ꝛ irascat: ceteraq̧ huiusmodi peragat ad honoreȝ ac gloriã dei. Qꝛ ꝟo volũtatis motus a rõne depẽdet: cũ illi⁹ obiectũ sit bonũ cognitũ: statiȝ merito addijcitur: ex tota mẽte: mẽs eniȝ itellectũ significat: ꝛ rõnẽ. q̃ ita in deũ tẽdere debet: vt qcq̃d intelligit: ꝛ cõtemplat: sit deus: vel ad eũ actu: vel habitu saltẽ destinet. At qm̃ finis ꝑpter se amat: etiã sine mẽsura dilectiõis aio insidet. Que eniȝ sunt ad finẽ eatenus amamus: q̃tenus ad ipsuȝ finẽ ꝓportionẽ habẽt: sed amor finis imẽsurabilis est. Cõgrue ergo tribus his subiungit ex oibus viribus tuis: vt. s. cũ deus sit finis noster: ad eũ oi studio: ac conatu tẽdamus: eiq̧ rõ: voluntas: ꝛ sensus penitus obtẽperent: atq̧ oi virtute: ꝛ gratia perficiãt: vt demũ in nobis ita ꝯsumatis: ac postremo beatificatis glorificet deus sicut ois cã in perfectiõe cõmẽdatur sui effectus. ¶ Ex hoc ergo apparet nõ solũ q̃liter hõ deũ: sed etiã seipsuȝ diligere debeat. Qꝛ perpetuo ordine ita illi vni affici: ꝛ subijci debet: ꝛ id totũ: qd̃ viuit: qd̃q̧ agit ad eius gloriã ordinare: vt in ipso tãq̃ in opere suo perfecto magnificet de⁹. ¶ Sed qꝛ min⁹ ꝯstabat: q̃liter esset pxim⁹ diligẽdus: cui⁹ amor nõ ita sicut ꝓpri⁹ naturalis est: vt ois ambiguitas erroris cessaret: ſm deus addidit p̄ceptũ dicẽs. Diliges pximũ tuũ sicut te ipsuȝ. i. ad eũdẽ: ad quẽ te ipsuȝ diligis finẽ. Nã cũ finis noster sit honor dei: ac gloria: causaq̧ in perfectiõe magis sui effect⁹ q̃ i diminutiõe sp honoret. Cũ hoies sint dei effect⁹: idẽ magis in ipsis per-

fectis:supmeq3 beatis q3 aliter se habētibus honorat. Si ergo diligēdo deū illius glorie vsq3quaq3 nos intē dere oportet:debemus & pari fine:ad quē anhelamus: diligere pximū:vt queadmodū in nobis:ita & in illo diuinū opus eluceat:ac laudet. Quid queso duobus his mandatis:seu principijs veri⁹:qd rōnabilius:qd diuinis dari pōt? In qbus & diuina iura: & hūane societatis federa ac deniq3 legū oiu3 perfectio ptinent: hinc eni3 pēdēt leges:ac pphete. Quicqd igit ex his resultat:vel eis psonat:apud christianos:sanctū:& inuiolabile reputatur. Quicquid autē eis repugnat:aut obsistit:pphanum est:& euitandum.

¶ Moralem ecclesie doctrinam excellentissimam esse. Cap. xij.

Rationabiliter itaq3 due moraliū pceptoꝝ tabule nobis exhibite sunt:quaꝝ altera ad deu3:altera ad pximū hoie3 recto calle dirigit:atq3 instruit Nam cu3 hō ciuile sit aial:& alicuius pars cōitatis: ad vite ei⁹ rectitudinē attinet:vt primo ergo vniuersoꝝ principē:deinde erga ciues suos bene se habeat. Quēlibet igitur hoie3 existentē partē humane nature:& vt christianū reipublice christiane partē bene se habere erga eū oportet:qui naturā humanā regit:& qui christianitatis caput est:scilicet erga deū:& xpm deū:& hominē. Qd quidē rite exegtur:qn eum diligit ex toto corde ex tota anima:& ex tota mēte:cunctisq3 viribus suis. Quia vero cōi oiu3 principi primū merito debet fidelitas:qua ei inuiolata fides in oībus seruet:nec ab illo qs ad hostē vllo pacto deficiat:rite i principali prime tabule mādato oib⁹ edictū est:vt deū veꝝ colāt q vn⁹ tm̄ est:nec deos alienos corā eo qui vbiq3 assistit quē ue nihil latet venerent:nec ad diabolū quoquo pacto diuertant. At vero:q: secundo loco principi debetur

reuerētia:rōnabiliter ꝑm prime tabule ꝑceptū est. Nō assumes nomē dei in vanū. Deū eniꝫ ꝓrsus inuisibilē honorare cupiētib⁹ in ijs:q̄ ipsuꝫ representāt: honorā/dus est:cuiusmodi maxime sunt voces:q̄ ad eū signifi cādū:aut laudādū inuēte sunt:q̄ꝫ q̄ꝫ idē ceteris in re/bus illū referētib⁹:aut quoquō ad ipꝫ pertinētib⁹:ser uandū est. Cū aūt terti o:ac postremo principi debeaꝛ merit⁹ famulatus:cōgrue:ēt tertio ꝑme tabule ꝑcepto iubeꝛ. Memēto vt diē sabbati sanctifices:per qd mo/uemur:vt debitū cultū tā internū q̄ꝫ externū sinceris/sime:deo exhibeam⁹ de quo superi⁹ mētionē fecim⁹:ꝛ qd restat aliqd oportuno loco i hoc tractatu subtexe/mus. Ex his trib⁹ principijs eliciunꝛ q̄cūq̄ꝫ ad deuꝫ collēdū:honorādū:ob seruādūq̄ꝫ pertinēt:ꝛ in ea gc/qd ad deū spectat:resolniꝛ: q̄cūq̄ꝫ aūt illis refragāꝛ: vl' discrepāt oīno explodimus ac repudiamus. ¶ Scd̄ꝫ aūt ꝑceptū:seu secūda tabula idest: Diliges proximū tuū sicut te ipsuꝫ. Cū vero diligere sit bonum velle: ꝛ malū eiquē diligimus nolle:duas dilectiōis ꝓximi par tes facim⁹: vt.s.bona ꝓximo vellimus:nec ei mala in/feramus:aut desideremus:iō in scd̄a tabula primū le/gitur:honora patrē tuū:ꝛ matrē tuā vnde ēt honoris exhibitio:beneficiorūq̄ꝫ gratitudo erga quemlibet no bis ꝓximū colligiꝛ. Offensionis aūt illationē euitādā intelligim⁹ opere:lingua ꝛ corde:opere ꝓo tā in perso nā ꝓpriā q̄ꝫ cōiunctā:resq̄ꝫ cōtigua ab iniuria abstinē/dū:esse:vt a q̄uis noxa:mēdaq̄ꝫ liberi viuamus. Pro/pterea in eadē tabula scd̄o subdit. ¶ Nō occides: qd nocumētuꝫ ꝓximo in personā ꝓpriā illatū iri prohi/bet. ¶ Tertio. Nō mechaberis:ex quo nullus vxorē: vel feminā violandā esse cauetur:ꝛ ad quaslibet dete/standas luxurie sordes interpetrandū est. ¶ Quarto. Nō furtum facies:hinc quelibet aliene rei vsurpatio

pdēnat. ¶ Quinto. Nō falsū testimoniū dices ɔtra proximū tuū: vbi tenem⁹ qōlibet iniq̄ ac deierātis: vel maledice lingue pectū esse abominādū. ¶ Sexto. Nō ɔcupisces vxorē proximi tui. ꝓpter qđ mētalis luxurie īfectio: ⁊ iordinat⁹ libidinis appetit⁹ coercet. ¶ Septimo. Nō desiderabis rē proximi tui in quo mōemur nō tm̄ aliene rei vsurpationē esse fugiēdā: sed sinceritatē mētis pariter ab auiditate iniuste possessionis custodiri oportere. ¶ Et ne alicui dubiū obrepat: cū nō minoris sint criminis desideria ceteris pceptis ɔtraria: ꝑ sertiꝫ prime tabule: q̄re poti⁹ libidinis: reiq̄ʒ aliene dānata desideria exprimant: q̄ʒ cetera grauiora: Respōdemus: q lex euāgelica nō solū mala opera: sʒ prauos etiā coarguit affect⁹ pcepta aūt superius enarrata nō solū de exteriori opere: sʒ de interiori eque accipiunt. Uex nō sine cā duo hec postrema signāti⁹ expssa sunt: cuilibet eniʒ q̄ʒtūcunq̄ʒ rudi desideria illa ceteris pceptis aduersantia suā obligtatē: nequitiāq̄ʒ ostendūt. Quis nāq̄ʒ nesciat malū esse deo nō credere: vel infideleʒ ei: aut cōtumacē esse: atq̄ʒ rebellē? Quis nō itidē culpet parētū cōtēptū: ac cōtumeliā: vel homicidij feritatem mētiēdiq̄ʒ: seu calūniādi iprobitatē nō abhominetur: hec eniʒ cogitata horrorē potiusq̄ʒ delectationeʒ afferūt. At libidinis ardor videt esse naturalis aīalia nāq̄ʒ generare natura desiderāt: vehemensq̄ʒ est delectatio carnis. Externorum etiā bonorum auiditas: q: eius plurimū indigemus: videt esse natura hoi īserta: Hinc possent rudiores opinari: horum appetitus minime esse peccata: ꝑsertiꝫ cū nulli sola desideria noceāt. Consultissime itaq̄ʒ duo hec: libidinis scilicet alieneq̄ʒ rei indecēs appetitus notata sunt. ¶ Lex ergo nostra hominum perfectioni inuigilās tā cordis q̄ʒ operis rectitudinē deposcit: ita vt nec intactū qd: vel minimū relinquat.

Nam ex his principiis oia alia iura:moraliaq; pceptas vti iā diximus:defluunt:z ad hec rediguntur:z sm eorū normā cuncta iuxta aut iniusta iudicamus. Nihil siquidem:qd ad bonos mores pertineat:illis īueniri pōt cōtrariū:quinimo oia moralia sunt eis ppria:z in ipsis tanq̄ in primis principiis corroborantur. Propterea xpiana religio qcqd de virtutib⁹: ac morib⁹ phi:doctissimiq; viri scripserūt:facilius: vberius sanctiusq; cōplexa est:z q̄ ab illis ignorata:vel ptermissa sunt tā diuina q̄ naturalia exqsitissime: z cumulatissime auxit. ¶Cōsilia quoq; addit:vt melius pcepta seruentur: nā cū tota vita xpiana ad diuini amoris perfectionē tēdat:q̄ sine puritate cordis:terrenarūq; affectionū purgatiōe hri nō potest:oia dei pcepta:legesq; bifariā distinguntur: in affirmationē scilicet:ac negationē. Precepta igitur affirmatiua perfectionē charitatis attendūt: negatiua aūt puritatis integritatē:ad vtrūq; vo pnt ↄsilia pertinere. Est enim ↄsiliū nō pceptū: vt q perfectus esse velit:vēdat oīa:q̄ habet:z det pauperib⁹:pauperēq; Christū sequatur. Ut celibē ac ↄtinētissimā vitā ducat:vtq; religiosi alicuius patris obedietie subdit⁹ ab effectibus cupiditatis:z glorie: totiusq; superbie: necnō voluptatis:z rerū exteriorū sese pcul amoueat:z emūdet. Cōsulit quoq; ad perfectā charitatē acquirendā:vt se diuino cultui in perpetuū dedicet: quottidie diuinas laudes celebret: sepissime oret:plurimaq; alia peragat:ad q̄ nemo aliā ob rē tenetur:nisi vt supmū perfectionis apicē:charitatisq; attingat. Ex qbus omnibus manifestū est:christianā religionē in cunctis adeo ordinate:sapiēterq; quo ad moralia spectat: pcedere: vt nihil incōpositū:nihil pbādū admittat:eiusq; efficatie in docēdo esse:vt effrenatos hoies plerūq; tam mansuetos q̄ sunt agni efficiat. Libidinis vero atq;

auaritie:sordib⁹ iuolutos miro cādore renouet:ac exornet:vt iā luce clari⁹ fit:nullā phoꝝ scholā: nullāue aliā religionē eiusmodi attulisse doctrinā:tale sue fructus hoibus peperisse. Quinimo tantū ab ac nostra distare ꝗ̄ terre centrū a summo distat celi cōuexo:quātumq; tenebre ab ipsa differunt luce.

¶ Judicialē eccl'ie doctrinā maxie rōnabilē eē. c.xiij.

Religionē insuper nostrā pari esse rōne in iudicialibus extollenda facile demōstrabimus. Cū eni3 in vno quoq; sit dare vnū primū:qd̄ sit alioꝝ mēsura in gene᷑ legū primā ponim⁹ eā:ꝗ̄ nūcupam⁹ legē eternā:q̄ scilicet oiu3 est actionū:motionūq; diuine sapiētie ratio directiua. Unde alie leges deriuan᷑. In oi eni3 ordinata motione op3 virtutē secundi mouētis a mouēte primo deduci:in gubernātibus ite3 primi rationē gubernatoris ad ꝓpinquioꝝ descēdere. Lex aūt vt regula ⁊ mēsura dupliciter esse in aliquo pōt. Uno modo sicut in dirigēte:ac mensurāte. Alio mō sicut in directo:⁊ mēsurato:vnūqdq; eni3 q̄tenus regule: vel dimēsionis est particeps:ita demū dirig᷑ ac mēsura᷑. Cū ergo oia diuine ꝓuidētie subijcian᷑:manifestū est: eadē aliquo modo in eterne legis participatū admittitur:q̄tenus in ꝗ̄ ex eius caracteris impressiōe ad actus: finesq; ꝓprios inclinātur. ¶ Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori modo diuine subiacet prouidentie: prout illius sit particeps: eamq; pro se:⁊ pro alijs exercet. Hec vero legis eterne participatio in rationali creatura lex dicitur naturalis: que est naturalium preceptoꝝ in intellectu: vel virtute: vel etiam habitu congregatio. Horum namq; preceptorum radix lumen est rationis naturalis diuinitus impressum:cuius virtute quedam sunt nobis tam in speculatiuis ꝗ̄ practicis:per se nota: que in specula/

tiuis quedā prima principia: in practicis aūt potiora p̄cepta vel primas: ac naturales leges appellamus: a q̄bus tāq̄ a principijs per se notis leges alias bifariam ducimus. Uno mō sicut ex manifestis principijs cōclusiones: altero sicut aliquoꝝ prudētū decreta cōmuniter ꝓbata. Primus quidē modus illi similis est: quo demōstratiue scientiaꝝ cōclusiones ex principijs inferunt. Secūdus vero illi quo: in artibus forme cōmunes ad aliqd specialiter applicant: velut sapiēs architectus formā edificioꝝ cōmunē ad hāc: vel illā determinat domus figurā. Quedā ergo a cōmunibus principijs legis nature per modū ꝯclusiōis habent: vt ab hoc p̄cepto: nō occides: ellici pōt: nemini venenū esse dādū: Quedā ꝟo per modū determinatiōis: sicut lex nature iubet: vt q̄ peccat puniat: sꝫ ꝙ illa vel alia pena plectat fit s̄ꝫ determinatiōē legis nature ideoq̄ hoc prudētū arbitrio relictū ē vt. s. id ꝛ ecernāt qd̄ bono cōi nouerint expedire. Hmōi ꝟo leges hūanas: aut adūetitias: aut positiuas vocam⁹: p locoꝝ nāq̄: ac tēpoꝝ rōne ad cōsiliū sapiētis ꝓut cōmune bonū exigit: variātur. Nō eniꝫ oēs hoīes eisdē legib⁹ positiuis: ꝛ institutis gubernari pñt: lex tñ naturalis apud oēs nationes eadē ꝛ imobilis perstat. Leges quoq̄ particulares ab ea per modū ꝯclusiōis manātes minime imutātur: ex veris nāq̄ principijs ortā ꝯclusionē veram esse oportet. ¶ Lex qꝛ ad hūane vite directionē lex naturalis min⁹ sufficiebat: alteri⁹. s. adminiculo: qd̄ diuia lex est: indigebam⁹: cuius rei necessitas: licet ex superioribus colligi possit: hoc tñ loco ēt ꝯfirmabit. ¶ Primo siq̄dē hō per legē dirigit ad actus ꝓprios in ordie ad vltimū finē: sed hō ordinat ad finē supnaturalē: vt superius est ꝓbatū: ergo p̄ter legē naturaleꝫ: q̄ metas suas trāsgredi nō pōt: regrit lex superior p hoie in finē su/

pernaturalē:q̄lis diuina est lex dirigēdo. ¶ Itē pro/
pter intellect⁹ nr̄i debilitatē:q̄n quis ad particularia
vertit:in multas incidit difficultates:hinc diuersa iu
dicia:⁊ ꝯtrarie inuicē leges sepe resultāt. Qua ꝓpter
hoies crebro cecutiētes q̄ȝ in partē iclinēt: ambigūt:
quāq̄ȝ eligāt vite semitā ignorāt. Necesse igit̄ fuit ali/
quā illis certā legē dari:ex alto:q̄ ipsos de pertinētib⁹
p̄cipue ad salutē redderet certiores. ¶ Preterea lex
humana mala oia punire seu ꝓhibere nō pōt plura.n.
indigna permittit:ne peiora sequant̄. Oportuit ergo
aliq̄ lege moneri hoies:se diuini iudicij penā nō euasu
ros:si ex hūane legis impunitate ea:q̄ min⁹ deceāt:ege
rint. ¶ Hūana insuper minime de īternis: occultisq̄ȝ
facinorib⁹:sed tm̄ de apparētib⁹ dijudicat:q̄ȝ de absco̅
ditis incertū est:fal̄axq̄ȝ iudiciū. Necessaria igit̄ lex fu/
it:q̄ȝ interius hoies a peccatis cohiberent̄ vt oī ex par
te penitus ꝯsumati ad finē oīno suū peruenirēt. Hanc
ergo legē dicimus esse diuinoꝝ p̄ceptoꝝ collectioneȝ
a superceleſti gratuitoq̄ȝ fidei lumine ꝓcedentē. Qui/
nimo asserimus:ipsaȝ esse spūſſcti gratiā:q̄ lumē est su
pernaturaliter infusuȝ:a quo oia diuine legis p̄cepta
ta pauloante in moralibus cōmemorata dicūt̄. ¶ Ab
illis itaq̄ȝ p̄ceptis alias particulares leges deducimus
sicut de naturali lege dictū est:per modū scilicet ꝯclu/
sionis:aut determinationis quas ius pontificium:seu
canonicū appellamus. Sicut particulares leges a na/
turali fōte ꝓfectas ciuile ius dicim⁹. Itaq̄ȝ per leges di
uinas:⁊ ius pōtificiū sacerdotes ac clerici:⁊ q̄ ad ipsos
ptinēt: iudicant̄. Per leges aūt naturales iusq̄ȝ ipsuȝ
ciuile de populo:deq̄ȝ secularium causis decernimus.
¶ Sciendū vero est legē diuinā ac naturalē sibi mini
me aduersari sed sicut gratia perficit naturā:ita lex di/
uina ꝑficit naturalē. Unde qcqd est de iure naturali

etiã esse dicimus de iure diuino:sub quo illud ptinet.
Precepta eni3 qtenus a naturali lumine pcedũt:natu
ralia appellantur:qtenus vo a lumine supceles ti pue/
niũt z a grã:supnaq3 charitate pficiunt:in ius diuinũ
trãseũt:nõ aũt viciſſi3:qcqd est iuris diuini naturalis
appellationis suscipit cõmutatione. Pleraq3 eni3 nra
mãdat religio:q̃ naturali rõne indagari nõ pñt: vt ea
q̃ superi⁹ de fide trãsegimus z q̃ de sacramẽtis inferius
subtexemus. ¶ Religio itaq3 xpiana his legib⁹ guber
nat:nil qd psonũ spernẽs:nil qd dissonũ sit admittẽs.
Neq3 eni3 phoꝝ:impitoꝛũq3 gẽtiliũ:aut barbaroꝝ bo
nas:z rõnabiles leges despicit:sed ex oibus codicib⁹:
doctrinis:ac monumentis sibi colligit qcqd boni ver
riq3 reperit:asserens oẽ veꝝ:ac bonũ a deo esse:ideoq3
sibi ppꝛiũ:ac legittimũ. ¶ In erroꝛib⁹ aũt:fabulis:va/
nitatibus:ac mẽdacijs eliminãdis adeo solers:ac dili/
gens est:vt libꝛos:vel in honoꝛẽ scõꝝ suoꝝ editos:de
quoꝝ auctoꝛe satis nõ cõstet:vix rariſſimeq3 suscipiat:
quin z erroꝛes alios vbiq3 terraꝝ coꝛrigit:z emendat.
Qd sic vbi aliqñ sint:qui particulari lege: vel institu/
to ab ipso recto declinent:pontificioq3:aut ciuili iure
abutant:non id quidẽ xpiane religioni:sed puersis est
hoibus:tyrãnisq3 imputandũ:na3 z in hos ipsos cen
suris:ac maledictionibus ecclesia fulminat. At vero
deu3 nõ oẽs timent:neq3 re ipsa xpiano rñdent nomi/
ni:dũ illius imperio minus obediunt:rebellesq3 sunt.
Sed nos que de iudicialibus chꝛistiane religionis di/
cta a nobis sunt:satis esse ad eoꝝ pbabilitatem:ac cõ/
mendationẽ pro suscepte rei modo arbitramur.

¶ Ecclesie sacramenta cõuenienter a Chꝛisto institu
ta fuisse. Cap.xiiij.

De ratione aũt cerimoniaꝝ vltimo nũc est agen/
dum:inter quas sacramẽta obtinẽt pꝛincipatu3:

eo ea siquidē reliqua cerimonialia referūtur. Primū itaq3 ostendamus diuina sacramēta esse in ecclesia dei rōnabiliter instituta. Hinc enim ptinus apparebit: nō oportere nos in reliquis cerimonialibus pbādis laborare. Cū3 igit xps per humanationē: passionē: ac mortē3 vlis humane salutis causa fit: vt superius indicatū est. Cūq3 vlis etiā virtus in naturalibus rebus ad effectus particulares nō nisi per pticulares causas applicet: cōueniēs: ac rōnabile fuit: vt aliqua remedia loco particulariū causa4 nostre salutis inuenirētur: q̄ virtutem nobis vlis cause copularēt: huiusmodi aūt ipsa sunt sacramēta. Sicut aūt secūde cause prime sunt instrumēta: 7 particulares vniuersali deseruiūt: ita 7 hec sacramēta ipsius Xpi media instrumētaq3 sunt ad nr̄e salutis operationē. Qm̄ vo ad principalē suā causam requirit instrumento4 pportio: cōgruū fuit: vt sacramēta hec sub signis: manifestisq3 vbis traderent: nr̄e eni3 salutis cā vlis est verbū dei incarnatū. Rite ergo institutū est: vt ad visibile elementū verbū accedēs sacramentū efficiat: velut ipsius vbi incarnati particularem cām: vel instrm̄ id ēt hōi cōpetit: qui inuisibilia per visibilia cognoscit. ¶ Qm̄ vero: vt sepe dcm̄ est: absq3 gr̄a salute3 nemo cōsequi pōt: ↄuenit pariter: vt hec sacra instrumētaliter ↄferāt gr̄am: nō ita tñ intelligēdo: vt eo4 vtus vltimū ipsius gr̄e inducat effectū: sed eo mō: quo sol 7 hō generāt hoiem: qui tñ ad aia3 itellectiuā nō attingūt: eo q2 ipsa per creationē extrinsecus veniat: necq3 de potētia materie educat: instrumētu3 enim duplicē gerit virtutē vnā ex ppria forma vt serra: q2 ferreā: 7 dentatā formā habet: secat: alterā ex motu: 7 virtutē principalis agentis: vt eade3 serra ab artifice motu scānū informat. Scire tñ op3: instrumētū etiā per vtutē principalis agentis nō semp vltimū

effectū attingere:sicut sol ꝛ hō:qui sunt prime cāe instrumēta:vsqꝫ ad ꝓducēdā intellectiue aie essentiā nō pueniūt:sed ad vltimā solū dispōnez materie:ꝛ ad aie itellectiue cū corpe vnionē. Ita ꝛ nos ēt dicimꝰ:ꝙ cū grā supnaturale sit donū:qđ a nulla creatura:sꝫ a solo deo pstari pōt:idcirco sacrā nec per ꝓpriā virtutē elemēti sensibilis:nec per ꝟtutē acceptā a principali agēte:q est xp̄s:vsqꝫ ad esse gr̄e inclusiue attingūt:sed ad vltimā eius dispōnez:quā caracterē:vel ornatū theologi vocāt. ¶ Qđ aūt hoc mō ecclesiastica sacrā cōferant grām:signū est eoꝝ vite cōmendatio:q se his sacramētis deuote subijciunt:subitaqꝫ ipsoꝝ a vitijs ad ꝟtutes digressio:ac ꝯtinuū spūalis vite incremētum: qđ tāto magis ꝯualescit:qāto qs humilius:ac purius hisce vtiꝛ sacramētis. Cū aūt de hoc effectu satis supiori libro dixerimus: hactenus hoc loco dicta sufficiāt.

¶ Numeꝝ sacramētoꝝ rōnabilez esse. Cap. xv.

Quia ergo xp̄s salutis nr̄e vr̄is est cā:viteqꝫ spūalis per grāz:qua deo viuimꝰ:nobisqꝫ per corporaliū similitudinē spūalia tradunꝛ:qtenus hūane cōgruit ꝯditioni. Necesse est distinguere hec particularia remedia:christiqꝫ instrā ad vitā spūalez:ac ad nr̄az salutē ordinata iuxta eoꝝ similitudinez:q̄ ad corporeā vitā ordinātur. ¶ Primū aūt ad vitā corporis ordinata est gñatio:qua viuens vitā acqrit. Scđz est augmētū:vt ad debitā corporis ꝓceritatē:roburqꝫ perueniat. Tertiū est nutrimentū:sine quo nec ꝯseruari:nec augeri posset:idcirco aie vegetatiue tres ascribuntur virtutes:generatio videlicet augmētatio:ꝛ nutritio: qm̄ vero qñqꝫ aial egrotare ꝯtingit:oportuna medicine remedia ad illiꝰ curationē natura adinuenit. Cūqꝫ aialis generatio nō fit absqꝫ generāte:opꝫ ēt in natura esse genitores:vt spēs indiuiduoꝝ ꝯseruenꝛ:sic igiꝛ ꝛ in vita

in vita spūali primū necessariū est baptisma:per quod hoies in pctō originali:z sine grā nati:vt iā diximus: regenerenť in xpo:z spiritalis initiū vite formāqȝ acci piāt.Queadmodū aūt ex opaca genitricis aluo i lucē hāc pdeunt:ita e tenebroso seculo in claritatē ecclie:z in sacratissimū tēplū introducūť.Scdʒ est ɔfirmatio/ nis sacrʒ:per qd iā in xpo renati stabilimētū:solidūqȝ robur suscipiūt:qz militia ē vita hois sup terrā:z opʒ nos p multas tribulatiōes itroire in regnū dei.Tertiū nutrimēti spūalis est sacrm:qd eucharistiā vocamus: in labore enim multiplici:assiduoqȝ cōflictu deficeret corp⁹inedia:nisi iterato cibo reficereť:sic z i spūali cer tamie xpian⁹miles deficeret:nisi spūali alimōia crebro reficereť.Quartū est pnie sacrʒ:qd īstitutū est ad spūa leʒ sanitatē recuperādā.Sicut enim in acie dimicādo plerūqȝ corp⁹vulnerať:statiqȝ oportuna medela adhu beť:ne pereat:sic z in spūali pugna vulnerib⁹acceptis: mox curādū est:vt p salutifex pnie medicamētū ea sa/ nenť:ne letalem exitū'quodāmō inducāt.Quintū est vnctionis extreme sacrm:qd ēt ipm ad aie z corporis ptinet sanitatē.Cōtingit eniʒ qñqʒ corpis infirmitatē ob pctm ab aia puenire:quo depto:tū p sacre vnctio/ nis ᵽtutē in aia trāsfusaʒ pristine sanitati restituiť ifir mus. Sʒ ex egritudine quoqȝ corpis tabescit aia:orga nis suis lāguētib⁹ppedita:ne bonis opibus:z ɔtēpla/ tionib⁹vacare possit.Idqȝ hoc charismate vigorē assu mit:ppaturqȝ ad faciliorē ex hac vita in eternā vitaʒ migrationē.Sextū est ordinis:idqȝ ad spūaleʒ ptinet ppagationem.Septimū est ɔiugalis copule sacrm ad carnalē ppagationē:hoc est sobolis ordinatū:sine qua spiritalis multiplicatio deficeret:Naʒ ppagatores:ad ministratoresqȝ corporalis vite ƀm duo considerantur idest ƀm originē naturalē:que ad parētum geniturāʒ

pertinet: et secundum regimen polliticum: vt hominum socie/tas pacifice conseruetur: id quod ad reges ipsos ac prin/cipes spectat. Et his ergo patet: quod decenter ecclesia ac consulto septem instituerit sacramenta.

¶ Ritus sacrorum conuenientes: ac rationabiles esse. C. xvj.

Conuenienter et nostra religio signa horum sacrorum: materiamque instituit. Cum enim generatio sit mutatio de non esse ad esse: homoque in ortu suo propter originale peccatum sit spirituali vita priuatus: a qua tanto amplius recedit: quanto alijs peccatis fuerit magis implicitus: oportunum: ac congruum fuit: vt baptismo: qui spiritualis regenerationis est laua/crum: talis tantaque daretur virtus: quae peccata omnia tolleret. ho/minemque ipsum ad spiritualem vitam prorsus transferret. Et quia signum respondere debet significato: sordium vero ablutio in corporibus fit per aquam: conueniens sane fuit ad significandam: efficiendamque spiritualem peccatorum ablutionem: vt per aquam potissimum sacramentum hoc fieret verbo dei sanctificatam. Et sicut semel res tantum vna generatur: ita rationabiliter ab ecclesia institutum est: vt collatum semel baptisma iterari non possit. ¶ Sed quia per/fectio spiritualis vigoris in intrepida: et constanti confessio/ne christi consistit: vt nec confusione: nec terrore: nec violen/tia christianus inde desistat: ideo sacramentum proximum: quod confirma/tio nuncupatur: tradit ecclesia. Quemadmodum vero bellige/rantes sub vexillis principum militant: eorumque insignia pa/lam gestant: sic qui hoc sacramentum suscipiunt signo crucis in quo christus pugnando triumphauit: insigniuntur procedere in aciem domini: ac strenue dimicare. Idcirco autem frontis signum hoc affi/gitur oleo et balsamo delibute: vt indicetur eos qui ita sunt insigniti: nihil prorsus erubescentes inuictissimi ducis christi iesu crucem sanctissimam praedicare debere nec indignum tan/to munere quicquam committere. Vtque etiam innotescat oleo. scilicet spiritussancti dono conscientiam emundante: ac illustrante intus eos pungi. Quo videlicet primum iesus est vnctus: qui

ab vnctione xp̄i nomen accepit. Hinc enim significat erubescēdum nō esse: imo potius gloriādū: ab auctore xp̄o xp̄ianos nos appellari: ad eiusq̄ honorē piā: san/ctāq̄ vitā instituisse: vt p bonaꝫ ꝯuersationē: suauissi/műq̄ bone fame odorē instar balsami circūquaq̄ fun/damus. Jure ēt sacr̄m hoc a solis pōtificibus irrogari tāq̄ a ducib⁹ xp̄iani exercitus. Ad solos eniꝫ duces ēt in hūanis ptinet rebus pp̄ijs insignib⁹ aliquos dona re: militaribusq̄ stipēdijs auctoratos ornare. ¶ Quā ꝯo cibus spūalis nobis sub corporali similitudine cō/mēdat: idoneū fuit: vt sub illoꝝ alimentoꝝ specie no/bis exhiberent: que in cōem vsuꝫ magis recipiunt cu iusmodi sunt panis: ac vinū: idq̄ sub eoꝝ velamie eu/charistie sumim⁹ sacr̄m. Et q2 opꝫ nutrimētū ƀm sub/iectum ꝯiūgi nutrito: vt corporeis signis spūales effe/ctus rn̄deant: expediēs fuit vt xp̄s spūalis nostra refe/ctio nō solū in hoc sacro ƀm virtutē sed ƀm veritateꝫ assisteret vt videlicet ipse nobis spūalr: ⁊ nos eidē mu tuo per fidē: ⁊ amorē ita ꝯiugamur: vt cū eo vnū quo/dāmodo efficiamur. Ut aūt passionis ei⁹ memoria di/stinctius recollat̄ qua sanguis a corpore in redēptiōis nostre preciū large effusus: separatusq̄ est: nō imerito bifariā sacr̄m hoc: videlicet corpus sub specie panis: ⁊ sanguis sub vini specie ministrat̄. ¶ Quia aūt cor/poris īfirmi curatio qn̄q̄ ab intrinseco penitus: qn̄q̄ ab intrinseco: ꝯiunctimq̄ extrinseco ꝓuenit: opꝫ ⁊ in spūali quoq̄ cura simile aliquid obseruari. Ueꝝ ab in/trinseco tātum idest pp̄ria virtute spūaliter quēq̄ sa/nari impossibile est: q2 nemo pōt a peccato sine gratia: quā solus dat deus: virtute pp̄ria redire. Nec ēt potest quis ab extrinseco prorsus spūaliter curari: non enim mēs egra ꝯualesceret: nisi ordinatus volūtatis motus in homine pdiret. Opꝫ ergo in penitentie sacramēto

salutē ab interiori & exteriori principio simul puenire. Sicut āt sublatis cūctis a corpore morbi incōmodis liberat⁹ oīno qs iudicaf:ita spūaliter infirm⁹ recte curatus oī:cū ab oibus animi noxis:& detrimētis expiatus est. Nā ppter pctm̄ obligtatē mētis hō primū incurrit:dū ab incōmutabili bono.i.deo ad pctm̄ cōuertit. Scdo reatū pene:q̄ p qualibet culpa a iustissimo deo repēdit. Tertio naturalis bōi diminutionē lapsus eniz in crimē hō ad recidiuū quidē malū pnior:ad bn̄ aūt operādum tardior efficit:ppterea equa pēsatione sacr̄m pnie est salubriter istitutū. In quo primū regrit mētis ordinatio:vt peccati penitēs firmo deiceps abstinēdi pposito ad deū a quo recesserat:reuertat. Hec aūt mētis ac rectitudinis integratio absq3 diuine grē: charitatisq3 munere hēi nō pōt:ideoq3 impenitētie sacramēto primā partē ptritionē iuredicamus. Que cuz grē non sit imunis:manifestū est in hoc sacro ptinuo tolli:qd hō incōmodū oblique mētis:errātisq3 peccādo incurrerat. Subseqns quoq3 dānū remouet:pene vz eterne reatus:q cū grā:& charitate pmanere nō pt. Tertio insup vitat puersi habit⁹ptagiū:dū p grāz acqsitā ad bn̄ agēdū mēs pmpta:facilisq3:& ad superādū: ac fugiēdū malū fortis insurgit. At qm̄ hec bone mentis dispositio:ad deūq3 puersio nō eadē oibus ptingit: plerūq3 eniz in qbusdā nō ei⁹ vehemētie repit:vt oēz pctō debite pene reatū deleat q̄uis semp eos eximat a supplicij eterni obligatiōe:idcirco de⁹ benignus:& clemētissimus pr reliquas pnie partes pfessionis.s.ac satisfactiōis iniūxit. Cūq3 nemini cōstare possit:an ipsi⁹ ad deū puersio reatū oēm extinxerit:humana p̄sertim quottidie fragilitate peccāte:oibus remediū est cōcessum ad eā penā euitādā:q̄ p culpa remanet post ipsaz cōtritionez. Et q2 illatio pene pro culpa iudiciū aliqd

exigit penitentē opꝫ: qui se sanādum Xp̄o cōmisit:in taxationē pene illius iudiciū expectare:qđ quidē per suos ministros exhibet: sicut cetera sacra. Vex cum ignorata culpa:rectū iudiciū pferri nō possit:necessaria cōfessio fuit:itāq; pars huius sacramēti scđa:vt qđ latebat vulnus iam patefactū corā xp̄i ministro oportunaꝫ recipiat curationē:nemo siqdem ppria in causa equus est arbiter. Opꝫ aūt si ꝯfessio hec iudicio subijciatꝛ:xp̄i ministrū iudiciariā hr̄e potestatē:ad quā duo reqrunꝛ. Primū auctoritas cognoscendi:ꝛ inquirēdi de culpa. Scđm absoluēdi:ꝛ cōdēnādi potestas:q̄ gemine claues ecclesie appellātur:vꝫ auctoritas cuꝫ scia differēdi:nec nō ligādi:soluēdiqꝫ facultas. Quia ergo (vt dcm̄ est)sacra grām instrumētaliter cōferunt:certū est virtute clauiū pleniorē cōcedi effectū ipsius grē remissionisqꝫ qua sola ꝯtritione. Quaꝝ ēt bn̄ficio ab absoluentibus xp̄i ministris aliquid de tēporanea:que remāserat pena:dimittiꝛ penitēti. Is tn̄ iniuncta sibi satisfactione ad residiuū obligaꝛ:q̄ tertia pars est sacri pnie:itaqꝫ pꝫ id ip̄m optime fuisse institutuꝫ. ¶ Extrema deniqꝫ vnctio rōnabiliter instituta fuit. Cū enī in peccati punitioneꝫ sepe a deo mittaꝛ infirmitas:ex qua simul(vt iā cōmemorauimus) sensibus p̄peditis spūale detrimētū resultat:ꝯueniēs fuit alicuiꝰ medele exhibitionē afferri:per quā ipsi egroto sanitas corporis:quatēnus ea ad salutē eius anime ꝯferat:restituaꝛ: aliogn vero facilior:ꝛ purgatior fiat illius ex hac vita migratio. Quāuis enīꝫ per pnie sacrm̄ reatus pene auferaꝛ:non tn̄ vsquequaqꝫ prorsus extinguiꝛ:nec semper pcliuitas ad malū p̄sertim morbi grauitate laborantibus extirpaꝛ. Quia vel ob negligētiam:vel ob doloꝝ tormēta:vel ob breuitatis vite anxietateꝫ:vel ob alias occupationes a pctōꝝ reliquijs haud pfecte mundā-

tur:nec ea plene ↄfitent:dū interdū minus ipsis nota sunt vel plerūqꝫ memoria excidūt. Quamobrem magno est iuuamēto extrema hec vnctio:quasiqꝫ totius spiritalis medicamēti cōsumatio. Unde extrema merito dicit:qua homo ad percipiendā gloriā preparat: vt nihil egredienti anime obstet:quin mox ad vitam cōuolet eternā. Quēadmodū autem nō est opus recte valētibus medicina:ita hmōi sacrm nō nisi infirmis ex ↄiectura iā ppe mortis articulū positis dari cōsueuit. Dz.n.in sacris suari significatio:ppterea ↄueniēter p illius spiritali materia sumit oleū:qđ ēt efficax est ad lauādos corpis dolores:ac mitigādos. Cꝛ vero corporis curatio īfirmitatis origini adhibēda est: iure hac vnctione partes ille corporis iungunt: q̄ potiora sunt instrumēta peccādi:ex his.n.pcti lāguor exorit: vt sunt corpis sensus:⁊ manus:ac pedes:qbus peccatoꝝ opa exercent:⁊ ɓm quorūdā ↄsuetudinē renes:in qbus vis libidinis vigēt. ¶ Ordinis etiā sacrm pari rōne ↄstitutū est:qꝛ.n.christus pñtiaꝫ suā visibilē ecclesie subtracturus erat:necessariū fuit vt alios sibi subrogaret ministros:q sacra fidelibus dispēsarēt. Cū vero ita ministri ad dominū:vt instrumētū ad agēs principale cōparent:ad qđ oportet instrumentū id habere pportionē. Cūqꝫ ipse christus veluti dñs ppria auctoritate:atqꝫ virtute nostrā operet salutē:sitqꝫ deus ⁊ homo:expediēs:ac necessariū fuit:vt huic ministerio homines nō angeli tāqꝫ idonea instrumēta substituerent q diuinitatis aliqđ ɓm portionē spūalis iurisdictiōis participarēt:principalis.n.agētis ṽtus instrumēto cōmunicari oꝫ. Data est ergo discipulis xpi spūalis potestas:vt essent idonei ministri salutis eterne:⁊ vt posteris ēt seculis pari bñficio ↄsuleret:equū fuit ipsis decedentibꝰ ad successores eandē auctoritatē ad orbis vsqꝫ

ꝯsumationē trāsire:qbus sub sensibilibus signis eā cō
ferri decuit:qñquidē sub ijs spūalia nobis traduntur.
Hmōi aūt sunt q̄dā forma ꝟboꝝ: determinatiq̃ act⁹:
vtputa manus ipositio:porrectio libri vel calicis:ꝛ id
genus alia eoꝝ ministerio cōgruētia.Cū insuper ordi
nis potestas ad dispēsationē sacroꝝ instituit inter que
nobilissimū:aliorumq̃ perfectiuū est eucharistie sacra
mētū:ipsaꝫ ordinis potestateꝫ opoꝛtet ſm cōparationē
ad illud p̄cipue cōsiderari: vnūq̃dq̃.n.a fine denomi/
natur.Sciēdū est āt:q̄ ptās:q̄ ad aliquē principalē or
dinat effectū:nata est hīc sub se inferiores ptātes sibi
inseruiētes.Sicut architecti ptās ad potissimū effe/
ctū:seu finē dom⁹respiciēs sub se hꝫ cemētariā: lateri/
tiā:tignariā:fabrilēq̃ artē:qr igit ordinis ptās ad cor/
pus xp̄i ꝯsecrādū:ac fidelib⁹dispēsandū:ad eosq̃ pur/
gādos principalr deputat:vt apti digniq̃ sint ad tāti
sacri susceptionē:aliquē esse principalē ordinē opꝫ:cu
ius facultas ad hoc p̄cipue destinet:hmōi āt est sacer/
dotalis gradus:cui ceteri ordines subesse:ꝛ ministra/
re dñt.Et sicut sacerdotij offm̄ ad duo se extēdit:vide
licet ad corpis xp̄i ꝯsecrationē:ad fideliūq̃ purgatio/
nē:vt hi a pctis absoluti ad pceptionē eucharistie red
dant idonei:ita inferiores opꝫ ordines in vtroq̃: vel
in altero tm̄ obsequiū illi p̄stare.Qui qdē ordines tā/
to se gradati excedūt:q̄to sacerdotali ministerio i plu
rib⁹:vel in aliquo digniori officio suppeditāt.Infimi
igit pplo tm̄ p̄parādo incumbūt.Ostiarij qdē ifideli
bus a cetu fideliū coercēdis.Lectores istruēdis i fide:
erudiēdisq̃ cathecuminis.Exorciste ꝟo demonib⁹ab
iurādis:ꝛ ab ijs:q instructi iam sunt : p̄cul expellen/
dis.Superiores aūt ordines ad preparationē populi:
cōsumationeq̃ sacramenti sacerdotio subministrant.
Acoliti enim vasa non consecrata procurant:ꝛ in his

sacramēti materiā pparant: Subdiacōi materiā nōdū cōsecratā in vasis iā sacratis disponūt. Diaconi vero ministeriū habēt super materiā iā ɔsecratā: quatenus xp̄i sanguinē fidelibus dispēsant. Propterea hi tres ordines sacerdotalis vz diaconatus: ꝛ subdiaconatus sacri dicunt: q꞉ super aliquo sacro officio acceperunt. Supiores quoqꝫ hi ordies ipsi sacerdotio in ppſo preparādo deseruiūt: Vñ diacōis qdē euāgelica doctrina in eccl'ie ꝓnūtiāda: subdiacōis ṽo apl'ica demādatur. Acoliti ṽo q̄ ad solēnitatē doctrie ptinēt: vtrisqꝫ exhibēt: vt luminaria sunt ceteraqꝫ ad idē spectātia. At qm̄ hoꝝ ordinū collatio quodā sacro pficit: sacra aūt ab idoneis eccl'ie ministris dispēsari debēt: necesse est supme alicui⁹ dignitatis potestatē talib⁹ dispēsandis pesse: eaqꝫ est episcopalis auctoritas. Que qdē sacerdotalē metā quo ad corporis xp̄i ɔsecrationē nō excedit: sꝫ quo ad ea q̄ ad totū eccl'ie corp⁹ spectāt: sup emineat: nā qcqd ardui i cetu fideliū occurrit: episcopis reseruat. Et q̄uis diuerse xp̄ianoꝝ dioceses ꝑ sua queqꝫ necessitate diuersos habeāt ep̄os: q꞉ tñ vna est eccl'ia: q̄ ad vnū tēdit: toti⁹ ppl'i xp̄ani caput vnū esse opꝫ: ad qd̄ cōi ɔsensu oīa referant: vt oēs pariter in vnā fidē catholicā ɔueniāt: ne per opinionū: sniarūqꝫ diuersitatē pestiferū scisma obrepat: sꝫ ɔcordi poti⁹ federe ꝑ vnius sentētiā xp̄iana respublica ɔseruet. Qd̄ aūt per ɔsecrationē alicui rei acquirit: in ea perpetuo permanet: vñ nil ɔsecratū iteꝝ ɔsecrat: ideoqꝫ ordinis potestas ministris eccl'ie simul ɔcessa indelebilis est: nec ꝑ pcm̄ demittit: idcirco pñt sacra a peccatorib⁹ ministrari: dūmodo sint ordinē ɔsecuti. Neqꝫ enim ex hoc illa inficiunt: aut efficacie minus hñt q꞉ in Christi ṽtute nō aūt ꝑpria cōsecrātes agunt. Quod autē in virtute alterius agit: non sibi: sed principali agenti simile red/

dit patiēs. Nō nō eniꝫ domus instrumētis artificis: sꝫ arti eius assimilat. ¶ Deniqꝫ qꝛ populū fidelē ꝓpagari vsqꝫ ad finē mūdi oportuit: qđ fit per generationē: merito ꝯiugale sacramētū adhibitū est: vt ipsa generatio nō tā ad humane speciei ꝯseruationē: vel ad alicuius publici bōi terrenā vtilitatē: q̄ꝫ ad eccl'ie perēnitatē: multiplicādoqꝫ fideles in honorem dei ordinaret. Maris igit: ac femine copula inq̄ꝫtū eccl'ie bonū ꝯcernit: verꝫ est ꝯiugiū: ac ipsius eccl'ie sacr̄m: ideoqꝫ per sacerdotes nubētib⁹ bn̄dicit. Et sicut i aliis sacris per exteriora spūale aliqd figurat: gratiaqꝫ ipsa ꝯfert: ita in hoc sacro p maris: feminæqꝫ cōnubiū xp̄i: eccl'ieqꝫ cōiūcto: ꝛ interuētus gr̄e signi̇cat: qđ nō in corporꝫ copula: sꝫ in vinculo aiorꝫ: dū sese mutuo obligāt: est intelligēdū. Cūqꝫ ipsi figurato figurāꝫ rn̄dere oporteat: vnusqsqꝫ tm̄ sit christus: ꝛ vna ecclesia necesse est: ꝓut cōiugiū est ecclesie sacramentū: quod fiat vnius ad vnam inseparabilis in vita cōnexio: vt inde suscipiat: educeturqꝫ ꝓles ad cultū dei: ꝛ ipsius ecclesie perennitatem. Patet itaqꝫ circa principalia cerimoniarum mysteria: que sunt sacramenta: nihil esse impossibile: vel irrationabile a fidelibus institutum.

¶ Solutiones obiectorꝫ circa sacramentum eucharistie. Cap. xvij.

Verū qꝛ circa eucharistie sacr̄m plures ac maxime difficultates oriri solēt: ꝛ de ipso hic spālius est agēdū: cū ꝓsertiꝫ qbusdā ea in illo pōere: q̄ impossibilia sūt: videamur. Credim⁹. n. ꝛ ꝯfitemur in pua panis bucella totū xp̄i corp⁹: itēqꝫ i modico vino totuꝫ ei⁹ sanguinē ꝯtineri. Cū aūt credam⁹ xp̄i corp⁹ esse in celo: nō videt p ꝯsecrationē i hoc eē sacro realr̄ posse: nisi duob⁹ modis: p ꝯuersionē videlꝫ panis in xp̄i corpus: qđ ipsuꝫ ipossibile videt: qꝛ nihil ꝯuertit in ꝓexi

fies:z id:in qd aliqd puertit:per hmói puersioné esse incipit. Si ergo panis puertit in xpi corp⁹:túc primū z nō antea xpi corp⁹ esse incipiet:atq3 ita id corp⁹ nō esset:qd est in celo:sed aliud nouiter pductū. Uel est in hoc sacro per motū localé:qd etiā impossibile videt: tū qz esset in duob⁹locis:in celo videlz z in sacro: vel desineret esse in celo. Tū qz motus localis ad plura simul loca terminari nō pōt:in eccl'ia xpo pringit multas simul hostias psecrari. Tū qz vnū corp⁹ nō pōt simul plurib⁹ in locis existere. Quomō pterea pōt totū xpi corp⁹ in tā angusto spatio ptineri? Quomōq3 pōt in panis pucella esse xpi corp⁹:z in modico vino sanguis sine illius diuisiōe. Cū insuper eccl'ia cōfiteat:ibidē accidētia remanere sine subiecto: ipośe itē videt: qz accidētia subsistere neqūnt:cū accidentis ppriū sit iesse:psertiz q experiētia cōpertū est:panē illū sacralē vinūq3 ea agere atq3 pati:q accidētia per se nō pnt:nā z calefaciūt:pfortāt:nutriūt:z etiā vinū:si largo potu sumeret:ebrietate afficeret. Cōburit quoq3 panis: ac putrescit:a muribusq3 corrodit:z pleraq3 huiusmodi patit. Preterea cū sacrm hoc in plures sepe particulas:vel minutias diuidat:quomō ibi pōt integrū xpi corp⁹remānere. His obiectionib⁹rñdemus:q(sicut p diximus)ineffabilis dei potētia in imensuz cogitatus nostros excedit:quoq3 z hoibus:z nature ipsi sit impossibile:deo facillimū est. Quāq3 nil in hoc sacro prisus ipossibile:idest amplicās ptradictioné esse asserimus. Quecūq3 aūt ptradictioné nō inferūt:vt in primo libro ostēdim⁹:legittime ab ipso deo fieri pnt. Dicim⁹itaq3:q in modico pane:ac vino xpi corp⁹:ac sanguis vir tute psecratiōis p puersioné nō per motū localé esse icipit. Sz hec puersio panis i xpi corp⁹lōge alia est a naturalibus cūctis puersionibus:in qbus sp ma

net substātia: sibiq; inuicē diuerse siue substātiales: siue accidētales forme succedūt. In hac aūt ꝯuersiōe substātia trāsit in substātiā: ꝛ accidētia permanēt: qḋ ipsi nequaq̄ꝫ nature ꝯcedit. Dis.n.nature opatio materiā p̄supponit: atq; substātiā: sꝫ infinita ꝟtus diuina: que materiā nō p̄supponit: quinimo ꝑducit: vt hec materia in illā ꝯuertat: facere pōt. Sicut.n.per operationē nature materiā p̄supponētis vna forma desinit esse: altera i eadē supueniēte materia: ita p diuinā ꝟtutē nullius materie adminiculo idigētē panis in xp̄i ꝯuertit corp⁹: illiusq; efficit caro. ¶ Cū ergo nō fit in hoc sacramēto xp̄i corp⁹ p motū localē: nō est etiā i eo tāq̄ꝫ in loco: sꝫ solū est in celo tāq̄ꝫ i loco. In eucharistia āt sacr̄aliter est p modū idiuisibilē: vnde in q̄libet particula ab alijs diuisa totus est christ⁹. Nō eni est sacr̄o p modū extēsionis: sed per aliū mirabilē modū ipsi soli deo potēꝫ. Aliq̄d enī est in hoc sacr̄o ex vi ꝯuersiōis: ꝛ hoc est corp⁹ ꝛ sanguis sub specieb⁹ panis ac vini: q: ad hec duo directe ꝯuersio terminat. Aliq̄d vero ex naturali ꝯcomitātia ꝛ hec cetera sunt xp̄o semper realiter ꝯiūcta: vt diuinitas: aīa: q̄ꝫtitas: ꝛ id genus: alia q̄ nō sunt corpus ꝛ sanguis. Cū igit q̄ꝫtitas corpis xp̄i nō sit in hoc sacr̄o: nisi ex naturali cōcomitātia: nō cōparatur christus ad locū: vbi est sacramētū: mediātib⁹ dimēsionib⁹ suis: vt eis locū adeq̄ri oporteat: sed mediātibus dimēsionibus panis remanētibus: qbus locus adequat. Unde christus nō existit in loco per se mediātibus ꝑprijs dimēsionib⁹: nisi in celo: mediātibus ꝟo panis dimēsionib⁹ erit in altari tāq̄ꝫ in loco p accidēs: atq; ita patet obiectionē illā cessare de pluralitate locoꝝ: cū nō sit in altari tāq̄ꝫ in loco p se sed per dimensiones panis: que multiplicari possunt ꝛ hoc modo esse in pluribus locis nō est icōueniēs. ¶ Nec

est etiã ipossibile accidẽs virtute diuina posse subsiste/re sine subiecto: q2 sicut deus pducere põt quarũlibet cãp scdap effectus sine ipsis causis secũdis: cũ ex nihi/lo queat res educere (vt superius declaratũ est) ita põt effectus scdap cãp sine ipsis pseruare. Põt itaqз deus accidẽtia pseruare sine substãtia: q̃ illa pseruabat: qd q dem pcipue dici põt de q̃ztitatibus dimẽsiuis: q̃s etiaз multi phop hinc pp̄ter se subsistere posuerũt: qp sз in/tellectũ separant. Manifestũ est aũt multo esse poten/tioẽ deũ in operãdo q̃z noster sit intellectus in appre/hẽdendo. ¶ Habet quoqз q̃ztitas dimẽsiua hoc inter cetera accidẽtia: qp ipsa scõm se indiuidua est nõ enim apprehẽdi multe albedines pñt: nisi put sunt i diuer/sis subiectis: possunt tñ multe linee etiã sm se psiderã te apprehẽdi: diuersus eniз situs: q per se linee iest: suf/ficit ad lineap pluralitatẽ: idqз dicim⁹ hoc in sacro so/lã q̃ztitatẽ dimẽsiuã virtute diuina subsistere: cetera ve ro accidentia in ea tãq̃z in subiecto fundari. ¶ Sicut ergo accidẽtibus ipsuз subsistere: ita eis facere oĩa: ac pati: ipsa: si adesset: substãtia faceret: 7 pat: ref: miraclo pserf: vnde sine nouo miraculo nutrire põt: ebrietate afficere: putrescere: 7 in cineres verti. ¶ Et cũ iã di/ctũ: sit xp̃i corpus sanguinẽ ve ex vi pversiõis per suã substãtiã i hoc esse sacro: eiusqз dimẽsiões i eo ex natu rali esse cõcomitãtia: nõ est incõueniẽs: totũ xp̃i corp⁹ sub q̃libet hui⁹ sacramẽti esse pticula. Qñ.n. aliqd sub stãtiale est i aliquo toto: etiã totũ est in q̃libet ei⁹ par/te: sicut tota aĩa est i toto corpore: 7 tota i q̃libet ei⁹ par te. Nõ igit fractio: vel diuisio corpus: aut sanguinem xp̃i attingit: sed solũ panis: 7 vini dimẽsiões. ¶ Mul te alie difficultates circa hoc sacramentum emergere possent. Sed he sunt precipue: ex quap solutione: cõ/stat alias facillime solui posse: quemadmodum nostri

sacri doctores exactissime docuerũt: vnde nihil de eo impossibile a catholica fide traditum affirmamus.

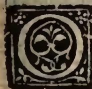
¶ Cerimonias eccl'ie rationabiles esse. Cap. xviij.

Quia ergo eccl'iasticoꝝ rõnez sacroꝝ reddidim⁹: nõ erit difficile: ceteraꝝ cerimoniaꝝ rõnez pari/ter afferre: Ueꝝ q: singulas percurrer̃ nimis plixũ fo ret: q̃sdã principales breuiter attingem⁹: ex qbus cuili bet ↄstare poterit: quecũq; in eccl'ia fiũt: esse rõnabil'r istituta. Posset aũt indecẽs videri primum crucẽ: ac imaginẽ xp̃i: sctõꝝq; eius a nobis adorari: ppterea q cultus his rebus i sensibilib⁹ exhibet̃. Sed hãc obie/ctionẽ facile soluim⁹. Põt eniz duplici rõne ipsa ima go ↄsiderari. Una qdẽ put q̃dã res ẽ: veluti auꝝ: argẽ tũ seu lignũ vel aliqd aliõ simile: quomõ neq; crucẽ: neq; sctõꝝ imagines adoram⁹. Altera ṽo put imago est aliqd rep̃sentãs. Et q: idẽ est mot⁹ imaginẽ i q̃tũ imago est: ꝛ in rẽ ex imagine significatã: nõ est icõueni ens: sic hoc mõ imagines adoramus. Ita eniz nõ res isensibiles: sed imagines colim⁹: religasq; sctõꝝ: q̃te/nus i memoriã illi nobis p hmõi signa: ac religas rese runt̃. Qõ recti⁹ dici põt: sctõs a nobis in suis reb⁹: ꝛ imaginib⁹ adorari: queadmodũ cesaris imaginẽ: nõ q talis res sit: sed q: illi⁹ imago est: fui ei⁹ honorãt: qõ q̃ dẽ nil aliõ est q̃ ipsuz cesarẽ venerari. Uñ queadmo/dũ sctõs: ita ꝛ ipsoꝝ imagines adoram⁹: crucẽ videl; crucifixũq; adoratiõe latrie: at ṽginis marie matris dei imaginẽ adoratiõe hypdulie: alioꝝ ṽo simulachra sctõꝝ adoratiõe dulie. Hmõi eniz effigies ad recolen/dã sctõꝝ memoriã: ad excitãdosq; eoꝝ exẽplo ad ṽtu tẽ: sanctitatemq; aĩos: erigendosq; ad illoꝝ suffragia pro nobis ad dñm implorãda adinuẽte sunt. Pictu/re quoq; res eoꝝ gestas exprimentes p̃cipue rudibus: litterarũq; ignaris p lectione succurrũt. ¶ Qm̃ vere

inuisibilia dei per ea q̄ facta sunt intellectu ꝯspiciunt: materiales eccl'ias edificamus: ꝛ ꝯsecram⁹: vt tā lapides q̄ꝫ ligna: ordoq̄ꝫ ꝛ structura oīs eaꝝ celestia īsinuēt sacra: tēplaq̄ꝫ manufacta spūalē eccl'iaꝫ.i.xp̄m cū oīb⁹ ei⁹ mēbris significēt: vt p hec ēt hō ex delectabili quadā cōparatiōe ad diuina ꝯtēplanda excitet. Lapides sigdē singulos inuunt fideles stabilitate fidei: ac soliditate sustinēdi q̄dratos: cemētū charitas ē eos coaptās: ꝯglutinās atq̄ꝫ viuificās: quos ne p aliq̄ꝫ discordiā inuicē discrepēt vniformiter equat. Prim⁹ lapis: q fecit vtraq̄ꝫ vnū est xp̄s: lapis inq̄ꝫ angularis: sup quo toti⁹ stant eccl'ie fundamēta. Hec aūt ipsa ap'li sunt: ac ꝓphete. Parietes tāq̄ꝫ fundamēto inixi deditos ꝯtēplatiōi significāt. Tectū v̄o in vita actiua occupatos. In hoc eniꝫ spūali edificio cū prim⁹ lapis: ꝛ fundamēta.i.xp̄s apostoliq̄ꝫ: ac ꝓphete in celo sint: tectū nō supeminet: sed deorsuꝫ inuertit. Id eniꝫ vēto: pluuijs: ac tēpestatibus expositū iter mūdanas varietates: ac turbines vite tm̄modo actiue intētos in subuentione ꝓximi figurat. Ecclesie lōgitudo pp'loꝝ diuturnitatē ondit. Altitudo gradus iter se ac diāꝫ meritoꝝ. Latitudo fideliū multitudinē toto orbe diffusāꝫ. Sanctuariū ordinē significat v̄ginū. Cōtinētiū chorus. Nauis ꝯiugatoꝝ. Arcti⁹ eniꝫ ꝛ sacrati⁹ sanctuariū est q̄ꝫ chorus: chorus q̄ꝫ nauis. Illoꝝ ēt ordines sicut arctiores ita paucoꝝ digniorūq̄ꝫ sūt: aliusq̄ꝫ aliū supeminet. Atriū falsos denotat xp̄ianos: qui baptezati: ꝛ sanctificati extra oberrāt vitioꝝ putredie: ac corruptōe sepulti. Altar' xp̄ius est: sup quo nō solū bonoꝝ opeꝝ: sed oronuꝫ quoq̄ꝫ sacrificia offerrimus in fine cuiuslibet oronis illud inferētes: per dn̄ꝫ nr̄m iesuꝫ xp̄m. Turris est sacre pagine specula ꝛ ꝓpugnaculū: vnde inimicoꝝ insidias late ꝓspicimus: hostilesq̄ꝫ impetus ꝓpulsamus. Cāpane ex

alto populū aduocātes sunt diuini ꝟbi pcões aurib⁹ pplorꝫ:sacre scripture sonitū ingerētes : eosqꝫ ad celestis patrie nuptias iuitātes. Pro fenestris doctores accipim⁹:p quos diuina cognitio nobis illucessit. Interior dealbatura parietes mūdiciā cordis idicat. Corporis exterior. Duodeciꝫ cerei:q in ꝯsecratiõe tēpli accēdunt:duodeciꝫ aplos referūt:quorꝫ doctrina tota ecclesia pspicue illustrat. Duodeciꝫ cruces:ante quas luminaria illa ponunt inuunt aplos xpi crucē imitatos:hāc vniuerso orbi pdicasse. Porte eccl'ie sunt sacra:q bus pcipue ex baptismate nobis aditus in eccl'iam pꝫ. Ipsa porro assidui luminis lāpas:peruigilē spūssancti ꝛ irradiationē:ꝛ grāꝫ:qua sp eccl'ia vegetat:significat. Aqua bn̄dicta fontē lachrymarꝫ isinuat ad diluēdas fideliū culpas. Indumēta deniqꝫ sacerdotū:ꝛ eccl'ie ministrorꝫ:sacra vasa:ꝯcētus ipsi:aliarūqꝫ rerꝫ ordo certa rōne:ministerioqꝫ nō carēt:q̄ si pseq singula velimus:in imēsuꝫ volumē ptrahemur. ¶ Hec āt sufficere putamus. Unde oēs facile discāt:xpianā religiõeꝫ nil impossibile:nil irrōnabile:deniqꝫ nō mō nihil insulsum:sed nihil ēt nō admirabile cōtinere. Qui hec igit scire voluerint:nostrorꝫ doctorꝫ attētius volumina plegāt:oiaqꝫ diligēter examinātes demū cognoscēt:hmõi ecclesie cultū nō ab hoibus:sꝫ ab eo solū institui potuisse:q illuminat oēm hoiem venientē in hūc mūdū:qđ nos quottidiano experimento pbamus. Uiri nāqꝫ bn̄ purgati hec mysteria ꝯtemplādo ita animo ad diuina tollunt:vt plerūqꝫ sui obliti q̄si stupidi extra se fiant.

¶ Libri Quarti Proemiuꝫ.

Ptarē sane oēs hōmines carnis sarcina paululū expeditos:sincero : ac puro corde p discēde ꝟitatis studio iflāmari. Nō enim ita difficile nobis esset cecutientes

eoꝝ oculos aperire:ipſoꝛūq; animos ad hmōi verita/tē cōuertere. Unūqōq; ſiquidē ad ſuā perfectionē naturaliter inclinaẜ:perfectio aūt intell'ꝰ: ꝓpꝛiūq; eius obiectū veritas eſt ideo qn̄q; hoies ēt inuiti tāq̄ natura coacti veritatē ipſam ⁊ loquūtur ⁊ vident nō:eſt aut difficile ad id:qō ſibi naturale ſit: quenq̄ induci. Quia ꝑo vnū cōtrarioꝝ in alterius ducit cognitionē (rectum eniʒ ⁊ ſui ipſius ⁊ obliqui eſt regula)quilibet cognita veritate cōtrariā falſitatem ꝓtinus intueẜ:ſophiſmataq; diſſoluit. Cūq; vnū ꝯtrarioꝝ alteri repugnet:ſꝑ illoꝝ foꝛtius ꝑualet:veritas aūt potentiſſima eſt:iō qui illi inheret:facile pōt falſas opiniones cōfutare. Quotiens ergo hoies ꝯtrarijs opinionibus ſunt diſcoꝛdes aliq; alia ſentiūt:illa certe ꝑponēda opinio eſt:ac vera exiſtimāda:q̄ pluribus:ac ijſdē verioꝛibus rōnibus ꝯfirmaẜ:queq; ꝯtraria obiectiōes facilius ſoluit:diuq; aduerſus potētiſſimos aduerſarios pugnando ꝑualuit:necnō ceteras opiniones efficaciſſimis argumētis pōt ꝯfutare. Cū itaq; xp̄iana religio rōnibus validiſſimis cōpꝛobeẜ:nullaq; alia queat totq; efficacibus argumētis ꝯfirmari:ipſa quoq; hactenus inuicta contra totāq; potētes aduerſarios dimicans oia cōtra ſe obiecta vt ſupꝛa oñdimus:facillime ſoluat. Si deniq; oñderimus oēs alias religiones nō ſolū ea eſſe inferioꝛes:ſed in multis deficiētes cōpluribus:ac magnis erroꝛibus implicari:dubitādū nemini erit: ſolaʒ xp̄ianaʒ religionē eſſe verā:ceteras vero vt ꝓphanas: ex pꝛauaq; oꝛtas ſupſtitiōe vitādas. Hoc aūt latius pꝛimo:vt in genere demonſtrandū eſt:hinc ad ſingularia deſcēdemus. A cōioꝛibus eniʒ eſt inchoandum.

¶ Nullā religionē p̄ter xp̄ianā verā eſſe. Cap. j.

Hoc pꝛimū ex ante habitis demōſtraẜ. Si enim chꝛiſtiana religio vera eſt:nulla alia admitti pōt

ipſa vbiq;

ipsa vbiqꝫ attestante:neminē extra ecclesie vnitatē sal/
uari posse. Oēs ergo alie religiones: vel supstitiones
existimantes se posse ex xp̄i fide beatitudinē inuenire:
pculdubio errore maximo detinētur. ¶ Cū finis itē
religionis sit bene:beateqꝫ viuere:nullaqꝫ vita melior
xp̄iana:vt iam pbatū est:inueniri queat:nulla vtiqꝫ:si
qua est:alia religio:xp̄ianā poterit supare. Si qua igit
pter hanc bona extiterit:aut erit inferior aut equalis.
Si fuerit inferior:bona esse nō poterit:q: cū sit illa in
ferior:credēdū est:adherēdūqꝫ meliori:xp̄iane.¶ Cum
itaqꝫ oēs alias hec excludat:inferiorē quoqꝫ oēꝫ reijci
oportebit. Si aūt fuerit equalis:alia nō poterit a chri
stiana esse religio. Si enīꝫ eundē finē:eadēqꝫ media p̄/
dicat:qbus ad ip̄m peruenit:iam nō equalis:sed eadē
erit. Sin vo aliū finēꝫ:aliaqꝫ media adducit: tunc nō
equalis habebit:sed inferior quia nec melior finis:nec
perfectius mediū his: que religio christiana pponit:
excogitari pn̄t. ¶ Preterea:cum ex effectibus cāe co
gnoscātur:diuiniqꝫ cultus effectus sit vite sanctitas:
quā nulla alia religio eque:ac christiana bonā:psuma/
tāqꝫ inuenit:seqtur hunc tm̄modo esse verū dei cultū:
quem illa predicat:ꝛ obseruat:oēm vero alium:vanū:
superstitiosumqꝫ esse. ¶ Qd ex hoc potissimū cōfir/
matur. Uidemus enīꝫ ꝛ ex cultu exteriori:ꝛ ex doctri
na religionis christiane hoīes ad hāc incōparabilē vi/
te sanctimoniā tāta facilitate:cōpendioqꝫ perduci:vt
nihil perfectius:nihilqꝫ admirabilius ad inclinādos:
cōuertēdosqꝫ ad bene:beateqꝫ viuēdū animos:inueni
ri possit:nō errat igit quicūqꝫ fidem:ac institutionem
xp̄iane religionis obseruat. At vo fides hec oēs alias
religiones superstitiosas:ꝛ execrabiles esse p̄dicat: se/
quit ergo:vt tāqꝫ mendose multisqꝫ erroribus obno/
xie:sint p:sus reijciēde. Sed q: ex superius dictis hec

facile cognosci pñt:ad singularia accedamus. ¶ Quũ vero lõgi:ac supflui laboris esset cõtra vnãquãq; supstitionem disputare(vt eni; ait phus cõtra vnãquãq; positionẽ solicitũ esse stultũ est)oẽs supstitionũ sectas ad sex pncipales redigemus:phoꝝ v;:astrologoꝝ:idolatraꝝ:iudeoꝝ:hereticoꝝ:ꝛ mahumetistaꝝ. Licet eni phi opinionũ varietate cõtendant idolatre itẽ atq; heretici in plurimas partes scindãtur:ꝛ ab astrologia pariter innumere quodãmodo superstitionũ spẽs deriuent:q; tñ in aliquo oẽs cõueniunt: oẽs phos simul: dehinc astrologos omnes:cũctos similiter idolatras: necnõ hereticos cõfutabimus:oñdentes: quõ hi oẽs errauerint:ꝛ a limite veritatis lõge recesserint. Quiã vero phi rõnis naturalis lumen secuti sunt:quã nunc ipsi sequimur ducẽ ab ipsis primũ ex ordinemur.

¶ Religiones a philosophis traditas defectuũ ꝛ erroꝝ plenas fuisse. Cap. ij.

PRimo igitur aduersus philosophos disputãtes:probemus:ꝙ etiã si in eis que scripserunt: disputarũtq;:nõ errassent tamẽ de his:que ad salutem pertinent nõ sufficienter:sed valde parũ disseruerint. Solo enim naturalis rõnis lumine tendere nõ potuerunt. Quia ergo sapiẽtis est ordinare:finisq; omniũ:que ad ipsum ordinãtur:est regula sapientem hoiem:beneq; viuere:ac beate querẽtẽ humane vite finẽ primo inuestigare opoꝛtet. Cum ergo id in dei visione cõsistere sit superius demõstratũ:qꝺ quidẽ ipsu; naturalis nõ põt ratio inuenire:patet: ꝙ circa huius finis cognitionẽ:ex qua pendent omnia:ad verã religionem pertinẽtia:philosophi in angustũ valde locũ redacti:nil vlteri⁹ recte poterãt ordinare. Sicut enim humane vite finis fuit eis incognitus: ita ꝛ media il-

lis incognita fuisse oportet. Nam (vt superius proba/uimus) verus dei cultus in bona: perfectaqꝫ hominis vita cōsistit: ad hācqꝫ cultus exterior ordinatur. Quapropter quicquid de religione philosophi dixere: vel im/perfectū: vel incertū: vel erratum est: quis ergo relicta christiana religiōe hoꝝ putet religionē esse tenendā?
¶ Quāuis enī excellētiores phi humane vite finem in contēplatione diuinoꝝ esse dixerint: tn̄ cuꝫ sola rō/ne humana ducerent: vlterius pgredi nequere. Hoc aūt cōfusum quid: ac generaliter dcm̄ hōi a natura sci/re desiderāti: beatitudinēqꝫ studiose querenti minime sufficit. Ulterior aūt inquisitio philosophos quodā/modo vehemēter angebat: cū nil certi affere possent. Interrogati enī an de p̄senti: an de future vite cōtem/platione intelligerēt: nil solidi: nil aperti reddere vale/bant. Cōsideratis enī humane vite periculis: et incō/modis: vt iam cōstare fecimus: beatitudinē in p̄senti vita ponere irrōnabile: impossibileqꝫ videt. Sinautē in futura vita hois beatitudini concessissent: cū de ea nil certi intelligere possent: qñqdem ipsius cognitio per sensibilia haberi neqt ea: qua asserebat: facilitate: poterat illoꝝ rn̄sio ptēni: atqꝫ in nō minus difficilē. i. de anime imortalitate qōnem incidebāt: hanc enī p/bare prius oportebat. Qd̄ qꝫ difficiles eis fuerit: opi/nionū cōfusa varietas facile oñdit. Nam cū rō assene/ret: intellectū sine corporeo organo esse: et sine illo ope/rari: per se intellectiuā subsistere aiam cōcedere coge/bātur: qꝛ vnūquoqꝫ sicut est: operatur. Quomodo aūt imaterialis substantia per se subsistens queat esse cor/poris forma inuentu per difficile est. Propter quod plato animā aiebat intellectiuam ipsi corpori non vt formā: sed vt motorē coniungi. Aristoteles cōtra sen/tiens vult eam esse formaꝫ nihilominus de intellectu

seperato obscure adeo locutus est: vt cōmentator eius auerroys in irrōnabilem et erroneam valde de omniū hominū intellectus vnitate opinionē inciderit. Perpēdit enim vt reor: vir sagacissimi ingenij Aristoteles hūane lumen rōnis ad perfectā aīe intellectiue cognitionē caligare: idcirco: ne coargui posset: de ea obscure: cauteq; tractauit. Undiq; enim coarctabant phi: nā si corpis formā illā ponebāt: rōnibus: q mortalis eēt: vrgebant. Sin vero imortalem asseuerabāt: tūc in platonis incidebant sniam: videlicet q tāq motor: et nō forma corpi vniret. Q̄ Aristotelis rōnes plane reuincūt. Nō enim aliter hō per aiam intellectiuā dici posset hō sic pstabat. Si aūt queadmodū fides nra: et veritas monet: eam esse corporis formā: tn put intellectiua est: aliquo modo subsistere dixissent (vt superius declaratum est) nō minores inibant difficultates pter solius luminis rōnis naturalis ad hoc pbandū insufficiētiā. ¶ Tūc enim ab illis: vnde talis pueniret forma: quesitū fuisse. Nō inq de potētia materie illa educit: cū a materia eleuet. Ex nihilo aūt hāc fieri asserere aut minime essent: qd et demū si rōnibus non pbassent: facile corruisset. Hinc nōnulli ob hūc nodū euitandum animas ante corpora ab eterno posuerunt. Uerum et ipsi in labyrintum magis inextricabilem incidebant: cum defendere nō possent: q per eā homo fit homo: et q sit corporis forma: vt in primo huius operis libro ostensum est: sed in plura incōuenientia incurrebant: que peripathetici cōtra platonicos adducūt. Aristoteles ergo caute expressit intellectum seperatū esse: atq extrinsecus aduenire. Sed hoc ita platum ad perfectā intelligētiam minime sufficit: neq omnē perplexitatem euadit. Nam cū extrinsecus idest nō de potentia materie veniat: iterrogatus vnde et quomodo extrin-

secus venire intelligeretur: nō facile rn̄disset. ¶ Preterea: si ponit animā intellectiuam esse imortalē: & corporis formā necesse est: cū actus actiuoꝝ sint in patiente disposito iuxta eius doctrinā: ꝙ anima socratis ante ipsius generationē: similiter & platonis: & cuiuscūqꝫ hominis nō fuerit. Forma enīꝫ particularis est ita ad suam materiā ꝓportioneꝫ habens: vt alterius materie forma esse nō possit si ergo ita peripathetici dixerint: nō video qūo a creatione sese absoluāt. ¶ Item difficillimā questionē ꝓponemus: videlicet vtrū mundus fuerit ab eterno: sitqꝫ in eternū duraturus? & an defectura sit vnq̄ꝫ reꝝ generatio? Quod si motū celi quieturū aliquādo dixerint: rationeꝫ afferre nō poterunt: que nō facile refellatur. Si aūt mundū nec cepisse nec finē habituꝝ esse iuxta Aristotelis opinionē respōderint: necesse erit eos fateri: infinitos dies: & annos preterisse. Cūqꝫ hō sit pars vniuersi potissima nō est rōnabile mūdū sine hoīe aliqñ fuisse atqꝫ ita infiitos hōmines precessisse infinitosqꝫ futuros dicere oportebit. Cūqꝫ aīa intellectiua sit imortalis & eo ꝙ sit forma particularis (vt iā diximus) de corpore in corpus trāsmigrare nō queat: infinitas animas in mūdo iam esse cōcedere cogunt: pariqꝫ rōne secuturam esse ipsaꝝ aīaꝝ infinitatē: quod a rōne alienū valde videt. ¶ Item: hoc ꝯcesso: alie ingerunt difficultates. Nam cū anima sit corporis forma: violēter extra corpus ꝑmanet: vnde & ab eo violēter separat. Nā sicut res quelibet: ita & homo sue repugnat corruptioni que fit per anime separationem a corpore. Cum ergo nullū violentum sit perpetuū: querēdum est: an oēs ille anime iteꝝ ad corpora reuertātur. Quod si affirmet: tunc vel cōcedere oportebit infinitas animas violenter extra corpus in ꝑpetuū permāsuras qđ est incōueniens: vel infinitoꝝ

corpoꝝ resurrectionē ꝯfiteri: qḋ est īpossibile: nullus eniȝ ea locus capere posset. Uel ipsa eadē: vt qdā sen/sere: post multa annoꝝ milia in idē reditura: itaqȝ aie ad pristina corpora redibunt: ꝛ que prius facta sunt: eadē rursus ab eisdē ipsis auctoribus fient: vtputa cuȝ suis plato ipse discipulis quecūqȝ oliȝ egit: iteꝝ exeque tur. Quod si absqȝ ꝓbatione adductū fuerit: pariter ꝯtemnet. Quō āt hoc ꝓbare qs possit: minime liquet: qnimo incōueniētia sibi plura annecteret. Si eniȝ mū dus fuit ab eterno: celū quoqȝ quotiens numerari ne/queat: ad eadē reuersuȝ est dispositionē: ꝛ hoc pacto ea deȝ infinities fuerūt: sicqȝ plato cū suis discipulis: cete riqȝ hoīes ad inumeros annos in mūdo fuerūt. Qḋ q̄ꝫ sit absonū: friuolūqȝ: ac ꝓ suo cuiusqȝ potius arbi/trio q̄ꝫ vlla rōne dictum: facile vnicuiqȝ ꝯstare potest. ¶ His igit: ꝛ hmōi circūueniunt difficultatibus: qui per rationē naturalē humane vite finē inuestigare vo/lunt: ideoqȝ patet: nil stabile: ac certū de religione diffi nire philosophos potuisse: cū circa hmōi positiōes in ambiguo semp: in tenebrisqȝ versent. Si q̄ꝫ ergo reli/gionē vnq̄ꝫ statuerunt: aut aliqn̄ statuēt imperfectam incertāqȝ: ac erroꝝ plenā esse opȝ. ¶ Hec āt meli⁹: in/spectis eoꝝ opinionibus ꝛ erroribus: vniuersis inno/tescerent. Nosqȝ dehinc q̄ꝫ tenuis quāqȝ imbecillis sit luminis naturalis virtus considerantes: ipsum non sufficere ad hominis saluteȝ planius intellegeremus: cuiuslibet enim rei virtus in supremo potentie sue co natu maxime demōstratur. Calonis siqdē virtus qui cētū libraꝝ pōderi sufficeꝛ pōt nō ī qnq̄ginta: sȝ vltio viriū suaꝝ experimēto ꝓbatur. Ultimū autē qḋ ratio nalis luminis virtus potuit: id totū in phis excellen/tioribus ꝑstiȝ natura expēdisse videt. Cui⁹ argumē/tū est: ꝙ ex sola: ꝛ pura physica ratiōe: pauca admodū:

exiguiq3 mométi:preter ea q̃:ab illis tradita sũt posté
ri adinuenerũt. Sz cũ illi:vt dictũ ẽ:in multis deficiẽ
tes errauerint:patet naturalis lumen rõnis ad homi/
nis salutẽ satis nõ esse. ¶ Primũ qdẽ antiquos philo
sophos ꝯstituẽtes ea:quoꝝ finis est homo:vt diuitias:
vt gloriã:vt honores:voluptatesq3:ꝛ id genus alia ip/
sius esse hois finẽ:plurimũ fuisse deceptos : nemo est:
qui ignoret. Posteriores ꝟo:ꝛ ꝑcipuos:q fuerũt eius/
modi erroris expertes:i plerisq3(sicut meminim⁹ deli/
quisse:ꝛ eoꝝ doctrinã de beatitudine incertã valde:ꝛ
ꝯfusaz:varijsq3 erroribꝰ obuolutã esse perspicuum est.
Hinc per ea:q̃ ipsi de vltimo fine tradiderũt:opera no
stra recte ordinarĩ nõ possumus:cũ finẽ certũ esse opor
teat:q in agibilibus est:sicut in speculatiuis primum
pncipiũ. ¶ De anima quoq3 intellectiua tot fere sũt
opiniones ꝛ errores:quot de philosophi. Utq3 anti/
quoꝝ assertiones ac fallacias omittamꝰ:quas in primo
libro de aia tangit aristoteles:etiã qui aristotelẽ ipsum
secuti sunt:inter se discrepantes:varia ꝛ falsa senserũt.
Quidẽ enim intellectum possibilẽ ponũt esse substã/
tiam separatam. Alij imaginationem. Alij ꝟtutẽ quã/
dam elementoꝝ mixitionez comitantem. Itez alij in/
tellectũ agentem substãtiam separatã esse dixerũt. Alij
aiam intellectiuã esse diuine substantie portionez. Alij
de potẽtia materie illã illi educi putarũt. Et i hec vsq3
tempora philosophoꝝ sacte inuicem adeo pugnãt:vt
qlibet eoꝝ discipulus:nisi lumine fidei sit illustratus:
vndiq3 cõfundatur. Qui maioribus quoq3 ambagi/
bus:ꝛ erroribus detinerentr:nisi xp̃i fides:lumẽq3 san/
ctissimũ:discussis mundũ tenebris illustrasset. ¶ Nã
ꝛ de mũdo qũo:ꝛ ad quem finẽ factus sit:ꝛ vtrũ absq3
initio:ac fine fine ꝯstet alij alia tradidere. Nemo tamẽ
firmas rõnes hactenus inuenit:nec inuenire poterit:

quibus mūdi eternitatē: vel ipsius inchoationem: ac terminationē vere ꝓbare queat. Nā aristotelis argumētationes super hoc adducte satis īfirme: ac debiles sunt: iccirco verū finē motus celi: queadmodū ꝑdiximus: inuenire philosophi nequerunt. ¶ De numero quoqꝫ angeloꝝ: seu substantiaꝝ separataꝝ non minor est apud illos ambiguitas: ⁊ ignorātia. Aristoteles eni celi motum secutus numero speraꝝ substantias separatas coequauit: ac si ꝓpter aliud nihil q̄ꝫ ꝓpter celi motū substātie ille existerent: quod ridiculū est. Quā q̄ꝫ putemus ipsum ꝓbabiliter ita fuisse locutū: nō assero: sꝫ quoad poterat altiora se inuestigādo. ¶ Circa diuinū pariter cultū ꝑsertiꝫ exterioreꝫ: nil veri: nil certi (vt errores quorūdam taceamus) declarauerunt: quia verū finē ignorātes: debitū quoqꝫ deo honorem: exterioremqꝫ: q magis homini ꝯduceret: cultū nesciērunt vnde varia etiā: leuiaqꝫ de prouidentia dei dissēruere. Quamobrē paꝝ vtilitatis in his: que ad veram hominis salutē pertinēt eoꝝ scripta attulerūt: immo ex diuersitate opinionū ingens suborta est cōfusio. Ex quo patet: eoꝝ doctrinā ⁊ religionē: siqua ab eis tradita est: ad verā beatitudinē adipiscendā nihil ꝓfecisse. Quecūqꝫ tamen illi bene dixerunt: minime spernēda: sed tanq̄ꝫ ab iniustis possessoribus in ius nostrū transferenda putamus. Quāuis eniꝫ per se non sufficiant: non nihil tamen adiumenti conferunt in refellendis presertim fidei aduersarijs.

¶ Traditiones astrologoꝝ penitus inutiles: ac superstitiosas esse. Cap. iij.

Quia vero astrologi inter philosophos annumerari volunt: autumātes a celo: ⁊ astris nostra hec humana gubernari: ipsumqꝫ celum nostruꝫ quodammodo deū esse. (Unde antiquoꝝ quidā nouū ⁊ super/

ſtitioſuȝ cultū inducētes:ſolē:ceteroſqȝ planetas:ſtel/
larūqȝ multitudinē adorabāt) validis oſtēdamus:rō/
nibus:hūc errorē eſſe maximum:qꝺqȝ celeſtia corpora
cauſe eoꝝ dici nequeāt:q̄ circa hūanū verſanť intelle/
ctū. ¶ Primo qꝛ ordie nature iferiora p ſupiora regū
tur:itellectꝰ aūt eodē ordine oīa corpa excedit:cū ſit a
corpe ſeparatꝰ:nō igiť aſtra per ſe eoꝝ cā eſſe pn̄t:q̄ cir
ca intellectū exiſtūt. ¶ A phis pterea pbatū:eſt nullū
corpus agere niſi per motū:eoꝝ igiť:q̄ ſunt oino extra
motū:cuiuſmodi ſunt circa intellectū ſe habētia:cor/
pora celeſtia abſolute cā eſſe nō pn̄t. Cuius rei manife
ſta rō eſt:ꝙ aīa p qetē a motibꝰ:ꝛ per quādā a corpore
abſtractionē prudēs:ſciēſqȝ efficiť. ¶ Itē:ſi corpus nō
agit niſi per motū:neceſſe eſt id:qꝺ alicuiꝰ corporis re/
cepit impreſſionē moueri:oē āt ꝙ moueť corpꝰ eſſe opȝ:
vt phus efficaciſſime pbat. Cū itaqȝ intellectꝰ non ſit
corpus:neqȝ virtus corporeo organo alligata: impoſſi
bile eſt corpora celeſtia in ipſuȝ intellectū aliqd imprime
re. ¶ Itē q̄ a motibꝰ celeſtibus fiūt:tēpori ſubijciunť:
qꝺ primi motꝰ eſt numerus:q̄ igiť a tēpore oino abſtra
hunť:celo nō ſubiacēt:intellectꝰ aūt in ſua operatiōe
a tēpore abſtrahit:queādmodū ꝛ a loco:ꝯſiderat enim
vniuerſale:qꝺ ab hinc ꝛ nūc abſtractuȝ eſt. ¶ Itē:vl/
tra ſuā ſpeciē nihil agit:ipſuȝ āt intelligere cuiuſlibet
corporis agētis ſpeciē:formāqȝ tranſcēdit:oīs eniȝ cor
poris forma materialis:ꝛ indiuidua eſt. Intelligere āt
ab obiecto ſuo qꝺ vniuerſale ac imateriale eſt:ſpeciem
hȝ:vnde per formā ſua corporeā nullū corpus intelli/
gere pōt:multo minus ergo poterit in alio ipſaȝ pdu
cere itellectionē. Quapꝑter ex his:ꝛ hmōi rationibꝰ
manifeſtū eſt:celeſtia corpora per ſe cauſas noſtraꝝ in/
tellectionū nō eſſe. ¶ Uerū qꝛ ſine corporeaꝝ virtutū
admīniſtratiōe noſtri operatio intellectus cōpleri nō

potest:q̄ q̄dē ꝟtutes sunt:imaginatiua: memoratiua: cogitatiua dispositionē sequētes corpis celestib⁹ influxibus subiecti:ex hoc aliquo mō indirecte videlz corpora celestia tāq̄ cause vl'es intellectiōi ꝯferūt. Nā ꝑ varietate influxū diuersas in hoibus cōplexiōes:ꝛ corporū dispositiōes esse videmus:ex q̄bus ipsius intellect⁹ operatio vel adiuuat: vel impedit. Nihilominus ob hoc electionū nr̄aꝝ reꝝ causa: ꝛ humanaꝝ gubernatio minime celo tribuēda est:qđ his rōnib⁹ pz. ¶ Primo q: ois actus volūtatis ex app̄hēsione intellectus i nobis imediate resultat:volūtatis eni obiectū est bonū rōne ꝯceptū:iccirco nō pōt in eligēdo seq peruersitas:nisi in particulari eligibili iudiciū intellectus deficiat. Cū ergo celū sicut diximus:nō sit itelligētie nr̄e cā:nec electiōis nr̄e per se poterit esse auctor. ¶ Preterea:quecūq̄ ex corpoꝝ celestiū ipressione in his iseriorибus eueniūt:naturaliter ꝯtingūt:cū hec inferiora sint illis naturalr̄ subordinata. Si ergo electiones nr̄e ex ipressione virtutū celestiū ꝑuenirēt:naturales ꝑfecto nō volūtarie haberent:atq̄ ita naturali quodā ductu more brutoꝝ ageret hō:nō ageret. Hoc āt q̄ sit ab surdū palā ostēdit. Tū q: ea naturaliter fiunt ad ipsuz finē determinatis medijs ꝑducunt: vnū semper eodē mō fiūt:q: natura ad vnū determinata est. Electiones aūt humane diuersis vijs ad finē taz in moralib⁹ q̄ in artificialibus tēdūt. Tū q: q̄ naturalr̄ eueniūt: semper vel plerūq̄ recte fiūt:natura siq̄dē in paucioribus delinq̄t:in humanis aūt electionib⁹ ꝯtrariū quottidie videmus. Itē:q: q̄ sunt eiusdē spēi:nō variant in operibus:q̄ ipsius speciei naturā ꝯsequunt:oēs.n.hirūdines similitudine pari nidificāt. Quilibet itē hō prima principia naturaliter nota itelligit:hūane ꝟo electiones inter se sūt valde dissimiles:nō.n.naturā:sed vo

lūtatis libertatē sequunt̄. Tū q̄ virtutes: ac vitia nō hōi: sed nature imputarent̄: vnde cōsiliū: hūanaq̄ ꝓuidentia frustra essent. ¶ Preterea: vt ad principale propositum redeamus: nulla virtus actiua ad ea: que sunt supra spēm: supraq̄ agētis naturā se extēdit ipsuȝ aūt velle sicut ⁊ ipsuȝ intelligere oēm corpoream spēȝ transcendit: q̄ queādmodū vl'ia itelligimus: ita ⁊ volūtas in bonū fert̄ vniuersale. ¶ Itē: que ad finē sunt: ꝓportionem cum ipso fine habere oportet: sed humane actiones ad felicitatē tanq̄ ad finē vltimū ordinātur: que nō in aliquo corporeo bono: sed in hoc demū cōsistit: vt ipsi deo aīa coniungat̄: qđ oium virtutem corporū trāscendit corpora itaq̄ celestia electionū nostraꝝ cā per se esse nō possunt. ¶ Sciendū tñ est: q̄ licet ipsa nō sint directe electionū nostraꝝ causa: indirecte tñ eoꝝ virtute electionibus nr̄is aliq̄ ꝓbetur occasio ꝓut illoꝝ influxus cum corpora nostra suscipiant: animum ad diuersa inclinant: cui tamen per liberū arbitrium potest vbicūq̄ velit homo resistere. Nō ergo humanaꝝ regimen actionū ab ipso celo per se: sed a libero arbitrio pendet: ꝓuidentiaq̄ diuina. Quo circa: celum deus: seu āstra dij esse nō possunt: deus eniȝ cuȝ sit prima cā: est oiuȝ cā ipse: nō āt per accidēs. ¶ Uerꝫ q̄ nōnulli corpora celestia aīata esse ponētes celū ſm se in nr̄ȝ itellectū nō agere: inquunt: sed inquātū ab ipsius aīa mouet̄: a q̄ in nr̄as aīas habeat influēdi virtutē. Hoc ꝓcul esse a rōne pariter oñdamus. Illud. n. ꝑ aliqđ istr̄m fieri nō pōt: ad qđ nullo mō istr̄i actio se extēdit: corporis āt actio nullo mō ad itellectus ⁊ volūtatis imutationē: nisi forte per accñs (vt dictū est) se extēdit: fieri ergo nō pōt: vt celestis corporis aīa: ēt si ipsuȝ sit aīatū per sui corporis motū in ipȝ itellectū: ac voluntatē ip̄ꝛemissionez efficiat. ¶ Preterea: si aīa ce/

lestis in aias nr̄as per corpoꝝ motū aliqd iprimeret: actio illa ad nostrā vsqꝫ aiam: nisi per corpis nr̄i imutationē nō pueniret: nō .n. nisi per mediū corpis agit: ideo nō esset per se: sed p accidēs (sicut diximus) actio nū nr̄arū cā. Quia. s. ex celestiū corpoꝝ virtute immutatis corporibus nr̄is: vel corpibus alijs naturalibus aliquid: aut boni: aut mali intellectui per sensum fit p̄sens: quod obiectiue volūtatē mouet ad bonū prosequendū: ꝛ ad malū fugiendū: id tñ volūtas libere facit. Nā ꝛ quātū ad exercitiū actus sui iuris est velle: ꝛ nolle: ꝛ cogitare: vel nō cogitare. Quātū ēt ad specificationē actus pōt oblatū sibi bonū occasione virtutis celestiū corpoꝝ seq aut ommittere: cū tale bonū nō nisi corpeū: ac pticulare esse possit. Qḋ si ēt eēt: vr̄e: volūtas nihilominꝰ ad illud cogitādū: vel nō cogitandū libera superesset: vt quottidiana docet expiētia. Ex quibus oibꝰ seqtur: ꝙ hō ē suaꝝ electionū dn̄s: qḋqꝫ hūane vite regimē per se a celo nō pendet. Nec ergo celū nec aia celi est deꝰ: qꝛ deꝰ est cā per se: ideoqꝫ exhibitus soli: lune: ac ceteris astris: vel creaturis cultus: vanus est: atqꝫ pnitiosus. Oia. n. corpa ꝑpter hoiēs facta sunt is āt se ipso inferiora honorare nō dꝫ. Hinc ēt pꝫ: quāta sit astrologoꝝ vanitas: humanaꝝ reꝝ administrationem celo ascribentiū: actionesqꝫ hoium ex inspectiōe: ꝛ obseruatiōe astroꝝ gubernare volentiū. ¶ Ceteraꝝ astrologoꝝ qdā noīe potius ꝙ̄ re xp̄ani vanitatē iudiciarie astrologie certis ineptijs velare ꝯtēdūt: dicētes itellectū ꝛ liberū arbitriū nō celo qdē p se: sꝫ soli deo esse subiectuꝫ. Nihilominꝰ cū ei p accidēs subijciat ꝛ oēs fere hoies sensitiuā partē sequant: iactāt se puidere posse futura: ꝛ ad mala euitāda hoibus remedia afferre: atqꝫ reꝝ hūanaꝝ habenas hoc mō tēperar. Deū. n. ingunt p scḋas cās in hec inferiora agētē: ea mediāte

celesti influxu gubernare. In quo ceco iudicio: et ignorãtia duci maiestatis diuine cultui derogant: et demoniacis supstitionib⁹ mortaliũ aios ibuẽtes plus fidei: et obseruationis celo: q̃ imortali deo tribuendũ vana quodãmodo credulitate insinuare cõtendũt: dũ nihil nisi auspice celo fieri posse credentes: id ipsũ aliis persuadere conant. ¶ Verũ hanc diuinatoriã astrologiã vanã prsus esse: ac noie scie: vel artis indignã: vl' hic maxime pz: q' excellentissimi phor eã potius irrisiõe ac silẽtio: q̃ ꝯfutatiõe dignã cẽsuerũt. Nã cũ oẽs phie partes explicare conati sint: nihil de hac materia tetigerunt: cũ tamẽ plato: et aristoteles: atq; alii de celo: et astris haud negligẽter scripserit: in quor libris nullũ oino de futuror scia fit vbũ. Qd certe nõ fuisset a tã sagacissimis nature indagatorib⁹ ptermissũ: si ad sciaz quoquomodo pertinere posse cognouissent. Quinimo vbiq; aristoteles: oiesq; pcipue phi pbãt: de ente p accidẽs: et de casu ac fortuna: deq; futuris cõtingentibus: circa q̃ diuiatoria hec astrologia sp versat: sciam aut artẽ esse nõ posse: q: cãs nõ hñt determinatas: sed incertas: et ifinitas. ¶ Preterea: ois futuror rõ vl' in re ipsa: vel in eius cã cognoscit: futura aũt ꝯtingentia neq; in se ipsis: cũ nõdũ sint: neq; in sua cã cognosci a nobis pñt. Ideo. n. ꝯtingẽtia dicunt: q: eor causa vel ad pducẽdũ: vel nõ pducẽdũ idifferẽs est: in his pser tim: q̃ a libero arbitrio pẽdẽt: seqt ergo: vt nullo mõ a nobis sciri possint. ¶ Itẽ posito hoc: futura aliquo mõ cognosci: nõ tñ ex sola astror inspectiõe: quemadmodũ astrologi insulse affirmãt: id sciri posset quia celũ est vl'is inferior effectuũ cã. Per solã ãt vl'is cause ꝯsiderationẽ nullã nisi valde ꝯfusaz pticularis effect⁹ cognitionẽ asseq valemus: vt oẽs phi ꝯfitent: propterea dũ ipsi pphetant: nõ ex vl'ibus causis: sz particula-

ribus primos rimant effectus. Sic et in explorandis egritudinū causis periti medici nequaq̄ solis: lune: ac planetarꝫ motus: sed potius corporꝫ dispōnes: causasq̄ particulares: ꝛ ꝓpinquas: ex qbus vel sp vel plurimū ĩdē ꝓueniūt effectus: diligēter inspiciūt: ꝛ obseruant. Incertos igit rerꝫ euētus a libero pēdētes arbitrio: vl̄ a causis in neutrā partē determinatis: q infinitis modis impediri: ꝛ alterari pñt: ex sola astrorꝫ ɔtēplatione iuxta astrologorꝫ cōmēta vaticinari: ꝛ asseuerare velle: leuissime vanitatis: delirātiūq̄: vel ignorātiū hoīuȝ est. ¶ Preterea in diuersis celi ptib⁹ diuersas eē ꝓprietates: distinctasq̄ ꝟtutes: atq̄ ēt cōtrarias: vt astrologi tenēt negare facile possum⁹. Nā pstātissimi phorꝫ: q sūmo studio celi ꝓꝓetates inuestigare conati sunt: celū ipȝ in hec inferiora agere solū p lumē: motūq̄ asserūt. Per lumē. s. tāq̄ p ꝓpriā q̄litatē in totū celū diffusaȝ. Per motū ꝟo ꝓut est primi agētis instrm qd̄ qdē nō agit: nisi sit a principali agente motū. Hinc ɔcludūt diuersitatē rerꝫ infra lunarē globū succedentiū ex duob⁹ ꝓuenire. Primo videlicet ex ipsius celi motu ꝛ luminis varietate. Scd̄o ex diuersa materie: particulariūq̄ agētium dispōne id tñ ad ipsos effectus cognoscēdos nō sufficit: quia lux: ꝛ motus vl̄es sunt cāe: eorūq̄ varietas solā effectuū diuersitatē vl̄r: ac cōfuse designat: iccirco ēt agētia particularia: materieq̄ dispōnē nosse opȝ. Quo insuper cognito nōdū futuros: ꝛ cōtingentes effectus: p̄sertim a libertate arbitrij ꝓficisentes ꝓpter allatas superius rōnes ꝓspiciemus: q̄to ergo minus ex sola astrorꝫ inspectione id assequemur? ¶ Itē: posito diuersas in celo esse ꝓprietates: propter hoc tñ astrologi futurorꝫ cōtingentiū cognitionē habere nō possent: q: cum particulares effectuū cause sint ꝓxime quāto cedere se habēt ab affectu remotius: tanto sunt

magis vniuersales. Cum ergo celū: ac stelle plusq̄ȝ ele/menta: ꝛ q̄ȝ naturales: inferioresq̄ȝ cause distent: mani/festuȝ est hmōi diuersas celi ꝓprietates vniuersaliores causas esse q̄ȝ que sub ipso celo cōtinētur. Sed ex sola vltium causaꝝ: que sub celo sunt ꝯsideratione: nō pos/sumus in particulariū effectuū cognitionem venire. Neqȝ enim ex elementari virtute ignis: vel ex genitali animatoꝝ virtute tm̄modo examinata: huius homi/nis: vel huius oliue generationē scire valemus: mul/to minus igiť ex sola celestiū influxuū indagatione po terimus futura ꝯtingētia iudicare. ¶ Rursus si ꝯces/serimus ꝟtutes stellaꝝ esse magis particulares: q̄ȝ vir tutes sint elemētoꝝ ꝛ cāꝝ: q̄ sub ipso celo claudūtur: q̄uis hoc nimis foret absurdū: tñ astrologia diuinato ria: vana: ꝛ inutilis erit. Cum qꝛ has virtutes inuesti/gare hoībus est impossibile: cū sint ꝓcul a sensu: a quo omnis nostra incipit cognitio. Cuius signū est: qꝛ (vt prediximus) excellentissimi ingenio p̄hi eas penitus ignorauerūt. Quinimo innumerabiliū reꝝ sub celo exi stentiū: que manibus quottidie ꝑtractauimus: ꝓprie/tates: ac veras dr̄ias inuenire minime potuerūt. Quā/to minus ergo stellaꝝ ꝓprietates: q̄ a nr̄is sensibus ifi/nite distāt: iuestigare astrologi poterūt: qui nec igenio sunt: nec doctrina ꝓclarissimis illis p̄his ꝯferēdi. Cuȝ qꝫ ēt si ꝟtutes ille cognoscerenť: de sua vana supstitio/ne astrologi gloriari minime possent: qꝛ agētia particu laria: ꝛ cāe infra celū posite frustra esse nō pn̄t cū nihil in naturalib⁹ frustra deť. Si ergo in celo particulares distribute nr̄e virtutes: vtputa illaꝝ quedā ad hoīem q̄dā ad bouē generādū: atqȝ ita singule determinētur: tunc fateri oportebit: qꝫ agentia sub celo contenta ad disponēdā materiā vim tm̄ habeāt: virtutes āt stellaꝝ formā introducāt. Quod si ita sit tñ sufficit astrologo

inspicere celū:qꝛ ſm diuersam materie diſpōnē3 diuer
ſe introducunt forme nā ſi materia nō ſit diſpoſita:nō
pōt in eā naturalis agētis virtus formā introducere.
Cūq3 materie diſpoſitio poſſit multipl'r impediri: ꝓ/
culdubio:nullā aſtrologus ꝑticulariū ꝛ ꝯtingētiū effe
ctuū cognitionē3 ex ſolo celi intuitu ꝑcipere valebit.
Utputa:ſi ſtella determinate virtutis ad vuas ex vite
ꝓducēdas inſpiciat:certū eſt:ꝙ hm͂oi effectuū multa
poterūt impedire veluti materia male affecta:vel ſup/
ueniēs hoīu3:aut brutoꝝ vaſtatio:aut alteri⁹ſtelle cō/
curſus q̄ nimiā aquaꝝ inūdantiā:ſeu ſiccitatē pariat:
vel alia multa fortuita ipedimenta:ex qbus illa ſolius
ꝟtutis celeſtis examinatio ſucceſſu fraudabit. Si er/
go in naturalib⁹ effectibus ita ſe res hȝ:multo ampli⁹
circa liberi arbitrij expectationē:multis ac ꝓpe infini
tis variabilē caſib⁹ icertū erit:fallaxq3 iudiciū. ¶At/
q3 ita pȝ:a celo nō pēdere hoīu3 regimen:vel ſi qūo.i.
ꝑ accidens pēdeat nō tñ niſi velut ab vl'i cā deriuari.
Et cū tam ꝑ libeꝝ arbitriū q̄3 ꝑ infinitos reꝝ euētus
hoīu3 opiniones ac deſideria quottidie varient:idēq3
ſepe ab inclinatiōe:vel ꝓpoſito ſuo retrahant. Ridicu
lū ꝛ vaniſſimū eſt velle ꝑ ipſa3 aſtroꝝ obſeruationē vi
tam humanā gubernari:ꝑſertī3:qꝛ tota fere hm͂oi ars
aſtrologice diuinatiōis:ſi tñ ars nūcupāda eſt:falſis:ꝛ
incertis nitit fundamētis. ¶Ueꝝ qꝛ nr̄i ꝓpoſiti mo/
do nō eſt ꝯtra hāc vanitatē diſputare:hec ad pn̄s ſuffi
ciāt. Satis eni3 nobis eſt ꝓbaſſe:oē3 aſtroꝝ vel celi cul
tū hactenus inuentū:vel q inueniri queat:ꝓ vano:ac
ſupſtitioſo eſſe exiſtimādū. Hāc ꝟo diuinatoriā aſtro/
logiā comes ioānes picus mirādulanus iter per rara
nature miracula ꝑſpicacitate ingenij:ꝛ doctrine ſubti
litate olim cōnumerādus in libris diſputationū ſuaꝝ
elegāter:ſubtil'r:ꝛ efficaciter ꝯfundēs ad nihilū adeo
redegit:

redegit: vt qui tractatū illuʒ legerit: ⁊ intellexerit: si ex animo penitus illā nō irrideat: ipse certe oibus sit irridendus. Nos quoq₃: vt tā indocti q̄ȝ docti illam ludibrio: ⁊ ꝯtēptui habeāt: tribus libris vernacula lingua editis cōtra eā sufficiēter disputauimus. Illos igit̄ libros plegāt: qui maiorē in hac discussione copiā habere desiderāt: ⁊ intelligent q̄ȝ fatuū sit in hmōi occupatissima vanitate laborare: aut ei fidē vllā adhibere.

¶ Idolatraꝝ sectā oiuȝ vanissimā esse. Cap. iiij.

Ostendimus ergo religionē phoꝝ: qui deo cultū idest prime cause tribuēdū censebāt: nō modo insufficientē: sed ēt erroneā ad obtinēdam salutē fuisse: cultū vero celestibus corporibus exhiberi tum vanū pariter pernitiosum esse. Quāto igit̄ magis cultus ille: qui idolis: ⁊ lapideis: vel fusilibus statuis: sculptilibusq₃ tam hoīum q̄ȝ bestiaꝝ absolute olim p̄stabat̄ vel sicubi adhuc vspiā inuenit̄: dānādus: irridendusq₃ est? Neq₃ vero in hoc demōstrando laborare opꝫ: quā sit enim ꝓcul a rōne ac stultū: lapides: ligna: metallaq₃ ceteraq₃ insensibilia per se colere adeo ꝓbatu facile est: vt satius pretereūdū putem: superfluū siquideȝ est cōtra vnāquāq₃ positionem sollicitū esse. Circa eniȝ ea: que ꝓbabilitatis aliquid habēt: versari debemus: simulacra auteȝ: ⁊ insensibilia colere: extreme dementie est.

¶ Veꝝ: q₂ qui insaniam hāc excusare cōtendunt: nō inanimata: sed deos in illis habitātes: respōsaq₃ dātes: vel rep̄sentantes se venerari affirmant: queādmodū ⁊ nos christiani Xp̄i ⁊ sctōꝝ imagines adoramus. Demonstrabimus ēt cultū substantijs sepatis a gentibus in idolis attributū superstitiosum: ac impiū extitisse: vt postq̄ȝ de extremis diximus: etiā de medijs disseramus inter deū siquidē: celūq₃ medie habētur substantie sepate. ¶ Primo aūt sciendū nō solum (veluti su

perius pbatuz est)hōis voluntatē neqȝ a celo:neqȝ ab aia celi ipso celo mediāte: sed nec ab aliqua substantia sepata:seu spūali creatura q̄tūlibet nobili: veꝝ a solo deo per modū agentis posse moueri. Per modū autē agentis aliqd ab alio moueri intelligit:cū ab illo tāqȝ a principio extrinseco mouet. Dico itaqȝ ip̄m a nullo principio extrinseco p̄ter deū moueri posse:qꝛ per moduz finis:siue obiecti plurima illā mouere p̄nt. Multa enim agētia tam corporalia q̄ȝ spiritualia suadendo vel dissuadēdo:ꝛ bona:vel mala offerendo: in quo tn̄ semper volūtas est libera suarūqȝ operationū dn̄a:p̄nt volūtatem mouere:queqdeȝ motio per modū finis se habet:vnde nō est ꝑprie causa:sed electionū eius occasio. Quod autē nihil:p̄ter deum:volūtateȝ per modū agentis mouere possit: perspicuū est. Quia sicut in re inanimata iclinatio:vel appetitus naturalis ad ꝑpriū se habet finē:ita in substātia intellectuali volūtas: seu intellectualis appetitus se hȝ ad suū:inclinationes autem naturales solus dare pōt:qui naturā instituit. Idcirco a ph̄is ꝓbatum est:grauia ꝛ leuia a generāte moueri:ergo ad aliqd volūtatē per modū agētis inclinare ad eū solū:qui intellectualis nature cā est:pertinet: qd̄ ipsius dei tm̄ munus est:qꝛ nō de potētia materie: sex ex sola creatione aia intellectiua ꝓuenit. Cuȝ ergo creare sit ex nihilo aliqd facere:nō nisi potētie ꝯuenit infinite que quidē deus est:q nō modo ꝟtutes:sed ēt opationes rebus impartit:sicut eniȝ rebus corporeis: ita multo pfectior in spūalibus ordo reperit. In rebus aūt corporeis a primo motu ois ꝑcedit motus:ergo ꝛ in spūalib9qlibet volūtatis motus a prima volūtate.i. a deo deducit. Ex quo patet:volūtatē p modū agētis ꝛ finis a deo moueri:per modū qdeȝ agētis imediate: per modū vero finis ꝛ mediate ꝛ imediate eā mouere

pōt:quocūq; tñ modo id agat:nō violēter agit:q̄ ꝑm sue forme exigētiā a deo vnūqđq; mouet. Plane igit̃ ꝯstat solū deū:q solus ꝑncipiū oīu; volūtatū:ꝛ motor ac vniuersi gubernator est cultu latrie collēdū esse. Ceteris aūt intelligētijs ꝛ si in eo:q̄ de similitudine diuinitatis prime cāe participāt:honorāde sunt:cultus tñ latrie minime debet. Non ergo eis sacrificia: thuraq; sed vni deo exhibere fas est:cui tm̄ latrie cultum religio xp̄iana p̄soluit. Licet angeloꝶ sctōrūq; memoriam recollat laudās deū in sanctis suis:ꝛ gr̄as agens q̄ talia:ac tot bn̄ficia suis cōcedere creaturis dignatus sit. Neq; eni; ipsos scōs vti deos:sed tāq̄; dei amicos veneraf eoꝶ suffragia implorans: vt deo acceptissimi ꝑ nobis exorent:qđ ipsi meritis nr̄is impetrare nō valemus. Hoc itaq; mō deu; p̄cipue collere:ac separatas: beatasq; substātias honorare:haud improbabile:s; iustu;:sanctūq; est:qđ quidē valde dissimili mō idoloꝶ cultores obseruabāt. Cōstat eni;:q̄ diuersis idolis diuersa sacrificia:thuraq; offerebāt:ꝛ ab eis futura:quorū cognitio ad solū deu; ꝑtinet:sciscitabant. ¶ Quispia; aūt forte rn̄deat:q̄ licet ea sacrificia varijs dijs tribuerent:in solum tñ deū eoꝶ vertebat intentio vt in illa sp̄uali substantia:quā id simulachrū referebat: deū ipsum laudarent:ac collerent. Quod si cōcesserimus. quāq̄; in multitudinē saltem rudiū populoꝶ id ignoraret:nō iō tñ a vanitate:ac ꝑnitie cultus illius excusari poterūt:q̄ in eoꝶ ritibus:ꝛ fere in tota illa sacrorum perfunctione vana ꝑmulta:ridiculaq;:necnō bonis moribus aduersa fiebant. Que si deprauationi scelestoꝶ:ꝛ impioꝶ hoiu; veꝶ cultū inficiētiū imputare ꝯtēderint:palā de mēdatio arguent:q̄ per totū orbe; huiuscemodi ritus etiam a magnis viris obseruabat. ¶ Sed hoc etiā cōcesso:nō tñ euadere poterūt:qn ij:

quos colebant:spūs minime boni:sed execrabiles fuerint illoꝝ itaqꝫ cultus inordinatis:ꝛ deo cōtrarijs intellectibus:in qbus deus ipse honorari nō pōt: exhibebaẜ:ad qd̄ ꝓbādum multe suppetūt rōnes. Primo qꝛ creati:ordinatiqꝫ intell'ɘ est nō solū seipsum ad suā cām disponere:eāqꝫ venerari:sed ēt alios ad hoc ipsuꝫ dirigere:vt in oībus glorificeẜ deus:qui oīa in oībus facit. Sed eiusmodi spiritus:q̄uis multa respōsa darent:nūq̄ tñ rectum viuēdi ordinē:sincerūqꝫ dei cultum:quinimo oppositū docuisse hoīes legiẜ:vel salteꝫ peruerso ordini cōsentientes:ꝛ iniqua seductione gaudentes:debitū deo honorē sibi arrogasse cōpertū est: vnde vniuerso mundo erroribus obruto nulla fere de deo cognitio habebaẜ. ¶ Itē:bonoꝝ spirituū non est fouere odia ac nefaria perpetrare: aut eiusmodi mala docere hoīes:at tales dij rixas:discordias:bella: sacrilegia:incestus inter se exercere ferebanẜ:detestabiliaqꝫ per multa:que nec ipsi falsa esse ṗdicabant:ignorantie hoīuꝫ cōsulentes nec ea detestabātur:que certe nemo bonus sine offensione audiat:ne duꝫ ꝓbare vnq̄ possit:ex quo in errorē pessimū exitiali exemplo mortales inducebātur. ¶ Itē:si deus qui est omni ex parte ꝑfectus bonoꝝ nostroꝝ nō indigens(nihil eniꝫ illi adijci pōt)nullo cultu ꝓpter seipm̄:sed vtilitatē nr̄am delectaẜ:vt ꝑfecti: ac beati efficiamur quilibet ordinatus sub eo intellectus:vt conformē auctori suo se reddat: oꝫ idem hoībus desiderare iccirco si illoꝝ dij spūs boni fuissent:hoīes sibi in perfectione similes fieri ꝓcurassent. Unaqueqꝫ ꝛ enim cā ꝓpter bonitatē: ꝑfectionēqꝫ suā:quoad pōt:suū perficit effectum:ꝛ vnūqdqꝫ perfectuꝫ tale aliud:quale ipsum est facere querit. At hoīs aūt ꝑfectionē diuinoꝝ cognitio maxime ꝑtinet: ideo bonoꝝ spirituū erat:per que tradebant oracula:

hoiem ad pfectā diuinoꝝ cognitionē pducere: ⁊ vnū deū: a quo oia pēdēt: orādū: diligēdum: ac qrendū oñ/dere: qđ mime fecerūt. Sed enī aū xpi aduētū terraꝝ orbis densissima pcōꝝ: ⁊ ignorātie caligine: presertim circa res diuinas imersas in tenebris: ⁊ in vmbra mor tis sedebat. Quia q̄tū illi poterāt dij a vero deo mul/tis vanitatibus: ac fallacijs hoies detrahebāt multoqꝫ plura de ipso summo deo: deqꝫ bonis moribus: atqꝫ de his: que ad beatā vitā faciūt: in scolis phoꝝ pythago/re vꝫ socratis: platonis: ⁊ aristotelis: q̄ꝫ in deoꝝ tēplis tradita legimus. Melioresqꝫ ipsis dijs eorūqꝫ sacerdo/tibus eiusmodi delirijs sp intentis phi talia: vel negli gētes: vel paꝝ curātes inueniebant. ¶ Itē: si bōi spūs fuissent: certiores de beatitudine hoies fecissent: q ob eius ambiguitatē solliciti valde erant: verūqꝫ finē: ac virtutes: qbus ad eā peruenit beatitudinē: ostendis/sent: deficientiqꝫ phoꝝ inqsitiōi supplessent. Bonus enī spūs: q hoīs curā: ac puidētiā gerit dꝫ ipm de hu mane vite fine: deqꝫ medijs ad deū perueniēdi instrue re: aliogn vanū eius regimē foret: nā si hoc bonus hō facit: quāto magis bonus spūs facere dꝫ. Atq hoc spi/ritus illi nō tradiderūt: qn potius ꝯfusionē mortaliū mētibus inseruerūt: ita vt ante xpi pdicationē ppriū finē: eiusqꝫ media prorsus hoies ignorarent. ¶ Pre/terea: bonus spūs mēdax nō est: neqꝫ hoies decipit: qr mēdaciū: ac deceptio: sp mala sunt: sed spūs illi in suis respōsis multa mēdacia: ambiguosqꝫ sermones pfere/bāt: sicqꝫ hoies sepissime fefellerūt. Cūqꝫ insup osten/sum sit futuroꝝ ꝯtingentiū predictionē ad solū deum sua eternitate oia cōplectentē ptinere: si illi spūs boni fuissent: nequaq̄ꝫ sibi: qđ dei pprium est: vsurpassent. Non hec dicit dñs more prophetaꝝ dicebant: sed sibi ipsis tanq̄ꝫ dij futuroꝝ prescientiā arrogabant. Qui

dū se hoc mō eoꝝ prescios ostēdere conarent̄: nō diui/ne solum maiestati derogabant: illius in se gloriā con/uertentes: sed in multiplices superstitionū amfractus homines imergebant: dum per vanas diuinationes in extis animalium: que sibi sacrificabant̄: ⁊ in auspicijs: vel garritu auium: vel volatu: ac in huiusmodi illece/bris delirare homines cōpellerent: aut saltem permit/terent: que certe boni spiritus omnino prohibuissent. Quam enim ridicula illa vanaqꝫ sint: facile quisqꝫ ra/tiones capax cognoscere potest. Jdem quoqꝫ dij magi/cis artibus fauebant: in quibus crebro adulteria: ince/stusqꝫ inocētium perpetratur: ⁊ sceleratis hominibus patrociniū confertur: mentiūqꝫ ludificationes: ac tur/pia multa fiunt: que boni viri graui legū animaduer/sione abominantur: ex quibus affirmari iam pōt: pra/uos illos spiritus fuisse. ❡ Nullus item bonus spiri/tus crudelitate delectat̄: sed in illoꝝ sacrificijs non so/lum brutoꝝ: sed hoīum: ac p̄cipue innocentū pueroꝝ vꝫ: puellarūqꝫ virginū sanguinē infunda nece sibi of/ferri poscebāt: ex quo inumeri inocētes ipsis ēt patri/bus ꝓprios filios imani scelerē sacrificātibꝰ occisi sunt. Vn̄ post ipsoꝝ apl̄oꝝ p̄dicationē: destructis de lubris ꝯgesta hoīuꝫ: ⁊ paruuloꝝ vtriusqꝫ sexus: ossa plurima in eoꝝ aditis inuēta sunt: qđ q̄dē nō deoꝝ: sed pessimo rū demonū in humanā stragē grassantiū argumētum est. ❡ Jnfinita insuper mala: q̄ ex idoloꝝ cultu ꝓue/nerūt: enumerare possemꝰ: sed qꝛ imēso dn̄i nostri Je/su X̄pi bn̄ficio: hic erroꝛ iā ex mūdo penitus sublatus est: nemoqꝫ est: q hmōi errores iā nesciat: pauca hec suf/ficere arbitramur: p̄sertiꝫ qꝛ a plerisqꝫ maioꝝ nostroꝝ eruditissimis tala copiosissime cōfutata sunt. Qđ si dij illi fuissent nō esset a Christo hoīe illoꝝ cultus: ⁊ ho/noꝛ sicuti cernitur: omnino extinctus.

¶ Judaice perfidie: superstitionisque confutatio. Cap. v.

Naturalis itaque rõnis lumẽ ante christi aduẽtum vsque adeo defecerat: vt nisi ipẽdñs noster Jesus Christus perdito mũdo succurrisset: oẽs prope hoies tãto brutis sordidiores essent: quãto ad nocẽdũ callidiores: & in multiplici genere peccãdi priores sunt: ac sagatiores. Cõstat igitur naturale lumen debile: infirmũque nimis esse: nisi supernaturalis virtutis auxilio adiuuet: sed qz multi supercelestis luminis munere abusi sunt: inter quos iudei primatũ huius erroris tenẽt: nũc contra eos nr̃a disputatio conuertit: oñdemusque ritus eos: quos modo illi suãt: minime deo acceptos: sed pernitiosos esse: ac proterua: quadã: & innita obstinatiõe potius q̃z rõne defendi. Quãq̃z.n. de veteri testamẽto diuinitus tradito sese iactãt: inanis est doctrina: q̃z peruersus intellectus: & per cõtẽptũ ingratitudo corrumpit. Quom̃ vero ois eorum spes a messia depẽdet: quẽ adhuc praestolant: si oñderimus messiã hunc iã aduenisse: ipsum fuisse: & esse Jesum Xp̃m nazarenũ dei filiũ: quẽ nos iure collimus & adoramus: negare nõ poterunt qn nr̃a a deo sit religio: & qn magno ipsi errore teneant. Quãuis aũt eis rõnes a nobis in scdo huius operis libro allate satis superque sufficere deberẽt: qz si Jesus nõ est verus messias: qs alius eo maior inueniri põt? cũ melior vita: cultusque sanctior eo: quẽ ipse docuit: dari neq̃at. Tñ vt suis eos telis confondiamus: ipsorum scripturas cõtra eos adducemus: qd̃ & breuiter expediemus: qz a doctissimis viris: quorum extant in ecclesia libri: hec materia diligenter discussa est. Et licet nobis rõne potius q̃z auctoritate procedendũ sit: nulla tñ efficatior rõ adduci põt q̃z si scripturas: qbus ipsi indubitãter credũt pro fundamẽto posuerimus. Ex qbus nõ nihil ẽt vtilitatis icredulis resultabit: si q̃ a xp̃o gesta sunt tot ante

annos certis oraculis pnūciata esse itelligēt: Jesuz igit nazarenū a iudeis crucifixū esse vez messiā: quem oēs patriarche: z pphete pdixerūt: quē tot mysterijs presi gnarūt: quē vnū expectarūt: facile pbauimus: si qdaz ab eis plāe ɔcessa: vel per se ipa manifesta pmiserimus. ¶ Primū qppe apud oēs hebreos perspicuū est: i scri pturis sacris deū eis saluatorē: magnūqȝ pphetā pmi sisse: quē ipsoz futurū regē pstolabant: vtqȝ illū audiē/ tes in cunctis illi parerent eis esse pceptū. Hoc.n. oēs vsqȝ in psentē diē vno ore ɔfitent: ipsuȝ sūmo deside/ rio expectātes. Vn̄ Moyses deuter. xviij. ad populuz sic loqtur. (Prophetā de gēte tua: z de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dn̄s de⁹ ipm audies vt petijsti a deo tuo.) Pauloqȝ post ait dn̄s Moysi. (Prophetaz suscitabo eis de medio fratrū suoz similē tui: z ponaz verba mea in ore eius: eloqueturqȝ ad eos oia: que pce/ pero illi: q aūt verba eius: q̄ loquit in noie meo: audi/ re noluerit: ergo vltor existā.) ¶ Certū est ēt: z ab oi/ bus iudeis cōprobatū in scripturꝭ sacris tā in lege mo saica: q̄ȝ in pphetis: z psalmis ipsius messie ɔditiōes esse pnūciatas. De q̄. s. stirpe: quoue loco: ac tpe sit na/ sciturus: q̄ȝ insuper vitā doctrināqȝ tradere: qdue age re debeat: multaqȝ alia: q̄ ad ipȝ solū messiā sane perti/ neāt. ¶ Perspicuū quoqȝ est innumerisqȝ codicibus diuulgatū sacras scripturas veteris testi eā recipere i/ terptationē: vt ɔditiōes oēs ad ipȝ messiā pertinētes Jesu nazareno: quē ipsi crucifixerunt: adeo ɔueniāt: z coaptent: vt nihil oino ex lege mosaica: z ex pphetis: ac psalmis relinquat: qđ nō aptissime ipsi Jesu Xp̄o rn̄ deat. Nec solū psone Jesu nazareni magna cū facilita/ te: z mira cū voluptate tota veteris testi isinuatio ascri bit: sed oibus gestis pariter: q̄ post illius obitū i ecclia successerūt: ɔueniētissime applicant. Adeo vt nisi sci/

fetur hos pphetas antiqſſimos extare: ipſis hebreis per vniuerſuz diſperſis fidē circūferētib⁹: forte ambigi poſſet talia xpianos cōmētos eſſe ad ipſoꝝ fidē ſimulata auctoritate ɔfirmādā. ❡ Querēdū ē ergo a iudeis. An Jeſus ſit verus meſſias: an nō? Si eſt: cur eū nō ſequunt: ⁊ xpiani nō efficiunt: cū teneant ex dei pcepto ipſuz audire: ac ſeq. Si nō eſt meſſias: poſtq̄ deus pollicitus eſt ſe miſſuꝝ viꝝ ſanctiſſimū: cuius ɔditiones deſcripſit: ⁊ ab oibus obſeruatū iri pcepit: quo dehinc oia hec permiſit in altero adimpleri? Nā ſi Jeſus non eſt meſſias: ab eis tāto deſiderio expectatus: ex tribus vnū ɔcedere nobis oportet. Aut. n. deus ieſuz neſciebat eſſe ventuꝝ: in quo oia: q̄ de meſſia pnūciata erāt: adimplerent. Aut nō poterat: q̄uis ſciret phibere. Aut ſi poterat: nolebat: qcqd etiā hoꝝ triū deo imputauerint: demētie maxime arguentur. Si ergo hoc ſciuit: ⁊ phibere potuit: cur etiā noluit: nunqd deus eſt hoiuz deceptor? Uere nos xpiani ab eo redargui non poſſumus: q Jeſuz ſequamur nazarenū ſuper oēs admirabilē: cū nemini pter q̄ illi oia ſacra oracula: oēſq3 veteꝝ figure ſignātius: accōmodātiuſq3 ɔueniāt: aut ɔuenire poſſint. Q̄d ſi is nō eſt meſſias: fruſtra de alio ſollicitū eſſe oportet: cū huic ſimilē dari poſſe: credere ſtultū ſit. Sano itaq3 intellectu veteris teſtamēti ſcripturas: ⁊ ea q̄ per Xp̄m: ⁊ per ipſi⁹ eccleſiā acta ſunt: reuoluāt: cogitentq3 qd expectato ſuo meſſie tribuere amplius poſſint. Q̄d multo rōnabilius: ⁊ abundātius in Jeſu nazareno: etiā ſi nouus ille: vt aiunt: ſuperueniat: non inueniat. Certe niſi ex de merito perfidie ſue indurati eſſent: luce clariora hec eſſe cognoſcerent. ❡ Item: cū in ſacris ſcripturis tēpus de meſſie aduentu predictū iam longe trāſierit: nec alius: cui meſſie attributa cōueniāt: pter Xp̄m apparuerit: qs meſſiā dubitet Jeſuz

esse nazarenũ? Aut enim scriptura mẽtitur: cui rei pro/
tinus iudei reclamabunt? Aut cõfitendo scripturã: Je
sum pariter messiam cõcedere oportebit. Quod autem
messie tẽpus pterierit: patet. Primo siquidẽ in genesi
vaticiniũ illud celebre testãtis Jacob habet vz. (Non
auferet sceptrũ de iuda: et dux de femore eius: donec ve
niat: qui mittendus est: et ipse erit expectatio gentiũ.)
Ubi caldea translatio: que plurimum apud eos habet
auctoritatis: ait. (Donec veniat messias.) Manifestuz
aũt est iam sceptrum de tribu iuda: et ducem de femore
eius ablatum esse. ¶ Item danielis nono legit. (Se/
ptuaginta hebdomades abbreuiate sunt super populũ
tuũ: et super orbem sanctã: vt cõsumat preuaricatio: et
finẽ accipiat peccatũ: et adducat iustitia sempiterna: et
impleat visio: et prophetia: et vngat sanctus sanctorum.
(Scito ergo et animaduerte ab exitu sermonis: vt ite
rum reedificet Hierusalẽ vsq ad Christũ ducem heb/
domades septem et hebdomades sexaginta due erunt:
et rursum edificabit platea: et muri in angustia tẽporum.
Et post hebdomades sexaginta duas occidet christus:
et nõ erit eius populus qui eũ negaturus est: et ciuitatẽ
et sanctuariũ dissipabit populus cũ duce venturo: et fi/
nis eius vastitas: et post finẽ belli statuta desolatio. Cõ
firmabit aũt pactum multis hebdomas vna: et in di/
midio hebdomadis deficiet hostia: et sacrificiuz: et erit
in templo abiominatio desolationis: et vsq ad cõsuma
tionẽ: et finẽ perseuerabit desolatio. Quibus ex verbis
pfecto cognoscere facile possumus: Jesuz esse verum mes
siam quia longo interuallo hebdomades iste iam pre/
terierunt. Nec alius cui verba huiusmodi tribui pos/
sint preter Christum mũdo hactenus: apparuit. Nam
in sacra pagina p diebus vel annis septez hebdomas
tm̃ accipit: vt leuitici. xxiij. et. xxv. pz. Septuaginta ãt

hebdomades p annis q̃drigẽtis nonaginta nũcupan tur:q2 a tpe danielis in hũc vsq3 diẽ iam q̃ter reuoluti sunt. Q̃d si hebdomada hic a daniel aliter q̃ in leuitico accipi velint:q̃rendũ est:qd tẽpus intelligãt. Cũq3 nil certi ex scripturis pferre q̃ant:qcq d p̃ter canonez dixerint:inualidũ z cõmẽtitiũ habendũ erit. Si enim hoc in loco hebdomas aliã p̃ter cõsuetã in sacris scripturis:z p̃ter cões oiu3 interpretationẽ recipiat: neq3 id a Daniele sit declaratũ:frustra hec tp̃is prescripto: q̃n minime vestigabilis sit:posita esset:manifestãq3 erroris:ac cõfusionis occasionẽ veritatis indagatoribus reliq̃sset. Cũ igit ꝯsentanea:ac legitima interpretatiõe tps id trãsierit:X̃pm iam aduenisse dicere op3. Nec respõderi põt vez esse post has hebdomadas:X̃pm venturũ expectari. Tempus tamen:quo post eas expectãdus est:indeterminatum esse:tum quia nihil certi de eius aduentu propheta determinasset:tum quia subiũgit apertius dicens. (Scito ergo: z animaduerte ab exitu sermonis:vt iterum reedificetur hierusalẽ vsq3 ad Christũ ducẽ hebdomades septẽ:z hebdomades sexaginta due erunt.) Ite3 inferius. (Cõfirmabit autem pactũ multis hebdomas vna:z in dimidio hebdomadis deficiet hostia:z sacrificiũ.) Cuius certe extus expositio nemini aliĳ ꝯuenientius q̃3 xp̃o tribui põt. Ex quo p3:q ꝑpter illũ talis scriptura facta sit alioquin ip̃e deus (vt p̃dictũ est) cã3 errori nostro ded sset:q cũ ꝓhibere posset i alio vaticiniũ:id ad vnguẽ ipleri passus sit. ¶ Sed iã ad expositionẽ accedamus. Quia.n. vt ex p̃cedẽtibus p3:Jesus venit ad expellẽdos errores:z ad inducẽdos hoies ad bene:beateq3 viuendu3: qd q̃dẽ per astrologoz p̃conia effecit:b ñ di:septuagita hebdomades.s.annoz abbreuiate sunt.i.a deo directe super ppl'm tuũ:z super vrbẽ sanctã tua3. Quia primũ

p̄dicauit iudeis:vt ↄsumat̄ p̄uaricatio:ꝛ finē accipiat̄ pctm̄:ꝛ adducat̄ iustitia sempiterna:q̄ oia vt cōstat:in toto orbe terraꝝ iā impleta sunt. Cū vero oiuꝫ ora ꝓphetaꝝ nil aliud q̄ꝫ Jesuꝫ nazarenū loq̄ videant̄:bene seq̄tur in textu.(Et ipleat̄ visio ꝛ ꝓphetis.)(Et vngatur.s.spūsctō in sua ↄceptiōe sctūs sctōꝝ.i.Jesus xp̄s.) Quo meliorē ꝛ sanctiorē vnq̄ꝫ fuisse neminē superius a nobis enarrata testant̄. Qꝛ vero tali tēpore digna memoratu varia:diuersaq̄ꝫ facta sunt:ennumerationē tēporis accurate distingui. Primo de hebdomadib⁹ septē mētionē faciens quia in his annis summa cū difficultate tēplū:ꝛ ciuitas noua edificatiōe instaurata est: vt in esdra:ꝛ neemia ↄtinet̄. Scd̄o sexaginta duas hebdomodas describit:q̄bus iudei (vt in machabeoꝝ historijs legit̄)grauiter vexati sunt. Tertio hebdomadā vnā enumerat:qꝛ ab illius initio cepit Jesus p̄dicareꝫ ꝛ in eiusdē dimidio fuit occisus. Tribus eniꝫ ānis cū dimidio p̄dicauit:de hinc ap̄li euāgelium populis annūciauerūt:oñdentes:q̄ hostie ꝛ sacrificia:que vetuꝫ xp̄m significabāt:amplius necessaria persoluēda non erāt quia p̄sente veritate cessare dꝫ figura. ¶ Proinde signāter ait.(Scito igit̄:ꝛ aiaduerte ab exitu sermonis:vt iteꝝ edificet̄ Hierusalē vsq̄ꝫ ad xp̄m ducē hebdomades septē:ꝛ hebdomades sexagintadue: qꝛ.s.in fine haꝝ hebdomadū:ꝛ in principio septuagesime p̄dicans xp̄s se palā populis facere cepit:vt aperte doctores nr̄i ex annalibus regum declarant:que quia vbiq̄ꝫ legi p̄nt:breuitatis hic gratia omittemus.(ꝛ rursuꝫ.s. in primis septē hebdomadibus edificabitur platea : ꝛ muri in angustia tempoꝝ. Et post hebdomadas sexaginta duas:valet in medio hebdomadis septuagesime occidet̄ christus. Nā post septuaginta duas hebdomadas illas:cū primū cepit verbo ꝛ opere se cunctis pa/

tefacere:ceperũt ꝛ iudei in illius pernitiẽ ↄſpirare : in medio aũt hebdomadis eum crucifixerũt.Et qꜫ corã pilato illũ ipſi iudei vltro negarũt:dicentes.(Nõ habemus regẽ niſi ceſarẽ)fuerũt ab vltore ſceleꝝ deo nõ iniuria reprobati:in quoꝝ locũ populus gentilis vocat᷒ eſt.Propterea ſeqtur.(Et nõ erit eius populus: q eũ negaturus eſt.)Inſuper ꝑpter hoc pctm̃ clades eoꝝ oñditur:cũ dĩ.(Et ciuitatẽ ꝛ ſanctuariũ.i.tẽpluꝫ diſſipabit pplꝰs.ſ.romanus:cum duce venturo.ſ.veſpaſiano ꝛ tito.)Atqꝫ inde diſperſos:ꝛ vẽditos abſqꝫ vlla redẽptione:vel reedificatiõe dirute vrbis:ꝛ templi ſequens declarat textus dicens.(Et finis eius vaſtitas: ꝛ poſt finẽ belli ſtatuta deſolatio.¶Qm̃ vero ſe miſſurũ deus patriarchis ꝛ ꝓphetis meſſiã ꝓmiſerat:qui eis regnũ celoꝝ aperiens legẽ nouã predicaret:vt Hiemie.xxxj.habet̃ dicentis.(Ecce dies veniẽt dicit dñs: ꝛ feriã domui iſrael:ꝛ domui iuda ſedus nouũ nõ ſm pactum:qḋ pepegi cũ partibus vr̃is in die : q̃ꝫ apprehendi manũ eoꝝ:vt educerem eos de terra egypti:pactũ qḋ irritũ fecerũt:ꝛ ego dominat᷒ ſuꝫ eoꝝ ſed hoc erit pactũ:qḋ feriã cũ domo iſrael.Poſt dies illos(dicit dñs)dabo legẽ meam in viſceribus eoꝝ:ꝛ in corde eoꝝ ſcribã eã:ꝛ ero eis in deũ:ꝛ ipſi erũt mihi in populũ)Subdit̃ itaqꝫ in Daniele.(Confirmabit aũt.i.per ſanguinẽ ſuũ:ꝛ per ſuã:ꝛ aploꝝ ṕdicationẽ : pactũ).i. nouũ teſtm̃ multis:nõ oibus quia nõ oẽs crediderũt. (Hebdomas vna)ſcilicet vltima:ꝛ in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia ꝛ ſacrificiũ:quia in hoc dimidio occiſus fuit xp̃s Jeſus:quẽ oẽs hoſtie:ꝛ ſacrificia veteris legis referebant merito itaqꝫ ſuperueniente luce vmbra ceſſauit.Cũ vero templũ priſtinũ cũ ſuis ſacrificijs poſtmodũ inutile oino foret:voluit deus vt ꝓphanaretur:ac tandẽ funditus deſtrueret̃ : vnde ſeqꜫ

tur.(Et erit in templo abominatio desolationis.) In loco enim in quo archa erat:erecta est adriani imperatoris statua:quā ideo abominationē vocat:q2 apud iudeos omne idolū abominabile dī. Uel ad eo2 sacrificia referri pōt:que abominabilia deo facta sunt. Deniq3 q2 iudei nō nisi in fine mundi ad fidē xp̄i cōuertentur:cōcludit Daniel.(Et vsq3 ab cōsumationem: z finē pseuerabit desolatio.)qđ pariter osye tertio cōfirmatur his verbis.(Dies multos expectabis me nō fornicaberis).s.cū idolis.Judei eni3 nō sunt idolatre neq3 post reditu3 eo2 de babylonica captiuitate exceptis forte per paucis tēpore machabeo2 in hunc vsq3 diem idola colluerunt.(Et non eris cum viro) .i.xp̄o iesu:sed z ego expectabo te:q2 dies multos sedebūt filij israel sine rege:z sine principe:z sine sacrificio:z sine altari:z sine ephoth:z sine seraphin:z post hec reuerten̄t filij israel:z q̄rent deū suum:z David.i.Christu3 natum de David regē suum:z pauebūt ad dn̄m: z ad bonū eius in nouissimis die2.(¶Ecce ergo q̄3 apte: z rōnabiliter hmōi pphetia de Jesu nazareno explanatur idēq3 de oībus alijs:siquis diligēter eas legerit:cōperiet.Sed vt ad rem ppositam redeamus patet messie tp̄s iam trāsactum esse.Cum ergo nemo alius: cui messie ppzietates cōueniant:p̄ter Jesum nazarenum hactenus apparuerit z p̄fixa diuino2 oraculo2 tēpora in eo consumata transierint: z multe etiā tempo2 determinatiōes a iudeo2 magistris dehinc posite eos fefellerint:aliū expectare messiā delirum:atq3 impiu3 est.Hoc idem postrema eo2 testa̅t captiuitas:si omnia ipso2 euenta cōsiderantes babylonice captiuitati: de qua totiens antea scriptis:ac figuris per pphetas fuerat prenūciatū:hanc nouissimā cōparemus.Babylonice siquidē captiuitatis cām ipsi suis libris asserunt:

eoꝝ scelera: ac flagitia innumerabilia: ꝛ pſertim idola/
trie pctm̃ fuisse qḋ inter oia crimina est maximuꝫ. In
ipsa aūt captiuitate nō defuere duces ac ꝓphete viriqꝫ
sancti: qui illos vsqꝫquaqꝫ ꝯsolarent. Captiuitatis in/
super eiusmodi termin⁹ septuaginta. s. annoꝝ eis pre/
nunciatus fuit: vltra quē captiui nō fuerūt. Hec autē
vltima eoꝝ captiuitas iā ad qnquaginta supra mille: ꝛ
quadringentos annos vsqꝫ perdurauit. Quibus oi di
uia ꝯsolatiōe destitutis: neqꝫ duces: neqꝫ ꝓphetas: neqꝫ
sanctos viros: nec quēqꝫ qui hui⁹ captiuitatis termi/
nū eis pnūciet: habuerūt. Neqꝫ vero huius afflictio/
nis cām idolatrie peccato ascribere pñt. Quia (vt di/
ximus) post captiuitatē babylonicā paucis exceptis:
in quos machabei multi sunt: tale pctm̃ nō admisisse
phibent. ¶ Queramus ergo a iudeis que tāte in eos
diuine vindicte sit cā: vt in oēm terrā dispersi: ꝛ apud
cūctas natiōes ludibrio: odioqꝫ habiti insatiabiles pe
nas luant. Cur hoc inqꝫ iudei? Nēpe ideo vsqꝫquaqꝫ
dispersi: vt scriptoꝝ vestroꝝ monumēta in testimoni/
um messie: xp̃iqꝫ nostri circūferatis. Ne nos. s. habea/
mur de veritate suspecti cur inquā post mille iam ꝛ
qngentos a Hierusalē euersione annos incerti adhuc
erratis cunctis odiosi nationibus ꝛ miserabiliter affli/
cti que tāte est aduersus vos cā vindicte? Cur vos cle
mentissimus deus genus electū: genus sibi peculiari/
ter cōsecratū post tot penas minime respicit? Cū itaqꝫ
ꝓpter eoꝝ scelera: ꝛ potissimuꝫ ꝓpter idolatrie pctm̃
iudei septuaginta annoꝝ tm̄modo captiuitatem per/
pessi sint: varijs tamen ꝓphetarum oraculis interea cō
firmati: in hac autē postrema: diuturnaqꝫ: ac sine ter/
mino: aut vllo diuino subleuamento miseram: erūno/
samqꝫ cōditioneꝫ perferāt: maius ꝑfecto aliqḋ qꝫ ido/
latrie scelus imputari illis oportet. Quid autē maius

esse potest q̄ꝫ messie illius ꝓmissi cōtemptus persecu/tio: ⁊ occisio: pessimaq̄ꝫ cōtra eum obstinatio? Quā ob cām ꝓculdubio tot malis obnoxij Jesuꝫ hūc veꝝ esse messiā: in quē tam grauiter deliq̄rūt: ꝯfiteri deberent. ¶ Itē: cū nullū sanctitatis: ⁊ veri diuiniq̄ꝫ cultus ve stigiū amplius in eis appareat: sed solū auaritie studiū in vsuris: cumulādisq̄ꝫ pecunijs sequātur: atq̄ꝫ omni careant ꝓphetia: nullūq̄ꝫ indicet signū: deum cuꝫ illis esse. In populo vero gentili oīs vite sanctimonia: ma/gnaq̄ꝫ: ⁊ mirāda opera: que superius cōmemorata fue/runt: facta cernant. Manifestū est malachie impletam ꝓphetiā primo capl'o in ꝑsona dn̄i ad iudeos dicētis. (Nō est mihi volūtas in vobis dicit dn̄s exercituū ⁊ munus nō suscipiā de manu vestra. Ab ortu enim so/lis vsq̄ꝫ ad occasum magnū est nomē meū in gentibus dicit dn̄s exercituū: ⁊ in omni loco sacrificat: ⁊ offert nomini meo oblātio munda: q̄r magnū est nomē meū in gētibus: dicit dn̄s exercituū.) Aliogn si deus cū gē/tibus nō esset: q̄ñ q̄deꝫ iudeos deseruit: sequeret: vt re/licta mortaliū cura: is nulla humanaꝝ reꝝ ꝓuidentiā haberet. Item: cū res minimas deus nō negligat: mul to minus negliget maximas: sꝫ per ora ꝓphetaꝝ mul/to minora ijs: que a Christo: ⁊ ab eius discipulis in or. be terraꝝ gesta sunt: prenūciauit: nam de quolibet fere etiā exiguo regno: vt de idumeis: moabitis: ammoni/tis: ⁊ similib⁹ vaticinia extāt. Mirabile igitur esset de incōparabilib⁹ xp̄i: eiusq̄ꝫ discipuloꝝ operibus: q̄bus vniuersus mūdus imutatus est: nihil eum oino p̄mo/nuisse: presertim cum oīa: que ab exteris cōtra iudeos tentata: aut illata sunt mala: queādmodū euenerunt: illis prenunciata sunt: sed nulla gens iudeis grauiora: diuturnioraq̄ꝫ intulit detrimēta q̄ꝫ xp̄ianum imperiū. De quo: si nulla facta eēt mētio: frustra in minoribus

tanta solicitudine: et instātia per pphetas fuissent pre-
moniti: qñ in maximis oium calamitatibus: in tātoqꝫ
religionis discrimine nihil ab ipsis pphetis accepis-
sent: cum ergo hoc credere nefas sit: cōcedere oportet
de iesu: eiusqꝫ operibus: pphetas pculdubio cecinisse.
Sed si diligētius scripture: et opera eius ꝯsiderentur:
illa tm̄modo oracula ipsi cōuenire possunt: q̄ de mes-
sia scripta fuerūt: qm̄ hec non nisi Jesu xp̄o inter oēs
hoīes: qui in hāc vsqꝫ diē mūdo appuerunt: accōmo-
dari pñt. Cui soli oēs messie pprietates: et scripturaꝝ
solū interp̄tationes ꝯueniūt. Patet igit̄ veꝝ ip̄m esse
messiā nisi hoīes ab ipso deo fuisse deceptos (quod ab
sonuꝫ impiūqꝫ esset) sit arbitrādum. Preterea: hebreo
rum historias perquirētes semp inueniemus ante xp̄i
aduentū apud eos deuꝫ mirabilia fecisse: qualia nūqꝫ
alibi visa sunt: sed postq̄ꝫ Christus aduenit: et sui eum
nō receperunt: manū pariter deus subtrahens omni
eos vacuos gratia reliquit. ¶ Hoc etiā obtenebratio
eoꝝ intellectus declarat: quia postq̄ꝫ veritate contē-
pta: obscuratum est insipiens cor eorum: tot fabulas
mendaciaqꝫ in thalmūthica ipsorum disciplina con-
finxere: vt nulli hoīum magis delirent. In exponēdis
aūt sacris scripturis: tot ac tā manifestis implicant̄ er
roribus: vt iam amplius peccādi cōsuetudine eos er-
rare non pudeat: quasi familiaris sit ipsis depravandi:
mentiendiqꝫ licentia: ac de temeritate: atqꝫ indurata
obstinatione sua liceat gloriari. ¶ Plurime alie ra-
tiones contra eos afferri possent: sed quia a multis sa-
cris doctoribus efficaciter: copioseqꝫ veritas in aper-
to posita est: his paucis contenti simus: que si cum ex-
positis in secundo libro iungantur: certissimā fidē fa-
cient: iesum nazarenū esse veꝝ deuꝫ: verūqꝫ messiā: in
quo leges oēsqꝫ pphete cōquieuerunt.

¶ Hereticorum omne dogma falsum: ac peruersum esse. Cap.vj.

Nunc contra hereticos disputandū est: q licet Christū eiusq; euangelium cōfiteātur varijs tamē implicantur erroribus. Uez qr singulorū dogmata recensere ac fefellere in magis volumē excederet: qd quidē minime necessariū est cū a sacris doctorib⁹ vbiq; cōfusi, pfligatiq; sint: oēs vno: eodēq; ictu semel cōfodiemus. ¶ Primū qdē pbabimus: oportere vniuersam ecclesiā vno tm̄ capite gubernari. Nā si heretici credūt: diuina puidētia hoīes: ecclesiāq;: p qua tot mirabilia deus fecit: regi ac gubernari: pcedere opz ecclīe regimen esse optime ordinatū: vtpote ab eo dispositū: p quē reges regnāt: z legū cōditores iusta decernūt. Multitudinis aūt regimē optimū est: si per vnū regat: qd ex fine regiminis patet: qui est pax subditorū: z vnitas. Huius aūt rei pgruētior causa vnus est q̄ multi: ideo ecclesie regimē ita dispositum esse oportet: vt vnus toti psit eccleſie. ¶ Militans quoq; ecclīa a triūphanti p similitudinē deriuat: inferior enim gubernatio superiorē ordinē imitat: cui quāto fit similior: tanto perfectior existit. Triūphantis autē ecclesie vnus est rector z dn̄s. f. deus: vnuz igit militantis ecclesie psidem esse opz. ¶ Itē: cū naturalia sint ordine mirifico instituta: tāto magis in supnaturalibus id credendū est. Uidemus aūt vbicūq; in naturalib⁹ regimen apparet: ad vnū redigi: queadmodū oēs mot⁹ ad vnū primū motorē: apes ad vnū regez: oīa animalis mēbra ad cor deniq; dirigūtur. Itidēq; in reliquis: z in vno quoq; genere dare opz vnū primū: qd est aliorū mēsura: ergo in ecclesia dei tanto magis necessariū est caput vnū ad totius populi xp̄iani gubernationē: quāto oīa regimina

sua dignitate excellit. ¶ Itē: oēs heretici aut nobiscū in nouo testō tm̄: aut in vtroqʒ ꝯueniūt: sed in vtroqʒ vnū caput ecclesie decernit: nā osye primo legit. (Cōgregabunt filij iuda: ⁊ filij Israel pariter: ⁊ ponēt sibimet caput vnū.) Et Ioānis. x. (Fiet vnū ouile ⁊ vnus pastor.) ¶ Neqʒ id soli xp̄o rōnabiliter tribuēdū est: ita ꝙ post suā ascensionē in celū absqʒ duce ac vicario ecclesiā reliquerit. Maxima nāqʒ inde ꝯfusio: sectioqʒ in ptes: ⁊ variaꝝ opinionū ꝑertiʒ circa fidē: ⁊ bonos mores icerta determinatio sequeret. Nō eniʒ sciri posset: que vt potissima esset tenēda sn̄ia: nullaqʒ iustitiā administrādi rō: aut facultas haberet: sed ēt ipsi⁹ xp̄i verbis repugnaret: qn̄qdem singulariter petro iniunxit. (Pasce oues meas) ⁊ iteꝝ. (Petre rogaui ꝓ te: vt nō deficiat fides tua: ⁊ tu aliqn̄ cōuersus cōfirma fratres tuos:) q̄ꝓpter petrū vicariū suuʒ oñdebat. Qđ etiā apertius expressit: cū dixit. (Tu es petrus: ⁊ super hanc petrā edificabo ecclesiam meā: ⁊ porte inferi nō preualebunt aduersus: eam. Et tibi dabo claues regni celoꝝ: ⁊ qđcūqʒ ligaueris super terrā erit ligatuʒ ⁊ in celis: ⁊ qđcūqʒ solueris super terrā: erit solutum ⁊ in celis.) ¶ Nō aūt dicēdū est: hāc dignitatē vni petro: ⁊ nō ei⁹ posteris eē ꝯcessaʒ: cū eccl'iaʒ pari ordine vsqʒ in finē seculi duraturā christus instituerit. Unde discipulis suis oiuʒ fideliū vices tenētibus ait. (Ecce ego vobiscū sum oibus diebus vsqʒ ad cōsumationē seculi.) Et esaias. ix. inqd. (Sup soliū Dauid: ⁊ sup regnū eius sedebit: vt cōfirmet illud: ⁊ corroboret in iudicio: ⁊ iustitia a modo ⁊ vsqʒ in sempiternū.) Sequit ergo vt ministeriū hoc ppetua successiōe vsqʒ ad ꝯsumationē seculi tāq̄ʒ ipsi eccl'ie putile: oinoqʒ necessariū sit cōfirmatū. Cū itaqʒ petrus fuerit a xp̄o vicari⁹: totiusqʒ ecclesie pastor subrogatus: ꝯn̄s est vt oēs petri succes-

sores eandē habeant potestatē. Cūq3 episcopi romane sedis locū Petri teneāt: manifestū est Romanā ecclesiā oiu3 ecclesiaꝝ esse ducē: atq3 magistrā: oiumq3 fideliu3 cōgregationē romano esse pōtifici vniendā. Qui ergo ab vnitate: romaneq3 ecclesie doctrina dissentit: pculdubio per deuia oberrans a Xp̄o recedit: sed oēs heretici ab ea discordant: ergo ij a recto tramite declinant: neq3 xp̄iani appellari possunt. Hereticus eni3 ille d:qui sacre pagine: ac sacrosancte Romane ecclesie doctrinā peruertens: quā sequat sectā sibi diligens: in ea obstinate perseuerat. ¶ Itē: vt sepe dictū est: veris vera cōcordant: oiaq3 vera sese mutuo cōfirmant: sed heretici ita inuicē dissentiunt: vt in nullo fere pueniant: quinimo alternis se feriunt iaculis: adeo vt nil in eis solidi inueniat: ex hoc ergo cognoscit q a veritate sunt alieni. Romane autē ecclesie doctrina in his que ⁊ ad fidem: ⁊ ad bonos mores: pertinēt: vna est. Cūq3 inumerabiles fere sint catholici doctores: in nullo ab ea: aut dissentiunt: aut dissentire volunt. ¶ Itē: xp̄i ⁊ militantis ecclesie regnū nō modo vsq3 ad cōsumationem seculi stabilitū est: sed post renouationē orbis pariter durabit in eternū: vt euangeliū: ⁊ oēs scripture: sanctorūq3 monumēta testātur. Heretici aūt: qui ⁊ vi ⁊ ingenio catholicos sunt accerrime persecuti: in acie cōtra Romanā ecclesiam stare non potuerūt: sed cum suoꝝ prauitate dogmatū: sectatorūq3 puicacia funditus corruerūt. Ex quo patet: eoꝝ falsa volumina a deo non fuisse: nec eoꝝ doctrinā fuisse xp̄ianam. ¶ Uita insuper eoꝝ multis infecta sceleribus idē potissime arguit: quoꝝ nemo etiā ex pcipuis heresiarchis tam in vita q̄3 in morte in honore: aut veneratione habet: aut habit⁹ ē. Sicut inumeri cōtra fideles: quoꝝ memoria in benedictione permanet in eternū: quoꝝ etiā cine/

res:ossaq3 a catholicis adorantur:natalisq3 ipsoꝝ dies summis cũ laudibus celebraf. Eoꝝ deniq3 libri vanis pleni:manifestissimisq3 erroribus:nõ modo ꝯtra sacrã scripturã:sed contra rõnem naturalẽ: veráq3 philoso/phiã tendẽtibus reuincunf. Quia ergo satis ꝯtra eos a sacris est doctoribus disputatũ:ijq3 funditus sublati sunt:nõ op3 in hoc nos amplius laborare:illoꝝ ⁊ eni3 doctrine:peruerseq3 religionis abolitio fidẽ facit eoꝝ prauitatis. Oĩa que a deo sunt:certã rectitudinẽ fir/mitatẽq3 habẽt:ac dissolui non possunt.

¶ Mahumetanoꝝ sectã omni rõne carere. Ca.vij.

Et mahumetani quodãmodo inter iude/os ⁊ hereticos medij:postremo nobis lo co cõuincendi semper sunt. Nam ⁊ iu/deoꝝ circũcisionẽ imitanf:⁊ omniũ fere hereticoꝝ errores coaceruarunt:ideo nõ multo labore hec ꝯtra illos pugna cõficief. Siqs eni3 inter eos versãf:illorũq3 mores:ac religionẽ diligẽter cõsideret:legiferiq3 mahumetis perlegat alchoranu3: quẽ inuiolabili fide tenendum putant:facile vanitatẽ deprehendet. Omnis nãq3 vera religio aut a natura/li:aut a supernaturali lumine ꝓficiscitur:sed eoꝝ sup/stitio penitus cõfusa a neutro hoꝝ lumine prouenit. Quiuis eni3 vel mediocriter rationis:philosophieq3 peritus:tam in speculatiuis q̃3 in practicis eã religio/nem facile subuerteret:cuius auctor se litteraꝝ omni/no ignarum fuisse ostendit. Librum enim suu3:quem alchoranum:idest preceptoꝝ collectionẽ vocat : adeo insulse:ac confuse tradidit:vt a nemine ordinẽ vllum in eo deprehendi posse existimẽ:quod precipuũ igno/rantie est:atq3 secordie signũ. Tot preterea in eo fabu/le:totq3 cõtra bonos mores imperata:vel permissa cõ tinenf:que pĩbi ludibria:⁊ nefaria censerent:vt ea irri/

dere satius sit q̃ refellere: hmõi ergo religio ab ipso lumine naturali: cui cõtraria est: puenire nõ põt. Neq̃ etiã a supernaturali pueniet: quicq̃d eni naturali lumini aduersat̃: ipsi ẽt supernaturali ptrariũ est: vt postea oñdemus. ¶ Itẽ: q̃ malo inchoata sunt principio: bonũ perraro: vel nũq̃ exitũ sortiunt̃: sed hec secta auctori gloriat̃ mahumete: q sicut certa tradit historia prorsus irrõnabilis: sceleratus: adulter: & populoꝝ p̃dator fuit. Cũq̃ epiletico: vt fert̃: morbo sepe correptus collaberetur: interrogatus: cur id ei cõtingeret: se angeli colloquio tũc frui referebat. Ut aũt & gladio: nõ rõnibus instructus: pollicitationibus primũ: malaq̃ arte hoĩes rudes: ac impuros sibi asciuit. Quibus paulatĩ alios in suã lasciuiã fabulosamq̃ sectã pellexit: armisq̃ peruagãte licentia imbecilẽ multitudinẽ subegit. Cuꝫ ergo origo pessima fuerint neq̃ a deo cepisse: neq̃ bono potest fine cõcludi. ¶ In alchorano item mahumetes euãgeliuꝫ vetusq̃ testamẽto vbiq̃ pbans: atq̃ ꝯfirmãs xp̃m cõmendat: quẽ de virgine natũ: pphetamq̃ verissimũ cõfitetur. Quid ergo insipiẽtius dici põt: q̃ eadẽ affirmare: & negare: nec eã q̃ pbat doctrinã: sed cõtrariã seq. Illud aũt ridiculũ est: q̃ in erroris sui excusationẽ affert dicẽs: euãgeliũ a nobis fuisse cũ veteri testamẽto deprauatũ: qđ tã facile: ac aperte refellitur: q̃ leuiter: temereq̃ platũ est. Pro certo. n. ꝯstat vtriusq̃ testi codices hebraicis: grecis: latinisq̃ lr̃is: iuxta haꝝ nationũ idiomata: antiq̃s monumẽtis asseuerari: per vniuersuꝫ orbẽ ex ijs cõplura volumina eodẽ exẽplo varijs tẽporib⁹ fidel̃r esse trãscripta: vetustissimisq̃ nouissima cõformari. Q̃uo ergo in tot exẽplaribus apud diuersas mũdi natiões varijs linguis: dissimilibusq̃ hoĩuꝫ studijs & ingenijs potuit hec simul locũ hr̃e deprauatio. Immo ex hmõi scripturaꝝ cõsensu

illius fabule:ac mendacia:quibus inepte : pcaciterqꝫ vtrūqꝫ testamētū vitiauit:plane deprehēdunt. ¶ Uera insuper religio ad bñ beateqꝫ viuendū:ꝛ ad cordis puritatē:veritatisqꝫ ꝯtēplationē est ordinata. Eiusmodi āt secta terrena tm̄ sapiēs nulla ꝑe beatitudis mētione habita:bestialē quādāꝫ voluptatē vētri ꝯsentanea post p̄sentē vitā policitet. Ne qs vero eum parabolice locutū existimās in aliū sensuꝫ illius verba accipienda putet:asseueratio totius sermonis ostēdit. In quo liberū sibi mētiri putās nihil in figuris a se traditū inter tot deliramēta vnq̄ꝫ dixit:huius ergo vanitas religionis per se declarat. ¶ Nihil p̄terea diuinū:aut mirabile in hac secta:ppter qd a deo existimāda sit:appe ret. Nullis eniꝫ quēadmodū xp̄iana religio:fulcit miraculis:qd ipse mahumetes attestat. Qui ait xp̄o miraculoꝝ virtutē:qbus potissime mundū cōuerteret:sibi vero gladij potestatē esse concessaꝫ. Et ad hoc missuꝫ: vt per viꝫ ad fidē suā populos compellat : perinde ac per tyrānidem:voluptatesqꝫ:fiat acceptabile deo sacrificiū. Qd aūt maximū inter eos habetur est:vbi pnunciatur. Nō est deus:nisi deus:ꝛ mahumetes nuncius eius. Et sepe repetit alchoranus. Deus est magnus : ꝛ potens:ꝛ notissima quedam de deo multis postea deturbata fabulis:quas nec pueri nr̄i dignarent. ¶ Nemo insuper inter eos magnaꝝ:diuinarūqꝫ reꝝ auctor: vel ppheta aliqñ visus est:sꝫ fatuos stultosqꝫ quosdā per furorē:ac insaniā seipsos ferientes:ac debacchātes tāq̄ꝫ sanctos venerātur:apud quos nulla oino diuinorū peritia est. Qd stulte ēt mahumetes in alchorano sibimet cōtradicat:vel ex eo apparet:vbi se nescire fatetur:vtrū ipse ꝛ sui in via sint salutis:nec ne:neminēqꝫ inter mortales haberi:q alchoranū intelligat. Nonne is auctor de sua: deqꝫ aliorum salute incertus:ac man

data perplexa:inscrutabiliaq; ppones potius lapidi-bus obruendus q̃ imitandus fuit? Cũ itaq; nullis rõni-bus:nullis miraculis:nullaq; vite sanctimonia hmõi dogma fundatũ sit:sequitur vt omni ex parte sit sugil landuz. Qd si disputandi cuz eis daret locus facillime vanitatis huius erroꝛ detegeret:sed inscitie:ac pꝛauita tis sue ꝯscius mahumetes callide mãdauit:nõ nisi gla dio religionẽ suã tuendã esse:vt qd rõne:ꝛ honestate defendi nõ poterat:ferino impetu decerneret. ¶ Sed foꝛte obijciat aliqs. Cur fide xp̃i iam in toto oꝛbe ter-raꝝ ꝓpagata passus est deus opere mahumetis inumẽ ros populos ab imperio ipsius xp̃i subduci:ꝛ ad alias leges cõpelli:nec vltricẽ manũ tanto tẽpoꝛe in eos ex-tendit?sed potius illoꝝ imperiũ in hunc vsq; diẽ au-geri permisit? Si ergo xp̃s est deus:illiq; mahumetes aduersus:cur se a mahumete superari passus est? Uera igit(inquiunt saraceni)fides nr̃a est vera:aut falsa:hoc enim potissimũ argumẽto aduersus xp̃ianos se defen-dũt:quo etiam multi e nostris ita obuoluunt:vt quid respondeant:pꝛsus ignoꝛent. ¶ At nos pꝛimo respõ-demus:ex hoc superioꝛa argumẽta nostra qbus:Chꝛi stum deum:ꝛ religionẽ chꝛistianã verã esse ꝓbauimus: nõ infirmari:nã si vita sanctioꝛ ea q̃ docuit Chꝛistus: inueniri nõ põt. Atq; si nemo alius a seculo tot mira-biliũ:ꝛ diuinoꝝ patratoꝛ operũ comparuit:quis dubi tet:hunc celitus deũ ꝛ hoiem ꝓ salute humani gene-ris aduenisse:quẽ talia:ac tãta oꝛacula:signa gesta:suc-cessusq; testantur? Qd si qua in terris religio vera est: nulla pꝛeter xp̃ianaz alia dari põt que pꝛofecto mahu-metis legi penitus cessisset:si melioꝛa p̃cepta ab eo in-troducta:aut maioꝛa opera fuissent exhibita. Cum au-tem in eius lege:vniuersoq; populo nil magnificũ:nil pꝛeclarum:nil singulare editum sit:sed enoꝛmia ꝛ sub-

sannanda multa conspiciantur:nūq̄d preferendus est xp̄o?eo q̄ multos a catholica fide seduxerit:plures de bellauerit:& in malo inualuerit?Cur nō pari argumē to humani generis subuersor diabolus Christo melior dici potest?qui plures multo q̄ mahumetes a verita/ te detorquet.Cur iustis:sanctisq̄ viris impij & bono/ rum corruptores:qui plures q̄ iusti ad se trahunt:nō preponunt.Oh admirabile argumentū:mahumetem Christo p̄poni:q2 rudes & eneruatos populos ipsius fraudibus:& pollicitatiōibus:minis insuper:& gladio a fide xp̄i sanctissima subductos:ad voluptatē:perdi/ tosq̄ mores induxerit.Sane opere precium est in ma/ litia gloriari:haud talia nostra sunt argumenta:nō his religio nostra nititur fundamentis.Quid vero mirū est:si pauciores Christum sequantur:iubent beneface/ re:& mala pati:& propter inuisibilia omnibus mundi blādicijs abstinere:duraq̄ omnia:acerbaq̄ potius eli/ gere q̄ modestiam:continentiam:iustitiam:pietatē: fidemq̄ maculare.Quod si illorum valida esset ratio: omnis philosophia confundi posset:dum bonum ma lum:verum falsum:ac lucē deniq̄ ipsam tenebras exi/ stimare:appellareq̄ liceret.Pauci enim philosopho/ rū veritatem verumq̄ bonum sequuntur ideoq̄ rari inter eos viri integri extiterūt.Si ergo vitā ex nume/ ro cōmēdemus:certe bonū q̄d:a perpaucis obseruari ɔsueuit:malū potius:multorū aūt errorē bonū esse di/ cemus.Q̄d cū absurdū sit:ɔstat ab ipso mahumete nō ideo xp̄m esse superatū:q̄ diuina iustitia permittente multos lasciuiēti licentia:armisq̄ subegerit.Quēad/ modum etiā diabolo:ac prauis hōibus assidue incau/ tos:& inertes:simplicesq̄:& innocentes circumuenire & opprimere permissum est.Nam si christus:cūadhuc eius nomen ignotū esset:& nouitate ignominiose mor/

tis inaudita omnibus fugiendus: nihil pendendus videretur: cōtra vniuersū mūdū preualuit: quid modo si vellet post eius vbiq̧ gloriā celebratā receptāq̧ efficere possit? nōne facilius nunc q̄ ab initio xp̄iani nominis palma cōsurgeret. ¶ Sed hec oia ipso sciente: ac permittēte: quēadmodū etiā ab ipso prenūciata sunt: in vltionē scelez euenerūt. Scriptū est eni. Multi sunt vocati: pauci vero electi: ecclesiaq̧ sepenumero aucta: diminuta est. Libez eni ad virtutes ad vitia nobis deus dedit arbitriū: nec ab ipso deo in alterutrā partē cogunt homines: neq̧ enī3 stāte natura cogi possunt: aliogn neq̧ merito: neq̧ demerito locus esset: si libertas cessaret. Deus aūt p̄mijs tātū hoies attrahēs: penis a malo deterrēs: nō semel cōcesse nature violator: sed cōseruator existit. Delinquētibus itaq̧ varias penas cōminatus primū statuit: nisi cito resipiscerent mētis excecationē: vnde in persona xp̄i: iustoz oīu3 cōtra ipsos loquit dauid. (Obscurent oculi eoz ne videāt: dorsu3 eoz semper incurua.) Et ad Esaiā ait dn̄s. (Uade exceca cor populi huius: aures eius aggraua: oculos eius claude: ne qn̄ videat oculis suis: auribus suis audiat: corde suo intelligat conuertat: sana eū.) Sic incredulis iudeis: qui credere primi debuerāt cordis obstinationi euāgelio sepius: euersio Hierusalē eorūq̧ captiuitas vsq̧ in finē mūdi duratura p̄nūciata est. ¶ Itē multos a fide catholica defecturos: paucosq̧ saluādos legimus: vbi in ipso euāgelio de nouissimis diebus loquitur dn̄s. (Quia enim abūdauit iniqtas: refrigescet (inqt) charitas multoz.) Et alibi. (Cū venerit filius hois: putas inueniet fidē in terra?) Et apostolus eius paulus ad timotheū scribit. (Spiritus manifeste dicit: q2 in nouissimis temporibus descedent quidam a fide: attendentes spiritibus

erroris:z doctrinis demoniorum in hypocrisi loquentium mendacium.) Deniqz si euangelicam doctrinam reuoluamus: hec omnia a Christo prenunciata: z ipso permittente subsequta esse comperiemus: male viuentes enim suo priuat lumine: ac in cecitate relinquit. Quemadmodum ergo iudeos propter ipsorum superbiam: pertinatiamqz: ita z mahumetanos: aliosqz a fide contumaces propter scelera puniuit. Nulla enim pena grauior infligi potest quam veri luminis: recteqz vite priuatio: propter quam certa damnationis eterne via in precipitium ducit. Nam prout superius declarauimus: extra fidem christi nulla rectitudo: nullaqz salus: sed error: ac perditio est. ¶ At forte dices. Cur pro patribus filij penas luunt? Si enim prisci iudei: ac mahumetani peccauerunt: cur in filios z nepotes: eorumqz posteros huiusmodi pena deuoluta est? Respondemus itaqz: eam esse christiane fidei vbiqz terrarum manifestationem: miraculorumqz famam: vt nemo se excusare possit: qui ei veritatis ingrende: cognoscendeqz facultas oblata sit: quam si neglexerit: ipsi imputetur: neqz enim in parentum reatum veniret: nisi idem crimen vltimo sequeretur. Aut si iuxta rationem naturalem vitam saltem componeret: ab ipso deo: qui in necessarijs nemini deest: sed semper est presto procul dubio illustraretur id quod iam satis supra ostendimus. ¶ Quamqz occulta insuper dei iudicia plurima sunt: que ab hominibus inuestigari non possunt: propterea ait apostolus. (Conclusit deus omnia in incredulitate: vt omnium misereatur.) Moxqz inscrutabilem: z profundissimam diuine maiestatis abyssum expauescens exclamat. (O altitudo diuitiarum sapientie z scientie dei quam incomprehensibilia sunt iuditia eius: z inuestigabiles vie eius. Quis enim cognouit sensum domini: aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi: z retribueretur ei? quoniam ex ipso: z per ipsum: z in ipso sunt omnia: ipsi honor z gloria in secula seculorum Amen.)

¶ Illud tñ sciendũ est: q̃ sicut dñs noster Jesus xp̃s futura hec mala p̃nũciauit: ita ecclesiã quoq̃ suã instabili petra fundatã nũq̃ defuturã attestatus est dicẽs. (Ecce ego vobiscũ sũ oib⁹ dieb⁹ vsq̃ ad p̃sumationẽ seculi.) Sicut ergo que is p̃nũciauit ad hunc vsq̃ diem oĩa euenerũt: inter q̃ multoꝝ a fide cernit̃ dilectio ita credimus ecclesiã in eternũ permãsurã: tã solida.n. h3 fundamenta: vt putare nefas sit ea posse subuerti. Quinimo vbi vltris ira dei in pessimos xp̃ianos: ceterosq̃ infideles cõpleta fuerit ecclesiã illũ suã renouaturũ: atq̃ vniuersu3 terraꝝ orbẽ ad se cõuersurũ esse cõfidimus: vt fiat vnum ouile: ꝛ vnus pastor: quod non p̲cul ab hinc oĩno fore speramus. Atq̃ ita per varias tẽpoꝝ vices nũc p̲spere nũc aduerse nauigãs petri nauicula perseuerauit donec veniet dies dñi magnus: in quo manifesta erũt abscõdita tenebraꝝ: iustissimaq̃ dei iudicia tũ demũ cognoscent̃. Nũc aũt quo ad peruersitatẽ mahumetis pertinet: satis dictũ est: postq̃ neq̃ diuinis: neq̃ humanis rõnibus se tueri potest: sed sola vi: atq̃ irrationabili impetu fertur. Cumq̃ nullum violẽtiũ possit esse perpetuũ: q̃to magis aucta est: tãto maiore corruet lapsu: cuius sane ruina seductis ab eo populis: comperta veritate: fiet in salutem.

¶ Christianam religionem omnino veram: ꝛ stabile3 esse. Cap. viij.

Superioribus itaq̃ sectis: ꝛ erroribus p̃futatis cũ oĩs religio vel a naturali: vel a supernaturali lumine: vel ab vtroq̃ p̲ficiscat̃. Si q̃ alie vel religiones: vel superstitiones inuẽte fuerint: ad illas: quas enumerauimus redigentur. Religiones enim sole lumine naturali cõtente aut a veris p̃incipijs humane rõnis p̲ueniunt: ꝛ hec est phoꝝ traditio: quã ad salutẽ nõ sufficere p̲bauimus: aut a falsis p̃incipijs originẽ habent.

Et hec duplici constant differentia quia vel a falsis tā tūmodo rex naturaliū principijs pendent:cuiusmodi est astrologoꝝ superstitio:quandā ostendentiū diuinā di peritiā:quā pariter reprobauimus. Uel a falsis ha/ bent principijs demonū arte inuentis:veluti est idola tria superius a nobis dānata. Si aūt a lumine superna turalis religio sit accepta:nulla alia:q̄ lumen naturale trāscēdat:pter veteris ꝛ noui testamēti legē inuenit. Aut ergo solū vetus testamētū pbat:idq; iudei faciūt deū veꝝ se colere affirmātes:aut nouū peruertit ꝛ de/ prauat:qd ab hereticis aut vtrūq; confunditur:qd ab ipsis fit mahumetanis. Qui aūt vtrūq; testamentū cū naturali lumine fideliter tenēt:xpiani sunt:naturalē; sciam supernaturalēq; amplectētes:ac pre oībus recte sentiētes. Cū itaq; oēs mūdi religiones:secteq; hacte/ nus inuēte:vel esse:ipse sint:qs recēsuimus: vel inter eas annumerande:nullaq; alia rōnibus ac miraculis xpiane religiōi pferri possit:q̄ tanto ceteras oēs exce/ dit:q̄to est celū terra sublimius:q̄tūue lux a tenebris differt:manifestū est:solā xpianā religionē verā:ipsāq; vnicū salutis portū tutissimū esse. ¶ At siqs arbitre/ tur:religionē ad huc meliorē forte superuētura:futu/ rūq; aliqn̄ existimet:vt ea superueniēte xpiane fidei de roget:ne qd relinquat intactū:oēm cauillationē aufe/ remus. Primo itaq; dicemus:cū in p̄senti nulla me/ lior religio q̄ xpiana inueniat:huic esse penitus inhe rendū:vt quātū cōcedit:deo recte seruiamus. Sin aūt meliorē deus inspirauerit:tūc illā; sequi oportebit:sed hoc nondū apparuit idq; esse euentuꝝ omni rōne:cō iecturaq; caret. Sin:vt superius efficaciter pbatū est: nullus melior humane vite finis:nec certius mediū: aut perfectior vita his q̄ xpiana religio ponit:inueni/ ri:aut excogitari pñt:qd amplius licet optare:cū etiā

illius exterior cultus sit admirabilis: et ad inducendū homines ad suū finem optimus. Tot insuper rationibus: oraculis signis: atq; miraculis fundata: stabilitaq; sit: vt nil maius in mūdo fieri possit. ¶ Sed esto meliore in posterū dari posse religionem: nō tamē christianam pfessionē ea dānare: aut abolere posset. Cū enim christiana fides (vt in scdo huius operis libro ostendimus) supernaturali pcipue lumine ducat non pōt esse nisi a deo. Ex quo tot bona totq; mirabilia mūdo affluxerunt: que solus ipse deus non alius facere valuit. His pariter naturale rōnis lumen ab ipso deo institutum cōsentaneū accedit. Si ergo noua religio melior ac perfectior q̄ christiana siue naturali siue supernaturali lumine induceret: nō posset illi esse cōtraria. Que enim rōne naturali nobis insita sunt verissima esse opz ita vt aliter cogitare nequeamus. Que vero fide tenemus: tam euidentē cōfirmationē ostēdunt vt vel minimū dubitare sit nefas. Quia ergo verū vero ꝯsonat: certum est q a quocūq; lumine talis religio pcederet christiane religioni repugnare non posset. Qm ambe essent adeo: a quo vtrūq; lumen pcedit: qui sibi nūq̄ cōtradicit nec modo vera: modo cōtraria docet. Auctori enim veritatis falsitatē: aut fallaciā imputare impium blassemūq; est. ¶ Contrariis item rōnibus ita implicat intellectus vt in vera rōne pcedere nequeat. Sed si ꝯtrarie cognitiones nobis a deo imitterent: ex hoc intellectus noster in cognoscenda veritate impediret: qd ab ipso deo esse non pōt. Si ergo religio nrā a lumine supernaturali pcedēs omnia etiā approbat: que a naturalis lumine rōnis pueniūt: necesse est q̄libet religionē verā: si qua ventura esset: qcqd xp̄ianaz tenet religio: esse pculdubio approbaturā.

¶ Totius operis epilogus. Cap. ix.

V

Et aũt breui epilogo q̃ superioribus libris dicta sunt perstringentes collecte oculis rõnes facilꝰ offerant̃. Dicimus xp̃ianos ad credẽda: obseruãdaq; xp̃i ⁊ eius ecclesie mysteria: ac p̃cepta non leuiter: sed sapiẽtissime moueri. Primũ siq̃dẽ sapiẽtis est orbis huius magnitudine ordine: pulchritudine: perẽnitateq; diligẽter ↄsideratis: deũ tãto operi p̃esse: hoc ẽ primũ motorẽ: seu primã cã; seu primũ ens oĩu; nobilissimũ ↄfiteri. Nihil enĩ; mouet seipm̃ ẽt in monẽtibꝰ: seu ꝓducẽtibus nõ est ꝓcessus infinitus. Cu; ꝟo spũs corpore nobilior sit ⁊ actus potẽtia neccesseq; sit actũ simplr̃ esse potẽtia ipsa priore;: qs deũ nõ esse corpus: nec corporis formã: neq; ex ptibus cõpositu;: nisi q̃ penitꝰ desipiat: negare põt? Qd̃ si deus actus purus: qs dubitet ip̃m esse pfectũ ⁊ summũ bonũ infiniteq; potẽtie: q̃ in oĩbus operat̃ imutabilẽ quoq; ⁊ eternũ atq; vnũ? nisi oĩs ꝓsus phie sit expars. Et cũ videamus in rebꝰ nobilioribus: vt in ipsis aĩatis: q̃ quãto magis a materia eaꝝ forme eleuant̃: tãto magis cognitiõis pticipes sunt nemini ambigẽdũ est: cũ deꝰ sit actus purus: q̃n etiã sit intelligẽs: imo ipse intellectus ac sapiẽtia infinita. Cum aũt nullus sine volũtate sit intellectus: nullaq; nõ libera volũtas: manifeste p;: deo voluntatẽ inesse: ⁊ q̃ agit: non necessitate nature sed ꝓpria agere libertate. Quapropter cũ in oĩbus p suũ intellm̃ ⁊ volũtatẽ tãq̃ prima cã operet̃: ẽt ↄfiteri op; ip̃m hic oĩum p̃serti; reꝝ hũanaꝝ ꝓuidẽtiã. Cũ hõ sit oĩum creaturaꝝ corpeaꝝ nobilissimus: ⁊ ꝓpter ip; facta sint oĩa naturalia dei itaq; est hoiem ad finẽ suũ dirigere. Homo aũt ꝓut est rõnalis nõ põt ad aliũ finem preterq̃ ad diuinoꝝ cõtemplationẽ ordinari: cũ finis intellectus sit veritas ⁊ voluntatis obiectum sit bonũ vl̃e quod in

rebus creatis inueniri nõ põt. At qm̃ p̃sens vita calamitatibus plena existit: nr̃aq; cognitio: duz hac mole carnis tegimur: perexigua resultat: beatitudinẽ in ea ponere valde irrõnabile est: iõ aliaz vitã ꝯcedere necessitas cogit: animãq; nr̃am esse imortalẽ atq; ipsius corporis formã: alioquin non appareret quõ ⁊ per qd hõ esset hõ. Proinde sequit̃: ipsaz aliquo mõ subsistentẽ: ⁊ separabilẽ esse. Qui eniz ita sentiũt viã veritatis tenẽtes oẽs laqueos: nodosq;: qbus ij: q ab hac sñia discrepãt: implicant̃: facillime euadũt. Si igit̃ rex naturaliũ ordinẽ subtilr̃ inuestigemus: qd doctrine xp̃iane talia asserẽti irrõnabile impingi potest? Nõne hec oĩa rõni ꝯsona a sapiẽtissimis viris insolubilib⁹ argumentis approbata sunt. ¶ Proponamus ẽt nobis descriptũ sup̱ius triũphũ: incõparabilia xp̃i opa ꝯsiderãtes: nilq; in doctrina xp̃iana a rõne alienum inueniemus. Quis eniz negare põt: aliq̃z imũdo verã esse religionẽ? cũ oẽs hoies ad colẽdũ deũ: stimulãte natura: inclinent̃: cultusq; ipse diuin⁹ mediũ pueniẽdi ad beatitudinẽ existat. Nihil siqdẽ ab ipso deo ad aliquẽ finez sine exhibitiõe mediȷ̃ illuz tendẽtis ordinat̃ aliogn ad hmõi finẽ id frustra institueret̃: qđ deo minime cõuenit. Quid vero aliud q̃z bene viuere verus dei cultus exposcit? deũ eniz colere est ip̃m venerari: ⁊ vt deum agnoscere is aũt melius venerari nõ põt: q̃z in sui effectus pfectionẽ: qui in bona hoĩs vita ꝯsistit. Cuz autẽ nulla melior vita q̃z christiana inueniri: aut excogitari q̃at: pz ipsius cultũ esse optimũ: cui⁹ fine ac medio ad ip̃m finez pueniẽdi nullus rõnabilior ⁊ pfectior finis: aut certius mediũ dari põt. Certũ est ergo religionez xp̃ianaz verã ⁊ a deo esse: quã ad verã beatitudinẽ recto tramite hoies pducunt̃. Nisi eniz hec ad beatitudinẽ pducat: q̃ naz alia id p̃stare poterit? nõ ergo leuiter: sed

ter:sed sapientissime ꝓfessio vitaq; christiana suscipit: et obseruat. ¶ Quod si tibi prima fronte absonum videatur credere crucifixū deū dei filiū et hoiem esse: cogita queso tantā vite rectitudinē a tam imenso errore generari nō posse. Experiētia siquidē docet: vitā xp̄ianā: q̄ purgatissima est: a fide crucifixi ꝓuenire: nutriri: augeri: ac perfici. Aduerte item sacras veteris noui q; testamēti scripturas: in quibus tota cōsistit fides: nō nisi a deo esse posse: ex qbus tot ante annos futura p̄nūciata sunt: totq; sctissime vite xp̄iane fructus emanarūt: ac inumeri sapiētes ad veritatis huius lumē cōuersi sunt. ¶ Preterea: si fides xp̄i falsa esset id ꝑfecto viris p̄sertī purgatissimis in orone: diuinorūq; ↄtemplatiōe a deo super oia veritatis lumē obsecrātibus tādē aperiret. Sed cū re ipsa cōpertū sit huiuscemodi viros magis: ac magis in hac ꝓfessiōe ↄfirmari: neq̄q̄ pōt cū falsitate diuinissimus effectus ↄuenire: neq; subinde xp̄i fides falsa esse. Qđ ēt ab exteriori cultu ꝓbatur: cui q̄to deuote magis et humilius hoies subijciunt: tanto sanctiores euadūt: cōtra vero q eū cōtēnunt: vel irreuerente collūt: deteriores efficiunt. ¶ Preterea: si vana hec fides esset: quo pacto imobilis ai trāqlitas: et intrepida libertas: solidūq; gaudiū christianis insitū esset: vt inumeri vtriusq; sexus summas tribulatiōes: pressurasq; perferentes in precipuis delitijs cōstituti videant? Nempe si eiusmodi errore ducerent: nec bone vite illis incrementū: nec supra humanas vires cōstans in aduersis leticia ꝑ xp̄i noie redundaret. Quinimo hanc animi sinceritatē: iocunditatēq; adeo refulgere in ipso corpore cernimus: vt apud omnes quadā frontis venustate totiusq; oris maiestate venerabiles fiant: ex eorūq; conspectu plurimi tanq̄ radijs diuinitus afflati in melius vitā cōmutent. Que cū quotti-

die in ecclesia dei conspiciantur: quis fidem tã sanctã: tam admirabilẽ: tam efficacẽ: nisi oino mente captus imdere: immo non approbare: atq3 admirari queat?
¶ Si vero Christuz de superius: inferisq3 triumphãtem cõsideraverimus: nullus dubitationi supererit locus: quin ipse verus sit deus: qui reluctãtẽ vniuersum orbẽ dijs. s. oium natiõnũ: necnõ imperatoribus: tyrãnis: philosophis hereticis effertisq3 gẽtibus cõtra euz pugnãtibus nõ vi: nec armis: nec terrenaꝝ reꝝ pollicitationibus: nõ facũdo ac resonãti eloquio: sed sobrio castoq3 paucoꝝ paupeꝝ: ꝛ humiliũ sermone: exẽploq3 subegit: suisq3 legibus immutauit. Et quecũq3 cogitauerat: q̃ vel ipossibilia oino videbant: effecit: mirabiliaq3 quoq3 sapiẽtia sua facillime incredibiliq3 celeritate totũ iacentẽ in tenebris terraꝝ orbẽ penitus illustrauit ab erroribusq3 purgauit. Immẽsa dehic hõitate sua ita ad sui amorez hoium corda illexit: vt inumerabiles oiuz gentiũ populi vtriusq3 sexus: ꝛ cuiuscũq3 cõditionis: ꝓfessionisq3 hoies etiã sapiẽtissimi mundana oia pro eius amore atq3 ꝓfessione floccipẽderint. Ludibria insuper: minas: verbera: tormenta: extremaq3 supplicia gratãter adierint: qs rogo hoiuz aut deoꝝ eiusmodi potẽtie sapiẽtie: ac bonitatis vnq̃3 apparuit: si ergo hic deus nõ est: quis unq̃3 alius esse põt? Nũqd scelestissimus: ꝛ superbissimus hõ: qualẽ si deus vere nõ esset: Christũ dicere oportet: t alia iplere potuisset? Nõne si absq3 miraculis ea fecisset: hoc ip3 absq3 vllo obtinuisse miraculo: miraculoꝝ esset maximũ? ¶ Quid vero a ratione alienũ: xp̃s docuit? si incõprehẽsibilis trinitatis archanũ reuelauit: eius vestigiũ: ꝛ imaginẽ in creaturis cernim⁹. Nec ideo ꝯtra philosophiã aliqd astruimus: si mũdi creationẽ perhibuit: ꝯtra rõnez nõ militat: cũ oia a prima efficiẽte causa facta esse ꝯgruũ sit. Si

aïaꝝ sanctificationē consideres ratio pariter dictat: vt hō ad supernaturalē beatitudinē: ad quā ordinat: per supernaturalē donū ipsuꝫ sanctificās transferat. Quo aūt ad beatitudinē ꝛ gloriā aïaruꝫ: ꝯsentaneū est: vt ad id ad qd̄ ordinate sunt perueniāt. Si resurrectionē corpoꝝ attendas: nō frustra expetitur: qꝛ aïa separata: vt forma ꝓpriā materiā: suū appetit corpus: cū quo ꝓut bene vel male egerit equū est: vt cōmunē retributionē recipiat. Si totius mundi glorificatio expectatur: qd inde incōueniēs dicimus? Quāq̄ꝫ enim beati post resurrectionis gloriā corpoꝝ ministerio: nec ꝓpter corpus: nec ꝓpter intellectū indigebūt: eo ꝙ incorruptibile tūc corpus induerint: nec per sensus cognitionem accipiēt: cū oēs dei essentiā visuri sint: tñ qꝛ corporeus oculus ad essentie diuine visionē nō perueniet: ꝯuenientissimū erit: etiā corpora celestia: ꝛ elemēta glorificari: vt ipsi oculo glorificato ꝯgruū: ꝛ delectabile obiectuꝫ prebeatur. Si deū hoieꝫ factū asserimus: qd decētius: magisue piū ab optimo parente: ꝛ opifice oïuꝫ concedi potuit q̄ꝫ vt sedentes in tenebris: ꝛ in vmbra mortis per semet deus ipse illuminaret: ꝛ de fine: perfectaq̄ꝫ vita eos certiores faciens: ꝓ illoꝝ peccatis pariter satisfaceret? quibus diluendis nemo alius sufficere poterat. Idcirco q ad delēda peccata venerat etiā sine peccati labe de virgine nasci debuit: ꝛ i cruce mori: vt exēplum nobis exhiberet: pro iustitia nullum genus mortis esse fugiendū. Ipsum deniq̄ꝫ resurgere: ꝛ in celum ad patris dexterā ascendere dignū fuit: vt omnibus resurrectionis: eterneq̄ꝫ vite spes certior preberetur. Et qui pro omnibus factus reus iudiciū vltro subijt: par est: vt oium iudex supremus existat. ¶ Quid insuper circa moralia: aut iudicialia a christiana religione irrationabile traditur? cū nulla vita melior nullumq̄ꝫ

perfectius regimē q̄ʒ christiane institutiōis inueniat. Quicqd eniʒ boni sup his a phis: doctissimisq̄ʒ viris tractatū est: illa suscipit: nihilq̄ʒ veri reyciens: pfectio/ra multa abundātius cumulauit. In cerimonialibus quoq̄ʒ nil impōle: nil ɔtra rōnem admittit: sed magnā inde sanctitatē: diuinorūq̄ʒ delectationē hō acquirit. ¶ Quid simile queso alie religiones afferūt? An phi losophi in eius cōparationē venire pñt: q nec de fine humane vite: nec de ipso medio qcq̄ʒ certi diffinientes: errores plurimos disseminarūt. Astroꝝ vero cultori/bus: fabulis: ac vanis superstitionibus occupatis nul/li pnitiosius: stultiusq̄ʒ delirāt. Idolatre nihil veri: aut honesti habent. Cōtra iudeos signa pmissa: ꝛ oracula pphetaꝝ: sacerdotia: sacrificia: oiaq̄ʒ illius gentis mo numēta: euentus deniq̄ʒ ipsi: ac mille iam ꝛ q̄dringen toꝝ qnquaginta pluriūq̄ʒ annoꝝ captiuitas: extirpa/tioq̄ʒ: ac dissipatio: vastatioq̄ʒ reclamāt. Hereticos euā geliū: ꝛ inter eos dissensio: ac demū pfligatio satis co/arguit: ꝛ iā funditus extinxit. Contra mahumetanos ois philosophia: ois recta institutio inuehit: in quib⁹ nil solidū: aut fide dignū reperit. At doctrinā xpianaʒ tot stabilitā vite sanctissime fundamētis: totq̄ʒ bonoꝝ in mūdo opeꝝ effectricē: que tanto tēpore: ɔtraq̄ʒ tot accerrimos impugnatores sua sanctitate pualuit nul/la obiectio naturali: vel supnaturali lumine eruta in/fringere: vel dānare pōt. ¶ Quis ergo recte sentiens fidē hāc xpi saluberrimā non imitandā: ꝛ amplecten/dā oino pponat? Desistite igit scioli: ac temerarij: qui nō aliter q̄ʒ cōtra fidē blasphemando sapiētes videri posse putatis. Desinite tandē ɔtra eā garrire: ꝛ in per/nitiē vestrā pfanis sacra latratibus temerare. Sed cuʒ tāta tēpoꝝ: rerūq̄ʒ cōnexione sacris vaticinijs: mani/festis signis: certo successu: saluberrima doctrina: in

cõparabili vite sanctimonia:preclarissimoꝝ viroꝝ ap probationibus:ꝛ exẽplis:miraculorũq; frequentia:ac celebritate:postremoq; inumerabiliũ martyꝝ sangui/ne ab exordio in succedentia vsq; tẽpora fundata: ex/tructa:roborataq; sit. Cõcedite hanc vnã verissimam esse:aliam hinc celeriter vitã sine vllo dubio expectan tes:hisq; tremẽdi iudicis sentẽtia subeunda est. Qui oues qdez:idest bonos a dextris:hedos aũt.s.malos a sinistris statuet:hiq; ibunt in suppliciũ eternũ:illi ve ro in vitã eternã. Ubi in trinitate vnũ deum ineffabi lem:imensumq; videbũt:eoq; perpetuo pfruẽtur per grãm inuictissimi: triũphantisq; redemptoris nostri dñi Jesu Christi. Cui est honor: virtus:potestas: im/perium per infinita secula seculoꝝ. Amen.

FINIS.

Registrum.

A B C D E F G H J K L M N O

Omnes sunt q̃terni p̃ter O q est duernus.

¶ Finit solẽnissimum opusculũ:in quatuor libris di/stinctũ:de veritate fidei catholice:editũ ab exi/mio theologo fratre Hieronymo sauona/rola:ferrariensi. Impressumq; Uene/tijs per Alexandrum de bindo/nis. Anno dñi. M. ccccc. xxj. Die. xiiij. mensis Nouẽbris.

A ʒ B